

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Marheineke, Philipp.; oversat efter andet, forbedrede Oplag af M. Mørch Hansen.

Titel | Title:

Lærebog i christelig Tro og Levnet for tænkende Christne

Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : P. G. Philipsen, 1842

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

3. - 54.

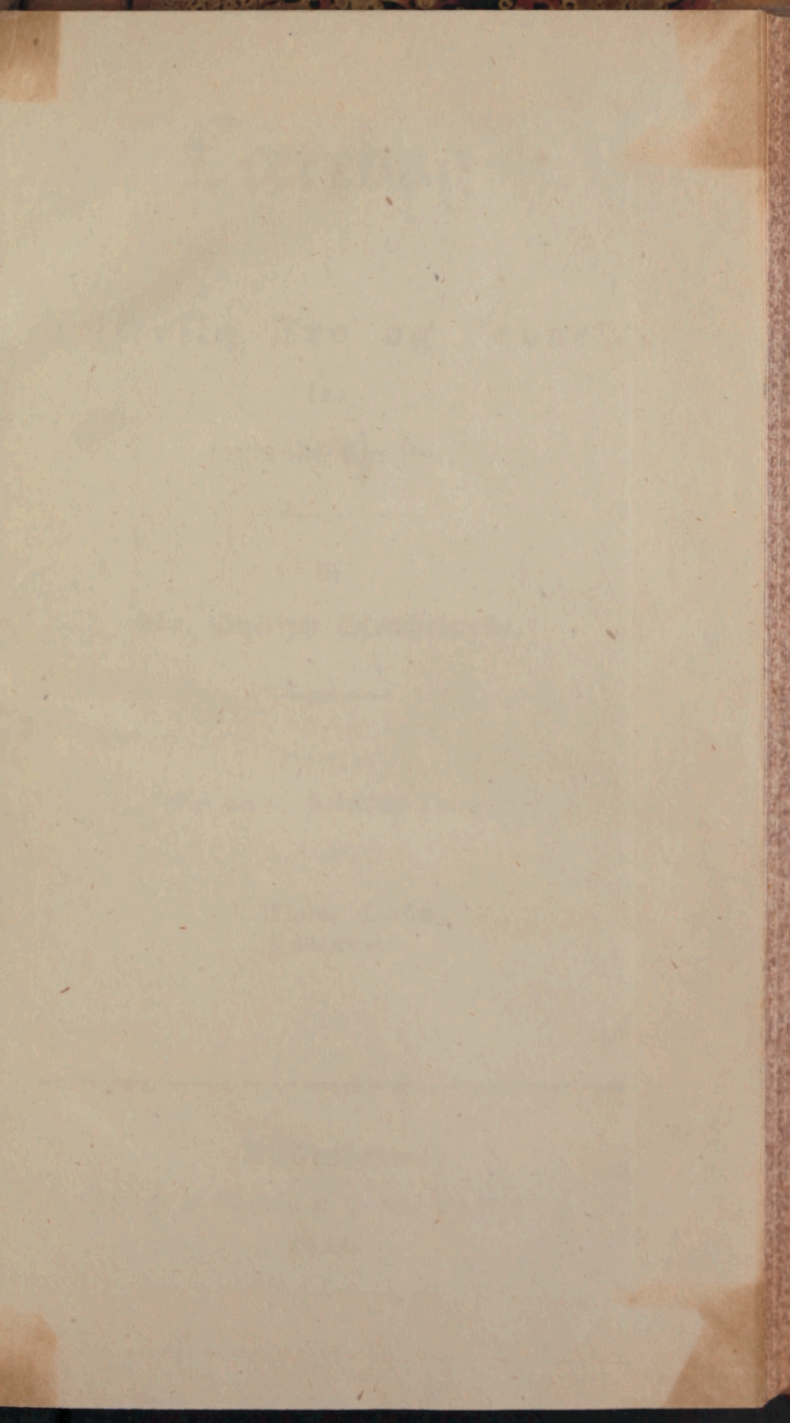
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 3 8°

1 1 03 0 8 00870 8

+ REX

Lærebog

i

christelig Tro og Levnet.

for

tænkende Christne.

---

af

Dr. Philipp Marheineke.

Oversat

efter andet, forbedrede Dplag

af

M. Mørch Hansen,
Cand. theol.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Boghandler P. G. Philipsen.

1812.

Færdslog

Christelig Brev af Brevnet

for den

af den 17de April 1848.

Nykjøbing. Trykt hos W. Laut.

F o r t a l e

til andet Dplæg.

Den catechetiske Underviisning i den christelige Lære har det Formaal, at føre den christelige Tro, som var Gjenstand for Daabsløftet, over i Erkjendelsen, at meddele dens Indhold i den letteste og fatteligste Form, og ved begge Dele, ved Underviisningens Indhold og Form, at vække fromme Følelser, alvorlige Forsætter og Beslutninger til en christelig Wandel, saa at den saaledes Underviste ikke blot ved sin Confirmation bliver i Stand til at gjøre den erkjendte Tro til Gjenstand for en fri Bekjendelse, men ogsaa efter Confirmationen kan fremstille og vise sig som et værdigt Medlem af Menigheden. Den catechetiske Læremaade staaer i streng Modsetning til den videnskabelige; Theologiens væsentlige Opgave er, ad Tankens Vej at bevise den christelige Religions Sandhed og Guddommelighed og dermed forbinde Alt, hvad der ad Lærdoms Vej kan vides om den christelige Kirkes Oprindelse og Skjæbne samt om dens hellige Skrifters Fortolkning. Men der findes i alle Stænder Mogle, som, fordi de ere borte fra den catechetiske Form, ønske at opfatte Troens

væsentlige Indhold paa en tænkende Maade, uden derfor at behøve at trænge ind i den videnskabelige og lærde Theologi eller at gaae den dialectisk = speculative Undersøgelses moisomme Bei og føre dennes lærde Apparat med sig. Nutidens Dannelselse i alle andre Livsforhold og overhovedet i Kunst og Videnskab fordrer ogsaa med Hensyn til Religionen en Mediation, der kan gjøre Bestjæftigelsen dermed — vel ikke til det eneste Livsformaal, men dog til en væsentlig Bestanddeel af det aandelige Liv. Den dybere Næring for Aanden, som disse mere Dannede søge, kan paa ingen Maade indskrænke sig til Det, som de kunne opnaae i Menigheden ved alleflags Andagtsbøger og især ved Læsningen af Guds Ord, og som de, hvis de ere fromme, ikke ville undlade at tilegne sig; men ad den Erkjendelses Bei, som slutter sig til det bestemte Dannelsesstrin, paa hvilket deres Bevidsthed staaer, ville de føres ind i den christelige Troes Helligdom; om den begjære de Oplysning, vel ikke i Videnskabens Form, men dog i dens Resultater; med dette uendelige Indhold ville de have deres Tanker bragte i Overeensstemmelse. Og det er Fromhedens indre Drift i Gemøtterne, ligesom det er Religionens egen Rettighed og Magt, at den lader de den iboende Tanker træde frit ud af sig, for dermed at oplyse og forklare al anden Viden og Leven, og da ikke længere blot umiddelbart, men ogsaa i fri Mediation at vise sig og gjøre sig gjældende i Gemøttet som det Høieste. En saadan Trang har denne Bog villet

komme imode, og den har stræbt at gjøre sig mere egnet dertil i sin nærværende Skikkelse end forhen.

Men næst efter denne almindelige Hensigt har den ogsaa en anden bestemtere, der dog ikke er væsentligt, men kun efter de ydre Forhold forskjellig fra hiin. Naar i de ungdommelige Gemytter, der ved mangeslags Videns blive alsidigt uddannede og anførte til selvstændig, tænkende Opfattelse af alle andre Gjenstande for Videns, Religionen alene skulde forbigaaes eller forblive i den første, efter den catechetiske Fremstilling og de barnlige Forestillinger indrettede Form, saa var dette ikke blot et paafaldende Misforhold, men ogsaa en Ringcagt for Religionen selv. Overgangen fra den christelige Catechismus til de forskjelligste Sphærer af Videns af et ganske andet Indhold er efter sin Natur saa brat og steil, at de sorgeligste Følger deraf neppe vilde være at undgaae, hvis Religionen da ikke vedbliver at være en Hovedbestanddeel af den høiere Underviisning. Thi da vilde ei blot den Fordom opstaae, at Religionen overhovedet blot er bestemt for vort Livs Barndom og med denne bør efterlades bagved os, saa at da ogsaa denne første Underviisnings Udsæd ikke kan komme op og trives, men da vil nødvendigvis tillige opstaae et Dde og en Tomhed i Gemytterne, hvorved de, uafsladeligt bevægede af dunkle Følelser af enhver Art, let kunne blive et Bytte for enhver Excentricitet — den være nu af politisk eller religiøs Natur, henhørende til frivøl Oplysning eller sentimental Pietisme — og gjøres til og bruges som dennes tjenstagtige Værktøi. Skulle nu de

Unge blive tænkende, aandigt stærke og grundigt uddannede i Henseende til alt Andet, hvad der er nødvendigt at vide, men blot ikke med Hensyn til Religionen, saa vilde Bevægelsen paa alle andre Gebeter af Viden mangle den sande Indvielse, og denne Viden vilde, naar den blev forladt af Viden om Det, der er helligt, først blive, hvad den i sig selv ikke er, en verdslig og profan Viden.

Dog om Nødvendigheden af en saadan hoiere Religionsunderviisning paa Gymnasierne har Man forlængst ophørt at tvivle; den hviler paa en almindelig, lovbestemt Indretning. Men om den hensigtsmæssigste Maade at anlægge en saadan Underviisning paa, har Man i de nyere Tider skrevet Meget og i forskjellige Retninger *), især hvad de øverste Classer angaaer. I disse er det især, at Vanskeligheder frembyde sig, medens i de lavere Classer Underviisningen for de Uconfirmerede let finder sin Methode, ja endog kan undvære, hvad Man kalder Methode, og lade sig noie med en eller anden lettere Form, naar den blot passer til Barndommens bestemte Formaal og Stadium. Hvad Man derimod er berettiget til at vente af Underviisningen af første Art, vilde omtrent være Følgende:

1. Den hoiere Underviisning maa for saavidt slutte sig til den catechetiske, at den ikke er Overgangen til noget væsentligt Andet, end allerede hiin inde-

---

*) Vi behøve her kun at minde om Johansens, Bober-tags, Gaf's, Wilroths, Hambergers, Lehmanns og Andres Skrifter.

holder, men at meget mere „den christelige Tro“, paa hvilken Daaben er forrettet, og som var Gjenstand for den catechetiske Underviisning og nu skal være Grundlaget for en høiere Erkjendelse, paa alle disse Trin bliver ganske den samme. Denne Eenhed i Bevægelsen og Fremgangen er af uendelig Bigtighed. Det har fra Begyndelsen af været Kirkens Wiisdom, at den aldeles ingen anden Tro har eller vil have for de Dannede og Lærde, end for de Udannede og U lærde. Det maa stedse levende føles af den ungdommelige Mænd, at Man ikke har i Sinde at føre den over i et andet Troeselement — eller ud over Christendommen, eller vel endog at sætte noget Andet i Stedet for denne. Dette giver sig i Umindelighed derved tilkjende, at Underviisningen slutter sig til Bibelen. Men denne Tilslutten, hvilken Forpligtelsen let følger som Tilgift, kan dog være ubestemt og igjen blive uvis derved, at det ved samme endnu ikke tillige er bestemt, i hvilken Betydning og Mænd den skal skee, hvorledes Man skal forstaae og fortolke Bibelen, hvorledes Man skal adskille Det, der umiddelbart angaaer den christelige Tro, fra Bibelens øvrige Indhold. For at forstaae den rigtigt og sandt, d. v. s. i Overeensstemmelse med Troen, maa Man ikke troe at kunne lade sig noie med grammatiske og historiske Midler; Man maa ogsaa staae paa de Troendes Samsunds Grund, troe paa Menighedens Tro; Friheden i Bibelens Fortolkning maa altsaa indskrænke sig selv til Bibelens substantielle Troesindhold, saaledes som dette er tilstede i den historiske Tradition

og almindeligt anerkjendt i den christelige Kirke. Først ved at slutte sig til den christelige Troesbekjendelse, der efter sit Indhold med Rette kaldes den apostoliske og i denne Henseende ligesaa godt kunde kaldes den bibelske, og som var Grundlaget for Daaben og Borneunderviisningen, er den Bished declareret, at Underviisningen paa alle Trin af sin Udvikling er den samme og i Sandhed og Virkelighed har Bibelens og Kirkens objective Tro til sin Gjenstand. Kan Dette endnu være nogensomhelst Tvivl underkastet? Kan heri endnu være Noget overladt til Vilkaarlighed? Kan Man være christeligt troende og rettroende, uden beviisligen at staae paa den christelige Troes og dens Bekjendelses Grundvold? Vi kunne ikke saaledes bygge vor Lære op i Luften; vi kunne ikke lægge nogen anden Grundvold, end den, som er lagt (1 Cor. 3, 11. Ephes. 2, 20 ff.), og kun paa dette Kirkens faste og sikre Fundament kunne vi staae fast og sikkert. Men Bekjendelsens og Nødvendighedens Form har Troen antaget for Frihedens Skyld, og paa det at den i hiin Skikkelse skal være dens Udtryk, samt for at Kirken kan leve i Staten og denne da vide, hvad den har at vente sig af hiin.

2. Naar den høiere Underviisning i den christelige Religion paa den angivne Raade har sikket sig sin Gjenstand, nemlig Bibelens og Kirkens Tro, saa kommer det nu fremdeles derpaa an, at denne ogsaa som Underviisningens Indhold virkelig indeholdes og bevares deri. Underviisningens Indhold bestaaer af

Erkjendelser, der have den christelige Tro og det deraf fremgaaende christelige Liv til Gjenstand. Hermed er et Forhold mellem Bevidstheden og den christelige Tro anerkjendt; denne kommer ad denne Wei nødvendigst over paa den subjective Side, og slutter sig til Trang, den tilstedeværende Dannelse eller Mangel paa Dannelse, for derfra at føre videre. Herved er det afgjort, at Religionsunderviisningen i de hoiere Gymnasialclasser maa være en anden, end den i de lavere. Den maa med alle sine Lærdomme knytte sig til den indtil et vist Punkt uddannede Bevidsthed og dennes Frihed; den skal eftervise det Alfornuftige, ei blot i Menneskets Bevidsthed, men ogsaa i selve den christelige Læres Alenbaring, saaledes, at just dette Alfornuftige bliver det Enhedspunkt, hvori begge Dele, baade Bevidstheden og Læren møde hinanden, og saaledes, at det nu bliver klart, hvilke Fornødenheder for Aand og Hjerte den christelige Religion kan og skal tilfredsstillende og afhjælpe. Dette er da fremdeles den Side af den christelige Religionsunderviisning, hvorfra den med Tankens og Sandhedens hele Magt indvirker paa Følelsen og Gemyttet, paa Hjertet og Villien. Men da den christelige Tro kun i Frihedens Element kan udvikle sig, er den hermed tillige inddragen i alle de Farer og Skjæbheder, som den menneskelige Tænkning, allerede saaledes som den begynder i Føden og fuldender sig i den hoieste Speculation, er udsat for. Paa den ene Side kan Tænkningen udbrede sig til en saadan Brede og Vidtløftighed, at Man kalder alt Det

christelig Tro, hvad En, der tilfældigviis er en Christen
 (ingen Hedning eller Jøde), forestiller, indbilder sig,
 hvad han mener og holder for, hvad han erklærer for
 sin Overbeviisning. Paa den anden Side kan den
 trække sig sammen til en saadan Sneverhed og Snever-
 hjertethed, at den, hvor den savner den christelige Læ-
 res Bogstav, strax mener, at dens Aand er forsvunden.
 Det maa erkjendes for nødvendigt, at Tænkningen
 over Troens Sandheder skal vise sig i sin Frihed, og
 at Man ellers ikke kan opnaae en sand Erkjendelse.
 Men vi maae spørge, om denne Frihed ingen Nød-
 vændighed har, som den maa adlyde, og om den alt-
 saa ikke er Andet end Vilkaarlighed. Allerede den umid-
 delbare Bevidsthed har denne Nødvendighed i sig, idet
 den solende siger: „jeg kan ikke Andet“, endnu mere
 den medierende Tænken, forsaavidt den er en logisk
 Tænken og som saadan siger: „Dette fører Sagens
 Natur eller Begrebet med sig.“ Følelsen og Fornuften
 unddrage sig ikke fra den indre Nødvendighed, kun
 den i Midten svævende reflecterende Forstand sætter
 Friheden i Vilkaarlighed. Er det maastee alene den
 fornuftige Tænkning i Religionen, der er uden Logik, og
 har det Fortrin at være tilfældig, vilkaarlig, ikke sam-
 menholdt af Noget, kun afhængig af Enhvers Smag?
 Her afhænger meget mere Alt af det Spørgsmaal:
 om Subjectet midt i sin Tæknings høieste Frihed er
 istand til at fornægte sig selv, sine Meninger, Forestil-
 linger, Dnsker og Beslutninger, og lade dem saaledes
 træde tilbage for Gjenstanden, at kun selve Værens

Bestemmelser udgjøre hans Tænkning's Bestemmelser, hvilke han alene tager af Sagen, Gjenstanden selv, med sin Aands Blik bortvendt fra sig selv og udelukkende rettet paa Sagen, i hvilken han, fri for alle Vi = Interesser, fra al Selv = og Parti = Syge fordyber sig, for fra denne, rensat og i Sandhed forgjort ved den erkjendte Sandhed at vende tilbage til sig selv.

Denne Resignation, der befrier Aanden fra den forfængelige Indbildning, at den med sin Folen, Meningen eller Tænken skulde kunne forestille Noget lige over for den store Gjenstand, og ikke meget mere Alt først ved den maa blive til, fordrer den christelige Religion af Alle, der ville komme til Erkjendelse af dens Sandhed (Matth. 16, 24; 10, 39; 16, 15), og denne Selvfornægtelse maa Den, der vil hjælpe Andre dertil, besidde i hoieste Grad.

3. Det, endelig, der sammenfatter den hoiere Religionsunderviisnings Gjenstand og Indhold eller den christelige Tro og den tænkende Bevidsthed derom til Et, er denne Underviisnings Form. Den deler sig i den indre og den ydre; som den indre er den den nødvendige, som den ydre den hensigtsmæssige; hiint med Hensyn til Det, hvis Form den er; dette med Hensyn til Dem, for hvem den er. Nødvendig er en Form, naar den er sat ved selve Indholdet og er ganske adæqvart med dette, ikke indeholder Andet, end hvad det i sit Begreb fører med sig. Naar Man ikke uden Grund fordrer, at Religionsunderviisningen ved Gumnasierne maa bevæge sig i en friere Form, saa kan den

rette Mening af denne Fordring ikke være den, at den derfor skulde savne sin nødvendige Form, men kun den strengt videnskabelige Form maa den med Føie undslaae sig for; Fordringen kan ikke gjælde den væsentlige, men kun den phænomenale Form, Sproget, de ydre Skikkelser og Bendinger, der vedkomme Formens Hensigtsmæssighed. I sin Nødvendighed er Formen modsat Vilkaarlighed, som den udelukker fra sig. Naar vil Man endelig indrømme, at ved al Biden af Sandheden Methododen er Alt — nemlig Garanti, Begrundelse og Beviis for Indholdet? Har Videns Dannelse et Resultat, saa er det dette, at Alt her kommer an paa den logisk-methodiske Fremstriden i Tankeudviklingen, og at Man tilgavn er bleven mæt og træt af den vilkaarlige Tænken, den ubefoiede i lutter Tilfældigheder og Indfald omkringsvævende Raisonneren. Saaledes er det nu ogsaa af høieste Vigtighed, at den i Religionen Underviiste bliver sig bevidst, at Overgangen og Fremgangen fra en Materie til en anden ikke er tilfældig eller vilkaarlig, men at stedse den ene har sin Holdning i den anden, gaaer nødvendigt frem af den anden, kort, at Livs-sandhedernes Sammenhæng indeholdes i disse sels, ikke ere gjorte af Mennesker og Menneskers Tanker, men af Gud og Guds Tanker. Hvor er der derimod blot et Spor af en saadan Nødvendighed at erkjende i de uendeligt mangfoldige Inddelinger af Stoffet, som Man finder lagte til Grund for denne Underviisning. Alt Enhver tillader sig en ny Inddeling er Beviis for, at ingen af dem er den rigtige og nødvendige. Den sande

Inddeling er ganske og aldeles Objectets og ikke Subjectets Sag. Objectet bliver ikke inddeelt, og behøver ikke at inddeles, men det inddeler sig selv, og er inddeelt ved sig selv. Subjectets Opgave er kun at eftertænke og efterfølge Objectet. Har Underviisningen virkelig Kirkens Tro i Bekjendelsen af dens tre Artikler til sit Grundlag, saa er dermed ogsaa Inddelingen given, og den Gang bestemt, som den skal gaae. Det er den christelige Religions Storhed, at den, hvilende paa den evige Sandhed, med sin Lære ogsaa i denne Henseende kommer Trangen til Sandhedserkjendelsen imøde, og tilbyder os det ønskeligste Værn imod os selv og vort eget Begjær, der smigrer os med Skinet af Frihed, men er den største Afhængighed af os selv. — Hvad nu paa den anden Side den ydre Form eller Hensigtsmæssigheden angaaer, da skal Underviisningen deri rette sig efter Dem, for hvilke den er bestemt. Da Alt derved kommer an paa den erkjendte Trang, der kan bestemmes paa mange forskjellige Maader, saa ere mange Slags Hensyn, Omstændigheder og deslige her det Afgjørende, og saaledes bliver kun alt for ofte Formens Nødvendighed overseet formedelsst dens Hensigtsmæssighed; over den ydre Form glemmer Man den indre. Men i den ydre Form kan og skal kun den indre fremtræde og da i denne sin Fremtræden ogsaa rette sig efter de givne Betingelser og Forhold, Subjecter og Fornødenheder. Den almindelige Hensigt med en saadan Underviisning for den modnere Ungdom er, deraf at erholde den fortsatte Indvielse af al Leven og Viden,

den fortsatte Dngang med Gud og gudelige Tanker og Følelser, derved at styrke Sindets sædelige Kraft og danne Characteren, at føre Udviklingen af Fromhed og Samvittighedsfuldhed til det høieste Trin, idet den bliver dybere grundfæstet end forhen. Men Hovedspørgsmaalet, af hvilket Opnaaelsen af alle de nævnte Formaal afhænger, er: hvad er denne Dybde Andet, end Aandens, Tankens og Erkjendelsens Dybde; hvilket Mittel til hine Formaal har Underviisningen, uden Lærens og Sandhedens Mittel? og da Ynglingen overhovedet staaer paa det Trin af sin Dankielse, at han fra alle andre Sider føler sig opmuntret til Videbegjærlighed, og i alle andre Sphærer af Viden erholder den fuldeste Tilfredstillelse, den grundigste Veiledning og Uddannelse, maa han da ikke ogsaa have denne i Religionen? Man vil let erkjende det for upassende, hvis Man paa den ene Side holdt ham fast paa Børneunderviisningens Trin og saaledes ikke blot betragtede ham som umyndig, men ogsaa holdt ham i denne Umyndighedstilstand, medens Man paa den anden Side førte ham ind i Dogmatikens og Moralens Videnstøb og altsaa langt ud over Gymnasialdannelsen. Men hvor mange Veie krydse ikke hinanden imellem disse Extremes?

Dernæst kan det skee, at Man med en saadan Underviisning alt for meget forbliver i Umiddelbarhed, stedse kun umiddelbart gaaer løs paa Underviisningens Formaal, der vistnok er, at befordre Fromhed og Sædelighed, men idet Man styrer den tænkende Mediation, vender Man sig kun ligesom bedende, formanende og

advarende, rørende og opbyggende til Hjertet og Følelsen, til Forestillingen og Phantasien; Man troer at udrette Noget, fordi Man fremtvinger sieblikkelig, flygtig Effect; Man søger at høste, førend Man har saaet, Man har kun det saakaldte Practiske for Øie. Man maa tilstaae, at det vel er godt meent, men ogsaa, at denne Menen, denne fuldkommen ubestemte, i sig opløste, i umiddelbare, dunkle Følelser og Forestillinger svømmende Tænken ikke er det Standpunkt, der baade er Sagen værdigt, og i sig indeholder den fornødne Forstjæl fra den tidligere Borneunderviisning. Hos Børnet kan Tænkningen være Følelsen underordnet, men hos den Børne skal Følelsen kun fremgaae af Sandhedens Erkjendelse og hvile paa denne; ellers frembringes i Gemytterne kun hiin lidenskabelige Fromhed, der sætter Naturen (Kjød og Blod) ved Siden af Aanden, og som føler sig desto mere tilfredsstillet, jo menneskeligere, lidenskabeligere Forestillingerne om Gud ere, saaledes som det endnu tildeels er Tilfældet i det gamle Testamente. Hvad der i Sandhed er practisk, er slet ikke Andet, end den i Sandhed erkjendte Sandhed; intet Andet har Ret til at være practisk, og det er kun List og Svig af en hemmelig, falsk Vi-Interesse, der begynder saaledes med det Practiske, som om dette ikke var Sandhedens Erkjendelse; ligesom da ogsaa selv det umyndige Barn ved sin Underviisning forudsætter, at Læreren nok besidder Sandhedens Erkjendelse, om det endog ikke ganske kan fatte den. Neppes kan Man med en saadan Fremgangsmaade undgaae, at der i det vir-

kelig, aandige Gemst, der ogsaa er tænkende, opstod den yderst farlige Mistanke, at Intet, eller i det Mindste intet Bedre kan anfores for Sagen selv, for Lærens indre Sandhed, og at Fornuften slet ingen Deel af den deri. Saaledes vil denne Retning af Underviisningen imed sin Villie kun i alt for mange Gemytter stræbe om til den modsatte Retning, til Tivylesyge, Vantræthed, Bortkastelse af al Tugt og Orden. I ethvert Tilfælde fordrer og understøtter den hos dem, der følge den, Tåneløshed, Had til Tænksomhed, Frygt for enhver Bestemthed, thi at bestemme er at tænke. Intet sædvanligere end den Erfaring, at Mange just deri gjøre Tivul om Sandheden til en væsentlig Bestanddel af deres ubestemte Fromhed, fordi de frygte for at miste denne over hiin, og virkelig ogsaa, saasnart de begynde at tænke, ikke længere ere rettroende. Men hvor En ingen Tro paa Sandheden og ingen Færfrygt for dens Magt til at være i de menneskelige Tanker, hvorledes skal han da have og bevise Sandhed i sine Følelser og Handlinger, i sin Character?

For at afhjælpe dette Standpuncts Mangler hæver Man Underviisningen til den Sphære af Kundskaber, hvor den staaer lige med alt andet Bideværdigt; Man indlader sig paa Kirkens Historie og dens hellige Skrifters Fortolkning, Man beriger Forstanden med nye Erfaringer af helliget Indhold, der unægteligt hører væsentlig med til Behandlingen af den christelige Religionsunderviisning; Man strider da vel ogsaa frem til denne, inddeler den i Religions- og Sædelære og af-

handler hver for sig. Er overhovedet paa det første Standpunkt den objective Tro subjectivt bleven den moralske Tro, der har sin Bished i Tilliden, nemlig Læreren til Disciplen (at han ikke vil blive ufølsom) og Disciplen til Læreren (at han maa vide det paa bedste Maade), saa er Troen nu paa dette Standpunkt bleven den historiske, hvori den under Form af Kjendsgjæringer, Begivenheder o. s. v. har sin Gjenstand foran sig og lige over for sig, og omkring hvilken den til en vis Grad kan bevæge sig selv med Kritik og Erudition. Men idet Bevidstheden saaledes veed sig forskjellig fra sin Gjenstand, kan den ikke dolge for sig selv, at denne Gjenstand, skjøndt den egentligt tilhørende, dog alligevel fremtræder som noget Fremmed, der ikke noksom ogsaa tager Hjerte og Villie i Beslag; Undervisningen har den Trang atter at bringe Gjenstanden i større Harmoni med det indre Liv, hvilket Man kalder den levende historiske Indsigt og Behandling, og saaledes falder Man enten tilbage til det første Standpunkt, og beriger blot dette med de vidværdigste Notitser og knytter paa udvortes Maade opbyggelige Bemærkninger, practisk-nyttige Anvendelser dertil, — eller Man giver Gjenstanden i Fylden af dens historiske Stof aldeles til Priis for Friheden i Anskuelser, idet Man kun fremstiller, hvad der troes historisk: af Andre, og overlader til Enhver, hvorledes han vil erkjende det Uerkjendelige, begribe det Ubegribelige. Thi videre kan den forstandige Tænkten efter sin Natur ikke gaae eller komme; men hermed virker den tillige imod

sig selv og Religionsunderviisningens sande Formaal, hvilket fordrer, at den erkjendte Gjenstand ved sig selv slutter sig sammen med det indre Liv. Denne oplyst-lærde Tænken har det tilfælles med den phantastisk-sentimentale, at den abstraherer fra den egentlige Gjenstand, ved hvis Erkjendelse fromme Følelser og mangeslags Kundskaber nødvendigt opstaae, og protesterer imod, at Gud, som den sig Aabenbarende kan erkjendes i og af sig selv, og begge have i alle deres Bevægelser, deels i og for sig, deels imod hinanden og i Kamp mod hinanden, den Overbeviisning, at ingen menneskelig Tanke kan naae Guds Væsen eller virkelig stemme overeens dermed. Men da Sandheden er Tænkningens Eenhed, eller dog dens Overeensstemmelse med sin Gjenstand, saa er det meget at beklage, at den af falsk Bestedenhed vil gjøre Fordring paa Sandheder i Mængde, men ikke paa Sandheden selv (Jeg er Sandheden o. s. v. Joh. 14, 6. Dette er det evige Liv o. s. v. Joh. 17, 3.). Den moralske og den historiske Tro tilfredsstille ikke Begrebet af en hensigtsmæssig Religionsunderviisning for Gymnasiernes høiere Classer; det Sande og Nødvendige i begge indeholder og omslutter den religiøse, i klare Tanker og i Bevidsthed om Gud sig bevægende Tro (*fides divina*); den har ligesaa meget Kirkens og Bibelens Tro til sin Gjenstand, som den har Erkjendelse deraf til sit Indhold, og i en saadan Erkjendelse forholder den sig som den fornuftige Tro; først fra denne Fornuftdannelselse i Troen kan den sande Gemyts- og Forstandsdannelselse i Religionen udgaae.

Med denne korte Undersøgelse har jeg tillige havt til Hensigt at aflægge Regnskab for de Grundsætninger, efter hvilke denne Lærebog, der nu fremkommer i en ny, forbedret Udgave, er udarbejdet. Jeg har aldrig skjult det for mig, at de dermed forbundne Vanskeligheder i vor Tid næsten ere uoverstigelige. Affattelsen af en saadan Bog er især derfor saa vanskelig, fordi den baade skal fyldestgjøre alle de saa forskjelligartede Fordringer, der kunne gøres til den, og tillige forene dem med de strenge Krav, der udgaae fra Gjenstanden selv. I Tübingen har Man gjentagne Gange gjort Affattelsen af en Lærebog i den christelige Religion til Brug for de øverste Classer i Gymnasier og lignende Læreanstalter til Gjenstand for en Priisopgave, men denne er, saavidt vides, hidtil endnu bleven uløst. Man kan saare let sige, hvorledes Man tænker sig en saadan, eller hvorledes den burde være bestaende, saare let paavise Manglerne ved den, naar en saadan er fremkommen; men det vilde gaae Dem, der vide det langt bedre, lige saadan, om de vilde gjøre sig den Umage, at lægge Haand paa Værket. Hvilken anden Grund har vel dette, end den, at ogsaa deres Dom kun var subjectiv, og ikke lod sig forene med andre Fordringer? Det er i vor Tid, mere end nogensinde, vanskeligt at stille sig paa en almindelig og objectiv Betragtningsskandpunkt, og endnu vanskeligere at faae dette anerkjendt af Andre. Villighed fordrer ogsaa, at Man tager i Betragtning, hvilken Tilstand den theologiske Videnskab er kommen i ved at lade sig beherske af Ra-

tionalismens og Supranaturalismens Dplysning og Splid, og at det maaskee endnu vil vare længe, inden den faaer arbeidet sig ud af den dermed nødvendigt forbundne Indskrænkethed og Gensidighed. Endnu har den ikke (hvor stor og trængende end Fornødenheden er, især i de unerede Lande) ved al sin kirkelige Intelligents været istand til at frembringe en Land-Catechismus, der turde gjøre Regning paa almindeligt Bisfald, hvilket vistnok er et tilstrækkeligt Bidnesbyrd for den ringe Forsatning, hvori den almindelig udbredte theologiske Dannelselse endnu befinder sig. Desværre er hos os Alt blevet saa subjectivt og personligt, at just det, som Religionen først vil befrie den Christne fra, Egenfind og Egenvillie, indtager den overste Plads, og at det endog tilsidst i Videnskaben er kommen til det Hovmod, som udgiver det Giendommelige for det Sande, og sætter enhver subjectiv Mening lige med den guddommelige Sandhed. Almindelighed og Nødvendighed, Sandhedens og Fornuftens væsentlige Prædikater, have da tabt deres Betydning. Men det er først naar saaledes Selv- og Partisyge fuldkommen have udviklet deres Princip, at vi tør haabe, at der vil komme en Tid, da ogsaa Gjensstanden engang vil gjøre sin Ret over os gjældende, og ikke i mindste Maade spørge om os og vore Meninger. Da skal Enhver kun vide sig i dennes troe, uegennyttige Tjeneste, gjøre sig tilbørlig reen og fri for Alt, hvad der hedder Fordom og Forkjærlighed, og saaledes kunne give sig det Bidnesbyrd, at han ikke har agtet det for sin Bestemmelse, kun til Fordeel for sig og sine Kam-

merater og gode Venner, „der med ham staae paa samme Standpunkt“ at have omdannet Sandheden og Videnskaben efter sin og deres Smag og Behag.

Efter at have hævdet Gjenstanden i dens Rettigheder kan en Bog af dette Slags kun da ansees for hensigtsmæssig, naar den ogsaa har en Side, fra hvilken den ei blot tilfredsstiller den nærmeste Trang, men ogsaa er tilpasset efter sin bestemte Tidsalder og ikke taber de i denne fremherskende Skrøbeligheder af Sigte, for at den kan advare Ungdommen for dem. I denne Henseende er ikke blot det parænetiske Element i alle enkelte Lærdomme, men ogsaa det ethiske udtrykkeligt fremhævet paa sit Sted, som ved Decalogus, i Læren om Synden og om den evangeliske Sædelæres Natur i Almindelighed, og i sidste Afsnit om det christelige Liv, saaledes, at paa disse Steder det Væsentligste af den christelige Moral kan anbringes. Thi til at gjøre en formelig Adskillelse mellem Moralen og Troeslæren, saa nødvendig denne end er i Videnskaben, kunde jeg paa dette populære Gebeet endnu ikke beslutte mig. Ligesaa meget har jeg gjort mig Umage for at forekomme den Fare, der nu fra saa mange Sider under den falske Fromheds moderne Skikkelse truer de dannede Unglinger. Thi naar denne bliver saaledes ved, som den forlængst har begyndt, at gjøre sin Bantro om Sandheden til den væsentligste Troesartikel, at nægte, at Gud kan erkjendes paa Tankens og Videnskabens Vej, at hæve Bogstaven over Aanden, den ubestemte Følen over den bestemte Tænken, at fortrænge christe-

lig Mildhed med jødisk Haardhed og Bitterhed, som og at blande det Gamle og Nye Testamente imellem hinanden, men derhos at beklage, mistænke og forfølge Alle, der mene, at dog endnu Noget kan udrettes og bestemmes ved Tænkningen, saa vil derved ei blot al Kritik, Konst og Videnskab og endnu meget Andet uundgaaeligt gaae til Grunde, men den evangeliske Kirke og dens bestemte Tro trues ved et saadant Fritænkeri aabenbart af en endnu større Fare, end den nøgne Deismes og Naturalismes Bantro nogenfinde har udsat den for. Dette har været Anledningen til, at denne Underviisning heelt igjennem, endnu mere end forhen, er bleven hævet op i Tankens Sphære. At derved maa ske Meget, naar Læreren Forklaring ikke kommer til, bliver dunkelt og uforstaaeligt for Begynderen, syntes mig ikke at være nogen Mangel eller Feil; det Dybe og Vanskelige vækker Eftertanken, styrker Aanden; med denne kraftige Næring har jeg med Forsæt villet arbejde imod, at Gemytterne faves og flappes, hvilket er den almindelige Virkning af den ovennævnte Fremgangsmaade. Men for at give Læreren Leilighed til grundigere Udviklinger, end Bogen i denne Kortfattethed indeholder, er der overalt, hvor det paa nogen Maade gik an, anbragt en Parallel mellem det Christelige og det Forchristelige, og saaledes er den christelige Underviisning, saavidt muligt, ført ind i den almindelige Dannelsse.

Kan saaledes en saadan Lærebog paa den ene Side have sin væsentlige Nytte deri, at den forskaffer Læreren en

Opfristen af hans egen Viden, et Foreningspunkt med Dem, han vil undervise, og en Oversigt over den tilbagelagte Veie og den Gang, Underviisningen fremdeles skal tage; saa falder dog paa den anden Side den større Virksomhed paa Læreren Side, hvem Bogen kun kan give Antydninger, Grundtræk og Udkast, hvilke det mundtlige Foredrag først skal udføre og oplive. I denne Henseende støtter denne Ledetraad sig til alle de Videnskaber, der staae til Læreren Raadighed, og som ere tilgængelige i de nyere Værker om Moral, Dogmatik og Religionsphilosophi, der, naar de med et fornuftigt Udvalg benyttes til dette populaire Diemed, ville vise sig nyttige ved Afhandlingen af selve Religionslæren. I Henseende til det umiddelbart Bibelske maa især Kniewels indholdsrige Værk anbefales. Hvad de tre Indledninger angaaer, vil Man med Nytte kunne bruge til den første en i uhildet Land affattet Haandbog i Kirkehistorien, f. Ex. Hases, til den anden Bertholds Indledning til Bibelen, hvori den nyere Kritiks Masse temmelig fuldstændigt indeholdes, og til den symbolske Indledning Schmieders fortræffelige Værk.

Berlin, den 1ste August 1836.

R e t t e l s e r .

Da Oversætteren ved en Reise var forhindret fra selv at corrigere de første Ark, have følgende, tildeels meningsforstyrrende Feil indsnaget sig:

Pag.	6	Lin. 12	fra	ov.	Erfaringer læs: Dydigtelser
—	8	— 3	„	ned.	Tilfærdighed læs: Tilfældighed
—	11	— 19	„	ov.	fremstiller læs: fremstille
—	14	— 3	„	ned.	Stater læs: Skoler
—	16	— 6	„	„	i læs: af
—	19	— 10	„	ov.	Statens læs: Kirkens
—	20	— 9	„	„	Athanasius læs: Athenagoras
—	23	— 5	„	„	og ligesom læs: ligesom og
—	—	— 17	„	„	egen Lære læs: egne Love
—	—	— 23	„	„	sit læs: hans
—	24	— 9	„	„	Forvirring læs: Bildfarelse
—	25	— 1	„	„	Forvirringer læs: Bildfarelser
—	32	— 5	„	„	da læs: at
—	33	— 7	„	„	det Enkelte læs: de Enkelte
—	41	— 7	„	„	Broderuniteten læs: Brødreruniteten
—	—	— 20	„	„	Følelse og læs: Følelse af
—	—	— 24	„	„	Mennoniternes læs: Mennoniternes
—	45	— 7	„	„	dem læs: den
—	—	— 2	„	ned.	Fortegnelser læs: Fortegnelsen
—	46	— 9	„	ov.	af læs: i
—	48	— 3	„	ned.	Dditid læs: Ddtid
—	49	— 15	„	ov.	Phantasiien læs: Philosophien
—	74	— 2	„	ned.	eeneste læs: reneeste
—	97	— 22	„	ov.	Frelser som læs: Frelse, som
—	114	— 2	„	„	Søn, læs: Søn
—	127	— 6	„	ned.	comogoniste læs: cosmogoniste
—	137	— 3	„	„	Forgængelighed læs: Forsængelighed.
—	138	— 2	„	„	ham, læs: ham
—	157	— 14	„	„	mod læs: med
—	178	— 3	„	„	fler læs: fleer
—	187	— 2	„	ov.:	og erklærer, læs: , og erklærer:

Det 13de Ark begynder urigtigen med Pag. 191 i Stedet for med 193.

Indholdsförtegnelse.

Indledning til Læren om christelig Tro og Levnet.

	Side
I.	
Kirkehistorisk Indledning	5.
II.	
Bibelsk Indledning	44.
III.	
Symbolisk Indledning	65.

Læren om christelig Tro og Levnet.

I.

Om Gud, Faderen.

Første Afsnit. Om Guds Tilværelse, Væsen og Egens- skaber	87.

	Side
Andet Afsnit. Om Gud, som Fader	112.
Tredie Afsnit. Om Skabelsen, Opholdelsen og Forsynet	127.

II.

Om Gud, Sønnen.

Første Afsnit. Om Jesu Christi Person	144.
Andet Afsnit. Om Jesu Christi Tilstande	160.
Tredie Afsnit. Om Jesu Christi Fortjeneste	169.

III.

Om Gud, Manden.

Første Afsnit. Om den hellige Mandes Bøsen og - Kirken	200.
Andet Afsnit. Om Kirken	223.
Tredie Afsnit. Om det evige Liv	252.

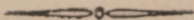

I n d l e d n i n g

til Læren

om

christelig Tro og Levnet.

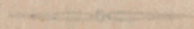
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

11

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

11

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Indledning.

---

§ 1.

Indledningen til en Erkjenden af Sandheden indeholder alt Det, der vel kun staaer i et ydre Forhold til samme, men uden hvis Forudsætning denne Erkjenden ikke vel kan gaae for sig. Men i sig selv indeholder Indledningen ogsaa et Indbegreb af Kundskaber og Indsigter, som ikke staae i et vilkaarligt Forhold til hinanden eller med Hensyn til deres Indhold og Stilling kunne forandres efter Behag, men som meget mere følge ei blot paa, men ogsaa af hinanden og i denne deres Udviklings Nødvendighed have Sandhedens Præg.

§ 2.

Det er Menighedens eller Guds Riges hellige Idee, der skal realiseres i den christelige Kirke, og den indeholder nødvendigt i sig baade Det, der allerede før Christendommens Stiftelse i større eller mindre Grad var virkeliggjort, og hvorpaa Verdens Forløsning gif ud, og tillige de Forandringer, som den frembragte i Verden. Til denne Idee staae Fortid, Nutid og Fremtid i et indre Forhold. Det er Historien, som har disse Forandringer og Begivenheder til Gjenstand for sin Viden. Med Historien om Guds Menighed paa Jorden, som det Almindeligste, maa der nødvendigt begyndes.

§ 3.

Guds Menighed, der paa den fuldkomneste Maade er virkeliggjort i den christelige Kirke, mægler mellem sig selv og Verden ved Læren. Denne er Vidnesbyrdet om Aanden, der hersker i den. Som enhver Tradition har ogsaa den christelige vel nærmest været en mundtlig Forkyndelse, betinget ved Lærerens personlige Nærværelse, men dernæst er den ogsaa snart bleven skriftlig og saaledes i Stand til at naae til de fjerneste Egne og Læder. Denne Skat besidder den christelige Kirke i sin hellige Skrift, og Kundskab til dens Indre og Ydre er Gjenstand for den anden Indledning.

§ 4.

Da Kirkens hellige Aand selv har taget Bolig i den hellige Skrift og gjort den til Udtrykket for sine dybeste og helligste Tanker, saa er den ikke blot det aandrigste og dybsindigste, men ogsaa det indholdsrigeste og vanskeligeste at forstaae af alle menneskelige Skrifter. Dette gjælder fornemmelig om de Dele af Skriften, der udgjøre det substantielle Troesindhold, den umiddelbare Lære om Salighed. Hvad den indeholder i sig af Sandhedens og Hellighedens Aand, kan Ingen bedre og sikrere vide, end Aanden selv, og denne gaaer derfor ogsaa ud over Skriften for at vende tilbage til den som authentisk Interpretation. Forenet med denne Aand har Kirken nedlagt Forstaaelsen af Skriften i sine Troesbekjendelser, og enhver bestemt Kirke har i sine Symboler udtalt, hvorledes den, hvad Tro og Levnet angaaer, vil have Skriften forstaaet. Kundskab om Troesbekjendelserne er derfor Gjenstand for en tredje Indledning.

I.

Kirkehistorisk Indledning.

---

§ 5.

Den christelige Religions- og Kirke-Historie er ikke Andet, end Historien om Guds sande Menighed paa Jorden. Fra Begyndelsen af har der iblandt Menneskene været Nogle, som tilbade Gud i Aand og Sandhed. At Gud nogenstunde skulde have manglet en Menighed af Troende paa Jorden, er ligesaa utænkeligt, som at der ingen Gud skulde være i Himlen.

§ 6.

Nødvendigheden af, at der til alle Tider maa have været en Guds Menighed, beroer derpaa, at det horer væsentlig med til selve Guds Tilværelse, at han maa aabenbare sig og være virksom i sin fornuftige Skabning. Hans Tilværelse er ogsaa hans Aabenbaring, hans Virkelighed er ogsaa hans Virksomhed. Enhver sand Religion er oprindelig alene fremgaaet af Det, som Gud har aabenbaret Menneskene om sit Væsen og sine Egenskaber. Men da den aabenbarede Religion i alle sine Bestanddele er beregnet paa, og paa det Fuldkomneste svarer til Menneskenes Trang, Natur og Fornuft, kan der ikke tænkes nogen anden naturlig og fornuftig Religion. Over disse Modsætninger, som den menneskelige Forstand af sig selv har frembragt, maa Man have sig,

thi de svare ikke til den sande, aabenbarede Religions Natur.

§ 7.

Guds første Aabenbaringer, i og med hvilke Menneskeslægten selv fremstod, og som den ogsaa en Tid lang bevarede i Reenhed og Sandhed, bleve ved den opstaaede Synd tidlig forfalskede og fordreiede til Daarskab og Dvertro. Under en saadan Formørkelse er Urreligionens Junker blevne adsplittede, og af disse tarvelige Clementer af Aabenbaringssandheden levede alle Hedningefolkene i deres forskjellige Religioner. Den Maade, paa hvilken de satte disse rene Toner i Forbindelse med deres egne urene Tanter og Erfaringer, bestemmer Folkeslagernes Hovedeiendommelighed.

§ 8.

For at den sande Tro ikke ved Menneskenes Skyld tilsidst ganske skulde gaae under i Menneskeslægten, og denne da derved selv gaae til Grunde, har Gud, der ikke blot er Menneskeslægtens og den sande Troes Skaber, men ogsaa dens Dpholder, stedse opvakt enkelte troende Gemytter til den sande Erkjendelse og Tilbedelse af sit Væsen, og i dem fort sin Aabenbarings Ursandheder igjennem alle Formørkelser. Selv iblandt Hedningerne var der til alle Tider enkelte Dplyste, der ved den nærmere Erkjendelse af den eneste sande Gud vare hævede over den almindelige Dvertro, f. Ex. Plato og Socrates, men fornemmelig i Guds Folks Urperiode.

Abel, Henoch, Noah og Andre.

§ 9.

Troens væsentlige Lærdomme fandt i Abraham en Støtte og gjorde ham til Stamfader for de Troende. Paa en Tid, da den hele øvrige Verden var nedsunken

i Afguderi og Billedtjeneste, troede han paa de guddommelige Forjættelser, og blev Guds Kirkes aandelige Fader. I Abraham fremtraadte først den menneskelige Naturs Troesforhold til Gud i den ophviiede Skikkelse af et Forbund mellem Gud og Menneskene, og den sande Tro, der nu ikke længere var indskrænket til Enkelte, udbredte sig derfra i en stor og omfattende Menighed.

Abraham, Isaac og Jacob.

§ 10.

De hellige Patriarcher forundtes en nær og fortrinlig Dmgang med Gud. Det patriarchalske Liv hos disse Guds Benner og deres Afkom er det skønneste og inderligste, det barnligste og meest rørende, som nogensinde er ført i denne Verden. Dog har den hellige Historie ogsaa deri til Advarsel opstillet os Exempler paa Mord, Utugt og andre Forbrydelser. De staae der som Folie, for at i Modsetning til dem de hellige Tanker og Gjerninger kun skulle straae desto renere og klarere.

§ 11.

Jacobs Sonner folgte deres Broder Joseph til Egypten. Der opvorte Israels Born Israel var det Navn, Gud gav Jacob til et stort Folk. Udvalgte fremfor alle andre Folkeslag til et Værktøi for nærmere Aabenbaringer, et Guds Folk, og til i sig at optage Troens Grundsandhed til Salighed for alle Folk, behøvede det ved ethvert Skridt den guddommelige Førelse og Opdragelse, den guddommelige Langmodighed og Dverbærelse med sine store Synder, den guddommelige Tugt og Prøvelse ved mange bittere Gjenordigheder.

§ 12.

Der er to store Tanker, i hvilke Israel lever, og hvorved det adskiller sig fra alle andre Folkeslag paa

Jorden: Troen paa een Gud og paa den forjættede Frelser. Men begge disse Lærdomme antage hos dette Folk nærmest en national Character, der var den for hin Tid nødvendige og velgjørende Skranke. Thi kun ved en skarp Adskillelse fra alle andre polytheistiske Folkeslag kunde Troen paa Faderen bevares i sin Reenhed. Gud aabenbarer sig efter Menneffenes og Tidernes Faaetevne og Modtagelighed: han lempet sig efter sin Menneffeslæggt.

§ 13.

Efterat den Tid var forbi, da den barnlige Dmgang og Leven med Gud fandt Sted, maatte dette Folks vilde og raae Ungdom tæmmes og ledes ved andre guddommelige Foranstaltninger, der svarede til Drengaalderen. Gud traadte Folket nærmere, idet han vel ved dets store Synder og Overtrædelser traadte tilbage som den Hællige, men tillige ved Loven og dens Straffe for enhver Overtrædelse deraf indgød dem Frygt for sig og sin Storhed og lod dem erkjende og føle sin Villies Magt.

§ 14.

I denne sin hellige Lov har Gud nedlagt hele sin Villie, og dette er dens Værd for alle Tider. Det kommer nu kun an paa, formedelst Aanden igjen at føre denne Villies Fremtræden i de hellige ti Bud fra denne deres ydre Form og Bogstavelighed tilbage til Guds uendelige Villie. Saaledes er der ogsaa i Anordning og Følge, i Sammenhæng og Fremskridt fra et Bud til et andet en guddommelig Villie synlig, der, fjernet fra al Willkaarlighed og Willfærdighed, i sin Frihed bevæger sig selv efter en evig Nødvendighed; og er først denne i Sandhed erkjendt, da maa den dannede Fornuft si

sig: den kunde ikke være anderledes, ikke visere og fornuftigere end den er; disse Bud omfatte og bestemme Menneskets hele Liv.

§ 15.

I de første tre Bud er Menneskenes Forhold til Gud, i de øvrige syv Menneskenes Forhold til Mennesker (saavel til sig selv som til Andre) fastsat. I det første foreskrives, hvorledes Mennesket, Enhver for sig og som en Enkelt i sit Hjerte skal tænke paa den eneste sande Gud og afholde sig fra ethvert Slags Afguder; i det andet, hvorledes han ogsaa i Tale, der forudsætter Samfund med Andre, stedsse kun skal lade denne sin Tænken fremtræde og meddeles paa en værdig Maade; i det tredie, hvorledes han i Menigheden skal fejre de Gud indviede Dage og forholde sig ved den almindelige Gudstjeneste.

§ 16.

Af de øvrige syv, der bestemme Menneskets Forhold til Mennesker, handle de første tre om det menneskeliv, der er Grundlag og Betingelse for al Tænken og Handlen, og det saaledes, at der i det fjerde nærmest bestemmes, hvad Man skylder dem, hvem Man næst Gud har at takke for Livet, i det femte, hvorledes Man ogsaa skal bevare hverandres Liv, i det sjette, hvorledes Ægteskabet, formedelt hvilket det menneskelige Liv forplantes i Menneskeslægten, skal holdes helligt. Enhver, der lever, maa ogsaa have Noget, hvoraf han lever, og dette er hans Besiddelse og Eiendom. I denne Henseende vil det syvende Bud sikkre Enhver hvad han har. Efter Guds hellige Villie skal ogsaa Eiendom være en Helligdom. Men iblandt Livets Goder staae Sjælens, og af disse Æren øverst, og at bevare den

ufrænket foreskriver det ottende Bud. Endelig i det niende og tiende Bud vender Loven ved Forbudet mod de onde Begjæringer i sin Slutning og Udgang igjen tilbage til sin Begyndelse, knytter sig til det første Bud, fuldender Budenes Kreds, afflutter dem fuldkommen og gjør, udrustet med Forjættelse og Trudsel, den umiddelbare Overgang til et høiere Trin.

§ 17.

Den guddommelige Lov, der paa Toget fra Ægypten ved Moses blev bekendtgjort i Orken ved Bjerget Sinai i de hellige ti Bud, var desuden omgivet med mange andre gudstjenestelige og borgerlige Forordninger, der alle gik ud paa at sikke dette Folks Giendommelighed i gudstjenestelig og borgerlig Henseende og ved hvert Skridt at erindre Israelliterne om Gud som den hellige Lovgiver. Den hele Forfatning var theocratisk, alle aandelige og legemlige Ting havde Hensyn til Gud.

§ 18.

Men hvor store end Guds Undergjæringer og Langmodighed mod dette Folk vare, saa forfaldt det dog stedse paa Ny til Afguderi og Misgjærning og forsynkede sig saaledes imod Abrahams, Isaacs og Jacobs Gud, at det endog gjorde sig en Guldkalv, som det tilbad. Overhovedet var det et trodsigt og halstarrigt Folk, overmodigt og afgudisk i Lykke, fuldt af Murren, Klage og Fortvivlelse i Nød og Trængsel.

§ 19.

Efter et fyrgetyveaarigt Tog igjennem Orken blev Josva efter Moses' Død, endnu førend han naaede det forjættede Land, Folkets Beskytter og Feldtherre. Derpaa traadte Dommere i Spidsen for Folket. Ved deres Fjenders Fordrivelse fra Kanaan bleve Israels Børn

ofte haardt trangte af hine. Men ofte boledede de ogsaa med fremmede Guder og afvege fra de Veie, paa hvilke deres Fædre havde vandret. Da gav Gud dem i deres Sjenders Hænder, og Herrens Haand var imod dem, hvor de vilde hen. Grundtanken var, at Den, der har forladt den sande Gud, ogsaa sikkert bliver forladt af ham.

§ 20.

Ved Samuel blev Saul, efter ham David valgt til Konge. I ham, af hvis Slægt Verdens Frelser skulde udspringe, udfoldede sig allerede stedse tydeligere Guds skjulte Forløsningsværk. Ved David blev Israels Rige ikke blot ordnet og befæstet i det Indre, men ogsaa udvidet til alle Sider og Bygningen af et Tempel forberedet. Stor for Verdens Dine vandrede han i Ydmyghed for Herren og holdt sig som Hyrde, Helt og Konge fast ved ham, der er Kilden til al Kraft og Styrke. Aldrig ere større Synder ved en større Anger bleven udslettede og forladte. Skriften kalder ham en Mand efter Guds Hjerte. Saaledes fremstiller især de hellige Psalmer ham.

Om Prophetstolene.

§ 21.

Til det hvieste Trin af Velvære og Glands førte Salomo, Davids Søn, sit Folk. Han byggede Gud et Tempel, hvis Lige Verden endnu aldrig saa. Hans dybe Statsklogskab, Visdom og Fromhed var en Gjenstand for almindelig Beundring. Men den levende Bevægelse, i hvilken han satte sit Folk med fremmede Nationer, og hans egen Forbindelse med udenlandske Drunder fremstjændede hans Fald. Han forglemte i den Grad sine Fædres Gud, at han byggede Templer for frem-

mede Guder. Han selv nedfandt i Udsvævelser og Afguderier, og om hans Anger nævnes der Intet.

§ 22.

Efter Salomos Død spaltede Riget sig i Judas og Israels Riger. Paa den Tid, da enhver Affkylighed og den skjændige Baalstjeneste toge Overhaand i Kongeriget Israel, opvakte Gud ikke blot i Elias en stor Prophet, der straffede Folket, men erklærede ogsaa ved ham, at han, trods al Affald fra ham, dog havde beholdt syttusinde tilbage, som ikke havde bøiet Knae for Baal. Fra Kong Hosias Tid af fremstode overhovedet mange Propheter, der, medens Præsterne ordentligviis besørge den offentlige Gudstjeneste, paa en overordentlig Maade aabenbarede den guddommelige Villie, og som med Guds Ords Torden fordrevede Bantroens og Dvertroens fordærvede Lust, hjemsogte og rystede Folket med Bønner og Advarsler, med Opmuntring og Trøst, ikke sjelden lode det skue ind i en hellig Fremtid og i Prophetier og Billeder tydede hen paa den Guds Salvede, der vilde redde sit Folk fra al Nød, og i hvem alle Forjættelser skulde opfyldes.

§ 23.

Ogsaa efter Israels Riges Undergang vedblev endnu i lang Tid Jehovas Dyrkelse at kæmpe mod Afgudstjenesten i Juda Rige. Dog er og bliver ogsaa der den opløstende, trøstende, guddommelige Tanke om en Guds Menighed den oplivende, drivende og til alt Stort og Driftigt opmuntrende Sjæl i Folket og dets Forere. Denne prophetiske Virksomhed nedstønkede sig ligesaa ofte i de dybeste Anskuelser af det ene guddommelige Væsen og dettes Hellighed, Storhed og Herlighed, som den i hoi Flugt steg til digterisk Henrykkelse og overhøvedet

blev Kilden til en stor Mængde Traditioner og Folkesagn, der efterhaanden havde sluttet sig til Folkets Historie, ligesom ogsaa paa den anden Side det Particularistiske i den ene Guds Forhold til dette ene Folk for Propheternes dybe Blik allerede forklarede til Guds Kjærligheds Almindelighed imod alle Folkeslag.

§ 24.

Men endelig indtraf ogsaa over Juda Rige den af Propheterne bestemt nok forkyndte Guds Dom. Omendkjøndt Josia indlagde sig store Fortjenester af det offentlige Livs Forbedring i Sæder og Gudsstjeneste, kunde dog det chaldæiske Herredømme ikke afvendes, og nu indtraf hiin store Hjemføgelse, ved hvilken Folket blev slæbt til Babylon i et Fangenskab, der varede halvfjerdsindstyve Aar. Tilslidst blev ved Nebucadnesar Templet ei blot berøvet sine Sølv- og Guldkar, men ogsaa tillige med Kongens Pallads og Staden Jerusalem opbrændt og ødelagt. Dengang, iblandt Afguder og Afgudsdyrkere, banlyst og bortkjernet fra de gamle hellige Traditioner og Skikke, overlod Folket sig først ret til Afgu-deri og Fordærvelse; men just dengang gjorde ogsaa først ret den Bevidsthed sig gjældende, at Folket som Forbundsfolk var de guddommelige Formaals Værktoi, som ingen Tugtelse kunde tilintetgjøre. Anskuelsen af Guds Tjeners Lidelser og Forherligelse hyllede sig i mangehaande Former og blev til den meest levende Aenelse og Forjættelse om Forløsningen i det gamle Testamente.

§ 25.

Efter Tilbagekomsten fra Exilet, hvorfra Folket medbragte mange Giendommeligheder i Sæder og Meninger, hvilke nu fløde sammen med den gamle Hebraisme, begyndte i det første Aar af den persiske Konge

Cyrus' Gueherredømme Tempels Gjenopbyggelse og Restitutionen af de røvede Tempelkar; men først i Darius' sjette Regjeringsaar blev det fuldendte Tempel indviet. Den høilærde israelitiske Præst Esra indlagde sig i Judæa store Fortjenester af Stat og Kirke. Ved denne Tid reddede en Jødinde, Kongens Gemalinde, Jødernes Folk fra Undergang. Derpaa traadte Nehemiah op i Judæa som persisk Landsfoged, og Guds Baretægt hvilede synlig over Folket, da det ogsaa af Alexander den Store blev behandlet med Mildhed.

§ 26.

Paa Esras Tid og ved hans vise Foranstaltning skete det, at den offentlige Gudstjeneste og Underviisning i Loven blev indrettet paa en bedre Fod, end forhen. Siden blev Loven, og fra Maccabæernes Tid af ogsaa et Afssnit af Propheterne, ei blot læst af Levitterne, som Folkets beskikkede Lærere, men ogsaa overalt i Synagogerne. I Stedet for den gamle Begeistring traadte nu Reflexionen; Propheterne bleve nu efterfulgte af Philosopher og Skriftlærde. Den Overbeviisning blev almindelig, at saadanne Propheter, som Fortiden havde havt, ikke mere vilde opstaae, at Prophetiens Gave var udslukt. Der opstode Betragtninger over Viisdommen, som ikke længere indskrænkede sig til eet Folk; Retningen er aandelig, dog saaledes, at de endelige Formaal for legemligt Liv og Velvære ikke forglemmes. Ved de Skriftlærdes forenede Kraft dannedes i Ptolomæernes Tid den saakaldte store Synagoge, til hvilken senere de enkelte Synagoger sluttede sig, og ved Siden af dem de jødiske Stater, der udbredte Lys og Fromhed iblandt Folket. Folket levede allerede i opfyldte Forjættelser.

§ 27.

En tung Prøvelse blev imidlertid endnu forberedet Jøderne under Antiochus Epiphanes, der med al Magt havde sat sig for, fuldkommen at udrydde den jødiske Religion. Da gaves der høie Exempler paa Foragt for Døden af Troskab mod den nedarvede Tro. Judas Maccabaus og Jonathan reddede meer end een Gang Folket ved deres Heltebedrifter. Alligevel sank i den følgende Tid, da det romerske Verdensherredømme opslugte Alt, ogsaa Judaa ned til en romersk Provinds, dog ikke uden en egen Forfatning. Fra nu af vendte Folkets Haab sig med større Liv og Længsel, end nogensinde før, til den kommende Messias.

§ 28.

Fra Maccabæeren Jonathans Tid af fandtes der iblandt Jøderne tre Secter, Pharisaer, Sadducæer og Essæer. De første holdt sig ikke blot strengt til Loven, men forbandt dermed tillige de overleverede Sætninger og en kuns paa det Ydre henvendt Sædelære. Sadducæerne forestillede Tivlere og Fritænkere, holdt udelukkende kuns Loven for bindende og havde især deres Tilhæng blandt de Fornemme, ligesom Pharisaerne mere blandt Almuen. Essæerne levede i stille Afsondrethed og Contemplation. Saadanne kaldte Man i Egypten Therapeuter.

§ 29.

Verdens Fordærvelse og Glendighed var dengang stor paa alle Kanter, især fordi Bantro og Usædelighed udøvede et saa fordærveligt Herredømme over Verden. Paa den anden Side var Modtageligheden for Verdens Frelser større og mere levende end nogensinde, og Guds Menighed, skjøndt adspredt og formindsket, af-

lod ikke at nedbede Verdens Forløser fra Himlen. Da nu Tidens Fylde var kommen, sendte Gud sin Son, født af en Kvinde, Loven undergIVEN, paa det at han kunde forløse Dem, som vare under Loven, at vi skulde modtage den sønlige Udkaarelse. Gal. 4, 4. 5.

§ 30.

Ved Jesus Christus blev den sande Religion stiftet, d. e.: den Religion, som allerede oprindelig havde været tilstæde i og med Menneskene, men som med Tiden formørket hos Hedningerne var gaaet over til Afgudsdyrkelse, hos Jøderne til indskrænket Nationalitet, saa at overalt dens Oprindelighed neppe var kjendelig, gav han en ny Begyndelse i Tiden, at den fra nu af kunde blive alle Tiders og Folkeslags forløsende og saliggjørende Tro.

§ 31.

Noget saa uendelig Stort kunde kun fuldbringes af Den, i hvis Person Gud selv havde stiftet et ganske eiendommeligt Forhold til Menneskene, hvis Liv aldeles ikke var forffjelligt fra Religionens eget Liv, og som ei blot var sin Nations Prophet eller den hele Menneskeheds Lærer, men tillige dens Forløser og dens Forsoner med Gud. Derfor ere da og hans Fødsel, Liv, Lidelse og Død ei blot historiske Kjendsgjerninger, d. e. skete og tilendbragte paa et vist Sted eller en vis Tid, men tillige selve Frelsens evige Sandheder og væsentlige Bestanddele i al sand Tro. Men det Store og uendelig Tilbedelsesværdige i Christendommen er, at alt Dette, saavist som det er noget Almindeligt, ligesaa vist gjælder om dette bestemte, concrete Menneske, om en historisk Kristus. I ham blev den ældgamle Forjættelse opfyldt, ved ham et nyt Forbund mellem Gud og Mennes-

ffene stiftet, hvilket som saadant viser tilbage paa det gamle, og tillige væsentlig hænger sammen dermed.

§ 32.

Thi, hvad enten Man nu seer hen til Verdens dengang saa aldeles forfaldne Skikkelse, eller til alle Frommes og Gudsfrygtiges brændende Længsel efter Frelse, eller til denne Religionsstifters Person og Lære, eller til den fuldkomne Forvandling af Verden, der var en Følge af hans Fremtræden paa Jorden, altid vil det være umuligt for den alvorlige Jagttager at frakjende den barmhjertige, i sin Menneſkehed virksomme Gud den umiddelbare Andeel deri. Evangeliet er vel ikke den eneste, men den hvieste og fuldkomneste Guds Aabenbaring i den syndige Menneſkeſlæg, den befrugtende Spire til et nyt, guddommeligt Liv, Kilden til uendelig Sandhed, Kjærlighed og Salighed.

§ 33.

Heller ikke var Omfanget af Jesu Christi Virksomhed paa Jorden afsluttet ved hans Død, Opstandelse, og Himmelfart, men hans sande Væsen, hans Mand lod han tilbage hos den første Skare af de Troende, for paa denne Maade at være i dem og virke indtil Dagens Ende. Idet han nærmest i sine tolv Apostle stiftede den sande Tro, var hermed tillige et fælleds Liv i denne sande Tro, d. e. Kirken stiftet. Stiftelsen af den sande Religion og den sande Kirke ere Et og det Samme, og det er aldeles umuligt kun at troe paa den ene og ikke tillige paa den anden.

§ 34.

Det guddommelige Princip i den nye Tro og det nye Liv, som ved Jesus Christus var kommen ind i Menneſkeheden, forsvandt fra nu af ikke mere, ei heller

hvilede det, men satte sig paa den ene Side nærmest til Formaal, iblandt Jøder og Hedninger stedse at vinde flere Sjæle for Christus og at drage dem ind i hans Forløsnings hellige Kreds, paa den anden Side stedse mere inderlig at befæste det nye Samsund i Verden og stedse bestemtere og i større Harmoni med Troen at indrette dets festsabelige, efter Tid og Sted forskellige Forfatning.

§ 35.

Efter at Menigheden i Jerusalem ved Guds Betsignelse og Apostlenes Virksomhed hurtig var voret op til tretusinde Sjæle, gik Evangeliet ogsaa snart ud i Nabolandene. En vigtig Begivenhed var det, at Apostelen Paulus som et ophøiet Redskab blev vunden for Guds Menighed. Han var fornemmelig virksom ved at omvende Hedningerne. Den hellige Lands Raade og Kraft var saa mægtig og virksom i Apostlene, at den endog hævede deres Mod og Iver, deres Taalmod og Standhaftighed ud over den menneskelige Naturs Grændser, og at den ogsaa vilde have gjort en Plato og en Socrates til Herrens Tjenere og Apostle, hvis de vare blevne holdte værdige dertil. Ifølge den kirkelige Tradition beseglede næsten alle Apostle den kristelige Læres Sandhed med deres Blod.

§ 36.

Hvor Apostlene og deres Efterfølgere stiftede kristelige Menigheder, indsatte de Biskopper, Presbytere og Diaconer. Iblandt Dvinderne fandtes ogsaa Diaconisser. I deres Forsamlinger læste de det G. T.'s hellige Skrifter, feirede Herrens Nadvere, og holdt desuden Kjærlighedsmaaltider (Agaper). Den ved Evangeliets første friske Kraft vakte Dplysning og Helliggjørelse be-

virkede ikke blot, at de første Christnes Liv, i Sammenligning med deres tidligere hedenske eller jødiske, overhovedet faldt i Dinene som et helligt Liv, men ogsaa, at den Usuldkommenhed, som endnu fandtes, blev stærkere bemærket og dadlet. Deraf, selv i disse skjønne christelige Tider, Strid imod Branglærere og Synder, der opstode i Menigheden.

Apostoliske Fædre.

§ 37.

Allerede tidlig blev den christelige Kirke forvirret ved mangeslags frie aandelige Bevægelser, hvilke fra Statens Standpunkt bleve betragtede som secteriske og ikke indeholdende Andet end Branglære. Men for saavidt de forfægtede Tænknings Interesse, som de vakte og fordrede i den christelige Tro, have de ogsaa vrist sig nyttige for denne. Fra det andet Aarhundrede af udbredte de sig endnu mere levende. Imod dem sluttede den christelige Kirke sig strengere til den overleverede Tro, fremhævede med større Skarphed Characteren af indre Eenhed og ydre Almindelighed, og kaldte sig den catholske.

Doketer, Ebioniter og Andre.

§ 38.

I Særdeleshed udgjød den secteriske Aand sig snart i to store Strømme giennem den christelige Kirke, som Gnosticisme og Manichæisme. Hiin bragte en gammel orientalsk samt den platoniske Philosophies Lærdomme, denne ældgamle persiske Elementer i Forbindelse med den christelige Lære. Under disse Omstændigheder, da Evangeliets rene Lære paa mange Maader blev angreben og omdannet, var det en stor Guds Belgierning, at Mænd af Aand, Skarpsindighed og Lærdom, meest

forhenværende Philosopher, bleve førte over til Christendommen, stillede deres høie Evner i den sande Troes Tjeneste og søgte at forsvare den mod Angreb og bevare den mod Forfalskninger. Imidlertid vare de selv ikke frie for mange Slags Bildfarelser.

Begyndelsen til christelig Theologi: Irenæus, Tertulian, Clemens fra Alexandrien, Origenes o. A.

§ 39.

Endnu ved Enden af det andet Aarhundrede aflagde Athanasius hiin i mange Henseender mærkværdige Betsendelse. De Christne, siger han, ere Mennesker, der lægge liden Magt paa det nærværende Liv, men kun ere betænkte paa at betragte Gud og at erkjende hans Ord, hvilket kommer fra ham, hvad Sønnen har tilfælleds med Faderen, Faderen med Sønnen, hvad Aanden er og hvilken Forskjel der er imellem disse Tre: Aanden, Sønnen og Faderen. Dette Vidnesbyrd godtgjør tydelig, hvilken indre Fuldenndighed Læren om den guddommelige Trinitet dengang havde hos de Christne, og hvad der i den christelige Lære var dem det Vigtigste og Dyrebareste.

§ 40.

Dog ikke blot i sit Indre faae den christelige Kirke sig paa mange Maader anfægtet, men endnu bittere var Kampen udadtil. Til det romerske Riges fjerneste Egne kastede Evangeliet alt sine Straaler. Skjøndt det i det Enkelte er vanskeligt at bestemme, hvor dets Løb har fundet sine Grændser, havde det dog ved Enden af det tredje Aarhundrede sikkert allerede sine Betsendere, ei blot i Gallien, men ogsaa i de tilgrændsende Provindsler af Lydsland. Jo mere nu Christendommen ifølge sin Bestemmelse gif ud paa at være almindelig Verdensreligion og Hedenskabet og Jødedommens Undergang, desto hef-

tigere blev Kampen, desto bittere Forfølgelsen fra alle Sider. Nærmest stræbte Man ved Beskyldninger og Bagvadsfælsler at gjøre de Christnes Character og deres Tro fordægtig. Ikke mindre Spot og Haan havde de at udstaae af skarpsindige Fjender af Christendommen; bittrest traf Forfølgelsen dem fra Statens Side.

Celsus, Porphyrius o. A.

§ 41.

Uf saadanne Forfølgelser tæller man sædvanlig ti fra Nero til Diocletian. Imidlertid vare de færreste almindelige i det hele romerske Rige, de fleste kun locale og provindsfælle. De Christnes rørende Standhaftighed og Taalmod under de meest udsøgte Pünisler er bleven en Gjenstand for alle Tidens Beundring. Ofte trængte de Christne sig med stor Længsel frem efter Martyrkronen. Hos Andre var Sjælen deelt mellem Glæde over Martyrdøden og Smerte over at maatte blive tilbage. Denne Lidelsers og Trængsels Tid var rig paa store christelige Dyder og paa sand Gudhengivenhed. Man følte i ethvert Dieblik, at den Christnes Liv er en Udlændighedstilstand paa Jorden. Imidlertid kan det ikke nægtes, at Manges Higen efter Døden var sygelig og sværmerisk.

§ 42.

Martyrernes Blod var Kirkens Udsæd. Banskelig er det noie at bestemme det snart overdrevne, snart for ringe anslaaede Antal af Martyrer. Under Forfølgelserne forfattede Justinus Martyr, Athenagoras, Tatian, Theophilus af Antiochien og flere Andre Apologier, i hvilke den christelige Læres Sandhed og det Ugrundede i alle Beskyldningerne mod de Christne i lige Grad bleve godtgjorte, og hvis nærmeste Hensigt var

at bevæge Keiseren til Naade og Velvillie mod de Christne. Stor var den Anseelse, som Befjenderne, d. e. de Martyrer, som beholdt Livet, havde i Menigheden. Kirketugten blev haandthævet med yderste Strengthed, især mod Libellatifikere og Traditorer. Hine vare saadanne, der havde erhvervet sig en Attest for, at de ikke vare Christne, disse saadanne, der havde udleveret de hellige Bøger eller Klar til den hedenske Dyrighed. Overhovedet skete de Faldnes Gjenoptagelse med stor Hvitidelighed.

§ 43.

Den kirkelige Forfatning var i de første fire Aarhundreder indrettet i Overeensstemmelse med Tidens og Omstændighedernes Fordringer. De fra Midten af det andet Aarhundrede indførte Synoder (Concilier) tjente til at begrunde det nødvendige Kirkeregimente. Monsterværdig var de Fattiges Pleie i Menigheden. Biskoppernes Magt var fast, men fjern fra al Despoti, naar undtages, at en romersk Biskop i en Strid om Paaskefesten belagde Afiaterne med Band. Den usædelige og fjætterske Biskop Paulus af Samosata udelukte Man af Kirkesamfundet. Saasnart der indtraadte Ro imellem Forfølgelserne, udviklede det menneskelige Hjertes indre Fordærvelse sig strax i mangehaande Afsvigelser fra Evangeliets Veie. Deraf, selv i disse Tider, saa hyppige Klager over den christelige Troes aflagende Reenhed og Eenhed.

§ 44.

Efter den sidste store Storm, der under Diocletian fort efter Begyndelsen af det fjerde Aarhundrede gik over de Christne, og som sigtede til det christelige Navns fuldkomne Udryddelse, fulgte endelig hiin store Forandring, ved hvilken de Christnes Tilstand fra Forfølgelse og Uu-

dertrykkelse gik over til Frihed og offentlig Anerkjendelse. Ved den romerske Keiser Constantin den Stores Overgang til Christendommen blev den opløstet til Stats- og Lands-Religion. Alt leve i Fred og Harmoni med alle Stater og ligesom at gjenmemtrænge hele Verden, var Christendommens Formaal og Bestemmelse. For saa vidt var dette en nødvendig Begivenhed, en Betsig-nelse for Verden og en af de største af Guds Belgjer-ninger, der i og med Christendommen selv allerede var forberedet og paa det Bestemteste forjættet. Noget An-det var Keiserens eget personlige, ofte tvetydige Sinde-lag og hans aldeles uchristelige Levnet, ligesom ogsaa den Brug, Man sidenestefter gjorde af denne guddomme-lige Belgjerning.

§ 45.

Fra nu af udbredte Evangeliet sig raskere og glæde-ligere til alle Kanter, ja gik endog allerede ud over det romerske Riges Grændser. Ved egen Lære dæmpede den christelige Stat den hedenske Overtro og i Særdeleshed de afgudiske Dffringer. Hedenske Temppler stode snart tomme, og ved at plante et Kors paa dem indviede Man dem ofte til christelige Kirker. Forgjæves forsøgte Keiser Julian, opfyldt af Had og Foragt for Constantin og Christendommen, igjen at indsætte Jupiter i sit gamle Herredømme. Selv Jøderne tillod han atter at ind-rette deres Tempel og Gudstjeneste; de Christne forbyd han Underviisning i Vidensfaberne og de christelige Sko-ler. Efter denne korte Forfølgelse optog den følgende Keiser Jovian igjen det hellige Korsens Tegn i Rigets banneret.

Den findrige Legende om Sysoverne, s. Gr. efter Gibbon.

§ 46.

En eiendommelig Stikfelse af denne Tids christelige Liv var Munkewæsenet. Det opstod, efterat Kirkens store Forsølgelser vare forbi, og i den Hensigt, ved frivillig Bod og Forsagelse af Verden, ved Fornægtelse af sig selv og al Livsnydelse, at øve sig i christelig Gudsfrøgt, og paa denne Maade at fremstille og fortsætte Christi Lidelse i Verden. Det var naturligt, at denne Bildfarelse kunde opstaae i hiin Tid, men desuagtet var det en Forvirring og Forvanskning af det christelige Liv. Skjøndt i Begyndelsen Lægsfolk gif Munkene snart ganske over i Klerus. Benedict af Nursia indrettede først fuldkommen det klosterlige Liv, og bandt Munkene til en bestemt Regel. Munkelivets Hellighed blev snart en Gjenstand for den høieste Længsel og den almindeligste Beundring.

§ 47.

Efterat Tiden til at leve og lide for Christi Skyld var forbi, da de yderste Anstrengelser og Opoffrelser i Forsølgelserne ikke længer krævedes, vendte, efter den vundne Ro, Kraften sig fornemmelig indadtil og rettede sig mere end forhen paa Betragtningen af de guddommelige Ting og Sandheder. Intet Tidspunkt i den christelige Kirke var rigere paa ophlyste Aander og frugtbarere paa dybsindige Forskninger, end det sjerde og femte Aarhundrede. De anseteste Kirkesædrene ere: Athanasius, Gregor af Nazianz, Gregor af Nyssa, Basilus og Chrysostomus i den græske, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus og Augustinus i den latinske Kirke.

§ 48.

Ei heller savnede man Opfordring til paa mange

Maader at forsvare Evangeliets rene Lære mod Angreb paa og Forsælsninger af samme. Fra Enden af det tredje og i Begyndelsen af det fjerde Aarhundrede rettede disse sig fornemmelig imod Læren om den guddommelige Treenighed. Paa den ene Side ophævede Man al Forskjel mellem Fader, Son og Aand i det guddommelige Væsen, paa den anden Side opstillede Man en saadan Forskjel mellem Fader, Son og Aand, at Sønnen kun skulde tænkes som en Skabning og altsaa væsentlig forskjellig fra Faderen. Hiint var Sabellius', dette Arius' Lære. Den christelige Kirke afgjorde paa sin almindelige Kirkeforsamling i Nicæa, i Aaret 325, hvorledes denne Lære, fri for begge Slags Misforstaaelser, skulde forstaaes, i Overensstemmelse med Skriften og Troen. Imidlertid forvirredes den christelige Kirke længere end et Aarhundrede af den arianske Strid.

§ 49.

En ligesaa tung Prøvelse og Plage gif over den christelige Kirke i det femte Aarhundrede, da Læren om Guds Sønns Menneſkevorden blev bestridt. Paa den ene Side oversaae Man Eenheden af de to Naturer i Christi ene Person, og deelte den i to Personer; paa den anden Side blandede Man begge Naturer saaledes, som om der kun var een Natur i Christus. Hiin Branglære fordømte Kirken i Nestorius, denne i Eutyches. Ved Kirkeforsamlingerne i Ephesus og Chalcedon og ved mange Skrifter af Kirkefædrene blev Kirkens rene Lære reddet, imedens dog de nestorianske og monophysitiske Stridigheder, saavel som de arianske endnu længe holdt sig og droge mange Forvirringer af den

sande Guds frygt, saavel paa de Rettroendes, som paa de Bantroendes Side efter sig.

§ 50.

I Occidenten blev i det femte Aarhundrede den kristelige Tro i Artiklen om Naade og Frihed i hoi Grad forsalfket ved den pelagianiske Branglære. Hieronymus og Augustinus fulgte det Kald, grundigt at bekampe denne farlige Forvirring og derimod at forsvare og gjenoprette Evangeliets rene Lære. Paa flere Kirkeforsamlinger, især i Karthago og Rom, blev Pelagianismen fordømt. Dog forisattes siden den formildede Branglære under Form af Semipelagianisme.

§ 51.

I medens nu det Væsentlige af den kristelige Tro ogsaa i denne Tid blev fastholdt og overleveret, og Christendommen bevarede sin oplysende og helliggjørende Indskydelse, vorte dog tillige Overtroen frem i de mangfoldigste Skikkelser. Gudstjenesten blev overlæstet med mange Slags Menneskepaafund og Skikke, Tilbedelsen af Martyrerne, deres Reliquier og Billeder. Pilgrimenes Optoge og Lovprisningen af munkeagtig Hellighed tog Overhaand. Klerikernes Velstand og Rigdom førte hyppigt til Velleynet og Overmod. I medens den kirkelige Subordination og Hierarchiet overhovedet, især i Rom, stedse blev fastere grundet og videre udvidet, forfaldt tillige den gamle kirkelige Disciplin, og med alt det ydre Ekin af en fund og glimrende Tilstand i Kirken manglede det dog kun alt for ofte paa sand kristelig Fromhed.

§ 52.

Endnu i det femte Aarhundrede brøde store Skarer af barbariske Folkeslag frem, og det romerske Riges

Kolos sank efterhaanden sin Undergang imøde. Istedet for deres Barbari og Arianismens Svobe, hvormed hine vilde Følkeslag en Tidlang hjeinsogte den christelige Kirke, modtog de Kirkens rene Tro. I disse nye occidentalske Stater op slog Christendommen sig nye blomstrende Bopæle. Saadanne vare det vestgothiske Rige i Spanien, det longobardiske i Italien, det frankiske i Gallien og det angelsachsiske i Britannien. Romerske Biskopper, som Gregor I, indlagde sig udsødelige Fortjenester af at udbrede, andre, som Leo den Store af at reise og forsvare den christelige Tro. Hiin kaldes ogsaa med Rette den Store, fordi han ganske helligede og opoffrede sig til Guds og sin Kirkes Tjeneste, ihvorvel han havde sin Andeel i Tidsalderens Overtro, og i Sammenligning med Evangeliet, som det alene saliggjørende, i høi Grad foragtede al verdslig Kunst, Videnskab og Lærdom.

§ 53.

Dog, hvad Christendommen vandt i Besten, tabte den i Østen ved den arabiske Bedrager og Loguprophet Muhammed, der fra Aaret 608 ved en af hedenske, jødiske og christelige Lærdomme sammensat og paa Menneskets værste Lidenskaber beregnet Sædelære erhvervede sig et stort Tilhæng, og snart udbredte Uvidenhed, Van kundighed, Usædelighed og Barbari over hele Arabien. Evangeliets Lys bortstødtes just der, hvor det havde udbredt den herligste Glands, og Trældom og Grusomhed begyndte nu der, hvor Frihedens og Kjærlighedens Lære havde blomstret.

Om Koranen.

§ 54.

Under Forvirringen af bestandige Krige og ved de

nye Staters ubefæstede Forhold vorte den romerske Biskops Magt snart umærkelig op til egen Grundeiendom og herskende Indflydelse. Fornemmelig fra Midten af det ottende Aarhundrede opløstede Pavedømmet sit Hoved som et Rige af denne Verden. I Stedet for Roms politiske Verdensherredomme traadte Pavens geistlige Magt. De nye kristelige Regenters Taknemmelighed og Fromhed satte alle Stater i en streng Afhængighed af Rom. Hvad der dengang maaskee var nødvendigt og velgjørende, betragtede Man snart som liggende i Sagens Natur, som en guddommelig Ret og som gyldigt for alle Tider.

§ 55.

En af de meest ophviiede Uttringer af kristelig Fromhed er det Mod og den Iver, den Trofasthed og Standhaftighed, der prydede hine kristelige Britter, Skotter og Irlændere, der i Europas nordligste Egne og især i Tydskland plantede og udbredte Christendommen. Var det end ofte kun ved kristelig Overtro at de fordrøve den hedenske, og var end Urefrygt for Rom det Første, hvortil de vænede Folkene, dog bare Evangeliets Sædeforn Frugter i hundrede Fold, og uden disse første Anstrengelser og Plantninger vilde Afguderiets Morke maaskee endnu længe have hvilet over os.

Bilibrord, Rupertus, Bonifacius, Ansgarius og Andre.

§ 56.

Carl den Store oprettede igjen det vestlige Keiserdømme og udrettede i sit store Rige Meget for Kirker og Skoler. Disse fortreffelige Dannelsesanstalter forfaldt dog alle igjen under de følgende Carolinger, ja allerede under Ludvig den Fromme. Fra den forarger-

lige Billedstrid af, hvilken havde forplantet sig fra Orienten til Occidenten, vorte Dvertroen med hurtige Skridt; Læsningen af Skriften var sjælden, den pavelige Magt og Herskesyge grændseløs, og en sandfelig, broget Ceremonitjeneste traadte i Stedet for den simple, christelige Gudsstjeneste. Dog var det endnu stedse ikke sjældent, at den sande Troes Sol brød frem af Dvertroens tætte Taager.

Johan af Damascus. Methodius og Cyrillus. Gottschalk.

§ 57.

Jo mere Bavedømmet greb om sig i Verden, desto mere levende og almindelig blev tillige Krigen mellem dette og alle verdslige Magter. Aarhundreder ere opfyldte med disse politiske Stridigheder, hvilke Baverne vidste at give et fuldkommen geistligt Anstreg. Men i de forskjellige Secter i Frankrig, Flandern og Italien havde paa den ene Side Baverne en mægtig Fjende at bekæmpe, paa den anden Fromhed og Rebelighed en mægtig Stotte. Iudblandingen af Dvertro og Vankundighed kunde hemme og opholde Guds Ords Magt, men ikke udslukke eller ødelægge den.

Om den falske Tsidor.

§ 58.

Hvor mørk end Tiden var i det tiende og ellefte Aarhundrede, og i hvor høi Grad det end manglede paa Lære og Underviisning, medens de Geistliges hele Stræben var henvendt paa det Ydre og Verdslige, saa bevarede Folket i det Hele dog nogen Kundskab til Herrens Bøn, Troesbekjendelserne og Evangelierne, hvilke vedbleve at vare de lysende Puncter, der stedse kunde lede et efter Salighed tørstende Hjerte tilbage til den

christelige Læres Midtpunkt. Ja, stor og ærverdige er den Tid at nævne, der frembragte en Anselm af Canterbury, en dybsindig Viis, lige stor som Christen og som Theolog, fra hvis Virksomhed i Liv og Lære klare Straaler udgik til alle Sider.

Anselms Skrifter: *Cur Deus homo. Om Treenhed, Prædestination og Naade.* Ugende o. s. v.

§ 59.

I Korstogene, der foretoges fra Enden af det ellefte Aarhundrede, udviklede sig i Europa en umaadelig Troeskraft og en forbausende Kjærlighed og Begejstring for Forløseren. Tanken var god og ophøiet i sig selv, men Udførelsen slet og over al Forventning sørgelig og elendig. Dog vidste Gud selv af det Slette og Forseilede at udlede meget Godt og Gavnligt for Verden. Alt Gregor VII. havde tænkt paa dem. Den h. Bernhard understøttede dem med sin Beltalenhed. Under Urban II. kom det første Korstog i Stand. Ved denne Leilighed kom ogsaa den romerske Kirkes Af-ladsvæsen først i Gang.

§ 60.

En lysende Stjerne i denne mørke og overtroiske Tidsalder var den nævnte hellige Bernhard, Abbed af Clairvaux. Hans Fortjenester af den speculative Udvikling af de christelige Hovedsandheder og af at forsægte og forsvare samme imod gangbare falske Lærdomme, især Abælards, hans glødende Beltalenhed og Fromhed, som overhovedet hans heldbringende, rensende og oplysende Indflydelse, kunde end ikke fordunkles af Tidens Skyld, som han var med at bære.

§ 61.

Gregor VII. og Innocents III. førte Pave-

dommet til den høieste Spids af dets verdslige Glands. At den christelige Kirke med sin oplysende og helliggjørende Aand skal gennemtrænge alle Stater, blev saaledes opfattet, som om alle christelige Regenter vare villieløse Slaver af Paven. At den christelige Kirke i sin uendelige Aandelighed betjener sig af visse Organer, Sjælesørgere og Lærere, for at virke ved dem, blev saaledes betragtet, som om denne menneskelige Maade at virke paa var selve Kirkens hele guddommelige Natur og Existent, og som om Lærerne skulde herske paa verdslig Viis. Efterat saaledes Menneskene havde forverlet sig selv med Christi guddommelige Aand, og revet deres Magt til sig for dermed at bedrage Verden og kun gjøre sig selv, og ikke den, gjældende (Pavedømmets Aand), flygtede den sande Troes Aand bort fra Menneskenes konstige Bygning, for andensteds at samle og bevare sin hellige Kirke.

Om mange Pavers ubeskrivelige Lastesuldhed i denne Tid.

§ 62.

Just fra denne Tid af, da Alt i det offentlige Kirkesamfund antog en blot udvortes og verdslig Skikkelse, og Fordærvelsen fra Hovedet af udbredte sig gjennem alle Lemmer, forplantede en ægte apostolisk Læres Aand i Forbindelse med en helliget Vandel sig i et Antal af Mennesker, der i tusindviis strakte sig fra Spaniens Grændser gjennem det sydlige Frankrig langs Alperne og Rhinen gjennem Tydskland lige til Bøhmen, Mennesker, der vandrede i Lyset af den hellige Skrift og den apostoliske Troesbekjendelse, og udsatte sig for det heftigste Had og den yderste Forsølgelse, alene for at leve og døe som Jesu Christi troe Bekjendere. De holdt deres Lære reen for den romerske Kirkes Sætninger, is-

rede strengt mod Gudstjenestens Pragt, og forfastebe standhaftig Paastanden om Pavens guddommelige Overherredomme. Imod dem blev af Innocents III. Inquisitionen opfundet og en frygtelig Troesret organiseret imod Kjætternes store Forbrydelser, da de alene vilde søge deres Salighed hos Kristus.

Katharer. Peter af Bruys. Henrik. Waldenser og Albigenfer. Wiclefiter.

§ 63.

Ligesom de forskjellige Middelalderens Secter mere satte Troen paa Jesu Christi Lære i Følelsen og i det umiddelbare Forhold til Livet og Anvendelsen, saaledes blev paa den anden Side denne Tro i samme Tid en Gjenstand for den dybeste og skarpsindigste Forskning og Speculation hos Scholastikerne. Denne Bestræbelse var, som Forsøg til en høiere Theologi, i og for sig ikke at dadle, men i Virkeligheden var den tillige behestet med mange Feil og Misbrug, især fordi de fjernede sig alt for langt fra Livet og fordi de forsvarede alle den romerske Kirkes herskende Misbrug. Den scholastiske Philosophi gjennemløb i sin Udvikling fra det tolvte Aarhundrede af tre Stadier, nemlig fra Lafranc og Petrus Lombardus til Albert den Store og Thomas af Aquino, herfra til Dürand af St. Pourcein, Duns Scotus og Occam, og derfra til ind i det firtende Aarhundrede.

§ 64.

Til de stærkeste Støtter for den pavelige Throne og al Slags Overtro hørte især Munkeordenerne, af hvilke der i denne Tid opstode flere nye, og som selv nøde den højeste Grefrygt. Dog bleve alle øvrige snart for-
dunklede af Dominicanerne og Franciscanerne. Disse besade

ikke blot anseelige Rigdomme, men ogsaa næsten de eneste Skatte af Videnskab og Lærdom. Ogsaa Exempler paa sand Guds frygt og Retskaffenhed have Munkene at opvise; mange af de ædleste christelige Dyder have udviklet sig i Klostercellernes Gensomhed, kun at alt Dette ikke var en Frugt af Munkewæsenet som saadant, men af Evangeliet, der viste sig mægtig i det Enkelte.

§ 65.

Mange gode og rene Sædekorn for den christelige Lære indeholdt især Skrifterne af en Thomas Bradwardin, Johan Wicleff, der ogsaa oversatte Bibelen paa Engelsk, Johan Ruysbroek, Johan Tauler, Thomas a Kempis og Andre. Det indre, aandelige Liv, som disse Mænd ivrede for, dannede en afftiffende Modsatning til Bavernes og Geistlighedens pragtsyge og verdslige Levnet, og aabnede Manges Dine for det Gne Fornødne, saavel som for Tidens herskende Fordærvelse.

§ 66.

Bavernes skjændige Dyrkelse og den store Forvirring, de ved deres utaalelige Anmasselse i det verdslige Regimente havde anrettet, den indre Spaltning i Pavedømmet selv og den pavelige Stols Forslyttelse til Avignon, ligesom ogsaa Sædernes almindelige Forfald hos Clerus og Guds jordiske Kirkes hele jammerlige Tilstand bevægede endelig de christelige Fyrster og Biskopper til Forholdsregler for at afhjælpe den stigende Misbrug. Til den Ende holdtes i det femtende Aarhundrede de tre store Kirkeforsamlinger i Pisa, Constanz og Basel, skjøndt i det Hele med lidet Resultat. Men fra denne Tid af hørte Man Meget tale om Nødvendigheden af en Kirkeforbedring paa Hoved og Lemmer.

Conciliet i Constanz sig endnu med Blodet af Johan Hus og Hieronymus, to standhaftige Vidner for den evangeliske Sandhed.

§. 67

I dette Aarhundrede stødte overhovedet særdeles mange Omstændigheder sammen, hvoraf Man kunde slutte, at Gud havde noget Særegent for med denne eller den nærmest følgende Tid. Americas Opdagelse hidførte en Mængde nye ubekendte Kræfter og Midler. Grækernes Flugt for Tyrkerne til Vesten bragte en stor Mængde nye Skatte af Lærdom og Kundskab i Omlob. Konster og Videnskaber begyndte at blomstre i Rom og Italien, og Bogtrykkerkonstens Opfindelse begunstigede en Tanernes Meddelelse, som Man hidtil ikke havde anet.

§ 68.

Den christelige Kirkes Reformation i det 16de Aarhundrede, nærmest ved en ringe Foranledning foretagen af Martin Luther i Sachsen, fremgik med guddommelig Nødvendighed af Tidens trængende Fornødenhed, saa vel som af de rene Hensigter og den ædleste Zver for Herrens Huns. Siden Apostlenes Dage skinnede Evangeliets Sol aldrig saa klar og reen ind i Verden, som dengang, og omendskjondt den menneskelige Modstand fra de kirkelige Magthaveres Side syntes stor og næsten uovervindelig, fandt dog den til den oprindelige Reenhed tilbageførte Lære tillige i det tydske Folks og dets Fyrsters Hjerter et Forsvar og en Deeltagelse, der viste, hvorledes Gud i den yderste Formørkelse og Fordærvelse havde bevaret sig sine Troende.

§ 69.

Læren om Menneskenes Retfærdiggjorelse alene ved Troen paa Christum, Fremdragelsen af Bibelen og dens

Oversættelse i det tydske Sprog, Forkastelsen af alle de den hellige Skrift modstridende Menneſkesætninger og den tappre Haandthævelse af Troens og Samvittigheds Frihed, vare de Vaaben, hvormed en tydsk Munk bekæmpede en heel Verden fuld af Fordomme og jordisk Magt og befriede Jesu Christi Kirke fra den dybe Fordærvelse, hvori den var nedfunken. Han havde i Melancthon en tro Medhjælper, i Erasmus af Rotterdam en tvetydig Bundsforvandt, der hang fastere ved Verden og sine fornemme Venner i Verden, end ved Evangeliets Sandhed.

§ 70.

Det romerske Hof fuldendte sin Forhærdelse mod Gud og hans hellige Ord derved, at det udstødte den rene evangeliske Læres Befjendere af Troessamfundet, og paa denne Maade fremavlede en Spaltning i den christelige Verden, hvilken den sande Tro ikke havde havt til Hensigt, men som den kun betragtede og bar som en Uretfærdighed og en Ulykke. Men efterat Luther var sat i Ban af Paven, og denne havde ladet hans Skrifter brænde, lod hiin offentlig den pavelige Ret brænde og løskyndte sig ligeledes fra alt Samfund med Paven og hans Kirke. Til samme Tid havde ved Zwinglis Fortjenester den rene Lære ogsaa banet sig Indgang blandt Schweizerne, hvor Man strax fra Begyndelsen af paa en strengere og mere udvortes Maade løsrev sig fra den romerske Kirke.

§ 71.

Den kraftige Opvækkelse til sand christelig Gudsfrugt, der udgik fra Reformatorerens Skrifter og Prædikener, forskaffede overalt, selv i Pavens Gebeet, den evangeliske Sandhed Tilhængere og Venner. Selv un-

der ugunstige Omstændigheder, selv under Thomas Münzers Sværmerier og den skræffelige Bondefrig, der skændede Evangeliets Sag, selv under de bitterste Forfølgelser, hvorved ogsaa Evangeliets Bekjenderes Martyrblod flød rigeligen, skred dette mægtigt frem i Tydskland, ja endog ud over dettes Grændser. Efter Rigsdagen i Speier 1529 fik Tilhængerne af den rene Lære, formødelst deres standhaftige Protest imod en dem ugunstig Bestemmelse i Rigsdagsaffæden sammesteds, Navnet Protestanter. Men det følgende Aar fremsatte de første Gang for Keiser og Rige i Augsburg deres med Skriften fuldkommen overensstemmende Tro i en egen Bekjendelse, der har sit Navn af denne Stad.

Senere Afveklinger i Kampen for den evangeliske Troesfrihed indtil Religionsfreden.

§ 72.

Allerede tidlig var der imellem Reformatorerne i Sachsen og Schweiz opstaaet en Uenighed i Fortolkningen af Striftens Lære om den hellige Nadvere. Siden fornyedes Striden til forskellige Tider med stor Hæftighed. Landgreve Philip af Høssen søgte endnu at stifte Forsoning mellem de Stridende og foranstaltede desaaarsag Samtalen i Marburg 1529, men uden væsentligt Resultat. Striden lader sig ikke forklare deraf, at ogsaa Videnskab og Forbittrelse blandede sig med en saadan christelig Iver. Men Læren om Nadveren har en dybere Sammenhæng med alle andre Troeslærdomme, og Striden bragte ogsaa disse først til fuldkommen og klar Bevidsthed. Fra nu af eksisterede Christendommen i Occidenten kun i de tre adskilte store kirkelige Samfund eller Confessioner.

§ 73.

Skjøndt den romerske Kirke sølte den Skade, den ved Protestanternes Udtrædelse havde lidt, søgte den dog sidenester bestandig at bevæge sig frem i den gamle Bane, og besluttede ei blot ved Jesuiterordenens Stiftelse ligesom at forskandse sig i en ny Fæstning, men ogsaa paa en almindelig Kirkeforsamling i Trient fra Aaret 1545 af at optage de scholastiske Paafund og overtroiske Fornyelser af Middelalderen i sit Lærebegreb og hermed først at stille sig i den bestemteste Modsatning til den protestantiske Tro. Desuden fortsatte den uafslædelig Bestræbelsen efter at omvende de Frasaldne og søgte ved Missionairer at vinde Erstatning i fjerne Verdensdele.

§ 74.

Endnu før Udgangen af det firtende Aarhundrede var den evangeliske Lære efter Luthers Bekjendelse herskende i det hele nordlige Europa, fornehmelig i Danmark, Sverrig og Preussen. I England seirede tilsidst den calvinistiske Lære, dog saaledes, at de overleverede kirkelige Former bibeholdtes i Gudstjenesten og Kirkeforfatningen, men Kirke regimentets Rettigheder gif over til Monarchen. I Schweiz, Nederlandene og Frankrig vandt den reformeerte Bekjendelse ogsaa mange Benner. Især paa det sidste Sted brændte længe Forsølgelsens Fakkel imod Huguenotterne og deres Blod flød i Strømme.

Det parisiske Blodbryllup. Det nantiske Edict.

§ 75.

Den fornyede evangeliske Troes hellige Sag blev fordreiet og vanhelliget ved Fremtrædelsen af enkelte Personer og hele Selskaber, der, uden at dele den protestantiske Kirkes ældgamle og kun fornyede Tro, blot gjorde Brug af den derved tillige gjenvundne Tankens

Frihed og deri meente at have et Fribrev til al Slags vantro Sværmeri og til Opløsning af den overleverede Troesforfatning. I en saadan blot formal Protestantisme hildedes Servet, hvis Gudsbespottelser paa Calvin's Foranstaltning, ganske imod den evangeliske Læres Natur, bleve straffede med Baalet, fremdeles begge Socinerne, Lælius og Faustus, Stifterne af den socinianske Menighed, som, fordi de især bestrede Læren om Treenheden, gaved sig Navnet Unitarier.

§ 76.

Men disse Forvirringer vare tildeels en Følge og Virkning af den sorgelige Skikkelse, som den protestantiske Theologi selv imod Enden af det firtende Aarhundrede havde antaget, idet den alt for meget kun indskrænkede sig til Bibelens, Luthers og Troesbekjendelsens Bogstav, uden at dele den evangeliske Kirkes friere Aand, og, idet den gjorde Afkald paa al filosofisk Erkjendelse, kun i døde Formler og en aandløs Polemik moisommeligt arbejdede sig frem gjennem det syttende Aarhundrede. Det var især Theologernes indbyrdes Stridigheder om den lutherske og calvinske Bekjendelse, der kun alt for meget forvirrede begge Kirker. Men i det guddommelige Ords Prædiken, i den simplificerede Guds-tjeneste og i Ungdommens Underviisning udfoldede dog Evangeliet i rigeligt Maal sin Betsignelse over de Folkeslag, der vare den rene Lære hengivne.

§ 77.

Til rolig Besiddelse af Evangeliet kom de tydske Tilhængere af den augsburgske Confession først efter en blodig trediveaarig Krig ved den westphalske Fred 1648. Denne Trængselstid udviklede tillige store sædelige Kræfter og christelige Dyder. Men den calvinske Læres Be-

kjendere lede især i Frankrig store Trængsler ved Op-
hævelsen af det nautiske Edict 1685. Saavel der som
i Nederlandene og England var Troens Sag paa mange
Maader sammenflettet med Statens, og drog overalt
borgerlige Uroligheder og Forfølgelser efter sig.

§ 78.

Ogsaa over det romerske Kirkegebeets Lande kastede
den protestantiske Kirkes Evangelium klare Straaler.
Thi ei blot bleve derved ogsaa der Videnskab og Lær-
dom i forskjellige Retninger befordrede som Baaben til
Kampen mod den evangeliske Lære, og store videnskabe-
lige Talenter og Kræfter vakte, men ogsaa friere An-
skuelser af den romerske Kirke, især fra Frankrig af, satte
i Omløb, og christelig Fromhed og Erkjendelse ogsaa der
mangfoldigen opvakt. I Jansenismen hævede sig især
en kraftig Opposition imod Romanismen og Jesuitismen.

§ 79.

Theologernes forargerlige Stridigheder i den prote-
stantiske Kirke, som den ædle Calixtus allerede søgte at
gjøre en Ende paa, toge i den Grad næsten alle Kir-
kens Kræfter i Beslag og forhindrede ofte ved døde
Formler Evangeliets frugtbare Virkning saa meget, at
det var en lykkelig og velgjørende Bending, som fra
Enden af det syttende Aarhundrede bevirkedes ved Frem-
trædelsen af Pietismen: thi skøndt denne i sin Art
ikke var mindre eenfaldig, tjente den dog den stivnede
aandløse Retteoenhed til nyttig Modvægt. Den christe-
lige Lære blev fra nu af igjen mere Hjertets og Livets
Sag. Den practiske Christendom blev ved Pietismen
kraftig befordret.

Spener. Arndt. Franke o. A.

§ 80.

De Forvirringer, som den aandløse Dogmatisme og den gemyttlige Pietisme frembragte, troede man endelig i det attende Aarhundrede ikke bedre at kunne undvige og møde, end ved et fuldkommen negativt Forhold til al positiv Religion, til Kirke og Gudstjeneste. Frihed fra alt Dette skulde være den sande christelige Frihed. Theologien skulde fra nu af ingen anden Bestemmelse have, end at oplyse og i Dplysningens Band opløse Religionen, at reducere og forvandle Fornuften til Forstand. Hvad erklærede Fritænkere i England og Frankrig frembragte imod den christelige Religion, det plantede de tydske Theologer over i deres Videnskab, udviklede det med stor Grundighed og Lærdom, og forsvarede det ofte, idet de alvorligt søgte at gjendrive det.

§ 81.

Med denne Frihed vorte den verdensfloge Forstands Kraft og Massen af Indsigter og Lærdom, dog kun hvad det Dyde og Uvæsentlige i den christelige Religion angik; Overtroen blev oprykket med Rode, for saa vidt den ikke igjen kom til Syne i Bantroen, der selv kun er en anden Form af hiin; de svage Puncter i mange af de gangbare Beviser for Christendommens Sandhed og Guddommelighed bleve grundigt erkjendte, for saa vidt Man blot ikke i Fortvivlelse opgav dem alle, og en tom Fornuftreligion i christelig Dragt traadte i Stedet for Christendommen. I Særdeleshed nedrev den kantiske Philosophi alle tidligere Systemers Anmættelser og overhovedet alle Forsøg til Gudserkjendelse alene paa den menneskelige Forstands Bei, og virkede derved overordentlig velgjørende; men opstillede i Moralloven en ny Afgud og kunde heller ikke anerkjende nogen menne-

skelig Erkjendelse af Gud ved Gud, d. e. ad den guddommelige Aabenbarings Bei. Herved traadte den i en fjendtlig Modsatning til Christendommen.

§ 82.

Imedens dette foregik paa Videnskabens Gebeet, og denne stedsje blev mere vantro og uchristelig, viste sig paa Livets og Troens Gebeet en Forøgelse af Pietismen i Broderunitetens Skikkelse, der dog knyttede sig til bestemte Overleveringer fra de gamle böhmiske og mähriske Brødre. Den gjorde en ædel og værdig Brug af den evangeliske Frihed. Den beviste i Livet Realiteten af Det, som Man havde opgivet i Videns-
 skaben, hvilken den overbeviste om Løgn. Skjøndt be-
 heftet med et i den christelige Religions Væsen ikke grundet Anstreg har den dog i høi Grad udviklet From-
 hed og christeligt Sindelag og under saadanne herskende
 Omstændigheder godtgjort sin Betydning som et nød-
 vendigt Phænomen.

§ 83.

Paa samme Grund hvilede de talrige Secter, der i det attende Aarhundrede opstode i andre Lande. Det var nærmest den christelige Følelse og Længsel efter dy-
 bere og rigere Næring og Tilfredsstillelse, som den her-
 skende Kirke ikke ydede, eller som kun paa en eensidig
 eller alt for afgrændset Maade var at finde i den. Saaledes vedligeholdte Menoniternes allerede i det
 sextende Aarhundrede opstaaede Sect sig; ligeledes
 Dvækernes Sect, opstaaet i det syttende Aarhun-
 drede; og for at nyde og udbrede dette friskere Liv i
 christelig Tro opstode i nyere Tider mange andre Secter,
 især i England, blandt hvilke Methodisternes er
 meest udbredt. Som væsentlige Redskaber for Udbredel-

sen af christelig Lære og Tænkemaade ere sammesteds og næsten i alle Lande og Verdensdele Missions- og Bibel- selskaber virksomme.

§ 84.

Uden al friere Livsbewægelse fremstiller den græske Kirke sig uden store historiske Momenter, hvilket tildeels hænger sammen med dens øvrige Dannelselse og Cultur. Det theologiske Element mangler ganske i den. Ansægtelser og Bewægelser ved friere Landsyttringer har den derfor i Aarhundreder ikke mere erfaret. Ved sin dirigerende Synode uafhængig af den romerske Stol bevarer den blot med Strenghed sin Eiendommelighed og ældgamle Tradition. Allerede fra Pavedømmets fuldkomne Udvikling af adskilt fra den romerske Stol har den holdt sig fri for alle først ved denne opstaaede Depravationer af den christelige Lære, men er derfor ikke mindre endnu trykket af mange andre Slags Dvertro.

§ 85.

Til de meest velgjørende Yttringer af christeligt Sindelag i de nyeste Tider høre ogsaa de paa forskjellige Steder siden Reformationens Jubelfest 1817 anstillede og velsignede Forsøg til en Gjenforening mellem Lutheraner og Reformeerte, hvilke, skjøndt hos Mange kun fremgaaede af Ligegyldighed for enhver Form af Religionen, hos Andre ustridigen ere begrundede i den sande Kjærlighed til Evangeliet og i en bestemt Erkjendelse af Nødvendigheden og Retmæssigheden. Skridt til Tilnærmelse vare alt i Aarhundreder gjorte, dog for medelst Tidens Aand uden Resultat. Men heldbringende bliver en saadan Union kun da, naar den besor- drer Fremvæert i den sande evangeliske Tro; thi kun paa den Veie, som en grundig positiv Erkjendelse og Dver-

beviisning angiver, kan Man befrie sig for den i den negative Erkjendelse og i Troestomheden kun alt for meget grundede Frygt for den romerske Kirkes om sig gripende Tendents, hvilken, skjøndt naturlig for Catholicismen, da sikkert bliver uden Fremgang.

§ 86.

Men det bør overhovedet ikke miskjendes, at i vore Dage, efter at saa mange hemmende Lænker deels ere erkjendte som intetsigende, deels ganske borttagne, den samme evangeliske Aand næsten i samme Maal udbreder sig i alle Confessioner, og i dem alle, i det Mindste paa Enkelte, har beviist sin oplysende og helliggjørende Indflydelse. Man er nu mere end nogensinde ved den samme Aand kommen til bestemtere Erkjendelse og Adskillelse af det Væsentlige fra det Uvæsentlige. Man har bedre lært at ære og agte den Eiendommelighed og den særegne Form, hvorunder den sande christelige Tro aabenbarer sig, naar den blot selv giver sig tilkjende deri. Fornemmelig har Man opsogt og anerkjendt det Almindelige i det Forskjellige. Og saaledes stadfæster Evangeliet sig som fra Begyndelsen af og gjennem alle Tider, saaledes ogsaa endnu som en Guds Kraft til at gjøre Alle salige, som troe derpaa.

II.

Bibelsk Indledning.

---

§ 87.

Den christelige Kirke glæder sig ved Besiddelsen af hellige Skrifter, der tilsammen udgjøre Kildekrifterne om den sande Troes Stiftelse i Verden, og kaldes Bibelen (*Biblia. Plur.*). Ikke ved den ere Religionen og Kirken stiftede, men den er den oprindelige skriftlige Betretning om den stiftede Kirke, opstaaet efter, ved og af den mundtlige Forkyndelse af den christelige Lære, altsaa fremgaaet af Kirken.

§ 88.

For at nemlig paa den ene Side den christelige Lære ogsaa kunde forplantes derhen, hvor de første og paalideligste Sendebuds mundtlige Tale ikke kunde naae, og paa den anden Side disse ogsaa ved deres fortsatte mundtlige Forkyndelse stedse kunde have en sikkrere Norm og Rettefnor, hvorved den sande Tro kunde adskilles fra den falske, skete det til usigelig Lykke og Velsignelse for Guds Kirke, at den oprindelige Lære ogsaa blev skriftlig optegnet, og under og ved Siden af den mundtlige Overlevering, som den ingenlunde ophævede, tillige bevaret og æret som Kirkens dyrebareste Klenodie.

§ 89.

Hellige kaldes disse Skrifter, fordi de ikke alene have Menneskene, men tillige Gud, den Hellige til Dyp, og fordi den i hans Kirke herskende hellige Aand, der har indgivet Forfatterne dem, ogsaa evig erklærer dem for hellige. For ikke hellige, men blot menneskelige Skrifter erklærer kun denne Verdens Aand dem, fordi Gud selv ikke holdes hellig af dem, og fordi den selv er vanhellig. Den kalder dem vel ogsaa hellige, men mener det ikke saaledes, lige saa lidt som den i Videnskaben veed at angive nogen fornuftig Grund derfor. Men i den sande Gudserkjendelse og i dennes Sammenligning med den hellige Skrifts Indhold er denne Overbeviisning nødvendigt indbefattet.

§ 90.

En troesmæssig Behandling af Bibelen har den Opgave, overhovedet at skjelne mellem den guddommelige og menneskelige Side af samme og i Særdeleshed vel at adskille det Guddommelige ved denne og det Menneskelige ved hiin. Bibelen, som den nærmest for Menneskene foranstaltede Samling af menneskelige Skrifter, er ikke Guds Ord, er ikke den hellige Skrift, men dette Guds Ord, denne hellige Skrift indeholdes kun i den. Det er overhovedet ikke Bibelens Bogstav i og for sig, men det er Bibelens Aand formedelt Bogstavet, hvorpaa det kommer an. I Henseende til hiin menneskelige Side af Bibelen har ogsaa Kritiken og Alt, hvad der kan vides om Oprindelse, ydre Bestaendighed og deslige, sin Ret.

§ 91.

Canon betegner oprindelig Samlinger af, ogsaa ofte Fortegnelser over de hellige Skrifter, fordi de skulle være Regel og Rettesnor for vor Tro og Levnet. Kun

ved den hellige Skrift i Bibelen udvikler sig den i Aand og Hjerte fremspirende Tro. Den af Prædiken fremgaaede, ved det mundtlig forkyndte Guds Ord vakte Tro skal rette sig efter Skriften; derfor kaldes den Rettefnoren for vor Tro; og Alt, hvad der udgiver sig for sandt og guddommeligt, skal prøves efter den; derfor er den Prøvestenen for den christelige Sandhed. At læse og forstaae Bibelen forudsætter derfor allerede Optagelsen af den christelige Kirke, Livet i den og Underviisning i den christelige Tro, overhovedet Tro og Fromhed.

§ 92.

I indskrænket Forstand betyder Canon Samlingen af de hellige Bøger i Bibelen, hvilke Kirken anerkjender som ægte og oprindelig hellige Skrifter, i Modsætning til og med Udelukkelse af saadanne, der kun staae i et fjernere Forhold til hine, skjøndt de ere ansete for nyttige til Opbyggelse og derfor ere optagne med i Bibelen. (Apochryphiske Skrifter i deres Adskillelse fra de canoniske.)

§ 93.

Den Christnes Bibel bestaaer af 2 Dele, det O. og N. Testament. Begge ere saadanne Skrifter, der angaae Guds gamle eller nye Pagt med hans Troende. Udtrykket Testament, brugt om Skrifter, i hvilke dette Forbund fremstilles, er i denne Betydning først opkommen ved Enden af det andet Aarhundrede. Begge Dele af Bibelen udgjøre et Heelt, fordi Guds Menighed ligesom ogsaa Guds Aabenbaring til Menighedens Dannelse og Forelse, Opdragelse og Forløsning i dem begge er een og den samme, skjøndt paa forskjellige Trin. Det er det selv samme Israels Historie, hvilket i det O. T.

er det kjødelige, i det N. det aandelige, det selv samme Guds Folk, der kommer tilsyne i det G. T. og fuldender sig i den christelige Kirke.

§ 94.

Men i Udviklingen af dette sit historiske Indhold indeholder Bibelen tillige ikke eet, men ethvert Folks Historie, Menneskehedens Historie, alle Forhold og Situationer, i hvilke et Folk kan komme, fra det laveste Trin af Raahed og Ucultur med alle Forbrydelser og Misgjerninger indtil den fineste sædelige Uddannelse. Det kjødelige og aandelige Israels Historie er derfor et Sædeligheds=Speil for alle Folkeslag, i hvilket alle mulige Veie og Afveie, alle Bildfarelser og Fertræffeligheder, som et Folk er i Stand til, kunne skues. Hvad der i denne Henseende især udgjør den bibelske Histories Forskiel fra og Fortrin for enhver anden Historie, det er ikke blot Troen paa een Gud, i Modsætning til den polytheistiske Tro, men det er ogsaa den gjennemtrængende Bevidsthed om Livet i et Guds Rige, i et vlikt, retfærdigt, hærligt og helligt Forsyns Rige.

§ 95.

I Henseende til det indre Forhold, hvori det G. og N. T. staae til hinanden, er Man i den nyere Tid forfalden til to Extremer, hvilke den christelige Kirkes Fornuft forlængst har udjernet. Allerede Socinianerne i det 16de Aarhundrede erklærede det G. T. for at være ganske uden Værd for de Christne, frakjendte det al normal Dignitet og al indre og væsentlig Sammenhæng med N. T. Derimod bliver der i de nyeste Tider tilagt G. T. et Værd, der truer med ganske at udslette dets Forskjellighed fra det N. og dets Fortrin for hiint, lærer at være endog alle raæ, overtroiske Forestillinger,

mod hvilke allerede Propheterne ivrede, som hellige Sandheder, overhovedet besudler den christelige Fromhed med en jødiske Particularismes og Fanatismes Haardhed. Denne sidste Anskuelse er kun en Misforstaaelse af Det, som den første ganske miskjender, at det N. T. substantielt indeholdes i det G. og endnu eller allerede ligger skjult deri som i sit Hylster. Ved det G. T. maatte det N. og Religionen overhovedet forberedes, for at den kunde udvikles til sin hvoieste Fuldendelse, hve sig over alle tidligere, underordnede Trin og ophve saavel Judaismen som Polytheismen, med hvilken hiin, formedelst Kampen, endnu er noie sammenviklet. Formedelst dette historiske Sammenhæng mellem de guddommelige Aabenbaringer har det G. T. ogsaa Nødvendighed for det N. Idet Christendommen som Begyndelsen til en ny Religion afaster hiint Hylster, er den vistnok tillige Jødedommens Undergang. Men hvad der er guddommeligt i den, tilegner den sig, ja anseer den som sit Eget, ligesom overhovedet det G. T. er Maanen, der uden eget Lys alene har dette fra Evangeliets Naadesol.

§ 96.

Bibelsens Læreform er den i enhver Henseende populære. Selv det Dybeste og meest Speculative indhyller sig i Forestillingens Bevandt, og saa tankesyldigt dens Indhold end er, saa har den dog stedse hele Menneskehedens Trang for Die. Denne den bibelske Læres humane Character gaaer ud over Alt, hvad der i egentlig Forstand ellers kaldes *humaniora*; thi ogsaa disse angaae kun de Enkelte, der staae under den Dannelses Indflydelse, som erhverves ved den classiske Oldtid. Den bibelske Religion er for Enhver. Men efterdi denne Popularitet kun er Sandhedens Dragt, indeholder den

tillige det rigeste og udtømmeligste Stof for Videns-
 skaben, der gaaer ud over Forestillingens og over til Bes-
 grebets Form. Denne Forskjel mellem Sandhedens Fores-
 stilling og dens Begreb er kun Forskjellen mellem Reli-
 gion og Theologi, angaaer kun Formen, ikke det fæl-
 leds Indhold, og det er kun Indbildning eller Illusion,
 at derved skulde være indført en Forskjel mellem det Gro-
 teriske og det Esoteriske. Christendommen i Særdeleshed
 har just den Betydning, at Alt, hvad der hidtil bestod som
 Hemmelighed, det er ved den bleven aabenbart og gjort
 til hele Menneſkehedens fælleds Eiendom. Men ikke
 alle Menneſter have det indre og ydre Kald til dybere
 Erkjendelse af den guddommelige Sandhed og behøve
 derfor ei heller den til hiin Erkjendelse fornødne, især
 af Phantasiens fremgaaede Dannelse.

§ 97.

Bibelsens Sprog er af forskjellig Character. Den
 aabenbarede Religion er Aandens Religion, og derfor
 er det fortrinnsviis at vente af den, at dens Sprog skal
 være det aandrigste; og det er det ogsaa, saavel i det
 G. som i det N. T., især ved Ordnes uendelige Bes-
 grebsrigdom. Man maa i denne Henseende ikke ansee
 det for noget Tilfældigt, at Aandens Religion, hvad
 den christelige Religion fortrinnsviis er, af det i sig selv
 rige græske og det i sig selv fattige, men med Hensyn
 til Ordnes Betydning rige hebraiske Sprog har dannet
 sig et særegent Idiom. Denne Aand kunde til sine nye
 Tanker hverken bruge det ene eller det andet Sprog
 uforandret.

§ 98.

Den christelige Aands Eenhed med det nytestament-

lige Sprog er især udtalt derved, at der, idet der berettes, at Apostlene havde modtaget den hellige Aand, derved tillige siges, at de havde modtaget Sprogens Gave. Aandens Sprog, som dens væsentlige og eieudommelige Værktøi, maatte de blive deelagtige i, fordi Aanden, saa længe den ikke kunde komme til Orde, ligesaa meget var uirkelig som uirksom. Men ogsaa Sprogene, eller Sproget i sin Flerhed og Mangfoldighed, indeholdt den christelige Aand som den almindelige og uendelige, fordi den ad denne Vej skulde forplante sig til de forskjelligste Folkelag. Ingen Religion har derfor saaledes, som den christelige, paa Grund af sin universelle Character den Nødvendighed, det Kald og den naturlige Trang til at oversætte sine hellige Skrifter i alle Verdens Sprog og saaledes bringe dem til alle Folk.

§ 99.

Bibelsens Sprog er det hebraiske, chaldæiske og græske (hellenistiske). Fra disse er den da ogsaa bleven oversat i alle døde og levende Sprog. Af det G. T. gives der en græsk Oversættelse, der kaldes de Halvsjerdhundstyver eller Septuaginta. De ældste Oversættelser af det N. T. ere den syriske (Peshito) og den latinske (Itala, Vulgata), hvilken sidste er bleven forbedret af Hieronimus og af den tridentinske Kirkesforsamling erklæret for autentisk for den romerske Kirke, d. e. for den ved offentlig eller kirkelig Brug gjældende.

§ 100.

Den tydske Nation glæder sig ved iblandt alle Folk at have den fuldkomneste Oversættelse af Bibelen ved Dr. Martin Luther, skjøndt denne i Begyndelsen ikke var uden mangeslags Feil i Enkelthederne, ligesom

den ogsaa uafsladelig blev forbedret af ham selv. Den er tillige det rene Udtryk af den tydske Forstand og Character, et Nationalværk i egentligste Betydning. Desto mere maa enhver Tid ogsaa tilegne sig den og efter de tilstedeværende Sprogkundskaabers Grad rense den fra de Feil, som endnu ere blevne tilbage, uden dog at udslette dens oprindelige Aand. Dette har i vor Tid den Meyer'ske Berigtigelse af den Lutherske Oversættelse paa sin Maade udført med størst Fuldkommenhed. Andre moderne, elegante Oversættelser ere blot indrettede efter den lærde Fortolknings eller den forgængelige Smags Fordringer.

§ 101.

Fra den Tid af, da Bibelen endnu enten kun existerede i sine enkelte Skrifter eller disse vare, hvad der gik temmelig langsomt, forbundne til canonisk Samling, og lige til Bogtrykkerkonstens Opfindelse udbredtes den kun ad Afskrivningens moisommelige Veie, og var for det Meste kun i Lærernes Hænder. Paa hiin Veie har den da ogsaa lidt mange Slags Beskædigelser i det Enkelte (Varianten), saaledes at Tilbageførelsen til den oprindelige Læsemaade nu udgjør en vigtig Deel af den theologiske Lærdom (Bibelens Critik).

§ 102.

Den Udbredelse af den hellige Skrift, som nu skeer ved Bibelselskaber, har især derved store og velstignelsesrige Følger, at de nærmest have udbredt Bevidstheden om, at Bibelen er fornøden for Hvermand, og at de herved have befordret Livet i Troen og i den christelige Kirke, hvilket fremfor Alt forhies ved Bibelen. Den Tanke, at udbrede Bibelen i alle Sprog, er,

som Bibelen selv, fremgaaet af den christelige Kirkes Aand. Men usfuldkommen bliver denne Bestræbelse, naar ikke Lære og Tro holde lige Skridt med den; thi til enhver Tid stiger og falder Burderingen og Paaskjønnelsen af Skriften i samme Grad, som overhovedet Værdien af Livet i den sande Tro og i de Troendes Menighed føles stærkere eller svagere.

§ 103.

Man kan med Føie inddele hele Bibelens Indhold, saavel det G. som N. T., i tre forskjellige Fag og deri adskille historiske, didactiske (poetiske) og prophetiske Bøger; hvorved dog bemærkes, at dette ikke udelukkende kan gjennemføres i det Enkelte, og at Guds Aand, der gennemstrømmer det Hele, ikke binder sig til saadanne blot ydre Afdelinger. Derfor er da ogsaa det Ene i det Andet, og ligesom det Heles Grundtone er historisk, saaledes giver den guddommelige Aand sig ofte forjættende tilkjende i Sangen og i Historien.

§ 104.

Det er en indskrænket Forestilling, der kun lader det G. Testaments Skrifter gjælde som Folkets Kildeskrifter, som Hebræernes Nationalskrifter, hvilket de vistnok ogsaa ere; men saaledes betragtede vilde de kun have Betydning for Verdens eller et bestemt Folks, og ikke tillige for Kirkens Historie. Dette sidste Synspunct, den guddommelige Stiftelse og Dpholdelse af det sande Troessamfund, det guddommelige Forløsningsværks Plan i Forjættelsen og de guddommelige Aabenbaringers Tog gennem Livets Dræn er i det N. Testament saa tydeligt Hovedsagen i Betragtningen af det G. T., at dette først fra denne Side bliver ret ærværdigt og dyrebart

for den Christne, at det kun saaledes træder i væsentlig Sammenhæng med den christelige Tro.

§ 105.

Dog, ligesom det Almindelige stedse kun affpeiler og fremstiller sig i det Særegne, og ligesom ogsaa de guddommelige Aabenbaringer stedse kun individuelt udvikle sig, efter menneskelig Tanke- og Fattesevne, saaledes er ogsaa den G. Pagt ofte kun den Nyses grove og udvortes Dragt, bærer sin Tids og sit Folks Skikkelse og Farve, er et jordisk, ofte smudsigt Kar for en kostelig Gave og venter paa den Tid, da den som en bevinget Sommerfugl skal afkaste Larvehylsteret og forklare sig til fuldkommen Skjønhed.

§ 106.

Den christelige Kirke har optaget det G. Testaments Canon saaledes, som den er den overleveret. Om Tiden, naar Samlingen er kommen i Stand, om Gs ras fortrinlige Andeel deri, som ogsaa om Tiden, da de enkelte Skrifter ere opstaaede, om deres oprindelige Skikkelse og Forfattere er der aabnet et vidt Spillerum for lærde Forskninger. Den Orden, hvori det G. T.'s Skrifter følge paa hinanden i den hebraiske Bibel, beroer paa Jødernes ældgamle Inddeling af disse Bøger i Loven (Thorah), Propheterne (Nebhiim) og Skrifterne (Ketubim, Hagiographa, hellige Skrifter). Det Hele blev ogsaa oversat paa Græsk, og denne alexandriniske Oversættelse, der opstod omtrent 300 Aar før Christus og var brugelig paa hans og Apostlenes Tid, opstog tillige de Skrifter, der kaldes Apochrypha eller Deuterocanoniske.

§ 107.

De fem Moses' Bøger paa Hebraisk Thorah,

paa Græst Pentateuch) undervise os om Verdens Etabelse, Syndefaldet, Menneskeslægten's Udæggelse ved Syndfloden, den derpaa følgende Udvikling af Menneskeslægten, Patriarchernes Liv, Opheldet i Egypten, Befrielsen ved Moses, den guddommelige Lov i Decalogus, Folkets Krige og de indre gudstjenstlige Indretninger indtil Moses' Død. Efter dette forskjellige Indhold føre de enkelte Bøger igjen de særegne Navne: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomion.

§ 108.

Josua Bog beskriver det udvalgte Folks Indtog i det forjættede Land, store Erobrings- og Udæggelseskrige og mange haarde Guds-Domme. — Dommernes Bog viser, hvorledes Folket i Canaan, alt for snart forført af Belvære og Yppighed, erfarer Guds retfærdige Tugtelsler, men af Dommerne, heltemodige Personer og Redningsmænd, bliver befriet fra store Færer og Trængsler. — Ruth's Bog er et elskeligt Familiemaleri af Davids Slægts Historie. — Samuels Bøger berette, hvorledes Samuel, Dommer, Prophet og Ypperstepræst, salver Saul til Konge; derefter Davids og Salomos Historie. — Kongernes Bøger fortsætte Kongedømmets Historie og vise paa den ene Side Folkets Bilsfarelser, paa den anden Guds uendelige Forbarmelse. Imod de forskudte Hedningefolk bliver Israel, dog ikke for sine egne Gjerninger eller sin egen Retfærdigheds Skyld, stedsse holdt opreist, skjondt tilsidst underkastet den dybeste Forhaanelse og udstødt i fremmede Lande.

§ 109.

Supplement til og Udvalg af hine, saa vel som

andre tabte Skrifter og Kilde-documenter ere de to Krøniskernes Bøger (*Peralipomena*), der først efter Exilet have faaet deres nuværende Skikkelse. — Esras Bog indeholder Fortællingen om Tilbagetoget fra Fangerne, Gjenoprettelsen af Gudstjenesten og af Folket's Sæder. — Nehemia's Bog beskriver Fortsættelsen af det begyndte Værk. — Ganske eiendommelig fremtræder Esthers Bog, der mere fortjener at agtes for sin eiendommelige Stilling i Canon, end for sit tve-tydige Indhold.

§ 110.

En ny Række af hellige Skrifter begynder med Lærebøgerne, til hvilke ogsaa de prophetiske maae henregnes. Poesien staaer i dyb og væsentlig Sammenhang med Religionen, ja er dens naturligeste Udtryk. De poetiske Former ere forskjellige, og i de bibelske Bøger mangler ofte Rythmus og Versemaal, men den poetiske Gang i Talen kan dog ikke miskjendes. Den overveieende Nærværelse af den guddommelige Aand gjør ofte, at den Talende selv ikke erkjender det hele Omfang og den hele Dybde af sin Tale, og skaber sig selv i Sproget et Legeme for sine Tanker. Dette er da i Særdeleshed der, hvor Udtrykket ikke staaer i et ligegyldigt Forhold til Sagen og vi med Nette ogsaa tilskrive den guddommelige Aand en Andeel i hiint.

§ 111.

Et overordentlig aandfuldt og sindrigt Læredigt er Hjobergs Bog. I en i høieste Grad lidende Mands Historie udvikler den Guds Tanker og Hensigter med Menneffenes Lidelser. Det er vanskeligt nøiere at bestemme denne Bogs Alder, kun at den falder mellem

Moses og Salomo. — Psalmerne under forskjellige Navne, Davids, Asaphs og andre Sangeres ere de kosteligste og herligste Levninger af aandelig Poesi fra den graae Oldtid. Til det personlige og historiske Forhold, hvori Sangerne stode til deres Tid, knytter sig en Aand af almindelig Character og Sandhed, der giver disse Sange (mange ganske, andre deelsviis) til aldeles christelige, skjondt der ogsaa paa den anden Side, hvad det Enkelte angaaer, findes Noget deri, som den Christne ikke kan tilegne sig. Ogsaa have de haadt en afgjort Indskydelse paa Dannelsen af den christelige Gudstjeneste.

§ 112.

En Skat af Wiisdom, fremsat deels ligefrem, deels i Enigmer, er udbredt i de under Salomo's Navn overleverede Bærker. De ere: for det Første Ordsprogene (*Proverbia*, i hvilke den sande Wiisdom erkjendes og beskrives, og en Samling af blandede, aanderige Sententser indeholdes; dernæst Prædikeren (*Coleth*), der forkynder, at Alt er Forsængelighed, og hermed henviser til det Gneste, der ikke er forsængeligt; endelig Høisangen (*Canticus Canticorum*), der beskriver Lysten i Kængsels Smerte, og som ikke for sin ligefremme, overfladiske og sandselige Betydning, men paa Grund af sit aandelige Hensyn og som Hentydning til Sjælens Forhold til sin Forløser har faaet Plads i Canon.

§ 113.

De prophetiske Skrifter have den fælleds Character, at de ved Lærdommen om det Forbigangne og Tilkommende sigte hen til det Nærværende, virke paa det og søge at danne det efter Guds Willie. Hyppigst knytte de sig til Tidens Fordærvelse og advare, troste,

formane, bede og bønfulde Folket, kalde det til Gud. Foruden meget Historiskt indeholde de Blik i en fjern, hellig Tid og udtale i Særdeleshed Forjættelser om Verdensfrelserens Liv, Lidelse og Død, ganske i christelig Aand, ja for en Deel som noget allerede Forbigaagend, d. v. s. som Noget, der angaaer og tilhører enhver Tid.

§ 114.

Disse Propheter og deres Skrifter ere følgende: Jesajaas, Jeremias, Jeremias' Klagesange, Hesekiel, Daniel, Hosea, Joel, Amos, Obadja, Zona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephania, Haggai, Sacharja, Maleachi.

§ 115.

De apochryphiske Bøger, opstaaede efter at Canon var affluttet og i den græske Oversættelse foiede til denne, bestaae deels af selvstændige Skrifter, deels af Supplementer til de canoniske, deels af enkelte Fragmenter. Historien om deres Tilblivelse og Forfattere er indhyllet i et tykt Mørke. Men alle hidrøre de fra en Tid, da den høiere prophetiske Begeistring var forbi. Mange af dem nærme sig ganske til den verdslige Moral og ere derfor ofte af Verdsligsindede tillagte et høiere Værd end de canoniske Skrifter. Andre, som Tobi's Bog, høre til de skønneste og ædleste Levninger fra Oldtiden. Nogle, som Maccabæernes første Bog, have anerkjendt historisk Værd.

§ 116.

Apochrypherne ere: Judits Bog, Salomos Visdom, Tobi's Bog, Jesu Sirachs Bog, Baruchs Bog, Maccabæernes tvende Bøger, Styk-

ker til Esthers Bog, Historien om Susanne og Daniel, om Bel i Babel, om Dragen i Babel, Afarias' Bøn, de tre Mænds Sang i den gloende Døn, Manassa's Bøn.

§ 117.

Skjøndt det N. T.'s Canon, ved at nægte, forfæstelige Skrifter havde indtrængt sig, endnu imod Enden af det 3die Aarhundrede ikke var fastsat af Menneſker, er den dog i Begyndelsen af det fjerde Aarhundrede paa en saadan Maade bleven bestemt og afsluttet, at der overalt, hvor Fædrenes Vidnesbyrd og den kirkelige Tradition gjælde noget, ikke længere har kunnet opstaae Tvivl om Rigtigheden af det N. T.'s nærværende Bestanddele, og at ingen saadan Tvivl har fundet Indgang og Gehør hos den christelige Kirke, skjøndt den ofte nok er bleven fornyet. Det Sande i Indholdet afhænger heller ikke af noget af Critikens Resultater.

§ 118.

Naar Christendommen ved sin første Forplantning i Verden betjente sig af forskjellige Gaver og Kræfter, som af forskellige Redskaber og Individier, saa er dermed endnu ikke fastsat nogen væsentlig Forskjellighed, Uoverensstemmelse eller anden Modsigelse i Læren, men Antagelsen af en saadan og saa stor indbyrdes Afvigelse kan kun opstaae, naar den fælleds Aand, den forbindende Sjæl i de mangfoldige Lærdomme og Læremaader ikke tages lige saa meget i Betragtning, som hiin Forskjellighed. Christendommen udelukker ikke Aandens Eiendommelighed, men involverer den just. Hvad der netop er et af dens høieste og til dens altidige Virksomhed nyttige, ja nødvendige Fortrin, at den efter sit Bæsen fremstiller sig troe og

eens og sig selv liig i sine første Sendebuds og Vidners meest forskjellige Personligheder, det har givet Anledning til Forestillingen om en johanneisk, paulinsk og petrinisk Christendom.

§ 119.

Den første Deel af det N. T.'s Skrifter udgjøre Evangelierne. Evangelium betegner et gladeligt Budskab, nemlig om den komne, forsfæstede og forherligede Verdens Frelser og om Stiftelsen af hans Rige paa Jorden. Det ældste af de fire canoniske Evangelier er Mathæus', Christi umiddelbare Apostels, oprindeligt forfattet paa Hebraisk; det andet af Marcus, Petrus' Discipel og Medarbejder, er ikke forfattet uden denne Apostels Medvirkning; det tredie af Lucas, Paulus' Medhjælper og Ledfager paa hans Reiser, har denne Apostel til Hjemmel for sin oprindelige *Ugthed*. Af disse Evangelister har den, der sidst nedskrev sit Evangelium, ei blot havt de tidligere for sig, men Enhver af dem har desuden benyttet mange enkelte, ægte, mundtlige og skriftlige Notitser, der paa den Tid have været i Omlob. Deraf forklares da det Overeensstemmende, saavel som det Særegne, hvormed den Eine supplerer den Anden. Antagelsen af et Urevangelium, der skulde ligge til Grund for dem alle, er nu, selv af dens fleste Forsvarere, anerkjendt som falsk og ugrundet.

§ 120.

Johannes' Evangelium, forfattet sidst af dem alle, har fremfor alle andre den hoieste Bestemmelse, i Jesu Christi Person at beskrive Gudmenneskets Værdighed og at fremstille den i hans egne Ord, Gjæringer og Lidelser. Hans Tankers indre Høilhed, Sandhed og Reen-

hed er indlysende for ethvert klart og ufordærvet Gemyt og har til alle Tider gjort det til alle oplyste og helliggjorte Sjæles Indlingsevangelium, hvor ofte det end er bleven angrebet med Hensyn til sin menneskelige Affattelse, udvortes Fremtrædelse og Authenti.

§ 121.

Apostlernes Gjerninger af Lucas kan betragtes som en Fortsættelse af dennes Evangelium. Her træder Christendommen fra sin Stifters personlige Historie ud paa Verdens Skueplads og griber baade Jøder og Hedninger med sin guddommelige Magt. Her beskrives fornemmelig de to Hovedapostler, Peters og Pauli Virksomhed ved at udbrede den christelige Tro og grundlægge christelige Menigheder. Fra den første Menighed i Jerusalem gif Betsignelsen ogsaa over til Hedningerne.

§ 122.

Ved Circulairstrivelses til mange af de stiftede Christenmenigheder vedbleve Apostlene ogsaa fra fjerne Egne at staae i Forbindelse med dem og ledede, som gjennem lige saa mange levende Strømme, den evangeliske Lære med dens umiddelbare fædelige Anvendelse ret ind i de Christnes Liv og Hjerte. Ad denne Veie ordnede de ei blot deres huuslige og offentlige Forhold i den sande Troes Aand, men ogsaa deres fælleds Forsamlinger til christelig Gudstjeneste; ja disse samme Strivelses forbleve sidenefter ved Siden af Evangelierne en væsentlig Bestanddeel af den offentlige Gudstjeneste, fra hvilke al fremtidig Forkyndelse af den christelige Lære udgif.

§ 123.

At det ikke er Gjerningerne, men alene Troen paa

Jesus Christus, der retfærdiggjør, er Grundtanken i Apostlen Pauli Brev til Romerne, og med denne Lære ere desuden saare mange af de hvieste og helligste Sandheder satte i Forbindelse, ved hvilke det aandelige Israel adskiller sig fra det kjødelige. Menneskenes almindelige og særegne Syndighed, den guddommelige Naade, der med den største Juldkommenhed og Bished aabenbares i Jesus Christus, ere derhos de vigtigste Gjenstande for dette uforlignelige Brev.

§ 124.

Streng og straffende fremstaaer den samme Apostel i det første Brev til Corinthierne. Han laster Spaltninger og Forvirringer i denne Menighed, ivrer imod Partier, der adspilte Christum, lærer Mandens og Samvittighedens Frihed og anfører Corinthierne til værdig Brug af de guddommelige Gaver. I det andet Brev til den sande Menighed fortsætter han sin Straffeprædiken imod falske Lærere og alle Christi Fjender, beviser tillige sin store Kjærlighed til de Christne i Corinth og opfordrer til Efterfølgelse; i Særdeleshed anbefaler han den christelige Goddædighed.

§ 125.

Pauli Brev til Galaterne forsvarer og priser alle deres christelige Frihed, som i Jesus Christus have arvet den sønlige Udkaarelse, og forkaster den faste Tilid til Lovens Gjæringer, saavel hvad Ceremoniloven angaaer, som med Hensyn til menneskelig Dyd overhovedet. — Brevet til Epheserne samler det hele christelige Liv i Jesu Christi Personlighed og fremstiller, hvorledes det i denne er bleven til eet Legeme, hvis Hoved er Jesus Christus.

§ 126.

I Brevet til Philippenserne viser Paulus, hvorledes de Troende skulle forherlige Christus i Gen-
drægtighed og Ydmyghed og Tragten efter det evige Liv,
ved at gjøre Alt, hvad der er godt og priseligt, og ved
Standhaftighed i christelig Frihed. — Brevet til Colo-
senferne lader os i Jesus Christus skue Gud i syn-
lig Skikkelse, som den eneste Grundvold til al Salighed,
paa hvilken alt christeligt Liv skal bygges. Ifølge heraf
skal det gamle Menneske afføres, det nye, som er skabt
efter Gud, iføres, paa det at vort i Gud forborgne
Liv kan komme for Dagen.

§ 127.

Begge Brevene til Thessalonikerne lindre den
nærværende Tids Lidelser ved en Udset til Herrens
sejerrige Tilbagekomst og indeholder derhos mange troste-
lige Opmuntringer til det Gode. — Brevene til Ti-
motheus ere Pastoralsskrivelser og lære, hvorledes Om-
bedet i Menigheden kan føres ustraffeligt og Gud vel-
behageligt. — Af lignende Indhold er Brevet til Ti-
tus. — Brevet til Philemon er en Forbøn for en
undloben Slave og en skøn Uttring af christelig Mild-
hed og Kjærlighed.

§ 128.

Det første Brev af Apostelen Peter indskarper
Levnet og Wandel efter hans Exempel og Forskrifter,
ved hvis dyrebare Blod vi ere blevne forløste. — Det
andet Brev af samme Apostel har først et lignende
Indhold, dernæst viser det de Bantroes store Fordær-
velse i de sidste og værste Dage, og handler ikke ulyde-
ligt om den sidste Dom over Verden.

§ 129.

Af Johannes have vi tre Breve i vor Canon, samtlige gjennemtrængte af en hellig Kjærligheds milde Salvelse, overalt knyttende sig til Gud, der selv er Kjærlighed, og til Ham, der af Kjærlighed har hengivet sig for os. En saadan christelig Kjærlighed leder i disse Breve ind i det humslige og selskabelige Livs fineste Aarer.

§ 130.

Brevet til Hebræerne, skjøndt eiendommeligt i Indhold og Tankegang, og ikke ganske ligt Pauli øvrige Breve, kan dog være forfattet af denne Apostel, fordi Skrivemaade og Indhold ikke nødvendigt er et Bær af en Forfatters Natur og Individualitet, men ofte af hans frie Valg. Saaledes viser da dette Brev hen paa Christi guddommelige Ypperstepræstedomme, i hvilket alle det evige Forsoningsværks Forbilleder have erholdt deres Dpfyldelse. Dette Brev er tillige den fuldkomneste Veiledning til hiin i det G. og N. T.'s indbyrdes Forhold væsentlig grundede Typologi.

§ 131.

Det Brev, vi have af Jacobus (den Yngre eller Alphæi Son), berigtiger falske Anskuelser af den paulinske Lære, navnlig om Troen, og viser i Pauli Aand, hvorledes Troen uden Kjærlighedens Gjærninger er tom og uden Værdi; det indskærper derhos mange christelige Dyder. — Judas' Brev indeholder vise Advarøler imod Vildfarelser og Forsørelser, samt trøstende Formaning til christelig Standhaftighed.

§ 132.

Johannes' Aabenbaring fremstiller i et ophøiet

hemmelighedsfuldt Lys den christelige Kirkes Udvikling og dens Seir over Verden; hvilket det mindre er os forundt at udtyde i dets hele Omfang og uendelige Dybde, end i Aanden kun at skue og betragte. Ganske at afdække hvad Aanden har nedlagt i disse Billeder og Visioner, formaaer kun den samme Aand, og at gjøre dette synes ingenlunde at være dens Hensigt, saalænge vi vandre i Tro og ikke i Beskuelse.

III.

Symbolisk Indledning.

---

§ 133.

Næst efter at besidde en hellig Skrift i Bibelen er det fornemmelig Kirken om at gjøre rigtigt at forstaae samme. Det er forud at vente og ligger allerede i Sagens Natur, at Den, der har beredet og betroet sin Kirke en hellig Skrift, i den Hensigt, at den deraf skal opbygges til sin Dphøining og Helliggjørelse og skabe sig sin Salighed, heller ikke vil have ladet den være raadsvild og uvis med Hensyn til denne Skrifts sande Mening. Uden en saadan høiere Meddelelse og Aabensbarelse af Meningen vilde ogsaa Besiddelsen af en hellig Skrift i bogstavelig Forstand være meningsløs, som Skriften selv.

§ 134.

Hvis menneskelig Selv- og Verdens-Bevidsthed var tilstrækkelig til at forstaae en hellig Skrift, og der ikke tillige udfordredes en Bevidsthed om Gud dertil, saa vilde den hellige Skrift ikke være en hellig, men kun en menneskelig Skrift, som enhver anden. Da vilde den i alle sine egentlige Troessandheder kun indeholde Gaader, hvilke den menneskelige Aand overladt til sig selv ligesaa lidt kan løse, som Skriftens Bogstav eller Ord i og for

sig formaaer dette. Thi ethvert Skrift, Bogstav eller Ord, i sig selv dødt, forudsætter Aanden i os, der gjør det levende, og i hvilken Meningen deraf affpeiler sig og saaledes først opstaaer. Den store Hemmelighed i al Forstaaen og Fortolkning af et Skrift berøer derpaa, at Lige kun erkjender Lige, at kun de Ligeartede finde sig selv i hinanden, og i Forstjellen, som et Indre og et Udre, dog frembringe en levende indbyrdes Eenhed.

§ 135.

Om nu ogsaa den menneskelige Aand, som saadan, vel er i Stand til at forstaae det Menneskelige ved den hellige Skrift, saa er det dog tillige en af hine evige Sandheder, hvilke den hellige Skrift selv stadfæster, at det Guddommelige kun kan erkjendes ved Gud selv. Men han er og virker i alle Mennesker formedelst sin Aand. I Aanden i os, fra hvilken ogsaa den hellige Skrift oprindelig har Alt, hvad der er helligt og guddommeligt i den, have vi derfor Nøglen til Helligdommen, der ellers vilde være aldeles tilluft for os. Derfor skal Ingen nærme sig den med vindviet Sind, uden Fromhed. Men derfor leve vi ogsaa i Jesu Christi Menighed, at hans Aand ogsaa kan hjælpe os til at forstaae Skriften.

§ 136.

Det er derfor ingenlunde nok, at den hellige Skrift er i Bibelen eller overleveres fra en Tidsalder til en anden, men som den er opstaaet i Kirken, saa er det ogsaa kun der, den bliver forstaaet, og saa maa det guddommelige Princip, ved hvilket den opstod, uafbrudt være virksomt ei blot til dens Bestaaen, men ogsaa til dens Forstaaen. Skriftens guddommelige Ophav maa selv komme den til Hjælp, ei blot for at beskytte den i dens Integritet, for at holde Fordom og Overtro,

der ville indføre sig selv i den, borte fra den, men ogsaa for at varne om dens sande og ene rigtige Mening, at den ikke skal forsvinde eller sættes til Side.

§ 137.

Men i saaledes at forstaae den hellige Skrift for medelst den samme Aand, der har indgivet de hellige Forfattere den, gives der uendelig mange Trin, fra det laveste til det høieste, fra den Uvidendes aandelige Armod til en Apostels høieste Dplysning, og derfor kan og skal den hellige Skrifts Læsning ikke formenes eller vanskeliggjøres Noget. Mange selv af de meest ophøiede Sandheder ligge ikke langt borte fra Troen og den almindelige Forstaaelse; ikke Alt i den er lige dunkelt eller vanskeligt at forstaae. Ved stadig Bestjærtigelse med den vil ogsaa Skriften steds mere og mere forklare sig selv, d. v. s. den heelt igjennem den sig udbredende hellige Aand lader sig erkjende for den ærligt Søgende, og forklarer ham da ogsaa, naar han med redelig Villie attraaer det, de vanskelige Enkeltheder. Og derfor er ogsaa menneskelig Lærdom og Fortaad af Kundskaber og Sprogvidenskab af stor Værdi og mundværlige ved Fortolkningen af hellige Skrifter, ihvorvel de ikke ere lige nødvendige for Enhver, ligesom de ogsaa kun da blive heldbringende for Theologen og Kirken, naar de befæste den sunde Tro, og ikke først ville frembringe Troen eller lægge den Grundvold for Troen, der er lagt i Kirkens Stiftelse.

§ 138.

Thi ikke blot til den Enkelte og hans Tro meddeler Guds Aand sig for at aabne ham Skriften, men Heelheden af de Troende danner et Samfund, i hvilket Aanden bevæger sig, og hvad den i Enhver fremavler

indvortes fra, det lader den tillige som noget Udvores komme til Alle. Ad denne Overleveringens Vej kommer den bibelsk-christelige Tro til Enhver og bliver kun saaledes hans Eiendom. At altsaa den christelige Religion kan blive den subjective, det er for Enhver formidlet ved den objective Religion eller Kirken; uden den kan Ingen tilegne sig den subjective Religion. Men det er ikke den sande Religions Bestemmelse at være den blot subjective. Det blot Subjective, det Eiendommelige er meget mere som saadant kun det Usande og Falske. Ingen kan eller skal beholde Religionen for sig alene, eller have en aparte Religion, saa lidet som et aparte Sprog. Det Sande og Fornuftige er ikke noget Enkelt og Particulært. Altsaa kan den Christne i Bevidstheden om sin Religions Sandhed kun sige: hvad jeg troer, er ikke min, men Kirkens Tro.

§ 139.

Men hvad er nu Kirkens Tro andet, end de Troes-sandheder, som Kirken finder og bekjender i Bibelen? Og maa den da ikke ogsaa erklære, udtale og fastsætte, hvad der for den gjælder som christelig Tro? Uden at gjøre dette, kan den selv ikke være, hvad den er, Foreningen i sand christelig Tro; Troesbekjendelsen fremgaaer allerede af den Enkeltes Tro, hvor meget mere da af de Troendes Samfund. Den er saaledes det kirkelige Livs Baand og Princip, Midtpunctet i Kirkens aandelige Tilværelse, men overalt den nødvendige Frugt af et sandt og gediegent Samfundsliv. Det er ikke Bibelens Bestemmelse at være Troesbekjendelse; dens Troesindhold er Gjenstanden for Kirkens Tro og indeholdt i Symbolet. Men dette er Troesbevidstheden, Erklæringen om, at den christelige Tro ei blot

i og for sig er i Bibelen, men ogsaa, at, og paa hvilken bestemt Maade den er dette for os, der tilhøre og dele Tro med et Samfund af Troende.

§ 140.

Herved træder nu vistnok den christelige Tro, skjøndt i sit Væsen uendelig, ind i Endeligheden; Bibelens guddommelige Indhold er, ved at optages i Bevidstheden, blevet menneskeligt, og fra denne Side betragtet kan ingen Troesbekjendelse stilles ved Siden af Bibelen; meget mere har enhver Troesbekjendelse kun sit Værd i Forhold til, hvorvidt den stemmer overeens med Skriften; ingen er saaledes som Skriften, den sande Religions Stiftelsesdocument; ingen beroer derfor paa umiddelbar guddommelig Aabenbaring eller Inspiration. Thi ihvorvel den guddommelige Aand ikke kan være uden Andeel i Frembringelsen af en saadan Troesbekjendelse, og Kirken i høi Grad trænger til denne Bistand, der ogsaa i større eller mindre Grad bliver den til Deel, for at den ret kan forstaae det bibelske-guddommelige Ord og optage det reent og uforsølfet i det menneskelige Ord, saa er dette dog steds mere eller mindre Reflexionens og den paa ydre Formaal rettede Beregnings Værk, en Virksomhed af Saadanne, der ere de Kyndige i Troen, og som dertil behøve alsidig Dannelse og Lærdom. Derfor viser Troesbekjendelsen altid hen paa Tiden, da den opstod, og det Uforgængelige deri er kun Det, den indeholder af Guds Ord, hvilket bliver i Ewighed.

§ 141.

Men der gives flere Formaal, som Kirken har med sin Troesbekjendelse, og hvortil den ikke kan undvære denne. Der kan gives Enkelte, ja Mange i Kirken, som ikke vide, hvad der er den Kirkes Tro og Lære, til

hvilken de høre. Men Kirken, som saadan, maa vide, hvorledes det hænger sammen med dens Tro, maa have en klar, bestemt Bevidsthed derom. Ligesom Folket uden Staten kun vilde være en Masse, lig den ubestemte Materie, et Chaos uden Form, saaledes vilde Kirken, uden Bevidsthed om en fælles Tro, kun være en lignende Masse af enkelte Troende, have en aldeles atom Tilværelse. Den kan ikke raade de enkelte Lemmer af Kirken, at de skulle troe, hvad de ville, eller Lærerne, at de skulle lære, hvad de ville, ligesaa lidet som Staten kan sige til Folk, at de skulle gjøre, hvad de ville. Der maa være et offentligt Lærebegreb tilstede. Dette er den sig selv forstaaende Friheds egen Fordring. Hvor fri og uhemmet end den hellige Skrifts Fortolkning kan være for Enkelte og i det Enkelte — hvilket maa overlades til Kirke regimentets Biskop —, hvis Kirken skal beholde en bestemt Samsundsbevidsthed tilbage, og hvis den skal være en Samsundsorganismus, der ikke savner Enhed som sit Princip og sin Sjæl, saa kunne den christelige Troes Grundbestemmelser ikke forblive ubestemte, ikke blive overladte til den megetvidende Lærdoms Vilkaarlighed, ikke blive givne til Priis for den raisonnerende Forstands og det blotte Godttykkes Strid og Splid, uden at staae i Fare for, at den bliver det Modsatte af hvad den er, og at det kirkelige Samsfund ganske opløser sig.

§ 142.

For det Andet. Saalænge den christelige Tro endnu bestod i sin Enfoldighed og Almindelighed, behøvede den christelige Kirke til sin indre Fornødenhed kun at fremstille denne Troes Substants i en kort Bekjendelse. Af samme Grund kunde denne Bekjendelse sætte sig i almin-

delig Anseelse og gjøre sig til det væsentlige Grundlag for enhver følgende Troesbekjendelse. Men jo mere de i selve Troen liggende Forskjelligheder traadte frem af den, udviklede sig, og endogsaa selvstændig fixerede sig — hvilket tilsidst førte til Afsondringer og nye Former af Kirken —, desto mere paastrængte sig Trangen til nye Troesbekjendelser, der ei blot skulde angive den bestemte Skrifortolkning af de omtvistede Punkter, men ogsaa, enten stiltiende eller udtrykkelig, maatte udskille det Fremmedartede og overhovedet udtrykke den bestemte Bevidsthed om det Troes-Forhold, hvori den ene Kirke staaer til den anden. Men ligesom det er Kirkens Rettighed at føie nye Troesbekjendelser til dem, der allerede forefindes, saaledes har alt Dette ikke været et Bær af Nøden, men af den indre Nødvendighed, fordi Kirkens egen Eksistens afhænger deraf, og fordi den overhovedet kun eksisterer i den bestemte Bevidsthed om sin Tro, saaledes som denne adskiller sig fra enhver anden. Det er af samme Grund, at mange Troesbekjendelser have tabt deres Anseelse, fordi de Modsætninger, som de skulde bekæmpe, ere faldne bort; og heri viser sig da umiddelbart disse Troesbekjendelsers vel i sin Tid fornødne, men dog menneskelige Oprindelse i deres Forskiel fra den hellige Skrift.

§ 143.

Endelig kan ei heller Kirken være, uden at staae i et Forhold til Staten, adskille sig fra den og den fra sig, og ved en saadan Adskillelse gaae over til den indelrigste Eenhed og Harmoni med den. Medens den christelige Kirke endnu luedes og trykkes af Staten, frembragte den Bekjendelser af sin Tro under Form af Apologier; siden lod den Staten, med hvilken den stod i et venskabeligt Forhold, have Andeel i sine Troesbe-

kjendelser. Thi Staten maa vide, paa hvad Fod den staaer med den Kirkes Tro, der hersker i den; Kirkens Tro er ogsaa Statens; men dertil horer den fælles Bekjendelse, og det er ikke nok, at denne maaskee kan siges at være tilstede i den saakaldte Aand, d. v. s. kun abstract og i Tanken, nei, den maa have concret, bestemt og authentisk Eksistens.

§ 144.

Hvad der paa denne Maade ei blot var fornødent for denne og hiin Tid, men ogsaa var nødvendigt for alle Kirkens Tidsaldere, det er ogsaa noget Fornuftigt, og kan og maa anerkjendes som saadant af enhver Fornuftig. Derfor indeholder den christelige Kirke mangeslags Anstalter, der samtlige staae i Forbindelse med dens Troesbekjendelser og have det Formaal, ved samme stedse inderligere og fastere at drage Menneskene fra Ungdommen af ind i dens almindelige Forbund. Det er de ved en saadan Bekjendelse allerede Forenede, der ved denne optage de Nyfødte i deres Midte, lade dem undervise i den, og da ogsaa lade dem selv aflægge Bekjendelsen. Ligesom altsaa Troesbekjendelsen er fremgaaet af Kirkens Tro, saaledes virker den ogsaa mægtigt tilbage paa sine Medlemmers Tro og Fromhed, saa at Enhver, ved at gaae ud fra den, stedse sikkrere kan finde Indgang i Fortolkningen af Skriften og i Erkjendelsen af dens Sandheder til Salighed.

§ 145.

Allerede ved den første mundtlige Forkyndelse af Evangeliet, og da maaskee endnu kun meget faa af det N. T. Skrifter vare opstaaede, men de intetsteds vare samlede, forenede Man sig om et kort Indbegreb af den christelige Lære, hvori de væsentlige Troessand-

heder vare sammensatte, og som paa den ene Side skulde tjene til Grundlag for Underviisningen, paa den anden Side til Troesbekjendelse for alle Dem, der efter en saadan Underviisning ved Daaben bleve optagne i den christelige Kirke. Den Anskuelse, at dette i mundtlig Tradition levende Indbegreb først skulde vare opstaaet af de i den hellige Skrift adspredte Lærdomme, kan ikke bevises, skjøndt Indholdet i begge er aldeles det samme. Men al skriftlig Lære er yngre end den mundtlige.

§ 146.

Om nu og denne Formular, efter som Tid og Omstændigheder fordrede det, snart blev videre udført, snart ængere sammendraget, og saaledes snart indeholdt flere, snart færre Troesartikler, og om der og overhovedet i de tre første Aarhundreder fandtes Exemplarer, der med Hensyn til den ydre Form afvege fra hinanden, saa stemmede de dog alle overeens i de væsentlige Grundsaandheder, indtil der endelig omtrent samtidig med Afsluttelsen af Canon af hine fremvorte den nærværende Form, som siden er bibeholdt uforandret, og i hvilken denne Formular under Navn af det apostoliske Symbolum er bleven alle christelige Kirkers Troesbekjendelse. De derpaa følgende, det nicæiske og det athanasianske, ere vel efter deres væsentlige Indhold, men ikke efter deres Form blevene levende i Kirken, deels fordi de kun indeholde nærmere Bestemmelser af det apostoliske Symbolum, deels fordi de theologiske Stridigheder, som de optraadte imod, ere ophørte.

See det Nærmere hos King, Pearson og i andre Skrifter.

§ 147.

Disse Troesbekjendelser kaldes almindelige Cofu-

meniske), fordi den christelige Kirke som saadan, som endnu udeelt, udtaler deres Indhold som sin alle Mennesker vedkommende Tro. Christendommen er Verdensreligionen (den beboede (*οικουμένη*) Verdens Religion), og fordi den i sig selv er dette, maa den ogsaa vordet; den har det Formaal, at alle Mennesker, der, hvad de end ere i sig selv, ere kaldede til at være Christi Disciple, ogsaa skulle vordet dette; men de vordet det, idet den christelige Kirke gjør sin Tro til Alles Tro. Saaledes lader den ikke Noget fødes i sin Midte, uden at den allerede bringer sin Tro til ham, og dernæst arbejder den uafsladeligt ud over denne sin egen Grændse i Tid og Rum, for at skaffe sig almindelig Anerkjendelse. Det Første har været Christi og hans Stiftelses Bærk fra Begyndelsen af, det Andet er hans Lands Bærk i Verden trods al den usigelige Modstand og Modsigelse, som den kun i Tiden og med Tiden under mange Slags Frem- og Tilbagefridt kan overvælde.

§ 148.

Den apostoliske Troesregel (*regula fidei*, *Πίστις*, *canon ecclesiasticus*, ogsaa kaldet *μαθησια*, fordi den blev lært udenad) indeholder i sine tre Hovedartikler Christendommens Grundlære om Gud som Fader, Søn og Mand, og følgelig (da dette ikke er den hedenske Lære om flere Guder) Læren om Gud, den Treenige. Denne den christelige Læres Grundform har siden efter især derved sin høie Betydning og Bigtighed i Forholdet til den hellige Skrift, at den tillige er den væsentlige Fortolkning af Skriften, saa at Bibelen kun kan rigtig forståes og udlægges efter den, som det troeste Speil og det eeneste Afbillede af den substantielle Skriftsandhed, og at der Intet kan indeholdes i, eller med

Rette og Frie udvikles af Bibelen, som strider imod denne fra den apostoliske Tid overleverede Grundvold for Troen. Paa denne Maade har den samme Aand, der har skænket os den hellige Skrift, sikket Kirken den rigtige Fortolkning af Skriften i alle væsentlige Troesartikler, medens alt Andet, alle Enkeltheder, finde deres Rigtighed og Bished deri, at de ere analoge med disse apostoliske Troes-Punkter.

§ 149.

Den væsentlige Hensigt med den apostoliske Troesregel er ingen anden, end at beskytte den christelige Tro overhovedet og den hellige Skrift i Særdeleshed imod indtrængende Vilkaarlighed og Forfalskning og imod deraf følgende fuldkommen Oplosning, at bevare Lærens og Bibelforskningens Eenhed og at forplante den apostoliske Tro reen og uforandret til alle følgende Tider. Dette vilde den hellige Skrift i Bibelen ikke være i Stand til, saa længe den blev overladt til sig selv og givet til Priis for Fortolkningens hele Usikkerhed. For at kunne erkjende den christelige Sandhed i Bibelen maa Man nødvendig staae paa selve den christelige Kirkes Standpunkt, i den kirkelige Troes Lys. Hvorledes derfor den christelige Kirke selv, endog i Besiddelse af en hellig Skrift, skulde have kunnet bestaae uden en saadan authentisk Fortolkning, er aldeles ikke tænkeligt.

§ 150.

Alligevel udelukker en saadan tilsiøgt og til alle Tider ogsaa opnaaet Eenhed i de væsentlige Stykker af den christelige Tro ingenlunde Forstjelligheden i Erkjendelsen. Meget mere er det saaledet grundet i den menneskelige Natur og i den hellige Skrifts guddommelige, ugrundelige Dybde, saafremt den erkjendes efter den apostoliske

Troesregels Anviisning, at den siger alle Christne det Samme, og desuden enhver Enkelt noget Særegent. Den apostoliske Tro indeholder kun Troens væsentlige Grundelementer, uden hvis Bekjendelse Man ophører at være en Christen, men forhindrer ikke, at Enhver i disse og alle andre Punkter forklarer Skriftens Mening paa en eien-dommelig Maade.

§ 151.

Ligesom den apostoliske Troesbekjendelse er fremgaaet af Kirkens dybeste Livsforhold, af den meest trængende indre Nødvendighed, saaledes er den ogsaa en Frugt af Kirkens høieste Frihed, og er med samme Frihed gaaet over til alle følgende Tider. Det er ikke sandt, at Kirken har villet tvinge sig selv med Det, der er Gjenstanden for dens høieste og frieste Kjærlighed, ja Grunden til dens Salighed, eller at den har villet paa-lægge sig og Enhver, som den ved Daaben drager til sig, trykkende Bænder. Det kom derved kun an paa at ville være en Christen eller ikke, og tillige at gjøre de kommende Slægter deelagtige i sin egen Salighed.

§ 152.

Derfor er og bliver ogsaa endnu det Spørgsmaal, om og hvorvidt Troens guddommelige Lærdomme saavel ere sammenfattede i denne Bekjendelse, som adspredte i den hellige Skrift, men især ved Menneskene opfattede og fremstillede med Sandhed og Sikkerhed, stedsse en Gjenstand for den frieste Prøvelse og den alvorligste Eftertænkning. Det Sande og Guddommelige i enhver Skikkelse er heller ikke bange for den strengeste Undersøgelse, naar den kun anstilles med redelig Gudsbevidsthed, og kun deraf kan en levende Erkjendelse af den overleverede Tro og en sand Overbeviisning udvikle sig. Meget

mere er Opgaven for den høiere Theologi, Dogmatiken, netop denne, speculativt at udforske den Grund, disse Lærdomme have i al Sandheds Urgrund, som er Gud selv; en Bestræbelse, som ikke er nødvendig for at frembringe Troen og dennes Bekjendelse, men vel for ogsaa at bevirke Erkjendelse af Troen og dennes guddommelige Ophav.

§ 153.

Der er to Sætninger, som i denne Henseende maae noie overveies og stilles i det rette Forhold til hinanden. Ikke allerede fordi det var Mennesker, der forfattede Skriften og Bekjendelsen, vare disse af guddommelig Indhold og Oprindelse, ei heller maae de, fordi Mennesker forfattede dem, derfor ansees for mindre guddommelige i Indhold og Oprindelse og derfor ringeagtes. Ved paa den ene Side at forverle det Guddommelige og Menneskelige i dem med hinanden, og ved paa den anden Side at fastsætte en absolut Adskillelse af begge Dele, ere de største Ulemper og Misforstaaelser opstaaede, ved første Tilfælde i den romerske, ved det andet i den evangeliske Kirke. Thi da Man hist bod, uden Prøvelse at antage den menneskelige Lære, som var den allerede i og for sig selv den guddommelige, her derimod ofte søgte det Guddommelige udenfor dets bestemte, menneskelige Skikkelse, og overlod denne til Alle og Enhver, saa er det heraf bleven en Folge, at paa den ene Side Enheden mangler den nødvendige Frihed, paa den anden Friheden mangler den nødvendige Eenhed, hvorfor da ogsaa Eenheden hist snart gif over til Troes- og Samvittigheds-Evang, her derimod Friheden gif over til Vilkaarlighed og Oplosning.

§ 154.

Efterat den romerske Kirke gjennem Aarhundreder

havde fornyet sine Troessætninger og besværet Samvittighederne med sine utaalelige Menneſkelærdomme, som om disse vare Guds Bud og Lærdomme, samt tilfredsstillet ved enhver blot udvortes og mechanisk Deeltagelse i Tro og Kirkevæsen, uden Hensyn til det Indre, til Erkjendelse og Overbeviisning, kun havde søgt til enhver Priis at vinde og vedligeholde det blinde Samfund, gjenoprettedes i den evangeliske Kirke i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede med den sande Tro tillige den sande Tænke- og Samvittigheds-Frihed. Da blev det ved den hele Tidsudvikling gjort nødvendigt ved en ny Troesbekjendelse fuldkomment at løsrive sig fra det herskende Aands- og Samvittigheds-Tyranni, der kun fordrer Genhed uden Frihed.

§ 155.

Ved denne Reformation skete det, at den christelige Kirke, der hidtil endnu havde vedligeholdt i det Mindste udvortes Genhed, gik over i flere Confessioner, saa at den romerske Kirke selv kun er een af de flere. Fra den Tid af fremstiller den efter sit Begreb ene og almindelige christelige Kirke sig i flere Particular-Kirker, der alle gjennemaandes af den christelige Kirkes Aand, dog saaledes, at de i forskjellige Grader staae i et nærmere eller fjernere Forhold til denne. Dette har paa den ene Side viist sig derved, at de alle hvile paa det apostoliske Symbolums fælles Grundlag, hvorved de documentere deres oprindelige christelige Character, men paa den anden Side derved, at de ogsaa hver især have tilføiet særegne Troesbekjendelser, ved hvilke de declarere deres særegne Troes-Eiendommelighed og gjensidige Afvigelse fra hverandre. Saaledes er der næst efter de tre universale Troesbekjendelser opstaaet flere particulare.

§ 156.

I Modsætning til den romerske-catholske Kirke er i den evangeliske opstaaet den Augsburgeriske Confession af Aaret 1530. Den slutter sig i sin Begyndelse til det apostoliske Symbolum og herved til den ene og almindelige christelige Tro. Herved er den Bildsærelse og Bedreidelse forebygget, at Man ved at udtræde af den romerske Kirke og befrie sig fra dens Sættninger skulde have løsrevet sig fra den christelige Kirke overhovedet, fra dens overleverede Tro og Bekjendelsen af denne. Meget mere vilde Man derved kun vende tilbage fra den falske til den sande christelige Kirke. Den evangeliske Kirke, der ved den apostoliske Tro stemmer overeens med alle sande Christnes Tro i alle Tider og Lande, har i den Augsburgeriske Confession stillet sig i den bestemteste Modsætning til den romerske Kirkes falske Lærdomme og Misbrug.

§ 157.

Ligesom det apostoliske Symbolum iblandt de øvrige almindelige Bekjendelser fortrinsviis og uafbrudt har vedligeholdt og bevaret sig i Kirkens Liv, saaledes har den Augsburgeriske Confession paa samme Maade udmærket sig iblandt flere andre, der fulgte efter den og ved Omstændighederne og den evangeliske Kirkes indre Trang bleve fornødne. Apologien for den Augsb. Conf., udgiven af Melanchthon Aar 1531, indlader sig især paa de vigtigste Stridspuncter og er en allerede dengang anerkjendt Udvikling af den rene evangeliske Lære i den Augsb. Confession. De Schmalcaldiske Artifler, forfattede af Luther med et Anhang af Melanchthon, vare bestemte til at overleveres til et paveligt Concilium, der dog ikke dengang kom i Stand, og ere især vigtige

derved, at de udtale den evangeliske Kirkes Løsrivelse fra Paven og hans Overherredømme.

§ 158.

For sin indre Trang sørgede Kirken tidligt ved Luthers to Catechismer, den store og den lille, der fremgaaede af den evangeliske Kirkes Aand, ogsaa gjennemtrængte samme, og ei blot bleve almindeligt indførte, men ogsaa anerkjendte som Bekjendelseskrifter. For at afhjælpe indre Spaltninger og Uklarheder angaaende nogle Punkter i Læren, men især for at sikre den strenge Opfattelse af den lutheriske Lære om Nadveren imod mildere Bestemmelser, blev Concordieformlen forfattet og fra Aar 1580 antagen som symbolisk Bog, dog ikke i alle lutheriske Kirker. Alle disse forskjellige i Concordiebogen indeholdte Troesbekjendelser betegne i deres Følge efter hinanden hoist vigtige Udviklingspunkter i den evangeliske Kirke, og ere, som disse Vidnesbyrd om den rensede christelige Troes Liv og Skikkelse i den og paa hin bestemte Tid, hoist ærverdige Documenter for alle Tider.

§ 159.

Det Samme gjælder ogsaa om alle de talrige Troesbekjendelser, som den reformeerte Kirke i sin Forskjel fra den lutheriske lod udgaae af sin Midte. Den geographiske Afstand mellem de Lande, der bekjende sig til denne Tro, har foranlediget, at denne efter disse Landes indre Trang og deres forskjellige kirkelige Forsatning i sine Bekjendelseskrifter gestaltede sig ganske national og i gjenfærdig Uafhængighed, hvorfor ingen af disse Troesbekjendelser opnaaede almindelig Gyldighed i alle Lande. Man kan beqvemt inndele dem, efterfom enhver af dem er et stærkere eller mildere Udtryk af de to dogmatiske Artikler, ved hvilke denne Kirke adskiller sig fra den lutheriske, nemlig i Lærdømmene om Naadevalget og om Nadveren.

§ 160.

Som de fortrinligste af disse Troesbekjendelser maae vi nævne: den heidelbergiske Catechismus, der ved Oversættelser har fundet stor Udbredelse; den Marckiske, flere Schweiziske Bekjendelser, den Franske, den Belgiske, Dortrechter = Synodens Confession, den Engelske Kirkes 39 Artikler tilligemed sammes Lithurgi eller almindelige Bønnebog, den Skotske, Puritanske, Polske og fl. Alle disse Kildekrifter staae i væsentlig Sammenhæng med denne Kirkes historiske Dannelse i Lære og Forfatning, og ere ligesom Hvildepunkter og Momenter i Afsluttelsen af enhver stor Troesbevægelse i Kirken.

§ 161.

Alle disse Bekjendelser, skjøndt Aet af Kirken, staae dog tillige i et væsentligt Forhold til Staten: de ere dens Legitimationer. Den evangeliske Kirke har ogsaa fra Begyndelsen af derved adskilt sig fra den romerske-catholske, at den ei blot har levet i Fred med alle Stater af sin Tro, men ogsaa er traadt i et indre, væsentligt Forhold til dem, idet den med indre Nødvendighed fulgte, hvad der er Statens og Kirkens Begreb. Thi ligesom Staten kun har sin Sandhed i Samfund med Kirken, eller som christelig, som evangelisk, saaledes har Kirken kun sin Virkelighed i Staten. Denne er Folkets almindelige, sig selv bevidste Aand, og derpaa beroer det, at uden den intet Almindeligt eller Offentligt kan danne sig i Folket, og at altsaa ogsaa Udøvelsen af de Rettigheder, der efter deres substantielle Væsen og Ophav ere Kirkens Rettigheder, gif over til Staten.

§ 162.

Uagtet den Forbindelse, hvori alle Stater af evangelisk Tro staae til hinanden, ere de dog uafhængige af hinanden;

der er blot Fællesskab i Aand og Lære formedelst den augsburgske Confession. Men den politiske Forfatning i disse Stater er forskjellig, og saaledes er ogsaa den kirkelige og Kirkeregimentet i alle disse Lande; dette indre væsentlige Forhold, hvori en bestemt Kirke staaer til en bestemt Stat, danner Begrebet af en Landskirke; enhver kirkelig Forening, som slet ikke staaer i noget indre Forhold til Staten, er kun en Sect. Vel ere Kirke og Stat ikke Eet, men alligevel ere de kun bestemte for hinanden til inderligt Samsfund og kjærlig Enighed, og denne Enighed mellem begge er udtrykt derved, at den evangeliske Landsherre er Overhoved for Kirken i sit Land saavel som for Staten. Hvad Churfyrsterne af Brandenburg og de følgende Konger af Preussen, fra Churfyrst Joachim II. af, med deres høieste Magt og Værdighed have udrettet for den evangeliske Kirkes Vælvære og Flor, ei blot i deres egne Lande, vil stedse blive mindeværdigt og uforglemmeligt.

§ 163.

Til disse Fortjenester af den evangeliske Kirke maa ikke blot henregnes, hvad der i ældre og nyere Tider er skeet i Preussen for Folkeunderviisning og Opdragelse, for Gymnasialdannelse, Kunst og Videnskab, nye Kirkers og Skolers Anlæggelse o. s. v., ligesom da alle Fremskridt i Aandsdannelse og Sandheds Erkjendelse ogsaa ere Fremskridt i Guds Rige, — men ogsaa, og i Særdeleshed den allerede af den augsburgske Confession begunstigede, af alle preussiske Konger fra den store Churfyrste af med Iver befordrede, og endelig fra Maret 1817 iværksatte og ved en almindelig Agende og Lithurgi understøttede Union af den lutheriske og den reformerte Kirke.

§ 164.

Intet har fra Begyndelsen af saa meget bidraget til den evangeliske Kirkes indre Kraft og aandelige Styrke, til Befæstelse og Udvidelse af dens hele Magt og Fylde, som dens tidlige Spaltning i denne Modsætning. Thi at Roget har Magt og er dybt og fast grundet, faaer det først derved Leilighed til at vise, at det ogsaa er i Stand til at bære og udholde den heftigste Modsigelse og Smerte. I denne Henseende har den nævnte Splid været ligesaa heldbringende og velsignelsesrig i sine Følger, som den var nødvendig. Men naar Bevidstheden om Modsætningen og Adskillelsen efterhaanden taber sig, og Aanden og Tanken flygter bort fra de ydre Former, medens dog disse forblive uforandrede, naar man steds mere har vænnet sig til ikke længere at lægge Hovedvægten paa Det, hvori man er uenig, men paa Det, i hvilket der er Eenhed, hvad er saa endnu Betydningen af Adskillelsen og et derpaa grundet, affondret Kirkevæsen?

§ 165.

Den for Landskirken i Preussen gjældende Union af begge Confessioner er en saakaldet conservativ Union. Den tilstader og sikrer enhver af begge Sider Frihed til at beholde sine Dogmer og til uhindret at bevare Forskjelligheder i dogmatiske Forestillinger, saaledes som disse have bestaaet fra Begyndelsen af, kun at de ikke mere have Kraft og Gyldighed til at forhindre Fællesskab i Gudstjeneste, Kirkevæsen og Kirkeeregimente. Den nævnte Landskirke har erklæret kun at ville holde sig til Det, hvori den lutheriske og reformerte Kirkes symboliske Bøger stemme overeens. Med denne Begyndelse, denne Kjærlighedshandling, der seer bort fra adspaltende Forskjelligheder og Modsætninger, er Unionens første Stadium tilbagelagt.

§ 166.

Men den ved Unionen med Hensyn til det Overensstemmende mellem den lutheriske og den reformerte Kirke udtalte lige Gyldighed af deres Symboler kan og skal paa ingen Maade betegne Lige gyldighed. Meget mere er det netop herved bleven vor og den kommende Tids Opgave, at, efterat de indskrænkende Former og hemmende Forhindringer i dette aandelige Forbund ere bortfaldne, Dogmets væsentlig kristelige Elementer skulle samles efter Adspaltelsen og forme sig til en ny Skikkelse; at kristelig Fromhed nu skal udvikle sig med ny Friskhed og Frihed, men ikke saaledes, at Friheden tjener Kjødets og bliver til tom Vilkaarlighed, ei heller saaledes, at den bliver til Partisyge og til en Alt opløsende Sectaands egoistiske og sygelige Pietisme. Fra disse Tidens Sygdomme, der paa den ene Side bestaae i Vilkaarlighed, eller hin Frihed i Tænkning og Levnet, der løsriver sig fra al Nødvendighed og Lovlighed (i Stedet for, at den først i disse skulde komme til sin Sandhed), paa den anden Side i Selvs- og Partisyge for particulaire Meninger og egenfindige Anskuelser, maa den kristelige Fromhed ganske befrie sig og holde sig fjern, i fuld Erkjendelse af, at ikke Det er det Sande og Rette, hvad En og Anden tænker og troer, men hvad de Bedste og Viseste i Folket, hvad alle Fornuftige troe, hvad den kristelige Kirke troer: at kjende og bekjende Kirkens rene, skriftmæssige Tro, at leve og døe derpaa, maa være Enhvers høieste Bestræbelse og Interesse; thi kun af en saadan Tænkemaade og Tro kan der for Gud og Verden udvikle sig en Wandel og et Forhold, som gjør Christendommen Værd og har dette og det tilkommende Livs Forjættelse.

Læren

om

christelig Tro og Levnet.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Officially known as...

Main body of faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side.

Første Deel.

Om Gud, Faderen.

Første Afsnit.

Om Guds Tilværelse, Væsen og Egenskaber.

§ 167.

I. **M**ed de Ord: Jeg troer paa Gud tyder den apostoliske Troesbekjendelse nærmest hen paa Guds Tilværelse. Men ligesom Troen overhovedet i lige Grad er baade Erkjendelse og Tilbedelse af Gud, saaledes kan allerede Tanken om Gud, den Værende, ikke i Sandhed finde Sted uden Fromhed, uden Grefrygt for hans Væsen; nei, netop i denne, i Grefrygten for og Kjarligheden til Guds Væsen, aabenbarer sig tillige Guds Tilværelse. Men Tanken om Guds Tilværelse er ikke uafhængig af Tanken om hans Væsen; hvorfor da ogsaa Den, der spørger: om der er en Gud til, i og med dette Spørgsmaal allerede med større eller mindre Klarhed veed, hvem eller hvad han er, og altsaa egentlig ikke mere skulde spørge. Den Fromme spørger

vel ofte om Gud, d. v. s. han elsker og ærer Gud, men spørger ikke mere, om han er til.

Ps. 14, 2. Ps. 22, 27.

§ 168.

At et Menneske skulde kunne nægte Guds Tilværelse (Atheisme), er i streng Forstand umuligt. En kan i det Hvieste tænke sig Guds Væsen anderledes end en Anden, og dette kan da let forekomme den Anden som Gudsfor nægtelse. En kan i det Hvieste bringe det dertil, at han tænker og siger, han mangler en Overbeviisning, som han dog virkelig har, og dette er Daarskab. Men dermed er han dog ikke løsreven fra Gud, eller uden Gud, endnu ikke traadt ud af alle og ethvert Forhold til Gud og alt det Gode, hvilket er Gnddommeligt. Atheistens eget Levnet modsiges ham, forsaavidt det dog ikke er aldeles blottet for alt Godt. Atheismen er en Legu og kun som saadan oprørende. Dgsaa er der Mange, der vel tænke paa Guds Tilværelse, d. v. s. de nægte den ikke, men lade den staae ved sit Bærd, de troe blot ikke paa Gud, denne Tro har ikke Liv i dem, men er dem kun noget Historisk. Den frygteligste og paa en Maade vistnok mulige Atheisme er et saadant Levnet, som om der ikke var nogen Gud i Himlen.

Ps. 14, 1. Hebr. 11, 6. Jac. 2, 19.

§ 169.

Troen paa Gud, den Bærende, er væsentlig Et med Menneskets Væsen, som er Anden, Fornuften. Denne er selv slet ikke Andet end denne Fornemmelse af Guds Tilværelse og Væsen; Fornuften selv begynder og er kun i denne Tro. Det fornuftige Menneske er ogsaa det fromme og troende Menneske, Ugudelighed og Bantro er Ufornuft. Da Gud er Kilden til den menne-

ffelige Fornuft, saa kan denne ikke Andet, end i og med sin egen Tilværelse tillige at bekjende hans Tilværelse. Da Gud paa denne Maade har aabenbaret sig selv for den menneskelige Fornuft, og har documenteret sig i den, saa beviser nu den igjen Guds Tilværelse, idet den er et Vidnesbyrd om hans Tilværelse, Magt og Herlighed. Ved dette Beviis for Guds Tilværelse, der efter sin Natur maa kaldes det theologiske, faaer Alt, hvad der ellers kaldes Beviis for Guds Tilværelse, først sin bevisende Kraft.

1 Cor. 3, 16. A. G. 17, 28.

§ 170.

Det er altsaa den guddommelige Aabenbaring i Mennekets Skabelse, Opholdelse og Forløsning formedst den guddommelige Aand, og ikke oprindeligt den menneskelige Fornuft uden denne Aand, der er den dybe og faste Grundvold, paa hvilken Troen paa Guds Tilværelse hviler. Uden Gud selv og hans hellige Aabenbaring vilde vi Intet vide om ham, hverken om hans Væsen eller om hans Tilværelse. Men hvad der faaledes af Gud selv er stiftet i og med Mennekets Natur, det giver sig da ogsaa tilkjende i alle Mennekets og Nationers Liv. Denne Overensstemmelse (*consensus gentium*, Cic. de nat. Deor. I. c. 16 sq. 23. 29. *Quaest. Tusc. I. c. 13.*) er, næst efter den guddommelige Stiftelse af denne Tro i den menneskelige Natur, det vigtigste Argument for Guds Tilværelse og kun den ydre, historiske Side af Argumentet selv, altsaa væsentlig Et dermed.

Rom. 1, 19.

§ 171.

Hvad Man ellers endnu kalder Beviser for Guds Tilværelse, er kun forskjellige Sider af dette ene her

(§ 169. 170.) berørte Beviis, og dette alene er det Sande deri. Det Falske i dem er, naar de med en fra Gud forskjellig Grund (§ 170.) og med en fra Gud forskjellig Kraft (§ 169.) ville bevise Gud. I Religionen, der er Et med den sande Tro, har man ingen Trang til først at bevise Guds Tilværelse. Religionen er netop en Leven og Handlen i denne Tro. Men jo mere Tænkningen, som ikke er fri for Tvivl, kommer frem i Troen, og jo mere Tvivlen bliver Troens Uro, desto større er Nødvendigheden af Beviset. Gaaer nu Tænkningen ud paa at vide Guds Tilværelse, saa vil dette ikke sige Andet, end at den gaaer ud paa at gjøre vor Bident om Gud den Tilværende, der som Tro var en umiddelbar Bident, til en middelbar og denne formidledede Erkjendelse er Beviset. Af saadanne Beviser gives der flere, alt efter som de have Verden overhovedet eller Naturen udenfor os eller Naturen inden i os til Gjenstand. De vigtigste ere: det cosmologiske, physicotheologiske, teleologiske, metaphysiske eller ontologiske og det practiske eller moralske.

§ 172.

II. Om Guds Bæsen formaaer det naturlige, kjødelige Menneſke ikke at vide og erkjende Noget, ja netop derved er han det naturlige Menneſke, at Guds Bæsen, der ikke kan erkjendes uden Fromhed og Kjærlighed, er fremmed og skjult for ham, og at han Intet kan vide om Gud, fordi han Intet vil vide. Alle Sandheder til Salighed have for Menneſkene Characteren af Hemmeligheder (Mysterier). Med Sandserne og med Forstanden, der kun tjener Sandserne, kan Intet udrettes med Hensyn til Erkjendelsen af Gud. Og fordi i Menneſket selv den klareſte Bevidsthed om Gud ſtedſe mere eller mindre fordunkles af den hos ham op-

staaende Bevidsthed om ham selv og Verden, saa er al Erkjendelse af Gud, hvortil han kan bringe det, en Tro, hvilkens kaldes saaledes, ikke fordi den udelukker Biden, men fordi den ikke er en ufordunklet Skuen.

1 Cor. 2, 14. 5 Moseb. 29, 29. Rom. 16, 25 ff.
1 Cor. 2, 6. 7.

§ 173.

Troen i Religionen maa Man derfor vel adskille fra Troen i det daglige Liv. Da Troen i Religionen nedstammer fra den absolute (Guds, Christi) Biden, og saaledes i sig selv ikke er vaesentlig forskjellig fra Biden, har den den hoieste Grad af Bished, medens derimod Troen i det daglige Liv, fordi der Troen ikke er Biden, men udelukker denne, kun har den ringeste Grad eller rettere slet Intet af Bished. Der siger Man: jeg troer det kun, men jeg veed det ikke. I Sammenligning med denne Tro, der kun er en Meningen, en Holden for, kaldes vor Biden om Gud Tro, fordi denne ikke som hiin kun har at gjøre med sandselige, synlige Ting, men er en Bished om Det, som ikke sees. Troen i Religionen har i alle Skikkelser en guddommelig Substant, og denne har den fra Gud, den Alvidende. Allerede hvad Tilvaerelse angaaer, er den Troende vislere paa Guds Tilvaerelse end paa sin egen eller Verdens Tilvaerelse. Thi deels vilde den sidste slet ikke vare, hvis Gud ikke var, deels er den i Sammenligning med Guds evige Vesen kun en phaenomenal og forgangelig, altsaa ikke en i Sandhed varende og blivende Tilvaerelse. Derfor kan den Christne, f. Ex. naar Ged skal aflægges, ikke sværge ved noget Hviere, end naar han siger, ikke: „saa sandt jeg er“, men: „saa sandt Gud er.“

Hebr. 11, 1. Math. 13, 11.

§ 174.

Men Grader i Kraft og Liv, i Klarhed og Sandhed, har dog Troen, hvor meget den end efter sit substantielle Indhold, som hidrørende fra Gud, er Biden. Men denne Forskjellighed kommer deraf, at Troen i alle Skikkelser tillige er et Menneskes og et Folks Tro, eller staaer under Individualitetens og Nationalitetens Indflydelse. Saa Mange, der synes eller foregive at stride for Troen, stride kun for deres særegne Meninger, Anskuelser og Forestillinger om den. Men Ansvarret er saa meget desto større, jo lettere det her er at blande det Kjødelige og det Aandelige imellem hinanden, eller endog kun at farve hiint med dettes skuffende Colorit. Den sande Tro, som menneskelig Tilstand eller som Fromhed, viser sig ikke blot i et med samme overensstemmende Levnet, men nærmest allerede deri, at det kun er en tænkende Erkjendelse af det guddommelige Væsen, fra hvilken den henter sine Bestemmelser.

Matth. 12, 11. Phil. 2, 7.

§ 175.

Det Guddommelige i alle de Skikkelser af Troen, som Historien nævner, er Trangen til en Gud: thi denne er kun formedelst Gud. Selv i den raæ Dvertro er der endnu Tro; en Religion, som Intet var uden Dvertro, vilde heller ikke længere være Religion. Da Gudsbevidstheden er bleven stiftet i og med Selvbevidstheden eller den menneskelige Natur, saa har Religionen Nødvendighed i Menneskeheden, ligesom denne, Menneskeheden, selv kun i Religionen har Sandhed. Men den menneskelige Side af Religionen er dennes ulige Skikkelse fra Begyndelsen af; ved denne Side hænger Religionens Historie paa det Nøieste sammen

med Menneſteſlægtenſ Historie og er væſentlig ikke forſkjellig fra den. Religionens eller Menneſtehedens Hiſtorie danner en Række af Trin, der ſtaaer over hinanden, og paa hvilke Gud ſelv aabenbarer ſig for Menneſkene alt efter deres Fatteevne og Modtagelighed til enhver Tid. Saaledes har Troen paa Guds Tilværelſe og Væſen mangfoldige Grader.

§ 176.

De Hovedſkikkelſer, under hvilke Menneſtehedens Religion har udviklet ſig, ere: 1. Phantaſiens og Meningens Religion. I denne kan Guds Tilværelſe og Væſen tages ſom noget umiddelbart Nærværende og ſelv Ubevægelig, og ſaaledes et eller andet Naturobject paa Jorden tilbedes ſom Gud; paa denne Maade kan Objectet være en Fetich og Tilbedelſen deraf Fetich-tjeneste; eller og kan Objectet ſøges over Jorden paa Himmelen, og Stjernen bliver da betragtet ſom Guddom, ſaa at Tilbedelſen er Stjernetjeneste. Er her Objectet ikke mere ubevægelig, men i rolig Bevægelse, ſaa er det derimod i urolig Bevægelse, naar Phantaſien f. Ex. hos Idtilbederne, har ſine Guder i Elementerne. Gaaer Tilbedelſen over til det Organiske, nærmest i det Vegetabilſke (Kotoſblomſten, Palmen i Indien), ſaa indtræder allerede Tanken om Henſigtſmæſſighed, der findes i alt det Organiske. Som følgende foreſtilles endelig Guderne, naar de findes i Dyreriget; Dyrtilbedelſen er det Høieſte, hvortil Naturreligionen ſom ſaadan kan bringe det, ligesom Livet er det Høieſte i Naturen (Iſis og Osiris i den ægyptiſke Cultus.)

§ 177.

Til en langt høiere Sphære ſtiger Phantaſiens og Meningens Religion, naar Naturens raac Stof, ſelv i

det Levendes Form, ikke længere tilfredsstiller den, naar Tilværelsen af det guddommelige Væsen, den blotte Væren, ikke længer synes tilstrækkelig, men ogsaa Tænkningen, i det Mindste udenfra, fra Kunstneren, kommer til og sættes i Forbindelse med den. Men den Tænkning, der endnu saaledes beherskes af Aneelse og Phantasi, at den ikke kan bevæge og udvikle sig, er kun en Menen. Gud er Gjenstand for den ydre og indre Sandhedsnings Anskuelse. Skjondt i sig selv endnu kun en naturlig Ting eller Væren er han dog nu imagineret som den Tænkende, og paa dette Trin opnaaer Phantastien sin Gud i Skikkelsen af et Menneske, i Billedstøtten, og Natur-Religionen bliver til Kunst-Religion. I hiin især er Selvbevidstheden endnu ganske undertrykt af Gudsbevidstheden. Tænkningen holdes nede af Væren, Naanden kan ikke komme frem for Naturens Magt. Denne Religion udspringer af Frygt for Naturmagten, der paa dette Trin endnu ikke adskilles fra Guds egen Magt. Men i Kunst-Religionen gaaer allerede Frygten over til Grefrygt, Afhængighedsfølelsen til Følelsen af det Skjønne og Dphviiede som det Guddommelige. Som Følelse af Afhængighed af det Enkelte og Mangfoldige i Naturen er den hedenske Religion Polytheisme, som Afhængighed af Naturen som en Totalitet Pantheisme. Brahm er det Ene og Samme i Alt, og den i hans Tilbedelse sig Fordybende har ganske opgivet Bevidstheden. Den Videnskab, der angaaer Naturguderne, især Grækenlands og Roms Kunstguder, er Mythologien.

X. G. 17, 23. 24. Rom. 1, 23. Jerem. 20, 14.
Jes. 42, 8. 17. 1. Cor. 8, 4.

§ 178.

2. Tænkens og Sukommelsens Religion.

Idet Hedenskabet ikke har nogen Bevidsthed om, at dets Tro kun er Dvertro, dets Tanken kun Menen, saa er dette Superstitionens Fuldendelse. Hvor Tænkningen bevæger sig i Dvertro, saaledes som hos Oldtidens Philosopher, der kommer den snart i Strid med og i Modsatning til den offentlige Religion, og Meningen bliver robet som det, den er. Tænkningen kan den hedenske Religion ikke fordrage og udholde. Ved Reflecteren og Criticeren ophæves og opklares Phantaseringen, og Forstanden indtræder i sine Rettigheder. Troen bliver Tænkningens-Tro, og den, der har den, er tankende Troende. Gttertanken kommer til væsentlig Erkjendelse af Det, hvad Gud ikke er, ikke noget Naturligt, ikke Naturen selv, ikke et Væsen paa Jorden eller i Himlen, ikke i den synlige Verden, men hinsides Verden. Gud og Verden have nu, som to Forskjellige, samtidig Tilværelse og Væstaaen ved Siden af hinanden. Tanken om Væsenet fører med Hensyn til Gud nødvendigt til Tanken om ham som det højeste Væsen, ja som Grunden til Alt, til Gud som Himlens og Jordens Skaber. Gud vides som Aand og derved ogsaa som den eneste Gud. I begge disse Bestemmelser er Jødedommen i Modsatning til Hedenskabet den sande og aabenbarede Religion.

§ 179.

Med denne Monotheisme er der gjort et beundringsværdigt Fremskridt i Religionens og Menneskehedens Historie. Den rene Tanke om Gud, i hvilken Gud selv har Andeel, og som i den israelitiske Religion er bestemt som monotheistisk, fremdrager ved sin Magt tillige Subjectiviteten, Jegheden som Folkelighed; i det ene Folk, med hvilket Gud har vise Hensigter, er Troen paa een Gud og hans Aabenbaring den bevægende og drivende

Sjæl. Selvbevidstheden staaer her saaledes ligeoverfor Gudsbevidstheden, at hiin er denne undergIVEN. Med Hensyn til Rummet er al Legenlighed og Billedlighed op-
 havet og fjernet fra Gud. Man skal ikke gjøre sig no-
 get Billede eller nogen Lignelse af ham. Med Hensyn
 til Tiden er Gud den Evige. Men Guds Evighed har
 Tidens Dimensioner som Fortid og Fremtid i sig; Nu-
 tiden er stedse tom og bar; den jødiske Religion er Smer-
 tens og Ulyffens Religion; i Historien og Prophetien
 bevæger den sig som i sit Element; Historien og Fu-
 kommelsen ere væsentlige for den. Gud har fordum
 aabenbaret sig for Patriarcherne, ellers aldrig. Som
 han er Verdens, saa er han ogsaa Lovens Ophav.
 Paa Guds Side er Friheden, paa Menneffenes Nød-
 vendigheden, nemlig at følge Loven. Gud er Herren,
 Menneffet Slaven; men iblandt alle Folkeslag er det is-
 raelitiske alene det af Gud udvalgte. Denne i sin Tid eller
 historisk nødvendige og velgjørende Tanke staaer dog tilbage
 for Erkjendelsen af den sande Gud, thi han anseer ikke Per-
 soner, men ethvert Folk er ham behageligt. Ogsaa ere
 de Belgjæringer, som Gud beviser sit Folk, meest kun
 af sandfelig Art, have det jordiske Belvære, et langt Liv
 paa Jorden og deslige til Formaal; derfor næsten intet
 Spor af Troen paa Udydeligheden i det G. T.

2. Mos. 3, 15. Jes. 42, 8. Ps. 85, 9. — Gal. 4,
 8. 1 Cor. 8, 5. — Hebr. 6, 18. 2. Tim. 1, 10. Joh.
 11, 25. 17, 3. 24.

§ 180.

3. Mandens eller Troens og Kjærlighe-
 dens Religion. Manden er Videns og Kjærlighedens
 Magt. Viden stiftes i Verden som Tro. I umiddel-
 bar Eenhed indeholde Begge, Tro og Viden, Sandhe-

den; Troen er en Viden, men ikke som Viden, men som Tro; hvad Troen indeholder, kan den ogsaa vide som sandt; thi det er det i sig selv Sande, og denne Viden opnaaes fuldstændigt i Videnskaben (Theologien); der er Troen den sig selv vidende, begribende Tro. For den Tro, der i sig selv er Viden, er Gud hverken et blot Natur- eller et blot Tankevæsen; for den er Guds Væsen en Væren, der er baade Tænkningen og Kjærligheden, altsaa Aanden. Men Gud er dog ikke den abstracte og evige Aand, saaledes som i Jødedommen, men den concrete Aand. Christendommen har vel Troen paa Guds Aandelighed og Eenhed, eller Monothæismen, tilfælles med Jødedommen, men er just derved ogsaa meget forskjellig fra denne. I Christendommen vides Gud som den, der ogsaa i sig selv adskiller sig som Fader, Søn og Aand. Ligesaa ere Natur og Historie der uadskillelige fra Guds Aandelighed; for den troende eller christelige Tanken aabenbarer Gud sig i Naturen og Historien. Paa denne Maade optager Christendommen i sig alt det Sande og Gode i de tidligere Religioner, uden tillige at optage deres Mangler, og indtræder i Verden som dennes evige Liv og Frelser som Grunden til al Sælighed.

§ 181.

Den, ved hvilken denne Tro tager sin Begyndelse i Verden, er Jesus Christus. Han har ikke Troen, ei heller trænger han dertil; han veed Gud, som Gud veed sig selv; han er Guds Søn, efter sit Væsen ikke forskjellig fra Faderen, og derved den fuldkomneste Aabenbaring af Guds Væsen i Verden. Ved ham, der i Tidens Fylde paa det Underligste og Fuldkomneste har for-

enet den menneskelige Natur med sig, er en Erkjendelse af Gud, der var fremmed for Hedenskab og Jødedom, bleven mulig og virkelig. Hist er Gud endnu den Ubegribelige og Udgrundelige, hvad han vistnok vilde være, saalænge han forblev indsluttet i sig selv og adskilt fra sin menneskelige Natur. Men han antager den menneskelige Natur alene i den Hensigt, at Gud ikke længer skal være fremmed for den, ikke længer den Ubegribelige og Udgrundelige. I den christelige Religion er Gudsbevidstheden Selvbevidsthedens Sandhed, og først saaledes ere begge i concret Eenhed. Først derved bliver Mennesket det sande Menneske, at han erkjender den sande Gud, at han bliver en Christen. Hvis Udgrundelighed og Ubegribelighed vare Egenstaber hos Gud, og ikke meget mere kun Uudtømmeligheden af den virkelige, den menneskelige Erkjendelse af ham, saa maatte Gud være udgrundelig, ubegribelig for sig selv. Men det er den guddommelige Aabenbarings Væsen, at den er en Tilværelse, der selv er en Viden. Derimod er det efter sin guddommelige Ret, at Christus af alle Mennesker først forlanger Troen paa sin Person, som den, uden hvilken ingen sand Tro paa Gud eller Erkjendelse af ham kan finde Sted.

Joh. 17, 3. 1 Cor. 2, 10.

§ 182.

Men den christelige Tro kan ogsaa i sin Virkelighed, eller saaledes som den findes hos Menneskene, udvikle sig til en Gensidighed, der bliver dens egen Usandhed. Saadanne ere de Stikfælsler af Troen, der overveiende grunde sig dels i Følelsen, dels i Forstanden. Fra Følelsen udgaaer den subjective Religion, d. e. Fromheden; denne er den endnu i Knoppen indsluttede Blomst;

men Det, som der bevæger sig i Følelsen og stræber efter Befrielse fra sandselig Indblanding og Uklarhed, er Guds-Tanken; ved den alene, ikke ved sig selv, var Følelsen en from Følelse. Følelsesreligionen som saadan søger derimod at undvige og bortkaste al Tænkning, og dette er dens sørgelige Eensidighed. Pietismen er, hvor den viser sig fuldstændig, aldeles tankeløs; i det Mindste sætter den al Tænkning under Følelsen. Den mangler vel ikke Sagen, det i Sandhed fromme Indhold; men idet den mangler Formen, hvorved Indholdet først vinder Sandhedens Skikkelse og Kjendetegn, og derved ogsaa savner ethvert Middel til at føre noget Beviis, er den i denne sin kjødelige Sikkerhed ikke fri for Hovmod og Fordømmelsesfyge, ei heller for Hykleri og Skindhellighed. Thi i Gemyttet og Hjertet alene er Alt endnu uden Forskiel blandet sammen, Sandt og Falskt, Godt og Ondt, og derved Misgreb, Overgang fra det Ene til det Andet let. Saalænge Troen indstrænker sig til den umiddelbare Bevidsthed i Følelsen, til Hjertet alene, er den et Skib uden Roer paa Livets vide Hav. Naar Pietismen nedsænker sig i dunkel Følelse, er den Mysticisme, i Forbindelse med Ligesindede i Conventikler er den Separatisme, i sit Extrem Sværmeri og Fanatisme.

§ 183.

Ligesom Tænkningen af Gud var Grundlaget for den fromme Følelse, saaledes fremgaaer igjen hiin af denne for at danne og udvikle sig. Troen, der først er umiddelbar Viduen eller Følelse, bliver middelbar ved Tænkningen, og dette er den nødvendige Drift i enhver sand from Følelse. Uden Tænkning kan Følelsen ikke være sand og virkelig from. Men det er ei heller nødvendigt for Tænkningen at adstille

sig fra Følelsen; denne kan godt forblive i Tænkningen uden at gjøre den ureen. Ogsaa paa Tænkningens hoieste Trin gives der hellige Følelser, af helligt Indhold, og denne Følelse er ikke Andet end Det, som Tænkningen i Troen har til sin Sjæl, og som forener Subjectet med den erkjendte Sandhed. Naar derimod Tænkningen til begge Sider løsriver sig fra Følelsen, paa den ene Side fra det substantielle Indhold, som den umiddelbare Følelse havde, og paa den anden Side fra den levende Tilbagevirkning paa Følelse og Liv, der er den erkjendte Sandheds Magt og Virkning, saa opstaaer den blotte Forstandsreligion, en Tænken uden Brev og Segl, en Tænken af Det, der lader sig tænke (og hvad lader sig ikke tænke?) i det Hoieste en Tænken af Grunde, i det Hoieste af saakaldte gode Grunde. Dette er, lige over for Pietismen, Rationalismen, en tom Abstraction, i sit Extrem Deisme og Naturalisme, men ikke, hvad den foregiver at være, den i Sandhed fornuftige Tænken, hvilken er en Tænken i Sagen; først den Tænken, der ikke har noget andet Indhold end denne, staaer i Genhed med den og altsaa ikke er uden Beviis, d. v. s. uden Begrebet, der betegner Tænkningen og Sagen i Et og omfatter dem som Et, er Sandheden.

§ 184.

En saadan Tænken, der er baade from og forstandig, fordi den er fornuftig, er Tænkningen i Guds Idee, saaledes som denne blev aabenbaret Verden ved Christus. I denne Idee er paa den ene Side Gud selv virksom som Aand, saa at han ei blot er Tænkningens Gjenstand, men ogsaa dens Grund; han er Den, der giver sig tilkjende og slukker Torsten efter Gudser-

kjendelse; fra denne Side har Tanken om Gud sit guddommelige Indhold; i Gudsideaen tænker Gud sig selv, veed han sig selv. Paa den anden Side forholder ogsaa Mennesket sig virksomt deri; den er ogsaa hans Tanken, og denne er den i enhver from Følelse sig rørende, efter Erkjendelse af Gud kæmpende Længsel, den Smerte, der endnu er i al Tro, den videre drivende Spore, der udelukker al den Mæthed og Sikkerhed, der følger af det Hovmod, som endnu findes i den falske Fromhed, og kun forsvinder, efter som den menneskelige Aand med større Reenhed og Klarhed kun bevæger sig i denne Idees rene og klare Væser. Denne Gudsbevidsthed i Gudsideaen, der i sin Sandhed er Guds Viden af sig selv, men i Mennesket lærer os at finde og erkjende Gud i alle hans Aabenbaringer og Værker, i den hellige Skrift og i Kirken, alt Dette er ogsaa godt som slet ikke tilstede uden Tænkningen i Gudsideaen; ligesom da igjen Guds Ord i Skriften og Kirken vedbliver at være Norm og Rettesnor for al sand Tænkning i Gudsideaen. Ad denne Vej opstaaer hiin oplyste christelige Fromhed, der ikke kjender nogen Stillestaaen i sin Uddannelse, og stiger fra Trin til Trin i Erkjendelsen, men som ogsaa just derved fornemmer de dybeste Indtryk paa Følelse og Villie, og saaledes er den stærkeste Bevægelse til et reent Levnet.

Ps. 42, 3. 1 Tim. 2, 5. 1 Cor. 3, 16. 17. 2 Cor. 6, 16. Hebr. 11, 1. 6.

§ 185.

Erkjendelsen af Gud er sand og christelig, naar den erkjender Gud 1. som Den, der uden Indskrænkning er i sig selv og saaledes den alene Selvstændige. Grunden til sin Væren har Gud ikke i noget

Andet end i sig selv; han er den absolute Bekræftelse af sig selv og saaledes Sandheden selv. I Spinoza's Philo-
sophi er Guds Væsenhed vel betegnet ved den Sætning,
at han er den uendelige Substantz eller har Substantiali-
tet; Scholastikerne kaldte dette den guddommelige Aseiteth; al-
lerede i det G. T. betegnes ved Navnet Jehovah (af hajah,
at være) at Gud er selve Væren. Men i den christelige Reli-
gion er alt Dette paa det Fuldkomneste udtalt i den Lære
at Gud er Fader. Ogsaa Hedenskabet kjender vel Gud
som Fader, s. Ex. endog „Gudernes Fader“, men saaledes,
at disse have en fra ham forskjellig, selvstændig Tilvæ-
relse, og paa denne Maade er Forskjellen mellem de for-
forskjellige Guder kun graduel. I Jødedommen kaldes Gud
vel ogsaa Fader, men dette er dog mere kun som Men-
neskenes Fader, ikke i det umiddelbare Forhold til sig
selv, som det guddommelige Væsen.

2 Mos. 3, 15. 16. Jes. 42, 8. Ps. 85, 19. (86, 5.)
Ap. G. 17, 25. Gal. 4, 8. 1 Cor. 8, 5. Hebr. 6, 18.
2 Tim. 2, 13.

§ 186.

2. I den christelige Tro indeholdes fremdeles den
Erkjendelse, at Gud ikke blot er i sig selv, men ogsaa
af sig selv og altsaa den Evige. Er Gud Grunden til
sig selv, saa er han ogsaa Den, der er af Grunden,
og gaaer evig frem af denne sin Grund, der er ham
selv; men Gud af Gud er Sønnen. Det Høieste
i Jødedommen, næst efter Verden skabt af Gud, er Lo-
ven, *νομος*, men ikke *λογος*. Den guddommelige Sub-
stantz er ogsaa selve Bevægelsen, altsaa en Gjoren, ikke
en Lidet, ubetinget Virksomhed, ene og alene fremgaaet
af ham selv, uden Forudsætning af nogensomhelst Gjø-
ren eller Væren udenfor ham. For Gud i denne hæng

Frihed gives ingen Nødvendighed, der er fremmed for ham, saaledes som Hedningernes Guder selv have Fatum som en dem beherskende Magt over sig. Det er denne Kjærligheds evige, fra Friheden uadskillelige Nødvendighed evig at være udgaaet af sig selv, at aabenbare og meddele sig ogsaa til Det, der ikke er Gud, eller at være Grund og Skaber til en Verden.

Jes. 44, 6. Ps. 90, 2. 4. Jac. 1, 17. Ephes. 1, 4.
Joh. 17, 5. Ps. 2, 7. Hebr. 1, 5. 5, 5.

§ 187.

3. Som Den, der er i sig og af sig, er Gud den Salige. Han er sig selv nok og tilfredsstillter sig evig selv, er den evig Fyldestgjorte og den Alle Fyldestgjørende, i sig selv absolut uden Trang. For at Gud som Sandheden kan være den Alvidende, og som Friheden den Alt Fuldbringende eller Almægtige, behøves der intet Andet udenfor ham. Den uendelige Aand, som den alvidende Sandheden selv og som den villende og fuldbringende Friheden og Kjærligheden selv, er den salige Aand. Hans Salighed er den høieste Virksomhed i den høieste Hvile og den høieste Hvile i den høieste Virksomhed.

1 Tim. 1, 11. 6, 15. Ap. G. 17, 25.

§ 188.

III. Guds Tilværelse og Væsen kan Mennesket ikke erkjende, uden ogsaa at vide ham i den uendelige Rigdom af hans Egen skaber. Men denne Menneskets Videns har ikke deri sin Sandhed, at han gjør sig menneskelige Forestillinger om Gud, eller at overhovedet hans Tænken af Gud i bestemte Egen skaber er menneskelig, eller endog kun, at han overfører de af ham tænkte guddommelige Egen skaber paa Gud. Paa denne Maade

mangler meget mere ei blot al Sandhed, men ogsaa al Fromhed, uden hvilken Intet kan udrettes i Erkjendelsen af Gud. Er Erkjendelsen i Sandhed christelig, saa er den ogsaa ledsaget af Bevidstheden om, at den kun ved Gud selv kan opløstes til ham og til Erkjendelsen af ham. Er den uendelige Aand aabenbaret for den endelige, den guddommelige for den menneskelige, saa er den dette ikke ved Menneskets Indskrænkethed og Endelighed, men ved sig selv og sin egen Magt og Uendelighed, ikke ved Det, hvad der i Menneskets Bevidsthed tilhører Mennesket, men ved Det deri, som tilhører Gud, ikke ved det Menneskelige, men ved det Guddommelige deri. Og dette er Gudsiden, i Kraft af hvilken Gud selv som Aand er i alle Aander. Idet denne Idee udfolder den i sig indeholdte Tankesylde, er Gud ogsaa i Sandhed erkjendt i sine Egenskaber.

§ 189.

At vide om Gud, hvorledes han i sine Egenskaber er, først det er i Sandhed at erkjende ham i hans Væsenhed og Virkelighed; først da er Erkjendelsen ikke mere abstract, men concret. Men en guddommelig Egenskab er ikke, saaledes som Egenskaben ved en Ting, kun en passiv Dualitet ved Gud, men hans evige Virksomhed og Aabenbaring. Gud har ei blot Egenskaber, men han er dem ogsaa, og han viser sig ei blot i dem, saaledes som en Ting, men efter sin Væsenhed og Virkelighed aabenbarer han sig i dem. Denne Manifestation af sig selv, der som Tilværelse er Viden, gaaer altsaa uendelig langt ud over Tilsyneladelsen (Phænomenet) og alt blot Tilsyneladende (Phænomenalt). Endelig er Tingen vel i Helegheden og Mangfoldigheden af sine Egenskaber, men den enkelte af dens Egenskaber er ikke den selv.

Gud derimod som Aand er selv enhver af sine enkelte Egenstaber, hvor mange af dem der end kunne nævnes og tælles, da enhver Egenstabs som uendelig Bestemmelse ikke er væsentlig forskjellig fra de andre. Forskjellen mellem de guddommelige Egenstaber er altsaa tillige ingen Forskiel, hvorfor det ogsaa er aldeles ligegyldigt, om jeg navner Gud eller en af hans Egenstaber, hvilken det saa er, om jeg siger: Gud, eller: den Alvidende, den Almægtige, den evige Kjærlighed osv.

§ 190.

Erkjendelsen af de guddommelige Egenstaber retter sig og er meer eller mindre fuldkommen efter det Trin af den guddommelige Aabenbaring, paa hvilket et Folk staaer. Er Aabenbaringen endnu betinget ved legemlig Anskuelse, som Natur- og Kunst-Religionen, og har Gud endnu kun ydre Tilværelse for den, saa ere ogsaa Guds Egenstaber endnu noget Sandfælt og i det Hvieste Symboler, som Jupiters Orn, Minervas Ugle o. s. v. Er det i Tanken alene, at Gud forestilles, og er denne Forestilling befriet fra Syn og Hørelse, saa har Gud allerede aandelig Tilværelse, og er i Fylden af sine Egenstaber Gjenstand for den hellige Poesi, og paa Fremstillinger af denne Art er det G. T. rigt, især i Psalmerne. Er endelig Gud aabenbar i sin aandelige Væsenhed og Virkelighed i et Menneske, som i Jesus Christus, saa kan kun den hvieste og værdigste Forestilling om hans Egenstaber være knyttet til en saadan Guds-erkjendelse, og denne være overeensstemmende med Sandheden.

§ 191.

I den hellige Skrift findes de rene, værdigste og meest ophviiede Forestillinger om og Beskrivelser af de guddommelige Egenstaber. Men ofte lemper Skriften

fig efter Menneffenes Svaghed og Fatteevne, og i denne Henseende staaer især det G. T. paa sit bestemte Aabenbaringsstrin endnu ofte tilbage for det N. T.'s aandedigere Fremstillingsmaade. Hist ere Beskrivelserne af de guddommelige Egenskaber ofte endnu ganske populære, poetiske, antropopathiske, saaledes, at Farverne ere laante fra den ydre Natur, og uegentlige Talemaader og Billeder tagne til Hjælp paa Orientalernes Maade. Men alt Dette bliver ved den renere, kristelige Bevidsthed, ved Tænkningen i den ved Christus os aabnede Guds Idee snart og let bragt til den rigtige Forstaaelse, saaledes, at selv det materielle Udtryk ei blot ikke er til Hinder, men endog bliver til et Befordringsmiddel for den sande Erkjendelse af Gud.

2. Moscb. 3, 4. 19, 18. 1. Kong. 19, 11. 2. Mos. 6, 7. 8. Jes. 38, 1. 5. 45, 9. 10. 12. Jonas 3, 9. 10. Hebr. 6, 13 ff. 1. Mos. 8, 1. A. G. 10, 4. 1. Cor. 12, 11.

§ 192.

Ligesom Gud, først naar han erkjendes i sine Egenskaber, er den sande, levende, virksomme Gud for Menneffene, saaledes er der ei heller nogen af de guddommelige Egenskaber, der ikke udøver en levende Indvirkning paa Menneffets Vandel for Gud, paa hans Fromhed og Nætskaffenhed. Ei engang en sand Viden af de guddommelige Egenskaber kan han have, uden at denne maa udøve en sjælsfuld Bevægelse paa hans Aand i Guds Tanke, og udeblev det dybeste Indtryk af denne Tanke paa han Gemyt, forblev han uden Dmtyghed og Tilbedelse, forblev han i sine Synder, da kunde han ikke udfige det Ringeste, endfige det Høieste, om Gud, som var meer end en tom Lyd. Men er først Erkjendelsen af Gud i hans Egenskaber, med hvilken Erkjendelsen af

hans Væsenhed og Virkelighed forener sig, og i hvilken den fuldender sig, tilstede, saa erkjendes dermed tillige i Guds Egenstaber hans hellige Virksomhed og hans indre Forhold til os, hvormed Menneskenes Uvirksomhed til det Gode, eller Livet i Synd og Ondskab aldeles ikke kan forenes.

3 Mos. 19, 2. Ps. 73, 28. Phil. 4, 7. 13. Joh. 14, 23.

§ 193.

Erkjendelsen af de guddommelige Egenstaber inddeles sig nødvendig ved den erkjendte Idee af Guds Væsen (§ 185—87) som den Sandes, Eviges og Saliges. 1. Deri, at Gud er den Sande og Sandheden, indeholdes den Bestemmelse af Gud, som er Alvidenheden. Den er en Viden, hvis Tanker ere Verdener, en Væren, hvis Værker ere Tanker. Gud veed Alt, fordi han har skabt Alt, og dette Alt ikke er forskjelligt fra hans Viden. Den guddommelige Væsenhed og Alvidenhed, bestemte med Hensyn til dens Magt, er Wiisdommen. Den uendelige Tankes Bevægelse til sin uendelige Virkeliggjorelse er den guddommelige Wiisdom. Her indtræder Forskjellen mellem Middel og Formaal. I Naturen, der selv er uden Wiisdom, aabenbarer Guds Wiisdom sig som den uendelige Aands Egenstaber. I Verden og Menneskeheden aabenbarer Guds Wiisdom sig som Magten til at fatte Hensigter og til at fuldbyrde Hensigterne. Alvidenhed og Wiisdom, grundede ligemeget i Guds Væsenhed og Sandhed, lade os erkjende Gud i hans Sandhed. Ligesom Gud evig bliver sig selv tro, er han ogsaa tro mod Verden; han holder fast ved sig selv som ved Sandheden, selv idet han løslader sig fra sig selv og meddeler sig til Verden; og denne Meddelen er de

guddommelige Egenskabers Dvergang til den uendelige Godhed. Netop i denne grunder sig ogsaa den guddommelige Egenskab, som kaldes Guds Uforanderlighed, Immaterialitet og Eenhed.

Matth. 10, 29. 30. 6, 4. 6. 1 Joh. 3, 20. 1 Cor. 4, 5. Hebr. 4, 13. Ps. 7, 10. 139, 1—4. — Hjob 12, 13. Ps. 104, 24. Rom. 11, 33. 1 Cor. 3, 19. 1 Tim. 1, 17. — Ps. 33, 4. 5 Mos. 32, 3. 4. Ps. 102, 26 ff. 145, 8. 9. Joh. 4, 24. 1 Tim. 6, 16. Jac. 1, 17.

§ 194.

2. Idet Gud er den Evige og som den Evige i uendelig Virksomhed tilstede i en Verden, som han har skabt, er han den Allestedsnærværende. Evig nærværende for sig selv er han ogsaa nærværende for Alt, hvad han har skabt. Guds Allestedsnærværelse er ikke blot dette, at Rummet og Tiden ikke ere Skranke for ham, men dette, at de slet ikke ere for ham. Med Tanken om Guds Allestedsnærværelse gaaer Religionen ud over Natur og Historie, dog ikke saaledes, at den løsriver dem fra Gud; tværtimod viser denne guddommelige Egenskab sig netop deri, at Gud er Verdens Skaber og Opholder. Netop som den Allestedsnærværende bestemmer Gud evigt sig selv, bevæger han sig fra Evighed ud af sig selv. Men dette, at Friheden er uadskillelig fra Guds Varsenhed og Virkelighed, er netop dens Nødvendighed. Nødvendigheden, der i Gud ikke er forskjellig fra Friheden, er den evige Kjærlighed, og saaledes beskrives den os ofte i den hellige Skrift. — I sin Allestedsnærværelse og Frihed er endelig Gud den Hellige. Som den Hellige erkjendes Gud allerede i Hedenkabet, for saa vidt som det Naturlige, Rummelige, Sandfælsige, altsaa det Ikke-Hellige, indvies ved hans Nærværelse. I Jødedommen vides Gud som den

Hellige med Hensyn til Lovgivningen, i Christendommen først som den i og for sig, efter sit Væsen Hellige. I den samme Egenkab indeholdes Guds Retfærdighed og Godhed, hans Naade, Langmodighed, Barmhjertighed o. s. v.

Pf. 139, 9—11. Jerem. 23, 23. Ap. G. 17, 24.
 28. Pf. 135, 6. Matth. 5, 48. 19, 17. Rom. 9, 14—23.
 Jes. 6, 3. 1 Sam. 2, 2. Luc. 1, 49. 1 Pet. 1, 15. 16.
 Pf. 145, 8. 9. 17. 21. 1 Joh. 4, 8. 16. 2 Mos. 34,
 6. Jon. 4, 2. Tit. 3, 4. 5.

§ 195.

3. I Guds Salighed, endelig, maa nærmest Guds Personlighed erkjendes. Personlig er Mennesket ved Forstand og Villie, Gud i sin Viisdom og Hellighed; og i ham som Urpersonligheden har den menneskelige Personlighed sin Sandhed. Men Menneskets Personlighed er betinget ved Individualitet. At Gud lader sig betinge ved den og nedlader sig i al Afmagt og Endelighed, er et Værk af hans uendelige Magt og Kjærlighed. Saaledes er den guddommelige Væsenhed ogsaa aabenbaret efter sin Virkelighed, idet den aabenbaredes som det viseste og helligste Menneske. Som Fader, Son og Mand er Gud ikke blot Substantien, den forborgne og upersonlige Gud. I Hedenskab er Guderne med deres tilhueladende Personlighed kun Personificationer. I det G. T. og i Islam er Gud kun den tænkte og abstracte Personlighed; først i Christendommen er han erkjendt som den concrete og virkelige. — Fornuft og Frihed, Personlighedens sande Elementer, ere Principerne for al sand Magt hos Mennesket. Til Tanken om Almagt hæver Manden sig først i Ideen af Gud som Mand. Den guddommelige Tanken og Viden i Eenhed med den guddommelige Væsen og Allestedsnær-

væren er Almagten, d. v. s. al Magt, saaledes, at der udenfor den ikke er nogen Magt, uden ved den. Jo flettere og mere uvidende et Menneske er, desto afmægtigere og kraftesløvere er han ogsaa, jo renere og visere, desto mægtigere. — Den guddommelige Majestæt er Indbegrebet af alle Fuldkommenheder, Guds absolute Storhed. Iblandt Menneskene vilde der intet Stort være, hvis der ikke var noget absolut Stort, hvorefter vi kunde maale det; Guds Storhed og Majestæt er Umaaligheden selv. Gud alene er at beundre, og Intet udenfor ham (*Nil admirari*). Den menneskelige Majestæt, s. Ex. Kongernes, er kun det menneskelige Afbillede af den guddommelige Majestæt, og kun De, for hvilke Gud er hellig, kunne holde den hellig, d. e. ære og anerkjende den.

2 Cor. 4, 4. Col. 1, 15. Hebr. 1, 3. — Ps. 94, 9. Matth. 19, 26. 1 Moseb. 17, 1. 18, 14. Ps. 8. Ps. 33, 6—9. Ps. 104, 32. 135, 6. 147, 4. Joh. 10, 29. 2 Cor. 6, 18. — Ps. 19, 2 ff. 1 Chron. 30, 1. Hebr. 8, 1. 1 Tim. 1, 17. 6, 15.

§ 196.

En saadan tilbedende Bestuelse og stadig Betragtning af de guddommelige Fuldkommenheder lærer tillige Mennesket, hvori den sande Fuldkommenhed i hans eget Levnet er at søge, og hvorledes han ved Efterligning af det guddommelige Væsen kan bringe et sandt, evigt og saligt Liv ind i sit menneskelige Liv. Det blot timelige og jordiske, altsaa til Tid og Rum sig indskrænkende Liv er derved tillige et usandt, forgængeligt og usaligt Liv. Ved Erkjendelsen af den sande Gud drager den sande Religion eller Fromhed, der selv ikke er uden Gud, men kun ved ham, ogsaa hvad der er i Gud over til sig. I Troen paa den sande, evige og

salige Gud er ogsaa Menneskets i Sandhed sædelige Liv begrundet, idet Gud forunder ham ved Betragtningen at vide sig deelagtig i det guddommelige Væsen, og ved Handlingen virkelig at faae Deel deri.

Matth. 5, 48. Joh. 17, 3. 1 Tim. 4, 8. Matth. 16, 26. Col. 3, 3. 4.

§ 197.

Først denne Tro indeholder alt Det, Bekjendelsen udtrykker, naar den siger: jeg troer paa Gud. Og den bliver ikke staaende i Erkjendelsen alene, men fremævrer nødvendigt, saafremt den er den sande Tro, ogsaa et guddommeligt Levnet. Derfor er først det den fulde Forskjel mellem Troen i Religionen og Troen i det daglige Liv, at denne forudsætter en Adskillelse mellem den Troende og Det, hvad han kun troer, hiin derimod forudsætter et indre, væsentligt, gjensidigt Forhold mellem den Troende og Det, paa hvilket han troer, ja at den netop er Tilbagevendelsen fra al foregaaende Adskillelse til Gjenforeningen (religio). Deraf kommer det just, at Kjærligheden er uadskillelig fra Troen, og at denne i alle Skikkelser ogsaa har en sædelig Character. Siger Man om Noget, at han er ugudelig, eller at han ikke troer paa nogen Gud i Himmelen, saa vil Man derved udsige meget Mere, end blot en Mangel i hans Erkjendelse. Meget mere udtrykker man derved tillige, at han unddrager sig fra den Forpligtelse, som denne Erkjendelse paa lægger ham, at han altsaa ikke mener det alvorligt med den, og at den selv nødvendig maa vare falsk. „Jeg troer paa Gud“ betyder følgelig ogsaa: jeg helliger, indvier mig til Gud med mit hele Liv og Væsen; jeg føler Nødvendigheden af, ogsaa at elske og tilbede ham, og at ansee og følge hans hellige Villie som Lov for mig.

Andet Afsnit.
Om Gud, som Fader.

§ 198.

Den apostoliske Tro og den hellige Skrift bringe os nærmere til Gud, og saaledes nærmer Gud selv sig til os, idet han i begge giver sig tilkjende for os som Fader; en Lære, hvis Betegnelse nærmest er taget fra det menneskelige Liv og fra et bestemt og almindeligt Forhold mellem Menneskene indbyrdes, uden at den derved har sin egentlige Forklaring eller Gjenstand, men kun for at vi ved den menneskelige Faderskærlighed skulle skildre, bestemtere fatte og indsee den uendelige Kjærlighed, med hvilken Gud omfatter alle Mennesker som sine Børn. Denne Lære vil altsaa ingenlunde sige, at Menneskene ere Guds Børn paa samme Maade og i samme Betydning, som de ere Menneskenes Børn, eller overhovedet, at de af Naturen ere Guds Børn, eller at Gud er Fader til alle Mennesker, saaledes som de ere af Naturen; nei, de ere i deres nærværende Tilstand Verdens og Mørkets Børn, og blive til Guds Børn og Lysets Børn alene ved Naaden.

Rom. 9, 8. Eph. 2, 3. 5, 8. Joh. 1, 4. 5.

§ 199.

Fader er Gud altsaa nærmest i Forhold til sig selv. Thi det vilde være Gud uværdigt at tænke, at han havde oprindeligt meddeelt sit hele guddommelige Væsen til alle Mennesker og derved gjort dem lige med sig selv, gjort dem til Guder, eller at der var flere end een Guds Søn, den eenbaarne fra Faderen, fuld af Naade og Sandhed. Ligesom meget mere Gud kun er den Eneeste, saa er ogsaa kun Een Guds Søn; som Gud

Fader er fra Ewigbed, saa er ogsaa Sønnen fra Ewigbed; som Gud kun er sig selv lig, saa er ogsaa Sønnen i sit guddommelige Væsen lig Faderen. Men naar Sønnen siger, at Faderen er større end ham, at Alt er ham givet, meddeelt af Faderen, saa udsiger han hermed kun, at han er ikke Faderen, og han vil herved ikke vække Tvivl om Væsens = Eenheden, hvilken han meget mere udtrykkelig bekræfter. Dette er altsaa Grundtanke i Læren om Gud, som Fader, at han fra Ewigbed af ikke er uden Sønnen, i hvilken Gud som Fader aabenbarer sig, og at Sønnen selv ikke er Andet end Faderens Aabenbaring.

Joh. 5, 26; 8, 16. 29; 14, 6. Joh. 1, 18; 14, 10. 28; 10, 29; 3, 35; 5, 18. 23; 10, 30; 14, 9. Ps. 2, 7.

§ 200.

At erkjende Gud som Faderen, saaledes som han er i sit Væsen, og affæet fra Verden og Menneskene, er umuligt, uden at vide Gud, saaledes som han er Sønnen. Ogsaa i denne Betydning kommer Man kun ved Sønnen til Faderen, efter Skriften. Ligesom iblandt Menneskene en Søn er en Aabenbaring af Faderen, idet et Menneske ved sin Søn manifesterer sig som Fader, saaledes betegnes ved dette Udtryk Guds evige Fremgaaen af sig selv for at aabenbare sig; men for at Man ikke skulde sige, at Gud gaaer frem af sig selv, eller at han har avlet sig selv, hvilket vilde være et haardt Udtryk, saa er det ædlest og værdigste Udtryk brugt om Gud: Fader og Søn; en Forskjel er sat i Eenheden af Væsenet, ei blot ved menneskelige Tanker og Ord, men fordi Gud kun saaledes evig er aabenbar for sig selv, bliver sig selv bevidst. Uden Lys ingen Glæde, uden Kildevæld ingen Kilde; men ogsaa Væksen er ikke uden

Kildevæld, Glandsen er kunns Lysets Glands. Saaledes kaldes ogsaa i Skriften Guds Søn, Faderens Herlighed's Afglands, hans Væsens udtrykte Billede.

Matth. 11, 27. Luc. 10, 22. Joh. 1, 18; 5, 23; 6, 37. 44. 1 Joh. 2, 23. Hebr. 1, 3. Gal. Bilsd. 7, 26. Joh. 16, 15. 2 Cor. 4, 4.

§ 201.

Da Christendommen er Mandens og Sandhedens Religion, kommer det her overhovedet ikke an paa Ord og Bogstaver, men kun paa Tanker og Begreber, hvilke betegnes ved Sproget, og ligesom Christendommen selv derved har det høieste Fortrin for alle andre Religioner, at i den de dybeste Tanker og guddommelige Sandheder ere betegnede med det fuldkomneste menneskelige Udtryk, saaledes bruger den ogsaa disse med Frihed for kunns desto sikkrere at bringe os Tankerne og Sandhederne i alle Skikkelser til Bevidsthed. Den Samme, hvem Skriften kalder den Genbaarne fra Faderen, kalder den ogsaa Ordet; Gud udtaler sig; det Udtalte er Ordet; men Ordet er Aabenbaringen af Væsenet; i Ordet er Manden sig selv og Andre aabenbar. Naar nu Gud taler, hvad udtaler han da, uden evigt kun sig selv, sin Tænken; hvad hører han i det Udtalte, uden evigt kun sig selv; han er Fornuften, *λογος*, deri. Uden at forkynde og aabenbare sig i Ordet vilde Gud være den Forborgne, kun Gud i sig, ikke tillige af sig. Med dette Udtryk: Ord, brugt om Sønnen, slutter Johannes sig til ældgamle orientalske Philosophemer, især til den alexandrinske Sprogbrug, d. v. s. han vindicerer alt Dette for den sande Religion som Noget, der oprindeligt og egentligt tilhører den.

Joh. 1, 1—13; 12, 44; 14, 1. 1 Joh. 2, 23. 2 Joh. B. 9.

§ 202.

Da denne Lære angaaer et indre Forhold, i hvilket Gud staaer til sig selv, er den vistnok nærmest metaphysisk, speculativ; men i sit Resultat er den aldeles practisk, deels fordi det uden den aldeles ikke kan erkjendes, at og hvorledes Gud er Fader, og Skriftens og Troesbekjendelsens Lære da kun bliver en uforstaaet Forsikring, deels fordi først denne Erkjendelse udbreder et trosterigt Lys over Guds Sønns Aabenbaring i et Menneske, eller over den Lære, at Faderen har sendt Sønnen til denne Verden. Ligesom uden Sønnen Gud ikke kan erkjendes som Fader, saaledes kan ogsaa uden Erkjendelsen af Gud som Fader og Søn den ne umiddelbart erkjendes eller gjenfindes i et Menneske. Det er af Mangel paa dette Logiske i Erkjendelsen af Læren om Logos, at det hos saa Mange ikke kommer til sand Tro paa Christus. De opfatte falskeligen Læren, at Gud er Fader, saaledes, som om det kun vilde sige, at han er alle Menneskers Fader, d. e., de tage dette umiddelbart saaledes, som om han uden Sønnens, Midlerenes Formidling skulde være alle Menneskers Fader.

1 Tim. 2, 5.

§ 203.

Den Sandhed, at Gud er Fader, var før Christendommen vel ikke absolut fremmed og ubekjendt for alle Mennesker, men kunde først ret blive erkjendt som en almindelig Troessandhed, efter at Guds Søn selv havde antaget den menneskelige Natur og saaledes fuldkommen underviist Menneskene om Guds Væsen. Gud har altsaa ikke først i Tiden begyndt at være Fader, men kun Verden er til en bestemt Tid kommen til denne Kundskab. Det er det Giendommelige ved det G. og

N. T. i deres indbyrdes Forhold, at hist Gud mere erkjendes som den retfærdige, strenge og nidkjære Gud, her derimod tillige som Guds Søns Fader, og i og med ham da ogsaa som alle Menneskers Fader.

2 Moseb. 20, 5. 5 Mos. 5, 9. Jerem. 24, 29. Nah. 1, 2. Gal. 3, 24. 25. Ps. 103, 13. Rom. 8, 15. 1 Joh. 4, 14, 16. Hebr. 12, 9.

§ 204.

Alle Menneskers Fader er altsaa Gud nærmest ved sin eenbaarne Søn, forsaavidt han i denne sin oprindelige Aabenbaring har skabt og ved samme endnu fremdeles opholder Mennesket. Thi saaledes virker ikke den mørke, Alt udenfor sig hadende, kun til sig selv indskrænkede Gud, men den Gud, der er aabenbar og evigt aabenbarer sig, der med sin Kjærlighed ogsaa omfatter sin Skabning. Dog ikke saaledes, som Gud er Menneskets Skaber, er han alle andre Kreaturers Skaber, thi han er ikke deres, men kun alle Menneskers Fader, og kun, fordi Gud fra Ewighed af er Fader, og til enhver Tid har vilst sig som Fader for dette sit fornuftige Kreatur, kunde dette ved hans faderlige Forbarmelse og Kjærlighed blive opholdt selv midt i det Onde, blive løst derfra og fra al Elendighed, og blive deelagtigt i det hvieste Naadeværks Foranstaltning i Evangeliet.

Mat. 2, 10. Matth. 6, 9; 23, 9. Luc. 6, 36. Eph. 4, 6.

§ 205.

Alle Menneskers Fader er altsaa Gud fremdeles, forsaavidt som de i Jesus Christus ere gjensødte, efter at i denne Person Guds evige Søn i Tidens Fylde har antaget den menneskelige Natur og forhvervet dem den sønlige Udkaarelse. Dette lærer Skriften nær-

mest allerede med Hensyn til den forchristelige Tid, idet alle Menneſter fra den første Begyndelse af i Christus vare udvalgte og forudbestemte til at være Guds Børn. Dernæst med Hensyn til Udførelsen af denne guddommelige Raadslutning, saaledes, at Alle, som virkelig optog Sønnen, herved ere blevne Arvinger til den sønlige Udkaarelse og i Gud have en kjærlig, naadig og tilgivende Fader.

Biib. 5, 5. Rom. 8, 15. 29; 9, 8. Eph. 1, 5. Matth. 5, 9; 13, 38. Rom. 8, 17. 1 Joh. 3, 1.

§ 206.

Men dette er muligt og bliver virkelig fra Guds Side alene ved Naaden, fra Menneſkets Side alene formedelst Troen paa hans Søn, Menneſket Jesus Christus. Ved Troen paa ham blive vi Et med ham, ere vi i ham, og han i os, og blive følgerig ogsaa vi af Gud betragtede med Velbehag og Kjærlighed, for saavidt han i os seer Den, i hvem han alene har Velbehag. For Christi Skyld, d. v. s. saavel for hans Fortjenestes Skyld, som formedelst vor Tro derpaa, vil Gud være alle Menneſkers Fader, og kunne altsaa disse kun i Sønnen og i hans Aand og Navn med Tillid og Fortrosthing kalde Gud deres Fader; ja denne Jesu Christi Aand, der formedelst Troen boer i os, den er det egentlig, som gjør det; den er det, der i os kaldes Gud Faderen.

Matth. 3, 17; 17, 5. Joh. 14, 23. Gal. 3, 26; 4, 6. Rom. 8, 14. 16. Eph. 3, 15.

§ 207.

Men naar saaledes ogsaa vi i Kraft af, at Christus boer i os, kalde Gud vor Fader, saa blive vi dog selv derved ikke, hvad han er, Faderens egentlige, een-

baarne Søn, men kun Guds Søner og Børn i uegentlig Betydning, ligesom da ogsaa Gud kun i uegentlig Betydning er vor Fader. Men selv dette vilde Gud ikke være, hvis ikke Guds egentlige og eenbaarne Søn var; thi alt Uegentligt bestaaer kun ved det Egentlige, ethvert Afbillede kun ved Urbilledet. Dette betegner Skriften udtryffeligt derved, at den siger, at i den ene og egentlige Søn blive ogsaa vi antagne, adopterede i Barns Sted. I Adoptionen bestaaer altsaa den sønlige Udkaarelse salige Arv, deri bestaaer det, at vi ere Guds Naadebørn, og fra disse adskiller Skriften dem, der ikke ere gjensødte ved Naaden og Troen, som Slægfredbørn.

Rom. 8, 32. Joh. 5, 18. Rom. 8, 17. Gal. 4, 5.
Hebr. 12, 7. 8. 9.

§ 208.

Men naar Skriften kalder Gud den rette Fader for Alt hvad der hedder Børn paa Jorden, saa staaer det ikke dermed i Strid, at alle Menneskers barnlige Forhold til Gud egentlig kun er et uegentligt Forhold. Thi dette er det kun i Sammenligning med det egentlige og umiddelbare Forhold, i hvilket Guds Søn staaer til Faderen. Men formidlet ved ham, erhvervet til en bestemt Tid og ved hans Naad gjort tilgængeligt for alle Mennesker kaldes det det rette Forhold, fordi det uendeligt overgaaer ethvert andet barnligt og faderligt Forhold, hvori Menneskene staae til hinanden indbyrdes, og fordi selv den høieste Kjærlighed, som Menneskene i dette endelige Forhold kunne have til hinanden, kun giver en svag Auelse om og Antydning af Guds uendelige Kjærlighed til alle Mennesker. Ja, at de kunne have sand faderlig og barnlig Kjærlighed til hverandre, være rets-

ffafue og hjærlige Fædre, lydige og taknemmelige Børn, det har kun sin Grund deri og betinges først derved, at de paa begge Sider erkjende Gud som deres sande og rette Fader, eendragtigen elske og tilbede ham; ligesom ogsaa Barnet i de Belgjærninger, han har modtaget af sin Fader, har et Billede paa Guds uendelige Kjærlighed til alle Menneffer, og i den Taknemmelighed, som han nærer mod sin faderlige Belgjører, har en Følelse, der forpligter ham til uendelig større Taknemmelighed imod Gud. Har derfor Gud selv saa høit æret og heligt det menneskelige Forhold, at han derfra selv har antaget Faderens og Sønnens Navn, og maa dette bevæge os til evig Taknemmelighed, saa kunne vi dog kun ved at døbes i Faderens, Sønnens og Begges Aands Navn og være dette Daabsløfte troe, ved at bede i Sønnens Navn og ved Sønnens Aand optage Faderens uendelige Kjærlighed i os og efterligne den, være sande Menneffer, d. e. Christne, og som saadanne da ogsaa rette Børn og Fædre.

Ephes. 3. 14. 15: „For denne Sags Skyld beier jeg mine Knæ for vor Herres Jesu Christi Fader, af hvem al Faderlighed kalbes i Himmelen og paa Jorden.“

§ 209.

Ogsaa i moralsk Henseende er der et rigt Indhold i denne Lære om Guds menneskelige Faderlighed og Menneffets guddommelige Sønlighed. Saa længe den ikke var anerkjendt i Verden, kunde Had og Fjendskab, Brede og Forbittrelse, især mod Fjenden, synes at have en Ret, og derfor enhver gjensidig Behandling lige saa godt være Mishandling; thi den menneskelige Naturs Værdighed, den Ret, som allerede er givet Enhver alene derved, at han er et Menneffe, var endnu ikke anerkjendt. — Næst

efter Menneskets Tilværelse og Liv maa der tages Hensyn til Det, hvoraf han lever, til Eiendom. Her opstaaer Forskjellen mellem Rige og Fattige. Jo skarpere og strengere denne Modsatning er, jo mere umiddelbar og jo mindre i Begreb med bestandig at udjevne sig, desto mere fremtræder det Usædelige i dette sædelige Forhold. — Egteskabet var hos Grækerne og Romerne polygamisk; endnu Plato billiger dette (i 5te Bog af Republikken). Hos Jøderne var Egteskabet ordentligviis monogamisk, men Loven tillod at have flere Koner; ogsaa kunde Manden uden videre give sin Kone Skilsmissebrev. I alle disse Institutioner var Dwindekjønnetts Værdighed endnu ikke anerkjendt. — En af de afskyeligste sædelige Deformiteter var endnu i den høitpriste romerske Stat det Slaveforhold, hvori Børn og Tjenestefolk stode. Overhovedet gjaldt i den gamle Verden Mennesket som saadant aldeles Intet; han havde ingen Rettigheder lige over for Staten, var absolut afhængig af denne. Patriotisme og politisk Dyd var det høieste Formaal for den sædelige Stræben. Ogsaa de enkelte Folkeslag stode fjendtligt lige over for hinanden. Der var ingen Folkeret i Verden.

§ 210.

Derimod er det opløstende, ja tilbedelsesværdigt, at see, hvorledes denne ene Tanke om Gud som alle Menneskers Fader formedelst Christus, i de omtalte Henseender har forandret Verdens sædelige Skikkelse, idet hermed tillige den menneskelige Naturs moralske Værdighed, Personlighedens uendelige Værd var anerkjendt. Først ad denne Vej er den Enes Kjærlighed til den Anden for Guds, for Christi Skyld, kommen ind i Verden. I sin Næste skal Enhver anerkjende og gjensinde sig selv

som et Menneske, som skabt af Gud og kaldet til den sønlige Udkaarelse. Da kan den Ene ikke være den Anden ligegyldig, endnu mindre en Gjenstand for Had. Ved enhver Fornærmelse eller Mishandling kan Enhver beraabe sig paa, at han er et Menneske; ja selv til at elske sin Fjende er Mennesket forbunden, fordi denne, selv i den største Uret, han begaaer, dog ikke ophører at være et Menneske, og hans Bestemmelse altsaa er bedre end hans Forhold. Jo mere Kjærlighed til Fjender strider imod den naturlige Følelse, og kræver Overvindelse af Kjød og Blod, desto større viser den Christne sig i Udvølsen deraf. Til denne Dyd findes vel ædle Formaninger og skønne Opmuntringer allerede i den forchristelige Verden, og det er ugrundet, naar der paa staaes, at Christendommen først eller alene har lært Kjærlighed til Fjender. Men noget Andet er det, hvor Mæget deraf der er trængt ind i det virkelige Liv, den almindelige Brug, bleven almindelig anerkjendt og gaaet over i Tænkemaade og Udvøelse. At have bevirket dette formedelt Tanken om Guds uendelige Faderkjærlighed, som lader sin Sol opgaae over Onde og Gode, og om alle Menneskenes guddommelige Bestemmelse, dette er Christendommens Fortjeneste. Ved sin Mands Magt har denne udbredt Velvillies og Belgjørenheds Aand til alle Sider, ogsaa imod Fjenden: den har gjort Krigene menneskeligere og mindre demoraliserende, saa at de kun maae betragtes som Midler til Fred og Forsoning, befriet Retfærdigheden, Retspleien fra al Hevn og Lidenskabelighed, affskaffet saadanne oprørende Straffemaader, som at lægges paa Pinebænken, korsfæstes, kastes for vilde Dyr og deslige, og saaledes gjort sin milde menneskekjærlige Character gjældende i alle Forhold.

Joh. 3, 1. Marc. 12, 33. Matth. 5, 44. Luc. 6, 35. 1 Joh. 3, 18. 1 Cor. 13, 1—13. 2 Tim. 1, 7.

§ 211.

Ogsaa med Hensyn til Besiddelse og Eiendom, Armod og Rigdom har den christelige Lære om Guds Fadergodhed, om at vi Alle ere hans Børn og hverandres Brødre, vüst sig stor og herlig i sine Virkninger. Forskjellen mellem Fattige og Rige er ingen Forskjel for Gud; ogsaa den Fattige kan være from og retsaffen og derved Gud velbehagelig, og den Rige bliver det, naar han i Anerkjendelsen heraf efterligner den guddommelige Faderkjærlighed og ved Godgjørenhed lindrer den Fattiges Nød. Til at sørge for de Fattige ere alle christelige Menigheder forbundne, og i alle christelige Stater findes særegne, offentlige Anstalter til dette Formaal. Milde Stiftelser af alle Slags, Fattighuse og Hospita-ler, frit Herberg og Gjæstmildhed ere disse christelige Grundsetningers Frugt. Herom havde man ingen Anelse i den forchristelige Tid. Endnu i det fjerde Aarhundrede opvakte Drettelsen af Hospita-ler almindelig Forbauselse blandt Hedningerne. Formedelt det Værd, Christendommen tillægger Mennesket som saadant, som kaldet til at arve den sønlige Udkaarelse, griber den dybt ind i det christelige Liv, forebygger ei blot, at den Fattige lider Nød, men forhjælper ham ogsaa ved den timelige Gave til de evige Goder, bevarer ham fra mangeslags Laster, der saa let knytte sig til den hjælpeløse, fortvivlende Armod.

Luc. 1, 53. Matth. 19, 23 ff; 25, 34—40. 1 Joh. 3, 17. Hebr. 13, 16.

§ 212.

I den christelige Verden er Dvinden som den af

Naturen Svagere, Manden underordnet, men dog er ogsaa Qvindens Ære og Værdighed ved det moralske Righedsprincip kommen til sin Ret, og altsaa Polygamiet banlyst. Denne Tillid, som Mand og Huustro have til hinanden, maa nødvendig være udelukkende, denne Fortrolighed, som Ægteskabet er, kan kun finde Sted mellem Tvende, altsaa maa Ægteskabet efter sin Natur være monogamist. — Men ikke blot enhver fysisk svag, men ogsaa enhver i moralsk Henseende frænklet og saaret Personlighed antager Christendommen sig paa Grund af den Lære, at alle Mennesker ikke blot ere Naturens, Menneskenes Børn, men ogsaa ere kaldede til at være Guds Børn. Ved denne Tanke er al Slags Slaveri, der betragter Mennesket kun som Ting, ikke som Person, ophævet fra Grunden af, og hvor det endnu hersker, der vil det christelige Sindelag stedse mere udrydde det. Ogsaa i Nordamerica, Frihedens Land, der standhaftigt har erklæret sig for Bibeholdelsen af Slaveriet (Forholdet er der omtrent 177 Slaver af 1000 Mennesker), vil denne Sandhedens og Kjærlighedens Mand trænge igjennem og ikke hvile, førend ogsaa der alle Slaver ere løste af deres Lænker. Men dette kan efter Sagens Natur kun skee i en Stat, der ogsaa som saadan ikke er ligegyldig for den christelige Religion og Tænkemaade, men som meget mere selv er en christelig Stat.

Matth. 5, 28. 32, Ephes. 5, 31. 32. 1 Cor. 7, 39.
15. Col. 3, 19. Rom. 12, 15. 1 Cor. 7, 22; 12, 13.
Gal. 3, 28; 4, 7. Col. 3, 11; 4, 1. Phil. 2, 7. Rom.
8, 15.

§ 213.

Thi ogsaa Staten er, saavel i sig selv som i sit

Forhold til andre Stater, fra Grunden af bleven forandret ved den Tanke, at Gud er den uendelige Faderkærlighed, og at alle Mennesker ere bestemte til at blive Guds Børn. I den christelige Stat veed Enhver sig sikker paa en fri Virkefreds, i hvilken han ogsaa kan vide det Fornuftige og Nødvendige i alle Love, og saaledes uden Tvang, af reen Kjærlighed, kan forholde sig efter Lovene. Først ved Christendommen er Statens store Problem løst uden den forchristelige Verdens Gensidighed, og saaledes det Maal naaet, at idet det Almindelige beholder sin Selvstændighed, det Enkelte dog ikke bliver uselvstændigt, men at ethvert Menneske som saadant aldrig er blot Middel, men steds tillige Formaal, at han har og beholder sine Rettigheder som Person. Ligesaa nødvendig, saa uforkrænkelig og hellig, Staten skal være for Enhver, er ogsaa det enkelte Menneske i Staten. Hos en christelig Regent kan den Tanke, at det enkelte Menneske ingen Ret skulde have, slet ikke opstaae. Troen paa Guds faderlige Forhold til Menneskene og Menneskenes barnlige Forhold til Gud har saaledes gjenmemtrængt den christelige Verden, at Regenten i Analogi dermed ogsaa kaldes Landsfaderen, Undersaatterne Landets Børn. Ligesom Forskjellen i Køn, Stand og Alder ikke gjælder for Gud, saaledes ere ogsaa alle Mennesker i Staten lige for Loven. Imod den lovlose Magt, Despotiet, sikkrer Christendommen Undersaatterne, ikke ved at vække dem til Oprør mod Dyrigheden, thi den er af Gud, men ved den Tro, den faste Fortrosthing, at den uretfærdige Dyrighed har sin Dommer i Gud, og ikke kan bestaae i Tidens Længde.

Ephes. 6, 9. Col. 4, 1. 1 Tim. 5, 18; 6, 1, 2.
Eit. 2, 9. Matth. 10, 10. 1 Cor. 9, 14. Rom. 13, 1—7.

§ 214.

Det samme Vord, som Christendommen tillægger ethvert enkelt Menneske, tillægger den ogsaa ethvert enkelt Folk. Ligesom Gud ikke indskrænker sin Kjærlighed til eet Folk, men udstrækker den til Alle, som de, der ere kaldede til hans Rige, saaledes skulle ogsaa alle Folkeslag gjensidig anerkjende og elske hinanden. Da Christendommen ved sin Fremtrædelse i Verden ingen Anledning havde til udtrykkelig at anbefale og indskarpe Fædrelands-kjærlighed, eftersom den forchristelige Verdens Sædelighed alligevel indskrænkede sig til den alene, saa har Man ofte derfra hentet den Beskyldning mod Christendommen, at den ikke tillægger denne Dyd noget Vord, men kun undertrykker den. Dette gjendrives allerede derved, at den christelige Stat ikke har mindre store og ophøjede Exempler paa denne Dyd, end Oldtiden. Meget mere har Christendommen først derved bragt Fædrelands-kjærligheden til dens Sandhed, at den har befriet National-kjærligheden for Nationalhadet, og udvidet Kjærligheden til sit eget Folk til alle Nationer. Den erkjender i alle Mennesker og Folkeslag Gjenstande for den guddommelige Faderkjærlighed og for den samme Bestemmelse til Forløsning ved Christus. Saaledes er det denne Væres store Fortjeneste at have bragt Mennesket saa vidt, at hans Kjærlighed til hans eget Folk ikke længere, som forhen, er en Hindring for hans Kjærlighed til alle andre Folkeslag. Uden denne Kosmopolitisme bliver Patriotismen let til Snæverhjetethed, Hovmod og Forsængelighed, ligesom paa den anden Side Kosmopolitismen uden Patriotisme let bliver overfladisk, tom og gehaltløs.

Joh. 4 21. 22. A. G. 10, 34. 35; 17, 26. 1 Thesf. 5, 21. 1 Tim. 2, 1. 2. 1. Pet. 2, 17.

§ 215.

Ere alle Mennesker bestemte til at blive Guds Børn, og kunne de alle blive det ved Kristus, saa ere ogsaa alle Folkelag kun eet Broderfolk, een stor Familie, den ene himmelske Faders Børn, forbundne med hverandre ved inderlig Kjærlighed. Christelige Folkelag meddele gjerne hverandre hvad de fortrinnsviis besidde af Kunst og Videnskab, tilegne sig gjensidigt det Bedste og Fortrindligste, som de finde hos hverandre. Den christelige Tro paa den ene fælles Fader i Himlen knytter Trofskabens og Tillidens Baand omkring alle Folkelag, og har, uafhængig af enhver national Egoisme, indført en Folkeret i Verden, der ei heller længere tillader Politiken at bevæge sig uafhængig af Moralens og Religionens Grundsætninger. Herved er Christendommen, der ved sin almindelige, menneskelige Character egner sig for alle Mennesker og Folkelag, uendelig forskjellig fra Hedsenskab, hvis Cultur paa mangfoldige Maader var sammensmeltet med de enkelte Folkelags Nationalitet og afhængig deraf, saavel som ogsaa fra Jødedommen, der kun med Had og Foragt saae udover sine egne Grændser. Det chineisiske og tyrkiske Rige samt de saakaldte Barbarefter holde sig endnu udenfor det almindelige christelige Folkeforbund og den christelige Folkeret, fordi Christendommens og Civilisationens Lys endnu ikke er trængt igjennem til dem. Hvis Tyrken anerkjender Folkeretten, saa gjør han det imod sin Koran og sin Billie. Derimod er i den nyere Tid Stiftelsen af et helligt Forbund iblandt de første christelige Potentater et nyt Udtryk af den inderlige Bevidsthed om Det, som ved den christelige Religion og Tænkemaade er bleven muligt og mere eller mindre virkelig iblandt alle Folkelag.

Tredie Afsnit.

Om Skabelsen, Opholdelsen og Forsynet.

§ 216.

Først af den Erkjendelse, at Gud er Fader, og ikke uden den eenbaarne Søn, fremgaaer den anden, at han ogsaa er Himlens og Jordens almægtige Skaber. Thi hvorledes Man end forestiller sig Verdens Skabelse, rigtigere og meer tilfredsstillende kan den ikke tænkes, end Skriften fremstiller den, idet den lærer, at Verden^{ne} er skabt derved, at Gud aabenbarede sig, ved Ordet, ved Sonnen. Den er et Bærk af den evige Kjærlighed, der ikke egenkjærlig indskrænker sig til sig selv alene, men ved sin Aabenbaring udvider sin Varen og skaber Tilværelse og Liv ogsaa udenfor sig, og anstuer sig selv deri som i sine Bærker. Ved Den, der er det Gud aabenbarende Ord, hvilket efter sit Væsen er Et med Gud, er Alt skabt, hvad der er skabt.

1 Mos. 1, 3: Og Gud sagde o. s. v. Ps. 33, 6.
Joh. 1, 3. 10. 1 Cor. 8, 6. Hebr. 1, 2.

§ 217.

Den mosaiske Beretning om Skabelsen, der af NoGLE ansees som et Sabbathsdigt, af Andre som en Hymne til Guds Være og Priis i Almindelighed, af Mange som Mythe, Allegori o. s. fr., indeholder i ethvert Tilfælde de dybeste comogoniske Ideer, hvis Fortolkning til alle Tider har beskæftiget de Tænkende og opfyldt dem med Vrefrygt. Det i dem, der svarer til Guds og Sandhedens Idee, er ogsaa det af Gud Aabenbarede. Lignende Traditioner findes hos alle Folkelag. Det meest Ophviiede i den mosaiske er den Sætning: og Gud

sagde: der vorde Lys, og Lyset blev. Derved at Gud taler, er den guddommelige Åbenbaring betegnet; Verden er den endnu med Ikkeværen eller Intet (hvoraf Verden skabtes) behæstede Tilværelse, hvad der vorder, er endnu ikke; men før saavidt det vorder, er det ogsaa; derfor er Forstandens Sætning: af Intet vorder Intet, urigtig. — Lyset er Adskillelsen fra Mørket, dog saaledes, at dette ikke er absolut forsvunden.

1 Moseb. 1 og 2. Ps. 134. A. B. 17, 24 -26. Ephes. 1, 4.

§ 218.

Men ligesaa væsentlig den Erkjendelse er, at det er ved sit Ord, ved Sønnen, at Gud er Ophav til Verden, ligesaa vigtigt er det tillige at adskille Sønnen fra Verden. Han er den Førstefødte før al Skabning, ikke skabt som denne, men avlet, ikke af Intet, som Verden, men af det alene Værende, af Faderens Væsen. Avlingen er Meddelelsen af Væsenet, Skabningen derimod er Frembringelsen af noget fra Skaberens væsentlig Forskjelligt. Han er før Verdens Grundvold blev lagt (præxisterer), avlet fra Evighed af; Verden derimod er bleven til i Tiden og ikke avlet, ellers vilde den være Guds Søn og ikke væsentlig forskjellig fra Gud. Hylozoisme. Pantheisme. Arianisme. Spinozisme.

Col. 1, 15. 16. Hebr. 1, 6; 11, 3. Joh. 8, 58; 17, 5. 2 Macc. 7, 28. Rom. 4, 17. Apenb. 3, 14.

§ 219.

Men skjøndt Gud ved Skabningen ikke har meddeelt Verden sit Væsen, har han dog ei heller trukket sig tilbage fra den skabte Verden, som en Kunstner fra sit Værk: thi ikke saaledes er Gud Skaber, at han derved skulde være uden Verden og Naturen, eller at Ver-

den og Naturen derved skulde være uden Gud; men bestandig viser han sig i den og virker i den, og dette er da nærmest ved de ypperste af alle Skabninger, *Englene*. Disse ere efter Skriften rene Aander, skabte til at tjene Gud og til at beskytte de Fromme, levende ved at anskue Gud og salige derved, ikke besvarede af et sandseligt Legemes Materie, dog med Mulighed til at falde og blive ulydige imod Gud. Da den christelige Religions Stifter nævner *Englene* med Bished om deres Tilvarelse, saa er det en Nødvendighed for den christelige Tro at søge at udforske Christi Tanker med disse *Uttringer*.

Hebr. 1, 14. Matth. 18, 10. Ps. 34, 8; 91, 11. 104, 4; 148, 2. Hjob 2, 1. Luc. 1, 11. 19. Matth. 4, 1; 22, 30. Luc. 15, 10; 24, 4. A. G. 1, 10; 6, 15 og flere Steder.

§ 220.

Englene ere ikke legemlige Væsener, synlige for legemlige *Sine*, saaledes som i *Konsten* og *Phantasi*; deres *Virksomhed* paa *Jorden* har alene *Sæde* i *Menneskets Bevidsthed* som en reen *aandelig Virken* alene paa *Aanden*, paa *Gemyttet*. Der er *Ingen*, som ikke under tiden er sig *hellige Tanker* bevidst, der komme til ham, han veed ikke selv hvorledes, som han ikke har sin egen *Tanken* eller *Billie* at takke for, men som meget mere overfalde ham som *hviere*, *Livet* beherskende *Magter*, der give sig *tilkjende*, f. Ex., i *Samvittighedens Rørelser*, minde om *Forfjæll* mellem *Ondt* og *Godt* (selv naar *Mennesket* vil skjule sig derfor eller forstille sig), og i alle *fromme Følelser* opløstende og begeistrende, i *Livets* *vanfælige Stillinger* og i *afgjørende Diabliske beskyttende* og *ledende*. Da sige vi med *Rette*, at *Menneskets gode*

Engel eller Skytsaand har ledet ham. Altsaa er Englenes Rige de Ideers Rige, der ere naahængige af Menneskenes Tanker, men af hvilke deres Tanker ere afhængige.

§ 221.

Mennesket er iblandt alle Guds Skabninger paa Jorden den fuldkomneste, og veed sig fri og personlig midt i sin Naturen undergivne og til alle Sider afhængige Individualitet. I ham forenes Anden og Naturen. Ham alene er det forundt at have en Bevidsthed om sig selv som en Guds Skabning, altsaa tilige Bevidstheden om Gud; først i ham kommer ogsaa Alt, hvad der er ringere end ham, til Bevidsthed. Alle disse Fortrin for alle andre Skabninger indeholdes deri, at han alene er Guds Billede.

1 Moseb. 1, 26. 27; 2, 7; 5, 2. Jesf. 45, 12. Jer. 27, 5. Ps. 89, 48.

§ 222.

Til Guds Billede var Mennesket skabt; men ikke er Mennesket oprindelig det guddommelige Afbillede; dette er Guds Søn nærmest og alene. Efter dette uskabte Guds udtrykte Billede og hans Herligheds Afglands, efter dette Urbillede er Mennesket bleven skabt til Guds Billede, ligesom det ogsaa er skabt af ham. Det guddommelige Billede eksisterede nu ogsaa menneskeligt; altsaa blev Forskjellen mellem Skaber og Skabningen derved ikke hævet. Mennesket var oprindelig ikke Gud lig, men kun lignende ham. Men ved sin Skabelse forenet med det guddommelige Billede, ved hvis Tilværelse i sig den selv blev til, stræber nu Sjælen i alle sine Tilstande bestandig tilbage til dette sit Udspring: deraf har den alle Sjæle medfødt, skøndt kun alt for ofte af dem selv

aldeles misforstaaede Længsel efter Guds Søn sin Oprindelse.

1 Mos. 1, 27; 5, 1. Col. 1, 15. 2 Cor. 4, 4.
Hebr. 1, 3. 1 Mos. 9, 6. Jac. 3, 9.

§ 223.

Hvori det guddommelige Billede i Mennesket bestod, og hvorledes den første Adam, der var skabt efter dette Billede, maa tænkes, det lader sig let erkjende af den anden Adam, der har ført Guds billedet tilbage til dets oprindelige Reenhed, saavel som af Det, hvad Gud i sit aabenbarede Væsen er. Menneskets Sjæl var et Speil af den guddommelige Viisdom og Hellighed, og derfor kunde den ikke mangle den Magt og Salighed, der kun er i disse. Den primitive Uskyldighedsstand bestod i hans Frihed eller Uafhængighed af Alt udenfor Gud, i den salige Følelse af at være en Guds Skabning. Idet han ogsaa optager det Bevidstløse i denne sin Bevidsthed, bliver ogsaa hiint aabenbaret som Guds Skabning.

Eph. 4, 24. Col. 3, 10. 2 Cor. 3, 18. 1 Cor. 11, 7; 15, 45. 49. Rom, 5, 14.

§ 224.

Formaalet for Verdens og Menneskets Skabelse er intet andet, end Guds Forherligelse: Til hans Lov og Priis er Alt skabt. Gud frembringer Verden for at aabenbare sig, for at vise, at han er, og derfor er ogsaa Alt det Skabtes og i Særdeleshed Menneskets Bestemmelse ingen anden, end at vise hen til sit Ophav, tjene, elske og tilbede ham. Med Rette kunne vi derfor sige, at Verden er skabt, ikke for sin egen Skyld, men for Guds Skyld, at i Særdeleshed Mennesket er skabt for at blive sig Gud bevidst, og blive salig ved denne Bevidsthed. Verden er skabt alene i den Hensigt, at der

skal være Religion i den. Er altsaa Mennesket indsat til at være Jordens Herre og Gud, saa er det ikke skeet, for at han kun skal tænke paa sig og den, men for at han fremfor Alt skal tænke paa sin Skaber og fryde sig ved den hele Verden, den bevidstlose Natur, som en Skabning af Gud, paa det at saaledes ogsaa den kan prise sin Skaber.

Rom. 1, 20; 11, 36. Aab. 4, 11. Jes. 40, 26.
Hebr. 2, 10. Ps. 8, 2—10; 19, 2. Ps. 104, 1 ff; 115,
1—16; 136, 1 ff.

§ 225.

Gud, den Vise, Hellige og derved Allmægtige kunde ingen anden Verden skabe, end den bedste; han havde intet Valg islandt flere; fra den fuldkomneste Skaber kunde kun den fuldkomneste Verden udspringe. Jo fuldkommere Mennesket bliver sig Gud bevidst som den Allfuldkomne, desto fuldkommere maa ogsaa Verden, som Guds Bærk synes ham. Jo meer han derimod mangler hiin Bevidsthed, og den sande Religion aftager, desto ufuldkommere, desto usandere og usaligere bliver Alt i Verden. I sig selv god, og formedelst Gud den bedste Verden er den alene ved Mennesket, og efterat han ikke længere blev i sin oprindelige Fuldkommenhed, ikke længere bleven, hvad den var.

1 Mos. 1, 31. Ps. 104, 24. Ps. 31.

§ 226.

Svorledes det Onde har kunnet trænge ind i Guds Skabning, og Mennesket tabe det guddommelige Afsoilede, det er et Spørgsmaal, som til alle Tider har beskæftiget den menneskelige Aands Tænkning og Forskning. Skriften lærer os, at det Onde kom til Mennesket ved Forserelse, og at Skylden hverken er at søge

hos Gud, ei heller alene hos Mennesket, men at det har sin Oprindelse fra en Tredie, der, skøndt oprindelig en af Gud skabt og som saadan god Aand, hengav sig til absolut Egenwillie, derved blev ond, og saaledes drog Mennesket til sig og forførte det. Dette Grundonde, Indbegrebet af og Oprindelsen til alt det i Verden adspredte Onde, kaldes i Skriften Djævelen eller Satan, ogsaa: denne Verdens Fyrste og Gud, Logneren, Menneskemorderen o. s. v. Tanken derom findes i alle Folketslags Tradition. Det simple og sande Indhold i denne Tanke maa adstilles fra de poetiske Udsmykkelser, sandselige Indkladninger og vilkaarlige Forestillinger. Ogsaa efter Skriften har dette Onde sin Hoved-Virksomhed i den menneskelige Bevidsthed, ligesom ogsaa den Frommes Bøn kan afvæbne og bortfjerne det.

1 Mos. 2, 16. 17; 3, 1—6. Matth. 10, 1; 12, 45.
 Joh. 8, 44; 12, 31. 1 Joh. 3, 8; 2. 13. 2 Cor. 4, 4;
 6, 15. Apoc. 12, 7—9; 2, 10; 3, 9; 20, 11. Jac. 4,
 7. 1 Pet. 5, 8.

§ 227.

Ihvorvel nu det af Gud skabte Menneske gjorde det Onde, saa har han dog ikke frembragt det, og Skriften viser os tydeligt nok, hvorledes det gif til, at han gjorde det Onde. Den ham udenfra bibragte Logn opvakte Tvivl med Hensyn til det guddommelige Forbud; den ham lofkende Ondskab antændte Begjærigheden, Lysten til at gjøre og have ikke Guds, men kun hans egen Villie, og saaledes opstode Tvivl og Selv-Syge (Skepticisme og Egoisme), som Menneskeslagets frygteligste Plager, men i begge disse var Stoltheden Aarsag til al Elendighed. Paa denne Maade blev Mennesket berøvet Sandheden i sin Videns og Ustyldigheden i sin

Billie, men dog ikke sin Personlighed, d. e. sin Forstand og Billie, thi i disse beholdt han endnu bestandig Muligheden til at erkjende det Sande og til at elske det Gode, altsaa til igjen at opnaae Belysere og Salighed.

1 Moseb. 3, 19. Rom. 6, 23.

§ 228.

Førend Mennesket gjorde det Onde, var han uskyl- dig, d. v. s. han var ikke den Hellige, men dog den endnu ikke Skyldige. Formedelt den første onde Hand- ling gaaer Skylden, der som Mulighed allerede var i den umiddelbare Uskyldighed, fra denne Tilstand over til Virkeligheden. Oprindelsen til det Onde er det Sand- seliges Optagelse i Aanden, hvorved hiint kommer til Forstand og Billie, og erholder en Magt, som det i sig selv ikke har. I Mennesket kommer det Naturlige, det Dyriske til Billien, og erholder derved en frygtelig Magt. Hverken det Sandselige eller det Aandelige er i sig selv det Onde eller Oprindelsen til det Onde; men det er Sandseverdenens Overgang i Aandeverdenen, hvilken Overgang skeer formedelt Bevidstheden, og i denne for- medelt Imaginationen, der fører det Sandselige ind i det Aandelige og Personlige, nemlig i Forstand og Bil- lie. I denne med Tænkningen identiske Billie gjør Men- nesket Brug af sin Frihed, der oprindelig var i den be- vidstløse Overeensstemmelse med Nødvendigheden, d. e. med Loven. At nu denne Overeensstemmelse ved den første Brug af hiin Frihed opløser sig, at Frihed og Nødvendighed adskille sig og træde i Modsatning til hinanden, eller med andre Ord: denne Strid imellem den frie Billie og den guddommelige Lov, denne fra Loven sig løsriverende og imod Loven sig bestemmende Frihed, denne Vilkaarlighed er det Ondes Oprindelse. Den

første Act af Frihed bliver til Tabet af den eller af det guddommelige Billede, og denne indre Modsigelse er det Onde i sig selv og i alle sine Skikkelser.

§ 229.

Den af vore første Forældre begaaede første Synd fremstilles i det N. T. som en Handling af den hele Menneſſenatur, og virkelig existerede denne heller ikke uden hine. I det Alle i Kraft af Forplantningen nu ere forbundne med de første Menneſſer, bliver denne Synd ogsaa tilregnet Alle. Vel ophorer Menneſſet selv i denne Tilstand ikke at være Guds Skabning og for ſaa vidt god, men han er tillige beheftet med det Onde og fødes ikke som en Christen, men som en Synder. Skjendt i sig selv (d. e. ved Gud og efter ſin guddommelige Beſtemmelse) god, er Menneſſet ikke godt af Naturen. Saaledes ſom han nu træder ind i Verden, er han uden Fornuft og Frihed, ja ſelv uden Tanke og Villie. Men ſaaledes ſom han er af Naturen, kan og ſkal han ikke blive. Ved Fødselen er han den Ikkedelige, ved Bevidstheden bliver han den Uhellige. Væren om, at alle Menneſſer ere Syndere, udtaler en Depravation, der fra de første Menneſſer af udbreder ſig til de ſidſte, d. e. Arveſynden, i hvilken Forſtandens aandelige Blindhed, Tilbøieligheden til det Onde og Nødvendigheden af Lidelse og Død væſentlig ere indbefattede.

1 Moſeb. 5, 3. Rom. 5, 12. Pſ. 19; 3, 23. 1 Moſeb. 6, 5; 8, 21. Hjob 14, 4. Pſ. 51, 7. Joh. 8, 7. 1 Joh. 1, 8—10. Rom. 7, 18 ff. Jac. 1, 14.

§ 230.

Fra Arveſynden adſtilles den virkelige Synd. Hiin er det Ondes Mulighed, denne dets Virkelighed, bevirket ved Subjectets egen Villie. Hiin er det Almindelige

og Lige i alle Mennesker, denne det Ulige og Eiendommelige. Him er den menneskelige Naturs, denne Personens Synd. Men Det, der i alle virkelige Synder kommer tilsyne, er intet Andet, end den naturlige og medarvede Fordærvelse; saaledes ere begge, den naturlige og virkelige Synd, ikke udenfor hinanden. De virkelige Synder inddeles efter deres almindelige Skikkelse i Overtrædelses- og Gifterladenheds-Synder. Efter den større eller ringere Andeel, Tænkning og Biden have deri, ere de vitterlige eller uvitterlige, efter den større eller ringere Andeel, Villien har deri, forsættelige eller uforsættelige Synder. I deres Extremes ere de enten kun Svagheds- og Strøbeligheds-Synder (Petrus fornægter Christus), eller Dndsfabs-Synder (Judas forraader Herren). I Midten staae Sædvanens Synder og Skjodesynder. Men imellem hine yderste Punkter hæver sig en lang Scala af Feil og Forseelser, indtil Laster og Forbrydelser, der, naar de som enkelte Misgjerninger ere blevne til en Tilstand, en Characteer, fra Trældom under Synden og Lastefuldhed gjennem Hylleri og fjødelig Sikkerhed stige op til Nedrighed, Ryggesløshed og Forstokkelse eller aandelig Død, og til Synd mod den Helligaand, der ikke kan tilgives.

Herhen høre utallige Steder, Exempler og Formaning-
ger af d. h. Skrift.

§ 231.

Dog, Gud lader heller ikke det Dnde sfee uden Straf; thi i alle Skikkelser er det Fiendskab imod Gud, Overtrædelse af hans Lov, og Synden selv har sit Navn (die Sünde) deraf, at den trænger til at udsones (Sühnung), til Forsoning, hvilken ikke kan sfee uden Straf. Det Dnde er i sig selv det af Gud Straffede, sin

egen Straf; dette, at Synderen maa straffe sig selv, maa overtage Skændsel, Lidelse, Sygdom, tidlig Død og Samvittighedsnag, er en guddommelig Indretning. Den naturlige Straf kaldes ikke saaledes, fordi den er et Bærk af den tankeløse Natur, men fordi Naturen her følger den evige Aands Love. Men i alle sine Straffe viser Gud ikke Hevn, Brede eller Lidenskab (saaledes som han endnu fremstilles i det G. T.), men Retfærdighed og Godhed. Him bestaaer i, at Synderen opnaaer, hvad han forlanger, denne i, at Straffens Formaal og Natur er Forsoning med Loven. Gud straffer ogsaa Synder med Synder, saaledes at Fremturen i Synden er en af de frygteligste guddommelige Hjemfølgelser, og dette skulde fornemmelig Enhver betænke, der med Overlag og Forsæt vil stride til en Synd, at han derved er sin egen bitterste Fiende, ligesom det Onde overhovedet i den Grad strider mod den af Gud skabte menneskelige Natur, d. v. s. saaledes, som den oprindeligt er i sig selv, at det stedse kun kan skade den, og i alle Skikkelser kun gaae ud paa Tilintetgjørelse af Guds Skabning.

Pf. 5, 5. Joel 2, 13. 2 Macc. 6, 13. Jerem. 9, 24. Rom. 1, 32. Gal. 6, 7. 1 Tim. 2, 13. 1 Mos. 4, 7.

§ 232.

Naar saaledes Mennesket i alle sine Bildfarelser og Synder kun arbejder paa i sit Indre at udlette Billedet af Den, hvorved han er skabt, saa bliver der til sidst intet Andet tilbage, end det Intet, hvoraf han er skabt, Intethed og Forængelighed. Men Gud kunde og vilde ikke lade det af ham Skabte gaae til Grunde ved det Onde, og denne Bevarelse fra Undergang, eller

denne Verdens Opholdelse ved Gud ligger allerede væsentlig i Tanken om Gud som Skaber. Den samme Kjærlighed, formedelt hvilken Gud skabte Verden, kunde ikke tilstede, at den skulde være skabt forgjaves. Men efterat det Onde var trængt ind i Verden, er Guds Villie gaaet over til denne Skikkelse, som er Loven, der siden hiin Dvergang er det væsentligste Middel til Verdens Opholdelse. Forbudet, som blev givet det første Menneske i Paradiset, reflecterer allerede paa det derefter følgende Syndefald.

§ 233.

I Loven, hvis Ophav Gud er, (baade for saa vidt den er Naturlov og Tænknings og Sædelighedens Lov), er det Guds Wiisdom, Magt og Hellighed, der virker, og saaledes er det Gud selv, der ved den opholder Verden. Det Instinct, de Kræfter og Gyner, ved hvilke alle Skabningens Væsener virke til deres Selvopholdelse, have de ikke af sig selv. Principet i denne Magt, ved hvilken Verden kan opholde sig selv, er Gud, dens Opholder. For Verden, i dens Forssjel fra Gud, er han et Hiinsides, supramundan, transcendent, men for saa vidt han er dens Opholder, er han immanent i den; det er han i Kraft af sin i Bevidstheden om Gud, fornemmelig i Samvittigheden levende Aand. Loven, baade som Samvittighedens indre, og som de hellige ti Buds ydre Lov, er væsentlig een og den samme; ved denne blev kun hiin ogsaa stillet Menneskene for Die; ved hiin aabenbarede Gud sig ogsaa for Hedningerne, ved denne til lige for Israels Folk. Samvittigheden er den Engel, den Skyttsaand, Gud har medgivet det faldne Menneske, og i ham, det sidste, eneste endnu tilbageblevne Segl paa hans guddommelige Urtilstand, det Sted, hvorfra han

igien kan orientere sig (finde tilbage til sin Orient) i alt Sandt og Godt.

Pf. 89, 48. Matth. 6, 26, 32. 1 Tim. 2, 4. Hebr. 1, 3. 2 Cor. 2, 15. Rom. 2, 14, 15.

§ 234.

Imidlertid kunde Loven efter sin Natur dog kun være en Dæmning, en Skranke imod det Onde, og forhindre, at Syndens Lidenskaber ikke skulde omstyrte og ødelægge Alt. Var end Loven den nærmeste og meest trangende Fornødenhed paa dette bestemte Trin af Menneskeheden's Udvikling, saa gaves der dog endnu to større Fornødenheder, hvilke Loven ikke kunde tilfredsstille, og som dog forhindrede Menneskenes Salighed: Skylden, Bevidstheden om Dødsstraf af Loven, gjorde Syndernes Forladelse fornøden, i Stedet for Loven, der kun kunde bevirke Afholdelse fra det Onde, maatte Kjærlighed til det Gode træde. Men i begge Henseender, i Forladelsen for Synderne og i Befrielsen fra selve det Ondes Herredomme, viste Gud sig først i sin højeste Fuldkommenhed, i begge stete først Stiftelsen af den sande Religion, og fornemmelig ved dem er Gud Verdens Døds holder.

Joh. 3, 17; 15, 15. Eph. 2, 5. Rom. 5, 9, 10. Tit. 3, 5. Jac. 5, 15; 4, 12. Hebr. 2, 3. 2 Petr. 3, 9.

§ 235.

Religionens Historie er derfor Historien om den guddommelige Døds holdelse af Verden. Hün er Historien om Guds Leven og Åbenbaring i Menneskeheden; men Gud i sin Åbenbaring er Guds Son, som derfor ogsaa i den hellige Skrift kaldes Verdens Døds holder. Ved den af ham givne Natur- og Samvittigheds-Lov, har

han givet sig tilkjende for alle Tider og Folkelag og viist sig som Verdens Opholder; ved paa det Fuldkomne at forene den menneskelige Natur med sig har han stiftet den absolut fuldkomne Religion, og fra dette Tidspunkt af er Verdens Liv og Opholdelse i den christelige Religion den sande Opholdelse af Verden.

Joh. 4, 42, 1 Tim. 4, 10. Col. 1, 16, 17. Hebr. 1, 3.

§ 236.

Forst siden Guds Aabenbaring i Sønnen er ogsaa den Bevidsthed fuldkommen vaakt, at vi ikke leve i en Verden af planløs Tilfældighed og Sandsynlighed, men i et Rige, der regjeres af en viis og hellig Aand, som styrer alle Verdens Ting og Begivenheder, alle Menneskenes Handlinger og Hensigter efter sine hellige Formaal, og hvem ogsaa det Ringe og Usynlige, saavel som det Store og Mægtige maa tjene til Udførelsen af hans evige Raadslutninger. Dette er Troen paa et helligt Forsyn, paa den guddommelige Regjering af den af Gud skabte og opholdte Verden. Naar i Naturens Rige ogsaa Tilfældigheden endnu har Plads ved Siden af Nødvendigheden, saa er derimod i Naadens Rige denne ophævet og Alt underlagt den evige Aands vise og tankefulde Hensigter. Thi, naar allerede Naturen, selv i og med Tilfældigheden, dog maa adlyde en Nødvendighed, nemlig Loven, hvor meget mere er da ikke den menneskelige Aands Tænkning og Villie knyttet til evige Love, som den absolute Aand i sin uendelige Wiisdom og Hellighed har fastsat. Thi skøndt Fornuftens og Frihedens Lov er i den menneskelige Aand, er den dog ikke af den; ikke han selv, men Gud har givet ham den, for at han med Frihed, d. e. med sin

egen Tænkning og Billie, skal følge den og leve saaledes, som om han, i sei Overvejielse om dens Nødvendighed og Fornuftighed, havde givet sig den selv; denne Sandhed har Tanken (Kants) om Autonomien.

Matth. 6, 33. 10, 29. Luc. 12, 6, 7. Ps. 147, 4.
5. Job. 4, 20.

§ 237.

Til at regjere horer Aand, Visdom og Magt. hos de Følkeslag, der endnu ikke leve i Aanden, men i Naturens Religion, der endnu ikke ere sig den guddommelige Aabenbaring bevidste, mangler ogsaa Troen paa et viist og hjærtligt Forsyn, der raader over Menneftenes Liv og Skjæbne. Frelse og Dplysning om Gubernes Billie søge de endnu i Naturen (Augurier, Haruspicier). En saadan Tro paa Tilfældet er ligesaa blind, som dette selv. Lyffens Gudinde (*τυχη*) har endnu Menneftenes Bel og Bee i sin Haand. Hævende sig over Naturen, men uden endnu at have naaet til Guds Rige, føler Menneftet en Gru for de overjordiske Magter; Drakler lade sig høre; Aander og Spøgelseser kunne endnu vise sig for ham til Lyffe eller Ulyffe, og Troen paa en bevidstløs Tilfældighed i Historien, paa en Skjæbne (*Γατομ, εμαρμενη*) er hans Tro paa Gud. Skjæbnen og Handelsen er endnu blind, saavel som Troen derpaa (f. Ex. hos Tyrkerne). — Bel var det guddommelige Forsyn virksomt og aarvaagent til alle Tider, hos alle Folk og over Alle, men det var endnu ikke det i sig selv værende, det erkjendte og anerkjendte Forsyn, Aanden i sin evige Verdensregjering var endnu ikke almindelig aabenbar for Alle, men kun for nogle faa Dplysede blandt Hedninger saavel som blandt Jøder.

Ps. 90, 3; 104, 29 ff. Job 5, 18. Jerem. 18, 7.
8. Matth. 6, 25. Ordspr. 16, 33. Phil. 2, 27.

§ 238.

Først i den christelige Religion og Kirke er det fra Ewigbed af i sig varende Guds Rige virkelig stiftet paa Jorden, og dermed ogsaa Troen paa et guddommeligt Forsyn ved Overbeviisningen om Guds absolute aandelige Nærværelse kommen til sin Sandhed og Bished. Det Rige, der regjeres af den alvidende og allestedsnærværende Aand, er Bevidsthedens, Fornuftens og Frisshedens Rige, og formedelst disse er det, at Gud virkelig gjør alle sine Tanker og Hensigter, udfører sine evige Raadslutninger, og gjør Menneskene til Tjenere og Redskaber for sin uendelige Bidsdom og Godhed. Denne Overbeviisning kan den unægtelige Tilværelse af det Onde, baade det fysiske og moralske, ikke røkke hos den Christne. Det Onde, der ikke er skabt af Gud, men som han kun tilsteder til vise og hellige Formaal, er i alle sine Skikkelser det af Gud Forladte, Uvelignede, der imod Ophavsmandens Villie af Gud i hans Rige vendes til det Gode. I at overvinde det Onde, det naturlige Gang og den verdslige Lyst dertil, er det at den menneskelige Dyd skal vise og godtgjøre sig; thi denne bestaaer ikke i, at Synden skal blive umulig for Mennesket, men i at det Gode i ham bliver Seierherre over det Onde. Men det Onde, som vi kalde Smerte, fremstilles i Skriften som Noget, der overhovedet er uadskilleligt fra Livet paa Jorden, og er en Følge af Syndesaldet. I Guds Rige tjener det ikke mindre til store og hellige Formaal, fornemmeligt til at røkke Tilliden til jordiske Ting og Goder, til at svække Kjærligheden til Verden og quæle Lysten til Forsængelighed; det er en Straf og en Tugtelse for enkelte Synder, for den Retfærdige en Prøvelse og et Middell til at styrke ham i Tillid og Taal-

modighed, for den Uretfærdige en Anledning til Omvendelse og Forbedring, en Henviisning til den ubetvingede Hengiven til Gud.

Matth. 3, 2. 2 Cor. 3, 17. Gen. 50, 20. Rom. 5, 12; 6, 11.

§ 239.

Den Veie, ad hvilken den guddommelige Raadslutning udvikler sig, er, i det enkelte Menneskes Liv og Førelser, saavel som i hele Menneskeheden i det Store, ofte dunkel og hemmelighedsfuld, og gaaer, fra usynlige Begyndelser over utallige Trin, gjennem langsomme Forberedelser, Krumninger og Tilbagestrid; men dens Maal er Verdens Forløsning, og er først denne stiftet, da bliver ogsaa, hvad der med Hensyn til Fortiden var Hemmelighed, klart og aabenbart. Fuldendelsen af Troen paa det guddommelige Forsyn er Verdens Forløsning ved Kristus. Christendommens Fremtrædelse i Verden er for den troende Tænker ligesom den haandgribelige, med Legemets Dine anstuelige Paaviisning af det guddommelige Forsyns Styrelse. Du nu ogsaa den Christne ikke gjennemskuer den guddommelige Verdensregjerings underfulde Veie, saa er dog hans Tro paa Forsynet ikke destomindre dybt grundet i hans Tro paa Gud, som Faderens og Sønnens Aand, fast og uroffelig; og Enhver har saaledes i denne Tro Opfordring til ogsaa i sit eget Liv estertænkende at forfølge og tilbedende at anerkende Sporene af den guddommelige Førelse.

1 Pet. 1, 2. Eph. 1, 5. 9; 3, 9 ff. Rom. 16, 25. Col. 1, 26. 27. A. G. 3, 21. Joh. 6, 35.

Anden Deel.

Om Gud, Sonnen.

Første Afsnit.

Om Jesu Christi Person.

§ 240.

Læren om Jesu Christi Person knytter sig historisk til det G. T.'s Forjættelse om Messias. Allerede der hæver Tanken om ham sig til Troen paa, at Gud fra Begyndelsen af har bestemt Verden en Frelser fra al Fordærvelse; men skuende vidt ud i det Fjerne træder den endnu dunkle Anelse frem som Spaadom. Den er Bevægelse i Sandhedens Idee, saaledes som den i Guds-ideen baner sig Vej til Bevidstheden, uden at denne, saalænge Sandheden endnu savnede Virkelighed, fuldkommen formaaede at fatte den. Derfor er i Propheetismen Verdensfrelserens Komme og jordiske Liv bekræftet i sündrige Antydninger og mærkværdige Billeder, som Forbilleder (Typer) og som allerede ganske nærværende for Manden.

1 Mos. 3, 15. De messianste Psalmer. Jes. 4, 2--6; 9, 6 ff; 11, 1 ff; 49, 1 ff; 53, 1 o. s. fr.

§ 241.

Men imellem den guddommelige Forjættelse og dens Opfyldelse var endnu først Loven opstillet til et Børn imod det Onde og til Dvælse i det Gode, for at bevirke Erkjendelse af Synden og forberede Naadens Tid, men ved alt Dette især for at opvække den fornødne Længsel derefter. Havde Retfærdigheden af Gjæringer eller vel endog blot en ny Lære derom (Moral) været tilstrækkelig til Menneskets Forløsning og Saliggjørelse, da havde der ikke været nogen Trang til Christendommen, hvis Væsen er, at den fremstiller sig som et Factum af den guddommelige Naade, og indeholder den Grundlærdom: at Mennesket retfærdiggjøres for Gud alene ved Troen paa Jesus Christus. Thi kun denne alene retfærdiggjørende Tro drager ogsaa et i Sandhed sædeligt og helliget Levnet efter sig, saaledes som Gud fordreer det af os.

Rom. 5, 20; 7, 6. Gal. 3, 13 ff; 2, 16, 17; 5, 4.

Rom. 3, 28; 10, 4.

§ 242.

Idet det apostoliske Symbolum i sin anden Artikel sammenstiller Kjendegjæringerne i Jesu Christi Liv, kalder det ham saavel Guds eenbaarne Søn, som ogsaa Jomfru Marias Søn. Det er Skriftens og Kirkens Tro, at i Christi Person har Gud selv antaget den menneskelige Natur. Hermed er det Dybeste og Sværeste fremsat som Opgave for vor Tanke og Tro. Det Sværeste er den Modsigelse, som ligger deri, at Gud er fremtraadt synlig som et Menneske. Men Religionen modsiges ei blot i denne, men i enhver af sine Lærdomme Sandfælgigheden og Forstanden; idet den selv har Sands og Forstand, hævder den den sandfælgige og forstandige

Tanken ud over det sædvanlige Livs lave Region, hvortil den hører, til den fornuftige Tanken, bringer derved hiin til dens Sandhed, og opleser netop derved ogsaa Modsigelsen. At opdage dette Fornuftige, der tillige er det Nødvendige i denne aabenbarede Sandhed, er derfor Fromhedens og den tankende Aands hvieste Interesse.

§ 243.

Det Fornuftige og Nødvendige i denne Sandhed, hvilket er Oplosningen af Modsigelsen, viser sig negativt nærmest deri, at, dersom Modsigelsen ikke opløste sig, en langt større og i egentlig Forstand uopløselig, ja uholdelig Modsigelse vilde opstaae, nemlig den, at vi da paa een Gang maatte opgive enhver Tanke om den sande Gud og det sande Menneske. Hermed udsiges, hvad den hellige Historie stadfæster, at selve Gudsideaen eller Religionens Sandhed indeholder, at Gud maa være et Menneske.

Joh. 14, 1; 12, 44. 45.

§ 244.

Indtil den Tid, da den christelige Religion kom ind i Verden, var hverken Gud eller Mennesket erkjendt i sin Sandhed. Den hedenske Religion havde fuldstændigt tilbagelagt sine Udviklingers Kredsløb fra Tilbedelsen af det døde og det levende Naturobject, igiennem alle Naturens Elementer indtil Erkjendelsen af den menneskelige Skikkelse som den, der er Gud værdigt, nemlig i Konstreigionen. Men Hedningerne vidste ikke Gud som Aand, men kun som Natur. Den abstract-monothetiske Religion, d. e. den israelitiske, havde vel den Erkjendelse af Gud, at han er Aanden, men han er hiinsides Verden og Naturen, og nærværende er kun Tanken om ham. Han aabenbarer sig ogsaa, men kun

som Herren ved sine Sendebud, sine Tjenere, Propheeterne. Hvad var da endnu forbeholden den guddommelige Udvikling af Historien? Dette, at vise, at Gud i sin Naturlighed ikke er aandløs, i sin Mandelighed ikke naturløs; dette, at han som Mand har forenet Naturen med sig. Men Manden, med hvilken Naturen er forenet, er Mennesket. Først heri, at Gud er funden som et Menneske, er Christendommen al Religions Sandhed, Hedenstabet og Jødedommen derimod den christelige Religions Usandhed.

Col. 1, 26—28. Rom. 16, 25. Ephes. 3, 9.

§ 245.

Af uendelig Dybde er nu allerede det Udtryk, som Skriften betjener sig af for at betegne den Tid, da Guds Søn blev født som Menneske: Tiden er bleven opfyldt, i Tidens Fylde er han fremtraadt, siger den. Efter denne Erklæring staaer selvsagt Guds Menneskevorden ikke som et enkelt, isoleret, abrupt Factum, men i væsentlig Connex med al Fortid, og denne har da ogsaa en væsentlig Relation dertil. Fra Guds Side var det hans Naades Foranstaltning, der udfaaede det i enhver Henseende bekvemteste Tidspunct til at sende Sønnen til denne Verden. Men ogsaa fra Menneskenes Side var det Folkenes Forventning og Længsel, deres guddelige Følelser, alle Frommes og Troendes Taarer, der endelig nedbade Verdens Frelser fra Himlen. Deri var Gud som Mand til alle Tider virksom i den menneskelige Natur og rærværende for sin Menighed. Igjennem en lang Tid har saaledes Guds Søns Aabenbaring i Verden været forberedt, indtil den kunde gaae i Opfyldelse, den Tid, da Det kunde fuldendes, fuldkommen aabenaars, hvad mere eller mindre stedse var til-

stede. Naar Man derfor i vore Dage, ofte med blind Iver, strider for den historiske Christus eller for den Sætning, at han har været en historisk Person, saa skeer det for det Meste kun i den indskrænkede Forestilling om ham som et virkeligt Phænomen i denne bestemte Tid; men da har det Virkelige kun Betydningen af det sandfæltigst-anskuelige Nærværende, der opstaaer og forgaaer. En historisk Person er Christus endnu i en uendelig høiere Betydning, nemlig deri, at han tilhører al Fortid, Datid og Fremtid, og altsaa som ingen Anden er Midtpunktet i hele Historien.

Marc. 1, 15. Gal. 4, 4. Luc. 24, 44.

§ 246.

Enhver Betragtning, der i Ideens Tjeneste virkelig fordyber sig i Menneskeslægten eller Religionens Historie, erkjender derfor i denne ei blot en indre, i Sandhed underfuld Gang og guddommelig Sammenhæng, men ogsaa og fornemmelig dette, at Guds Menneskevorden strax fra Begyndelsen af sees at nærme sig. Thi Intet kan komme ud ved Enden, som ikke ligger i Begyndelsen; Enden har ogsaa været Begyndelsen; Spiren er Plantens reale Mulighed. Man spørger endnu, hvorledes det dog kan være muligt, at Gud er et Menneske, et Menneske Gud. Men man tænker ikke paa, at Gud selv har skabt Mennesket til sit Billede. Naar altsaa nu Ingen længere er Guds Billede, og dette er udslettet i alle Mennesker, men Mennesket alligevel ved Guds Skabning er Guds Billede, hvorfor skal det da være umuligt, at eet Menneske, d. v. s. dette Menneske er Guds Billede, og dermed ogsaa dets Formyer i alle andre Mennesker og den i det første Menneske faldne Menneskenaturens Forlø-

fer? Har Gud, uden derover at ophøre at være Gud, saaledes fordybet sig i Mennesket, at dette ei blot var den guddommelige Kjærligheds høieste Gjenstand, men ogsaa det guddommelige Væsens reneste Afbillede, hvorfor skal der da ikke kunne være et Menneske, der saaledes fordyber sig i Gud, at han veed Gud, som Gud veed sig selv, uden derover at ophøre at være et Menneske? Har Gud selv midt i Verdens Fordærvelse ikke ladet den menneskelige Natur falde aldeles fra sig, men har han formedelt Guds billedet i den holdt fast ved den og draget den til sig, hvorfor skulde han da ikke kunne forenes med den? Den menneskelige Naturs guddommelige Princip kommer til syne i Jesus Christus, idet der i Skriften og Kirken siges om ham, at han ikke er opstaaet ad den naturlige Aulings Wei, men født af en reeu Jomfru, samt, at han er faldet af den hellige Aand.

1 Moseb. 1, 26; 3, 22. Rom. 5, 12. 14. 1 Cor. 15, 45. Ephes. 4, 24. 2 Pet. 1, 3. 4. Jac. 3, 9. Hebr. 13, 5. 1 Pet. 1, 11. Ap. G. 10, 38. Joh. 1, 33; 3, 34.

§ 247.

Men hermed vare vi endnu kun blevne staaende ved, at Gud ligner Mennesket, eller at Mennesket ligner Gud. Men Sandheden i og Grundlaget for, at Mennesket ligner Gud, er Ligheden. At Stenen, Planten eller Dyret skulde ligne Gud eller være Gud selv, modstrider al Fornuft og al i Sandhed selvbevidst Fromhed. Sige vi derimod, at Gud er bleven et Menneske, saa er dermed ikke udsagt noget Gud Uværdigt, og hele Christenheden har ved den aarlige Fæst for Guds Menneskevorden aldeles ikke Følelsen af noget Upassende eller Ujommeligt, men meget mere kun den alt Dette ganske modsatte Fornemmelse. Hvorpaa beroer

dette? Derpaa, at de Christne vide, at Gud er Aanden, og at Mennesket ogsaa er en Aand, og det en Aand udsprungen af Gud. Som Aandelige er det, at Gud og Menneskene ere lige. Men Gud er den i det Uendelige uendelige Aand, Mennesket den i det Endelige uendelige Aand. Ogsaa i Aandens Uendelighed ere de lige: Forskjellen er alene, at Gud er den uskabte Skaber, Mennesket derimod den Skabte og Guds Kreatur. Antager nu Gud sin Skabnings Natur, hvilken kan det da være? Det kan alene være den menneskelige Natur; den er hans Kreatur paa en anden Maade end enhver anden: den er hans Natur.

Joh. 1, 1—15. 1 Tim. 3, 16. 17. Matth. 11, 27.
Hebr. 2, 14—18; 4, 15. 16.

§ 248.

Ved Betragtningen af dette Aandelige, der udgjør Righeden, skrider Erkjendelsen videre frem med det Spørgsmaal: hvad er Aanden? Den er Videns og Kjærlighedens Magt. Menneskets Viden og Elfsken er endelig og indskrænket; men Gud er Visdommens og Hellighedens Aand, Alvidenheden og Allkjærligheden selv. Siges der nu om ham, at han er bleven et Menneske, saa vil dette sige, at hine guddommelige Egenheder ere blevne menneskelige; Gud aabenbares som det viseste og helligste af alle Mennesker. Men at hiin Forskjel mellem Gud og Mennesket ophæves, at der ikke mere er nogen Forskjel, det er alene et Bærk af den evige, guddommelige Kjærlighed, der, idet den bestandig forudsætter Forskjellen, ligesaa meget bestandig ophæver den. Det er overhovedet netop Kjærlighedens Begreb, at den er Ophævelsen af den af den selv stedse forudsatte Forskjel; saaledes er ogsaa Eenheden af begge Naturen, den guddom-

melige og menneskelige, i Christus kun den concrete Eenhed, kun en saadan, der har Forskjellen i sig.

Joh. 3, 16. 1 Joh. 4, 8; 16, 19. 2 Pet. 3, 9. 1 Tim. 2, 4.

§ 249.

Men denne Kjarlighedens Bevægelse har ene og alene sin Udgang fra Guds Side, og kan kun saaledes blive gjensidig. Den menneskelige Natur ophæves ikke i den guddommelige, men bliver antagen og optagen af denne. Det er Gud, der saaledes drager og holder et Menneske til sig, at Gud fuldkommen kan forene sig med ham, og at Mennesket nu ogsaa kan indgaae i alle den guddommelige Kjarligheds Bevægelser. Dette berøer derpaa, at den menneskelige Natur ikke af og ved sig selv er i Sandhed personlig, men bliver det alene ved Foreningen med Gud. I al subjectiv Religion eller Fromhed, den bestandige Analogi med Guds Menneskevorden, see vi dette begynde. Sand Personlighed opnaaer Mennesket kun i Guds Personlighed. Kun derved kommer Mennesket i Sandhed til sig selv, at han (ved Guds Naade) kommer til Gud. Det sande Menneske bliver Mennesket derved, at han i Sandhed kommer ud over sig selv, derved, at han er gudelig fundet.

1 Joh. 5, 11. 12. Col. 3, 3. 4.

§ 250.

Heraf maa da endvidere indsees, hvor urigtig den Fordom er, at der skulde være en saadan Forskjellighed mellem Gud og Mennesket, at al Eenhed eller Forening af begge udelukkedes. Gud, siger Man, er jo i Himlen. Mennesket paa Jorden; det Endelige udelukker det Uendelige, dette igjen hiint, o. s. fr. Ja, naar Guds Forhold til Menneskene (og det ved Gud selv, og ikke me-

get mere kun ved Menneskets Skyld) kun var et For-
 skjelligheds- og altsaa gjensidig Ligegyldigheds- Forhold,
 eller vel endog var modsigende og i denne Modsigelse
 uforeneligt, som Forholdet mellem Jld og Vand, saa
 vilde en Eenhed af Gud og Mennesket være utankelig.
 Men det er Forholdet af den uendelige Kjærlighed, der
 selv ophæver Fjendskabet, og ikke lader Modsatningen
 bestaae mellem Dem, der kun ere bestemte til at være
 for hinanden. Det Uendelige, der satte sig selv lige over
 for noget Endeligt, og traadte i Modsatning dertil,
 vilde ikke mere være det Uendelige, men noget Endeligt:
 thi da havde det sin Eranke og Grændse i dette. Og
 det Endelige kan ikke i Sandhed, d. v. s. med Bevidst-
 hed være dette, kan ikke vide sig som endeligt, uden at
 skue ud over sin Grændse og have sig til det Uendelige.
 At det hæver sig, vil sige, at det bliver hævet; thi hvad
 der hæver det Endelige til det Uendelige, er ikke det Endelige,
 men Det i det Endelige, der er uendeligt, det Guddom-
 melige i det Menneskelige; ved dette er det, at det skeer.

1 Tim. 2, 5. Col. 2, 9. Joh. 11, 27; 6, 69. Rom.
 1, 3. 4. Matth. 22, 42—44.

§ 251.

Ligesaa falsk som Antagelsen af en Forffjellighed
 mellem Gud og Mennesket, der skulde være en fuldkom-
 men Ligegyldighed, og vilde gjøre det aldeles ubegribeligt,
 hvorledes Gud til alle Tider kunde forbarne sig over
 og antage sig den menneskelige Natur, endstige til en be-
 stemt Tid endog selv antage den, ligesaa falsk og util-
 fredestillende er den Forklaring af den menneskelige Na-
 turs Forhold til den guddommelige, at hiin blot er af-
 hængig af denne. Man har i de nyere Tider villet re-
 ducere al Religion, og selv den christelige, til denne Af-

hængighedsfølelse som den sande Religions Aand. Dermed har Man i Virkeligheden kun reduceret den christelige Religion til de den underordnede Trin, navnlig til Jodedommen: thi denne er Afhængighedens sande Religion. Netop jo mere Mennesket er fjernet fra Gud, i Bevidstheden om Synden, desto mere føler han sin Afhængighed af Gud; men jo mere han føler sig forsonet og forenet med Gud, desto mere gaaer Afhængigheden over til Frihed og barnlig Kjærlighed. I Afhængigheden er Menneskets Forhold til Gud endnu udvortes; Mennesket og Den, det er afængigt af, staae som to Selvstændige lige over for hinanden. Men i Kristus har den menneskelige Natur ingen Selvstændighed og Personlighed for sig selv; kun i sin Eenhed med Gud er den i sin Sandhed.

Rom. 8, 1. 2 Cor. 3, 17. Gal. 5, 1. 13. Jac. 1, 25; 2, 12. Tit. 3, 5. Joh. 3, 3. 5.

§ 252.

Fornægtelsen af den Sandhed, at Gud i Jesus Kristus er bleven et Menneske, skuler sig vel endnu hyppigt, selv iblandt Christne, ogsaa bagved foregivne Iver for at ville havde og forfægte Guds Værelse ved den Forestilling, at den menneskelige Natur dog er altfor ringe, til at Gud skulde antage den og selv aabenbare sig i den. En saadan Mening gaaer kun ud paa at fjerne Gud fra hans menneskelige Natur, og at adskille, hvad han i Kristus har sammenføiet. Hiuu Mening er et Tilbagefald til det jødiske Standpunct. Meget mere har Gud selv gjenoprettet sin Værelse og sin sande Tilbedelse derved, at han i Kristus har aabenbaret sig menneskelig, har nedladt sig til al Svaghed og Afmagt, og opfyldt og gjennemtrængt den menneskelige Natur med

fit guddommelige Væsen, saaledes at dette er fremtraadt i den, vel mildnet i sin Glands, men ingenlunde for-
merket eller fordunklet. Hvor ringe Tanker maa Man
dog have om Gud, for at tænke, at det skulde være for
ringe for ham at være et Menneske! Skulde Mennesket
komme til Gud, saa maatte Gud komme til Mennesket.
At han maatte, vil ikke sige, at der blev paalagt ham
Tvang, men det var hans evige Kjærligheds Nødven-
dighed, der er Et med selve Friheden, hans eget Væsens
inderste Natur; han er Gud, derfor kan han ikke Andet
end være et Menneske.

Luc. 2, 14. 1 Joh. 5, 12. 20. 21; 3, 2. Joh. 19, 7.
§ 253.

Allerede ofte, baade i ældre og nyere Tider, have
troende Lærere i Kirken beviist Nødvendigheden af Guds
Menneskevorden deraf, at Verdens Forløsning, dens
Forsoning med Gud ikke havde kunnet skee paa anden
Maade, end ved Midleren, der, staaende midt imellem
Guddommen og Menneskeheden, forenede begge i sig.
Dette er for saavidt ganske rigtigt, som Guds Mennes-
kevorden er Muligheden af Verdens Forløsning og
Forsoning, saa at denne i sig allerede indeholdtes deri;
Gudmennesket var eller er i sig selv Verdens Forsoning.
Denne Forestilling har især sin Sandhed imod deres
overfladiske Anskuelse, som vel opfatte Forløsningen som
Christendommens Midtpunct, men ikke tillige trænge ind
i denne Dybde, som Guds virkelige Menneskevorden har,
men i det Høieste lade sig nøie med den negative Tanke
om et Menneskes Syndfrihed. Men utilfredsstillende
og utilstrækkelig er ogsaa hiin Forestilling, naar Nød-
vendigheden af Det, den hellige Historie beretter os som
skeet, deraf skal begribes. Paa denne Maade vilde Dog-

met ikke være sandt for sin egen Skyld, men kun paa Grund af noget Andet; da vilde det ikke i og ved sig selv, men kun ved noget Andet, end det selv, erkjendes i sin Sandhed. Se've Nødvendigheden vilde endnu kun være den ydre, der kun er Gavnlighed, i det Hvieste Hensigtsmæssighed. Denne Lære vilde da maaskee igjen kun tjene andre Lærdomme, uden at være sand i sig selv, og havde kun Character af en Forudsætning. En saadan Forestilling foranlediger da let igjen andre Abstractioner, f. Ex. det Spørgsmaal, om ikke det samme Formaal kunde have været opnaaet ved andre Midler og Veie, f. Ex. blot ved en Befaling af Gud, eller ved en anden Skabning af Menneskeslægten. Herimod maa Man meget mere sige, at Nødvendigheden af Guds Menneskelighed er en indre Nødvendighed, indeholdt i Ideen af Gud i og for sig.

§ 254.

Med Tanken om Gudmennesket gaaer Religionen aabenbar ud over al Historie; dette er en i og med den sande Idee af det Guddommelige og Menneskelige givne, i og for sig af enhver enkelt Kjendsgjerning og af alle historiske og bibelske Undersøgelses Resultater uafhængig Sandhed; ja det Historiske, saavel som det Bibelske, i denne Tanke har som fremtrædende Vidnesbyrd selv kun sin Sandhed i det aandelige, uendelige Indhold af hiin Idee, og kun denne Anskuelse er den med Christendommens Væsen og Indhold overensstemmende. Men Ideen vilde endnu staae paa Udviklingens Standpunkt, som i den forchristelige Tid, og altsaa selv lide af en væsentlig Mangel, ja endog være underkastet alleslags menneskelige Tvivl, naar den ikke havde havt Magt til med sin Sandhed ogsaa at forene Virkeligheden, som den

anden Side deraf, og derved at vise sig i sin Fulden-
delse. Dette er det Store i Christi historiske Fremtræ-
den i Verden. Den ideelose, blot historiske Betragt-
ning holder sig eenfaldigt alene til Jesu Christi menneske-
lige Væsen, erkjender ham ikke i hans sande Virkelig-
hed, men kun i hans phænomenale Fremtrædelse,
Gudelighed og Fornedrelse, i Stedet for at den, staaende
paa Bibelens Grund, kun skulde søge sit rette Kald i
at godtgjøre, at Han alene blandt alle Mennes-
ker er Gud.

§ 255.

Alle de Bildfarelser, der overhovedet kunne opstaae
i Nærheden af denne Sandhed og knytte sig til den,
have allerede i de gamle Tider fuldstændigt modsat sig
Skriftens og Kirkens Lære, og endnu fremjættede den
christelige Kirke og Videnskab dem bestandig selv med
Frihed, for ved Bevidstheden om dem og Gjendrivelsen
af dem stedse mere at befrie denne Sandhed fra Bild-
farelse og sikkre den derimod. Skriften og Kirken lære,
at ingen Anden, end alene Guds evige Søn, der var
hos Faderen før Verdens Grundvold blev lagt, i Ti-
dens Fylde har aabenbaret sig som et Menneske. Denne
Tro har den christelige Kirke, fordi den har Troen paa
Guds Treenighed, og kun deraf kan denne Tro rigtig
forstaaes. Naar den ubestemt siger, at Gud i Jesus
Christus er bleven et Menneske, saa bestemmer den det
strax nærmere, idet den siger: ikke Faderen, men Søn-
nen er bleven et Menneske. Naar derimod For skjellen
ikke anerkjendes, saa følger deraf, at lige saavel Gud,
Faderen, som Gud, Sønnen, har antaget den menne-
skelige Natur, lidt Døden o. s. v. Men som Fader er
Gud evig supramundan, over Verden. Den christelige

Religion, og den alene, paaftaaer i lige Grad Guds
 Transcendents og Immanents, ligesom Solen, efter sin
 Substants er paa Himlen og over Jorden, men i Na-
 benbaringen af sit Lys og sit Væsen udbreder sin Glands
 over hele Jorden.

Sabellianisme. Patripassianisme; jevnf. § 48.

§ 256.

Ligesaa væsentlig er det da paa den anden Side
 at overbevise sig om, at dette bestemte Menneske, Jesus
 Christus, født i Betlehem i Judæa af Jomfru Maria,
 er Guds Søn og den forjættede Christus, og at vi ikke
 mere, saaledes som det med Blindhed slagte Israël, tør
 vente en Anden efter ham, i hvem de guddommelige
 Forjættelser skulde opfyldes. Men jely iblandt Christne
 træffes den falske og mod Skriften og Forniften ufor-
 enelige Forestilling, at Man lader det Guddommelige og
 det Menneskelige bestaae ved Siden af hinanden i Chri-
 stus, idet Man snart taler om, at Gud er i ham, saa-
 ledes som han i Kraft af sin Mand er i alle Menne-
 sker, | snart kalder ham Urmenneket, saa at han kun er
 et Ideal, en af Menneskene frembragt Tanke. Selv det
 Gudmenneskelige i Christus er dem, noiere betragtet, kun
 det over det sædvanlige Maal ophøiede, ikke almindelige
 men ualmindelige Menneskelige. Denne Lære har til sin
 stiltiende, aldrig erkjendte, men dog ikke desto mindre
 constante og afgjorte Forudsætning den Fordom, at Chri-
 stus kun er et Menneske, ikke virkelig og væsentligt,
 men i det Høieste efter Benævnelsen eller saa at siige
 Guds Søn, og at den menneskelige Natur allerede ved
 sig selv, og ikke først ved Foreningen med den Gud-
 dommelige, har sand Personlighed, men at det Guddom-
 melige i Christus kun er dette Menneskes blot ydre

Ovreeensstemmelse med Gud i Tanke og Være, Sinds-
lag og Handling. Den Eenhed, som Kirken lærer, er
da kun Forbindelsen af Tvende, hvoraf det One gjælder
og betyder ligesaa Meget, som det Andet.

Arianisme. Nestorianisme; jvnf. § 48 og 49.

§ 257.

Hviler en saadan Mening paa grundfalske Forestil-
linger om Gud, saavel som om Mennesket, hvilket netop
kun derfor er det fuldkomne Menneske, fordi det er fuld-
kommen Et med Gud, saa kan den dog ikke uden Grund
ansøre til sin Undskyldning, at den kun saaledes desto
sikkerere kan vogte sig for den falske Sammenblanden af
det Guddommelige og Menneskelige. Men Opgaven er
netop ligesaa meget at undgaae denne Sammenblanden,
som Adskillelsen. Den christelige Kirke har med fuld-
kommen Ret forkastet Hiint lige saavel som Dette. Det
strider derfor paa det Bestemteste imod Kirken, at ansee
det Guddommelige i Christus som overvældende, absor-
berende det Menneskelige, hvilket med Hensyn til den le-
gемlige Fremtrædelse udtrykkes saaledes, at denne ikke
har været Andet end et Skin, og med Hensyn til Sjæ-
len, at den guddommelige Logos er i Christus traadt i
Stedet for den menneskelige Fornuft. Det Fornuftige i
Kirkelæren er derimod dette, at den hæver begge disse
Lærdomme, saavel den adskillende som den sammenblan-
dende, ud af deres Gensidighed, der er deres Falskhed,
og dermed da ogsaa ophæver dem. Da Forskjellen mel-
lem de to Naturer i Christus selv er kommen af Een-
heden, saa gaaer den vistnok tilbage i denne (der i Chri-
stus er Personens, d. v. s. Bevidsthedens Eenhed), men
uden at opløse sig og forsvinde deri.

Doketisme. Apollinarisme. Eutyhianisme; jvnf. § 49.

§ 258.

Men alt dette er skeet, fortalt af Skriften og beskyttet imod Misforstaaelse af Kirken, ikke for at blot vor Aand skal tænke rigtigt og Gud værdigt om den store Begivenhed, hvilket tilvisse ogsaa er nødvendigt, men fornemmelig for at vi skulle troe derpaa, d. e. at baade vore Hjerter skulle føle sig opløttede til Beundring af Guds uendelige Kjærlighed og Naade, og tillige, at vort Liv og Levnet aldeles skal omdanne sig derefter. Thi da Gud er saa langt fra at være en Menneffjende, at han tvertimod gjer sit guddommelige Væsen til Et med det menneskelige, saa skal ogsaa Menneffet herefter ikke mere være Guds Fjende, tvertimod skal al Fjendskab mellem Gud og Menneffet være udslukket, og ligesom i Kristus det Legemlige stedse var det Aandelige underordnet, saaledes er Christi Deeltagelse i alt Menneffeligt tillige vor Aands Befrielse fra Kjødets vanærende Herredømme. Den menneskelige Natur har Gud antaget, for at Menneffene skulde antage et gudeligt Sindelag, og blive skiffede til og begjærlige efter i alle deres Tanke og Gjæringer at stemme overeens med ham og hans hellige Villie.

A. G. 10, 43; 3, 17. 18. 1 Joh. 5, 10. 12. Joh. 8, 42; 16, 27; 3, 20. Hebr. 2, 14 ff.

§ 259.

Kun ved en saadan Enhed af den menneskelige og guddommelige Natur, saaledes som den af Gud selv er stiftet i Jesu Christi Person, og kun ved den menneskelige Naturs Forening med den guddommelige, saaledes som den ved Troen paa Kristus, eller ved at blive Et med ham, er bleven mulig for alle Menneffer, ere disse blevne skiffede til og deelagtige i alt Sandt og

Godt og derved ogsaa i Saligheden: thi som Gud er Sandheden, Kjærligheden og Saligheden selv, saa er og han alene disses Kilde for alle med ham forenede Væsen. Og ligesom Gud allerede for sin fuldkomne Menneskevorden og Antagelse af den menneskelige Natur stedse mere eller mindre har antaget sig denne, saaledes ere ogsaa for Christus alle vise og retskafne Mennesker kun ved denne Guds Naade og Nedladelse bleve vise og retskafne, saavel som salige. Hvor meget mere er det da efter Christi Tid Betingelse for og Begyndelse til al menneskelig Sædelighed først at komme i det Forhold til Gud, hvori Kjærligheden til det Sande og Gode først bliver mulig. Dette Forhold knyttes ved Troen paa Christi Person og gudmenneskelige Liv, og bliver da ogsaa i Alle, som troe derpaa, Grundvolden for et lignende jouligt Forhold til Gud og for et Gud velbehageligt, christeligt Levnet.

Matth. 16, 13—18. Joh. 20, 31. 1 Joh. 5, 1.
Luc. 11, 27. 28. N. G. 10, 35.

Andet Afsnit.

Om Christi Tilstande.

§ 260.

Jesu Christi Liv paa Jorden og i Himlen er en overveiende Fremtræden af hans guddommelige og hans menneskelige Liv, betragtet, dels fra den ene, dels fra den anden Side. Læren om og Erkjendelsen af Christi Tilstande, er den dialectiske Bevægelse i Begrebet af Enheden af begge Naturen i hans Person, hvor den ene stedse skinner ind i den anden, og den ene aldrig er

uden den anden. Til disse Forloferens forskjellige Tilstande høre alle de i det apostoliske Symbolum opstillede Facta i hans gudmenneskelige Liv. Men allerede i Skriften er alt Herhenhørende sammenfattet i Fornedrelses- og Dphvielses-Standen; begge Tilstande fremstilles der som følgende efter og paa hinanden, og begge omfatte fuldstændigt hele Jesu Liv, saaledes som det er fremstillet i den evangeliske Historie.

Phil. 2, 6—10. 2 Cor. 8, 9.

§ 261.

Guds Søns umiddelbare Fremtrædelse i Menneſſeheden formidles os ved, at der saaledes ſkjænes mellem en dobbelt Tilstand, hvortil alle Situationer i hans Liv kunne føres tilbage. Først i denne Formidling blive begge Christi Naturer fuldstændigere og bestemtere erkjendte i deres indre Forhold til hinanden. Det i og for sig Menneſſelige fremtræder deri som det Nedre, til hvilket Det, der i og for sig er det Høie, nedlader sig. Imidlertid vil man dog ikke kunne opfatte Guds Antagelse af den menneſſelige Natur som en Fornedrelse for ham: Den er en i selve Guddommens og Menneſſehedens Idee indeholdt og i Guds evige Frihed og Kjærlighed grundet Nødvendighed; det er meget mere kun den med Gud forenede menneſſelige Natur, for hvilken disse bestemte Tilstande, Fornedrelsen og Dphvielsen, ere mulige. Ikke deri, at Gud er et Menneſſe, men vel deri, at han træder synlig frem som Menneſſe, at han, den evige Almagt, gaaer ind i al den menneſſelige Naturs Afmagt og Svaghed, viser sig saavel det Nedre i hans menneſſelige Fremtrædelse, til hvilket han med Frihed beslutter sig, som det Høie i den guddommelige Wiisdom, som manifesterer sig deri.

§ 262.

Derfor maa ogsaa, saa nødvendig og med Guds evige Raadslutning til Verdens Forløsning overeensstemmende Christi Aabenbarelse end var, dog den bestemte Maade, hvorpaa han i sin Aabenbaring bevæger sig og lever, ganske betragtes som et Værk af hans Frihed og frie Magt. Fornedrelsen er i enhver Henseende Selvfornedrelse, fri Nedladelse; paa Grund af denne Frihed skinner hans guddommelige Væsens og Oprindelses Høi-
hed bestandig ind i hans menneskelige Fremtrædelses Ringhed. Hiin har sin Virkelighed i denne; men denne har sin Sandhed i hiin. Heraf følger, at det er en usand Betragtning og Behandling af Jesu Liv, naar Man dermed udelukkende holder sig til det individuelle Phænomen, naar Man løsriver den menneskelige Side af dette Liv fra den guddommelige, og saaledes adskiller, hvad der til uendelig Salighed for Verden er forenet i Kristus. Man behøver ikke (doketisk) formedelst Guds phænomenale Liv i Christi Person at erklære hans menneskelige Tilværelse, Virken og Liden for et Skin; det er det i Sandhed virkelige Liv. Men Man maa heller ikke (arianisk eller nestorianisk) betragte Christi menneskelige Natur løsreven fra ethvert Forhold til den guddommelige, som selvstændig og sig selv nok, som kun eksisterende for sig selv eller Andre og afsluttet i sig selv. I Fornedrelsen var hans Liv endnu ikke kommen til sin Sandhed; derved kunde det ikke blive.

§ 263.

Til de forskjellige Trin af hans Fornedrelse hører nærmest hans Fremtræden i en Tjeners Skikkelse. Hvad der gjør den menneskelige Armod og Ring-
hed, Dømmelighed og Fordringsløshed i hans Liv indtil

han tiltraadte sit Værcæmbede, og endnu under dette, den Mangel og de Savn, som Herren under sin jordiske Vandring udsatte sig for, til en Deel af selve hans Forløsningsværk, det er, at alt Dette skete med Ham, hvis menneskelige Natur aldrig og i intet Dieblig var adskilt fra den guddommelige, Ham, der, idet han kun nedlod sig selv, gjorde Afkald paa Brugen af sine guddommelige Egenstaber, uden at renoncere paa Besiddelsen af dem, kun for paa alle disse Veie at komme os desto nærmere og blive os lig i alle Ting, undtagen i Bildfarelse og Synd, hvortil Mennesket ei blot fornedrer sig, men hvorved han tillige bliver fornedret, idet han gjør sig til en Slave af Bildfarelsen og Synden, hvilke ikke kunne findes hos Christus, men kun tillægges ham.

Marc. 10, 45. Matth. 20, 28. Luc. 22, 27. Matth. 8, 20. Hebr. 12, 2; 2, 17. 18.

§ 264.

Guds Søn som Menneske var vissefelig ingen Tjener, men han havde en Tjeners Skikkelse, saae ud som en almindelig Mand, var som et sædvanligt Menneske. Men denne Fremtrædelse i en Tjeners Skikkelse bør hverken antages for en Illusion, som om han ikke virkelig i sit udvortes Væsen eller efter den synlige Aabenbarelse var befunden i Ringhed, ei heller for Dphævelse af hans Frihed, som om han havde været afhængig af Nødvendigheden, var det end det Sandes og Godes Nødvendighed. Med Frihed fornedrede og nedlod han sig til Menneskeligheden, saa at det endog blev muligt for ham at synde og forlade Gud. Saaledes os lig i Alt, selve Bildfarelsen og Synden undtagen, er han ogsaa bleven fristet og har ladet sig friste, har udholdt Tviv-

len og Kampen, og har følt den menneskelige Friheds Dval i dens Mulighed til at gaae over til det Døde, i Evnen til ogsaa at kunne bestemme sig imod Gud, og hans Fornedrelse er endog gaaet tæt til Grændsen af Dvergangen til at forlade Gud, hvor al Eenhed med Gud syntes at maatte forsvinde, uden dog virkelig at forsvinde.

Hebr. 4, 15. 2 Cor. 8, 9. Matth. 4, 1—11. 1
Pet. 2, 22—25. Joh. 8, 46. Matth. 27, 46. Ps. 22, 2.
§ 265.

Under Synspunctet af hans frieste Selvfornedrelse henhører for det Andet hans Lidelse og Død. Thi ei blot har han for at tjene Verden og Guds Hensigter frivillig givet Slip paa den ham tilkommende Ret til og Besiddelse af guddommelige Egenskaber og Rydelsen af mange af Livets Behageligheder, men han har ogsaa overtaget den største, bitterste Lidelse og Døden selv. Ei blot bliver han, den ene Rige, fattig, for at den Fattige kan blive rig ved ham, men han, hvis Liv er den rene og fuldkomne Kjerlighed, dør, for at Kjerligheden ikke skal døe i Menneskeslægten. For at vi kunne komme i Besiddelse af det hvieste Gode, udfordres det hvieste Offer. Ogsaa dette er vel ifkun skeet med Forløserens menneskelige Natur, da den guddommelige som saadan hverken kan lide eller døe, men dog er det ikke skeet uafhængigt af al Forbindelse mellem den menneskelige og guddommelige Natur; thi hvad der gjør dette Trin af Forløserens Fornedrelse saa herligt og vel-signelsesrigt for Verden, er netop, at det er Hans Lidelse og Død, i hvem Gud tillige paa det Fuldkomne er Et med Mennesket.

Matth. 26 og 27. Marc. 8, 31. Matth. 21, 42.
Luc. 24, 26. Joh. 10, 12. 17. Hebr. 2, 9. Jes. 53, 9.

§ 266.

Til Fornedrelses = Standen maa ogsaa Forløserens i det apostoliske Symbolum anførte Medfart til Helvede henregnes. Denne Artikel har ikke fra Begyndelsen af været i Troesbekjendelsen, men vel — efter gamle Beretninger — i Kirkens Tro. Dette beviser kun, at det manglede paa samstemmende Fortolkning af de herhen hørende Skriftsteder. Derfor er der ogsaa overladt Bekjendelsen af denne Lære stor Frihed i Forklaringen deraf. Helvedes tilsyneladende Seir over Kristus ved hans Død slaaer umiddelbart gennem hans Død og netop derved, at han indtræder i dette Helvede, over til sit Modsatte, til Overvindelsen af Helvede; Underverdenens stærkeste Lænker og Kræfter ere brudte; idet Helvedes Rige staaer paa sin Magtudvillings Spidse, bliver ogsaa tillige Himmeriges Rige aabenbart. I denne sidste Handling af Christi Fornedrelses = Stand er der saaledes fremstillet os som skeet paa dens yderste Punkt, hvad der efter Johannes var hans Aabenbarings Begyndelse —: han kom som et Lys i Mørket, som han endnu bestandig kommer alle vegne, hvor formedelst hans Aands Magt den mørke Bevidstheds Porte gjenbrydes ved Evangeliet.

1 Pet. 3, 18—20. A. G. 2, 27. Aab. 1, 18; 12, 7 ff. Ephes. 4, 8. 9. Col. 2, 15.

§ 267.

Jesu Christi Ophvielses = Stand frembyder os Billedet af et gudmenneskeligt, men forklaret Liv, i hvilket den guddommelige Magt og Egenkab fortrinsviis og overveiende udvikler sig. Men det er netop den menneskelige Natur, der bliver ophviyet, men i den inderligste Eenhed med den guddommelige, og ved denne er det, at

den kommer til denne Forherligelse. Først i denne Døphvielse viste det sig, at hans tidligere Liv i Endeligheden og den frie Fornedrelse kun havde været det tilhøylede, til sin Sandhed endnu ikke forklarede Liv, skjøndt dette havde hiint til sin nødvendige Forudsætning.

Phil. 2, 9—11.

§ 268.

Allerede midt i Fornedrelses-Standen viser sig derfor ikke sjældent dette Christi høiere Liv i Modsætning til hiint nedre, som i Underne, f. Ex. Forklarelsen paa Bjerget, og i andre Beviser paa hans Herlighed midt i hans Tjener=Skikkelse. Naar — saaledes som det skeer i en blot historisk Theologi — Christi Undergjæringer, saavel de, han gjorde, som de, der skete med ham, kun opfattes som Historier, lige med alle andre Historier, fordi de i det Ydre og i Fortællingen staae ved Siden af og see ud som disse, saa føres Fortolkerne ved en saadan Anskuelse umiddelbart til Modsætninger, til Naturaliseringen, Psychologiseringen og Mythologiseringen. Men de ere just derved Undere, at de ikke lade sig forklare af Love, hverken af Naturens og Naturkræfternes, eller af Mændens og dens Villies og Virkens Love. De have en Side, fra hvilken de ikke ere Begivenheder som alle andre, de have deres Princip i Gud og følge nødvendigt med og i Gudmenneskets Aabenbaring. Det er Troen paa ham, der fastholder dem i Bibelen, og hvad Christendommen alene udelukker, er ligesaa meget at undflye, som at jage efter Undere.

Ps. 77, 15; 40, 6. Ap. G. 2, 22. Joh. 3, 2. Matth. 13, 58; 21, 15. Joh. 4, 42; 12, 37.

§ 269.

Til Døphvielses-Standen hører først Herrens Døp

standelse. Den var af ham selv længe forud forkyndt, og Troen derpaa blev af Apostlerne knyttet til en gammel Sandhed, der allerede forekommer i Psalmerne, nemlig, at Gud „ikke vilde tilstede sin Hellige at see Forraadnelse“, og, at „det var umuligt, at han kunde holdes af Døden.“ Kjendsgjerningen selv er historisk godtgjort og staaer i væsentlig Sammenhæng med den hele christelige Lære, skjøndt der forekommer Meget derved, som den til det Sandselige sig indskrænkende Forstand ikke kan forklare eller føre tilbage til Naturlove. Til den Christnes Tro udfordres kun endnu at tænke sig dette Factum paa en Gud og Forløseren værdig Maade, og danne sig en rigtig Forestilling derom, men især at adskille Det deri, der er eiendommeligt for Christus og hører med til Forløsningsværket, og Det, der i Skriften angives som en Folge deraf for alle Mennesker, samt at erkjende og anvende begge Dele til egen Opbyggelse og Forløsning.

Matth. 12, 40. Joh. 2, 19 ff; 10, 17. 18, Marc. 9, 9. Ap. G. 2, 24. Ps. 16, 10. Luc. 24, 46. A. G. 13, 36. 37. 1 Pet. 3, 18. Joh. 20, 19 ff. Phil. 3, 21. 1 Cor. 15, 35—58. 2 Cor. 4, 14.

§ 270.

Herpaa fulgte Herrens Himmelfart. Efterat han endnu i forgetyve Dage havde vandret paa Jorden med sine Disciple, indgik han i Himmelen, og afsluttede hermed først fuldkommen sit jordiske Livslob. For den christelige Tro er denne Lære ligesaa nødvendig som den, at han var kommen fra Himlen og med sine Tanker paa Jorden stedse tillige var i Himmelen. Denne Christi Overgang til Aandens og Himlens Rige kunde for dem, der bleve tilbage i Verden, ikke mangle Form af umiddelbar sandfælig Visshed; men mærkværdigt bli-

ver det, at deres Mod og Troesiver, der allerede var voret ved hans Opstandelse, heller ikke astog ved hans Himmelfart, men kun uendeligt forhøiedes; ja, inderligere og høiere, renere og mere levende end forhen blev nu først deres Samfund med ham, som om den sandfellige, legemlige Aabenbarelse og Nærvaarelse snarere kun havde været det Adskillende og det Hemmende for det fuldkomne, aandelige Samfund.

U. G. 1, 9—11. Marc. 16, 19. Luc. 24, 51. Eph. 4, 10; 2, 6. Joh. 14, 2—4.

§ 271.

Endelig nævner den Apostoliske Troesbefjendelse ogsaa hans Sæde ved Guds høire Haand, hvorfra han skal igjenkomme, at dømme Levende og Døde. Heri ere flere Momenter af hans ophøiede Tilstand, som i Skriften ere satte ud fra hinanden, indeholdte og sammensattede. Herhen hører først den Herlighed, han havde hos Faderen fra Evighed, dernæst hans Herredømme over Alt. Fremdeles den evige Tilsegnelse og Meddelelse af alt Det, hvad han ved sin Menneskevorden, sin Lidelse, Død og Opstandelse har forhvervet alle Syndere, og hans bestandige Kommen formedelst hans Aand. Til Slutning hans endelige Gjenkomst, ikke længere i Armod og Ringhed, men i Kraft og Herlighed, som Verdens Konge og Dommer, hvormed de Dodes Opvækkelse, denne Verdens Undergang og alle Tings Fornyelse skal være forbunden.

1 Pet. 3, 22. Hebr. 1, 3; 8, 1. Eph. 1, 20 ff. Matth. 16, 27. 2 Cor. 5, 10. 1 Thess. 2, 1—12. 2 Pet. 3, 12. U. G. 17, 31, Ab. 20, 12. 13. U. G. 3, 20, 21.

Tredie Afsnit.

Om Jesu Christi Fortjeneste.

§ 272.

Kun naar Man troer paa Jesus Christus, d. v. s. paa, at Gud er Et med Mennesket, at denne Eenhed er mulig og virkelig i hans Person, kun da kan Man ogsaa rigtig skjønne paa, hvad han har gjort til Verdens Frelse, og erkjende ham for Midleren mellem Gud og alle andre Mennesker, eller for Kristus. I denne Lære om Midlerembedet sammensætter Skriften og Kirken hele Jesu Christi Fortjeneste, og fremstiller den under hans prophetiske, præstelige og kongelige Embede. Ogsaa disse Betegnelser slutte sig udvortes nærmest til forgængelige, menneskelige og nationale Forhold, men have tillige deres indre, sande og egentlige Grundvold, idet de hvile paa uendeligt aandelige og evige Troessandheder, som det er Hovedsagen at erkjende i dem.

1 Tim. 2, 5. Hebr. 8, 6; 9, 15; 12, 24. Joh. 14, 6. 20. 21. A. G. 18, 28. 1 Joh. 5, 1.

§ 273.

Den hellige Skrift tillægger Christus Navnet af en Prophet. Som saadan er han et Sendebud umiddelbart fra Gud, og han kalder sig selv en saadan af Gud sendt Lærer. Ligesom det G. T.'s Propheter er han udrustet dertil med uendelige Aands-gaver. Gud salvede ham dertil med den hellige og mægtige Aand. Men til Jesu Christi Lære horer ei blot Ordet af hans Mund, Underviisningen og Dphsningen om Guds evige Raadslutninger, Anviisningen til Salighed, men

ogsaa selve hans Liv, der som lærende er Exemplet for os. Derfor fremstilles han ogsaa i Skriften som Mønsteret til Efterligning; han er uden Synd og Dydens Forbillede. Hovedtanken og Betydningen, der ligger til Grund for Christi prophetiske Udbede, er, at den sande Religion er stiftet ved hans Aabenbarelse og Virksomhed som Sandhedens Lærer. I og med Guds Søns Fremtrædelse som Menneſte er den guddommelige Sandhed fuldkommen bleven aabenbaret og menneskelig. Nærmest derved er han Stifter af et nyt Forbund mellem Gud og Menneſkene og Verdens Forløser.

5 Mos. 18, 18. 19. A. G. 3, 22. 25; 7, 37; 10, 38. Luc. 7, 16; 24, 19. Matth. 22, 16. Hebr. 3, 1. Joh. 3, 34; 12, 49; 8, 12. 32. 36. 37; 14, 6; 18, 37. Col. 2, 3. — 1 Joh. 2, 6; 3, 3. 5. 1 Pet. 1, 19; 2, 4. Phil. 2, 5. 2 Cor. 5, 21. Hebr. 4, 15; 5, 8.

§ 274.

I og for sig er Religionen vel ikke fremmed for noget Menneſte eller Folk; i ethvert Menneſte fremkommer Gudsbevidstheden i og med Selvbevidstheden. Hvad Aandedraget er for Legemets Liv, det er Troen for Sjælens Liv. Hvad Lusten og Lyset ere for alle levende Væsener, det er Religionen for Aanden og Tankningen. Kun til denne Disposition eller den Maade, paa hvilken der fra Guds Side er disponeret over alle Menneſter og Folkeslag, kan enhver guddommelig Virksomhed og Foranstaltning til Menneſteslægts Opdragelse knytte sig og derfra af føre til højere Trin; og paa den forskjellige Grad, i hvilken den Sfranke, Gudsbevidstheden finder i den naturlige Verdens- og Selvbevidsthed, har ladet sig overvinde, grunder sig saavel Mangfoldigheden som Forskjelligheden i de forskjellige Religioner.

§ 275.

Den sande Religion, der saaledes var til gennem alle Tider, er af Jesus Christus bleven stiftet derved, at han gav den en saadan Begyndelse i Tiden, at den derefter kunde blive alle Menneskers og Folkelags Religion, at han befriede den fra alle Individualitetens og Nationalitetens Indskrænkninger, og førte den tilbage til Aandens Substantialitet. Den grændseløse Mangfoldighed og Forskjellighed i de hedenske Religioner og deres Cultus udsprang af og formede sig efter disse Religioners Forgrening med de enkelte Folkelags særegne Beskaffenhed. Det jødiske Folk har i den Grad misforstaaet den sande Tanke, at det var det af Gud udvalgte eller Guds Folk, at det forvandler den til den meest sneverhjertede Particularisme, og tilsteder Had til alle andre Folk, som ikke ere Abrahams Afkom efter Kjødet.

Ap. G. 10, 34 ff.

§ 276.

Stiftet er den sande Religion bleven ved Jesu Christi Lære: Gud er Aanden. Ved denne Sætning ophæves først enhver hedensk Religion, hvis Mening er: Gud er Naturen. Mennesket bøier sit Knae for Naturen eller for sine egne Hænders Værker; denne Tilbedelse er forbi; Folkenes Respect for Naturen hører op; hvad de tilbede, er Gud, Aanden. Men ogsaa den jødiske Religion fastholder hiin Sætning; thi er end Tanken om Gud som Aand ikke fremmed for den, saa at den derved i Sammenligning med Hedenskabet er den aabenbare Religion, saa vides denne Aand dog endnu ikke som Faderens og Sønnens Aand, og Jødedommen selv er derfor den endnu ikke fuldkommen aabenbare Religion. Ved Tanken om Gud som den Treenige hæver

Christendommen sig fuldkommen ud over Hedenskab og Jødedom. Taler Man altsaa om Christendommens Aand, saa maa derved ikke tænkes paa nogen anden Aand, end Faderens og Sønnens Aand.

Joh. 4, 21—24.

§ 277.

Denne den ved Christus stiftede Religions Aand er, efter sit Indhold, den uendelige Sandheds Videnskab og den uendelige Kjærligheds Magt. Den christelige Religion er Aandens og Sandhedens, Kjærlighedens og Frihedens Religion. Det, den stifter i Alle, der tilægne sig den, er Livet i den guddommelige Sandhed og Kjærlighed. Med hün omfatter den Tænkning og Sindelag, med denne Villie og Handling. Ved begge begrundes den Menneffets Salighed, som Menneffet skal berede sig ved Tro og Kjærlighed. Ofte betegnes Saligheden saaledes ganske kort som Forløsningens Formaal.

Joh. 6, 63. Rom. 8, 2. 2 Cor. 3, 6. 8. Gal. 5, 22.
 1. Cor. 16, 30. 31. Phil. 2, 12. 13. Rom. 10, 10. 2 Thesf.
 2, 13. 1 Thesf. 5, 9. 1 Pet. 1, 9. 10. 1 Tim. 1, 15.

§ 278.

Som den absolut aabenbare Religion er Christendommen dette: at den har høvet al Religions Væsen til dens fuldkomneste Form. Efter sit substantielle Væsen var den sande Religion i Verden fra Begyndelsen af; Gud har ikke begyndt at være Fader, Søn og Aand; Aneiser og Spor selv til denne Lære findes i alle forchristelige Religioner, og hvad der er det Substantielle og Sande i den hedenske og jødiske Religion, er det Christelige i dem; i denne Henseende kan Man neppe betragte dem som tre forskjellige Religioner. Christendommen som Re-

ligionen selv er efter dette sit Væsen ikke opstaaet. Guds evige Sønns Raadesol har oplyst alle Tider og Folkelag, og dette er netop den guddommelige Kaldelse, alle Menneskers og Folkelags Bestemmelse til Christendommen.

Joh. 8, 58. Ephes. 1, 4. 1 Pet. 1, 10.

§ 279.

Men sin sande, med Væsenet overensstemmende og altsaa væsentlige Form har Religionen først erholdt i Christendommen. I denne Form er den aabenbaret og opstaaet paa en vis Tid, i et bestemt Land, og bleven Verdens og Menneskeheds Giendom. I denne Form har den ikke længere nogen Hindring eller Skranke i noget Individ eller Folk; den angaaer Menneskene som saadanne. I denne Form har den optaget al Religions Væsen i sig og aabenbaret, hvad der endnu var skjult i Hedenskabet og Jødedommen. Christendommen er Manifestationen af alle forchristelige Religioners Hemmeligheder, og netop derved i egentlig Forstand Aabenbaring, at Enhver kan faae at vide, hvad den er. Christelige Mysterier kan der vel gives, ikke i den Betydning, at de skulde være utilgængelige i sig selv, men for saavidt de ere det for Denne eller Hiin, og Ingen befunder sig i Christendommens fulde og ufordunklede Lys. For det naturlige Menneske er Christendommen det største Mysterium; men der gives ingen objective Mysterier længere, men kun subjective. Ligesom Hedenskabet og Jødedommen endnu ere tilhyllet Christendom, saaledes er denne bleven den aabenbare, d. v. s. den fra Formen ganske og aldeles befriede hedenske og jødiske Religion. Enhver from Hedning og Jøde er en skjult Christen, og hans Bestemmelse er kun, at Christendommen skal blive aabenbar i

ham. Hedenkabet er den sande Religions med Stjerner besaaede Natstide; Jødedommen er dens maaneclare Nat; men Naanen har alt sit Lys alene fra Solen.

§ 280.

Men hvad vil det da nu sige andet, end at denne Religions Stifter er ikke et Menneſte, som enhver Anden, men det Menneſte, der veed Gud, som Gud veed sig selv. Deri opnaaer Religionens Væsen sin absolute Form, at i hans Person den menneskelige Naturs Form er aldeles adæqvæt med og svarende til det guddommelige Væsen. Han er selv Sandheden og Livet; derfor er det ogsaa med guddommelig Ret, at han stedse i sin Lære fremfor Alt forlanger Troen paa sig selv. Ikke fra Menneſter har han sin Erkjendelse af de guddommelige Sandheder, ei heller behøver han dertil menneskelig Underviisning og Videnskab. Overhovedet kunde ikke et Menneſte, men kun Gud, ei heller Gud i Abstraction fra den menneskelige Natur, men kun det Menneſte, der er fuldkommen Et med Gud, stifte den sande Religion. Da saaledes Jesu Christi Religion som Lære og Vidnesbyrd ikke er noget fra hans Person væsentlig forskjelligt, men netop har sin Gjenstand i ham selv, hans guddommelige Herkomst og Bestemmelse, saa bør den heller ikke i nogen væsentlig Henseende adskilles fra ham. Ligesaa lidet bør denne Religions menneskelige Side og Fremtrædelse, hvori den som guddommelig har sin Virkelighed, adskilles fra denne samme guddommelige Side, hvori den menneskelige har sin Sandhed (saaledes som det skete i Dplysningens Periode), som om det menneskelige ved ham var det i og for sig Ufuldkomne, da meget mere netop Dette er Guds hviefte Velgjerning,

at den guddommelige Sandhed i den christelige Religion blev menneskelig.

Joh. 14, 6; 12, 44. 45; 18, 37. 1 Joh. 3, 23.
Matth. 11, 27—30.

§ 281.

Ja, netop Dette, at den Bevidsthed, Gud har om sig selv, ikke er forskjellig fra den Bevidsthed om Gud, som Mennesket Jesus Christus har, og at saaledes Guds guddommelige Bevidsthed er bleven et Menneskes Bevidsthed og Liv, er den sande Religions Stiftelse. Christi Religion er hans Bevidsthed og Liv, og derfor er hans Liv og hans Historie den sande Religions eget Liv og Historie, altsaa det Personlige og Historiske saa væsentligt og inderligt sammenvoret med denne Religion, at det kun ved at lemlaste den selv kan adskilles fra den. I denne Betydning af den christelige Religions Eenhed med dens Stifter kalder Paulus den selv *Xριστος*, saa at det, „at prædike Christus“ er det selv Samme, som at forkynde hans Religion. Af samme Grund ere Kjendegjerringerne ved hans Fødsel, Død og Opstandelse ei blot historiske Facta, men tillige den christelige Religions Sandheder, dens Dogmer. Saaledes kaldes den christelige Religion ogsaa ofte Læren om Korset. Det er al sand Religions evige Ideer, der paa hiin historiske Grundvold bringes os til Bevidsthed.

1 Cor. 1, 23; 2, 2. Ephes. 4. 20. 1 Cor. 1, 18,

§ 282.

I Verden indtræder denne christelige Religion nærmest som et enkelt Menneskes Bevidsthed. Men hvad Mennesket som enkelt Subject stifter, det er ogsaa kun noget Subjectivt. Den christelige Religion indskrænker sig ikke til blot at være et enkelt Menneskes Eiendom

eller endog hans Liv. Som Guds Søn er dette Menneſte ei blot det enkelte Menneſte, men tillige det abſolut almindelige Menneſte. Hans Religion er ikke blot hans Religion eller Fromhed, ikke hans eiendommelige Sag, men hele Menneſtehedens. Det er ikke Sandhedens Vaſen at være Privateiendom, men netop ogſaa at worde, hvad den er i ſig ſelv, hele Menneſteſlagets Fællesgods. Chriſti ſubjective Religion er i ſi Vaſen objectiv; ſaaledes bliver den til Verdens Bevidſthed, og dermed begynder Forløſningen nu ogſaa fra Verdens Side.

Joh. 14, 6; 8 32.

§ 283.

Den Bevidſthed, ſom Menneſtet Jeſus Chriſtus har om Gud, er ikke Tro, men abſolut Viden. Som ſaadan er den Muligheden til Verdens Forløſning, til dens Befrielse fra ſig ſelv og al Endelighed, nærmest ved Sandheden, der nu kan erkjendes. Hvad der ſaaledes i Chriſtus er abſolut Viden, bliver til Verdens Tro. Ei blot derved er den ſande Religions Stiftelse Verdens Forløſning, at den er Befrielse fra Daarſkab og Dvertro, fra al falſk Gudsdyrkelse o. ſ. v., men ogſaa derved: at den er Troen paa Ham, i hvem alle Wiſdommens og Erkjendſens Skatte ligge ſkjulte, ſaaledes, at de fra nu af ere tilgængelige for Enhver, at den er Aabenbaring og Meddeleſe af de dybeſte Lærdomme om Guds Vaſen, Villie og Raadſlutninger, at den er Nøglen til al Erkjendſe af Gud, ſaaledes, at en oprigtig og ſikker Stræben efter at erkjende den guddommelige Sandhed overhovedet forſt igjen er bleven mulig, efter at ved Midleren en fri Communication atter er aabnet mellem Gud og Menneſtet. Dette, at

Gud fordyber sig i denne største Fornedrelse og concentrerer sine Aabenbaringer til et Menneske som Midtpunktet, er saaledes umiddelbart bleven det Udgangspunkt, hvorfra den største Expansion tager sin Begyndelse.

§ 284.

Denne Character, at den som den subjective tillige er den objective, havde Religionen hidtil endnu ikke havt i Verden. I alle dens tidligere Skikkelser i Verden var den meget mere bunden til Subjectiviteten og Nationaliteten eller indstrænket til Menneskenes og Folkenes Eiendommeligheder. I denne isolerede og med Subjectet forgængelige Skikkelse viser den sande Religion sig hos Hedningerne, s. Ex. hos Socrates; men just derfor kunde den ei heller forandre Verdens almindelige Skikkelse; Religionens offentlige, herskende Character var og blev naagtet saadanne enkelte lysende Punkter, og ikke mindre efter dem end forhen, Dvertro, Afgudsdyrkelse og Fleerguderi. Havde end den sande Religion i Israël opnaaet Objectivitetens Bestemmelse, nemlig Nationaliteten, saa var den dog tillige endnu behestet dermed som med en Skranke. Den sande Objectivitet opnaaer Religionen først, idet den ei blot i sig er bestemt som den almindelige, men ogsaa virkeliggjør denne Bestemmelse. Den kan ikke blot tilhøre et enkelt Menneske eller et enkelt Folk; tværtimod tilhøre alle Mennesker og Folkeslag den. Denne sin almindelige Character realiserer den christelige Religion under Skikkelse af Menigheden. Som den sande Religions Stifter er Jesus Christus tillige Kirkens Stifter. Hedenstabet har ingen Kirke, thi denne er netop Samsundet af Dem, der ere forenede i den sande Tro. Men hvad der allerede var forberedet eller anlagt i Israël, og kun endnu indstrænket til eet Folk,

det udvider sig nu og bliver i sin nye Skikkelse til Verdens Skikkelse og Forløsning.

§ 285.

Ved den christelige Læres Forplantelse i Kirken skee det nu, at den christelige Religion fra Stifteren af kommer til Enhver og bliver subjectiv, saaledes, at den nu ogsaa kan blive hans Religion, og han i Troen paa Jesus Christus og i et Levnet efter hans Bud kan finde sin Forløsning. Ligesom den objective Religion eller Kirken kun er virkelig i sine enkelte Medlemmer, saaledes er ogsaa den christelige Religion kun virkelig og virksom som den Enkeltes Religion. Til den Enkelte vender den absolute Religion sig altsaa gennem den objective Religion, for ad Underviisningens og Meddelelsens Vej at gjøre sine Sandheder til hans Sandheder, hans Overbeviisning. Det er Jesu Christi i Kirken levende Aand, der bestandig overleverer den rene christelige Sandhed fra en Tidsalder til en anden; derfor er den heller ikke nogenstunde ganske gaaet under eller forsvunden, ihvorvel den ofte er bleven fordunklet eller forfalsket. Den rigtige Erkjendelse af Christi Læres Indhold er den væsentlige Betingelse for al sand Aandsophvning. Alle andre Kundskaber erholde først derved deres Værd, at Nærmest hvieste og dyrebareste Gode bliver erkjendt. Nærmest vender denne Lære sig til Forstanden, og kræver og frembringer rigtige Forestillinger om de enkelte Sandheder og Lærdomme. Den fordriver Aandens naturlige Mørke med Hensyn til det Guddommelige og Evige, og antander i dets Sted den guddommelige Erkjendelses Lys.

Joh. 6, 45; 17, 3. 1 Tim. 2, 4. Matth. 6, 23.
Luc. 1, 79. Joh. 1, 5; 3, 19. A. G. 26, 18. Ephes. 1,
17, 18; 5, 14. 1 Cor. 2, 14.

§ 286.

Endffjondt den christelige Tro saaledes nødvendig
 antager Subjectivitetens Form, er det dog efter dens
 væsentlige Indhold kun i Kirkens Tro, at den har sin
 Sandhed og Bisheden om sin guddommelige Oprindelse.
 Det er derfor en falsk Lærefætning, at den Christne, og
 navnlig den evangeliske, i Troesfager ikke er bunden ved
 nogen menneskelig Autoritet. Hvorledes? Skulde altsaa
 Jesu Christi og hans Apostlers og alle af hans Mand
 i Kirken opfyldte og oplyste Mennechers Lære ingen An-
 seelse og intet Værd have for ham, og han i sin Tro
 være ganske uafhængig deraf, som om han nu først al-
 deles forfra skulde begynde at erkjende og stifte den gud-
 dommelige Sandhed, og denne ikke tvertimod var stiftet
 og overleveret, kun for at han i sin Tro kunde stemme
 overeens med den? Dette er den evangeliske Christens For-
 trin, at han ogsaa kan vide den bibelske og kirkelige
 Troes Autoritet som den fornuftige og nødvendige, at
 han fri for al Troesvang tør prøve den og udfondre
 alt det Urene og Urigtige fra den, som i Tidens Løb
 har hængt sig ved den.

Joh. 7, 16—18. 1 Cor. 3, 11. Ephes. 2, 20; 5,
 10. 1 Thess. 5, 21. 1 Joh. 4, 1.

§ 287.

Men Jesu Christi Lære vil ei blot oplyse vor Mand,
 den vil ogsaa bevæge vor Villie og tiltale vort Gemyt,
 hvis det var muligt, at den uforlignelige Skønhed og
 Gode, der boer i Guds Ord, saaledes som det gjennem
 Jesu Christi og hans Apostlers Mund klinger over til
 os fra en anden Verden, ikke skulde have rørt og for-
 bedret os. I Særdeleshed skulle vi ikke betragte Jesu
 Christi Lære som Noget, der kun angaaer hans Tid og

hans Folk; tværtimod skulle vi ansee den for vedkom-
mende alle Tider og Folkeslag, og saaledes ogsaa umid-
delbart rettet til os, anvende den paa vort Liv, at den
kan hellige os og anspore os til alt Godt. I den chris-
telige Religion er Sædelæren ikke væsentlig og i Prin-
cipet forskjellig fra Troeslæren, men udgjør ved sin Keen-
hed, Skjønhed og Høihed en af dens ædlestes Sider.

Hebr. 10, 26. Col. 3, 10. Phil. 1, 9. 1 Cor. 8,
1; 13, 1 ff.

§ 288.

Evangeliets Sædelære prives med Rette som den
almindelige og nødvendige, d. e. som den fornuftige, den
Gud og Mennesket værdigste. Men naar den betragtes
for sig selv som selvstændig og uafhængig af Troen paa
Christi Person, saa horer den op at være den christelige,
og gaaer tilbage til den almindelige Fornuftmoral. Hvor
mange fortræffelige Buisdomsregler, moraliske Ordspog
og Sententser findes ikke hos de Vise iblandt Grækerne,
Romerne, Chineseerne o. s. fr., uden at disse derved
kunde give Verden en anden Skikkelse. En i Sandhed
ny og eiendommelig Lære, et nyt Bud er den christelige
Sædelære derved, at den har sit Princip i den chris-
telige Tro, og at det kun er i dette Lys, den fremstiller
kun i denne Grund, den befæster Alt, hvad den fordrer
af Mennesket, De Livspulser, der i denne Moral i
Sandhed sætte det dybeste sædelige Liv i Bevægelse, ere
især: den Erklæring, at alle Mennesker fra Naturens og
Egenwilliens Side ere Syndere, at de ved sig selv og
deres egen Retsfærdighed ere fortabte, og at de uden Bød
og Erkjendelse af den naturlige Fordærvelse have for-
spildt den evige Salighed; fremdeles: Forkyndelse af
Guds Naade i Christo Jesu og Meddelelse af Kraften

til alt det Gode og til den Retfærdighed, der gjælder for Gud, ved Troen paa Christus, Sindelagets Helliggjørelse, Hjertets Reenhed, Fred og Glæde i den hellige Aand; endelig den Fordring, at Mennesket fra sin Side skal tilegne sig alt Dette, nærmest med sin Bevidsthed og sin Tro, dernæst ved sin Villie og Handling, ved at opløste sit Liv til hiin Kjærlighed, der er Lovens Fylde og frugtbar paa alle gode Gjærninger. Paa denne Maade er denne Sædelære overalt Henviisning til Forløsningen, saaledes som den er fuldbyrdet i Christo Jesu, den menneskelige Naturs Forening med den guddommelige.

1 Joh. 1, 8 ff. 2 Cor. 7, 10. Rom. 10, 4. Gal. 5, 21. Luc. 17, 10. 1 Cor. 4, 5. Matth. 21, 21. 22. Joh. 13, 34; 10, 11.

§ 289.

Elf Gud og Din Næste som Dig selv — dette er det største Bud, og dette gjentager Frelseren kun som et gammelt Bud, der allerede findes i det G. T. Men nyt falder han dog tillige dette Kjærlighedens Bud, paa Grund af Tanken, der ved ham er bleven Sjælen i denne Kjærlighed. Thi indtil Christi Komme var al Kjærlighed mellem Menneskene indbyrdes deels kun den naturlige, deels kun den borgerlige Kjærlighed. Hiin er den fra Kjød og Blod udspringende, men ogsaa dertil sig indskrænkende Familiekjærlighed. Den anden er Principet i den store politiske Dyd, der hos Grækerne og Romerne har frembragt saa mange glimrende Exempler og Bedrifter. Ogsaa hos Jøderne var Kjærligheden endnu, som den naturlige og borgerlige, indskrænket til dem selv. Den Kjærlighed, der udspringer fra Jesu Christi Aand i Troen paa ham, gaaer, idet den i sig optager og helliger Familie- og Fædrelands-

Kjærligheden, tillige ud over alle Familielivets og Nationalitetens Sfranker, har Menneskene som saadanne til Gjenstand, og er altsaa almindelig Menneskekjærlighed. Men denne er ogsaa Kjærlighed til Næsten; hiin har sin Virkelighed i denne, denne sin Sandhed i hiin. Et nyt Bud er denne Kjærlighed bleven ved Christus, fordi alle Mennesker og Folkslag i hans Aand kun udgjøre een Familie, eet Broderfolk, hvori alle andre Forskjelligheder tabe deres Betydning som Hindring for Kjærligheden, og fordi han ei blot i sit eget Liv har givet os Exemplet paa denne Kjærlighed som den reneeste Virkelighed, men ogsaa ved sin Aands og sin Kjærligheds Magt har samlet sig en Menighed, i hvilken dette Bud ogsaa virkelig bliver opfyldt saaledes, som han meente det.

5 Moseb. 6, 5; 10, 12; 30, 6. 3 Moseb. 19, 18.
1 Tim. 1, 5. Matth. 22, 34—40.

§ 290.

Den Sædelighedslov, som Gud selv har skrevet i Enhvers Hjerter og stillet os for Dine i de hellige ti Bud, er den christelige Lov, idet Christus ei blot har fornyet, men ogsaa opfyldt den. I denne Betydning er Kristus Lovens Ende, thi han ophævede den, idet han opfyldte den. Derved ophæves altsaa Loven, at Mennesket optager den i sin Villie, forvandler den til sin Villie og gjør med Frihed, hvad den bydende Nødvendighed, nemlig Loven, fordrer. Kjærligheden er Lovens Fylde. Den i Loven udtalte guddommelige Villie skal være den menneskelige Villie. Var Menneskets egen Villie hans Himmerige, saa vilde han snarere være i Helvede: thi denne hans egen, naturlige, kjødelige Villie er hans Fordærvelse. Først idet den guddommelige Villie

bliver Menneskets egen Villie, kommer han i Himmerige.

Matth. 5, 17. Rom. 8, 4; 13, 10. Gal. 5, 14, 18; 3, 10. 13. Rom. 10, 4.

§ 291.

Men ogsaa nu, endnu i den christelige Verden, fe-
rer den guddommelige Lovgiver Jesus Christus Mennesket ved Loven over forskjellige Trin, og stiller ham under Loven, saalænge han ikke fuldkommen har opfyldt den. Allerede det borgerlige Selskab kan ikke bestaae uden Love, saalænge alle Menneskers Hang til at overtræde Loven er større og mægtigere, end deres Lyst til at opfylde den. Kun ved Loven sikkes Enhver hans Ret. Uden Lovens Virksomhed som Civil- og Criminal-Lov, vilde Orden, Ret og Retfærdighed være opløst i Verden. Det er Lovens uendelige Magt, at den griber og nedslaaer Enhver, der overtræder den, og vender sin haarde straffende Side ud imod Overtræderen. Ogsaa den borgerlige Lov bør den Christne holde hellig, d. v. s. ei blot ikke overtræde den, men ogsaa anerkjende den i dens Hellighed og som guddommelig Villie. Udfrygten for Loven i alle dens Stikfælses har den guddommelige Villie i den til sin Gjenstand. Dyrigheden og Statens Overhoved staae i Guds Sted og værne om Lovens Magt og Gyldighed.

Matth. 19, 17, 1 Joh. 2, 3. 5 Mos. 27, 26.
Rom. 5, 13. 1 Tim. 1, 8. 1 Pet. 2, 17.

§ 292.

Ligeover for Loven, allerede som den borgerlige Lov, men endnu mere saaledes, som den i Samvittigheden giver sig tilkjende i Enhvers Indre, gjør ethvert Menneske den Opdagelse, at der er en Tilboielighed til de

Forbudne i ham, og kommer han til den Overbeviisning, at han ikke er saaledes, som han skal være; Lovens erklærer ham for en Synder; af Loven kommer Erkjendelse af Synderne, Sorg over Synden, Angst og Fortvivlelse; thi Loven tilgiver ingen Synd. Da opstaaer med Rette Bekymring for vor Salighed, naar vi vilde blive salige alene ved Loven og Lovens Gjerninger. Dette er da den store Betydning, som dette Speil paa den menneskelige Uretfærdighed har, at Længselen efter Forløsningen og Syndernes Tilgivelse opstaaer derved, og at Loven er en Tugtes og Læremester, der henviser os til Kristus og opdrager os for ham. Ligesom Menneskehedens Liv under Loven i det G. T. har været den verdenshistoriske Forberedelse til Evangeliets Naadetid, saaledes har den endnu bestandig den Kraft og Betydning for Enhver, at den først ret gjør Guds Naade i Jesus Kristus til en Fornødenhed for ham.

Rom. 3, 20. Gal. 3, 24. 25; 5, 4. Rom. 7, 11.

§ 293.

Naar saaledes Menneskets Gemyt har følt Bægten af Lovens Hammer, naar det, blodgjort derved, er kommen til Bevidsthed om Synden og om sin Trang til Naaden, er bleven gjenfødt, saa er dog Syndens Mulighed derved endnu ikke ophævet, Tilsvieligheden til det Onde endnu ikke udryddet hos ham, men det Gode er kun kommen til at herske over det Onde. Han kan endnu stedse atter falde ud af Naadestanden, og saaledes beholder Loven bestandig sin Magt og Gyldighed ogsaa for de Gjenfødte. Med enhver Synd, hvortil han forfalder, falder han tillige tilbage under Tugtemesteren, fra det N. tilbage i det G. Testament. Dette er Lovens

stedsevarende Mundværlighed ogsaa i Evangeliet. Lovens Endemaal er: at bringe Mennesket dertil, at han holder fast ved Naaden og gjør Christi Liv til sit eget, at opløste ham ved borgerlig Retfærdighed og tiltagende sædelig Dannelse til Guds Rige og til Guds Børns Frihed, saa at Ret og Retfærdighed er ham vigtigere end Alt, og Lysten til at synde stedse mere aftager og dør.

1 Joh. 5, 3. Matth. 11, 30. Rom. 8, 2. 1 Tim. 1, 8.

§ 294.

Den christelige Sædelæres og Sædelighedslovs Sandhed og Guddommelighed kundgør sig i Enhvers Samvittighed. Som vor Samviden med Gud er den vor Biden om Loven*), den hellige og ubedragelige Dommer i vort Indre over alle vore Tanker og Handlinger, det Guddommelige i ethvert Menneske, selve den Naade, paa hvilken Gud som Aand er i os, den guddommelige Aands Stemme, det Punkt, hvortil al Indvirkning paa Menneskeslægten i dens nærværende Tilstand alene maa knyttes, for at føre den tilbage til Sandhed og Retfærdighed. Til Samvittigheden, nærmest som sædelig Følelse, vender Jesu Christi Lære sig, og lader den klare Tankes, den bestemte Erkjendelses og Overbevøisnings Lys oprinde deri, og jo mere Man følger den, desto mere vil Man overtødes om, at denne Lære er af Gud.

Rom. 2, 14, 15; 14, 20 ff. 1 Cor. 6, 19. A. G. 24, 16. 1 Tim. 4, 2. 2 Cor. 1, 12. Rom. 8, 10. A. G. 23, 1; 24, 16. 2 Tim. 1, 3. Tit. 1, 15. Hebr. 9, 14. Joh. 8, 9. 1 Pet. 2, 19. 1 Cor. 8, 7, 12. Joh. 7, 17.

*) „Das Gewissen ist, als das Gewisseste, das Wissen des Geseges.“

§ 295.

Det præstelige Embede omfatter alt Det, som Jesus Christus har fuldbragt for at forsoner Verden med Gud. Ogsaa dette Christi Embede slutter sig i udvortes Henseende til noget Historisk, hvilket derfor ogsaa i den hellige Skrift betragtes som Henviisning til og Forbillede paa Jesu Christi tilkommende Virksomhed. Ligesom nemlig i G. T. Øpperstepræsten een Gang om Aaret gif ind i det Allerhelligste, for at udslette Folkets Synder og forsoner det med Gud, og ligesom overhovedet de hos Jøder og Hedninger brugelige Dffere hvilede paa den kun fordunklede og mis kjendte Sandhed, at det Jordiske, selv det Kjæreste og Bedste, maa helliges til Gud, saaledes fuldbragte Christus een Gang for alle Verdens Forsoning med Gud, idet han hengav sig selv som det rene og helligste Dffer, hvorved da ogsaa, efterat det fuldkomne og egentligste Dffer var skeet, efterat Dfferets Idee havde naaet sig selv og fuldbragt og virkeliggjort sig i et Menneskes Liv, tillige alle andre, sandselige, usande Dffere for steds bleve affskaffede

Rom. 5 11. Hebr. 9, 11. 12; 6, 20; 7, 17. 21; 5, 1. 2 Cor. 5, 19—21. Ephes. 5, 2. Hebr. 10, 14. 1 Cor. 5, 7.

§ 296.

Naar man i Betragtningen af Christi Forsoningsdød først stiller sig paa et almindeligt Standpunkt, saa opdager Man i alle Religioner, eller i Religionen paa alle Trin, en lignende Nødvendighed, der da maa ovebevise Enhver om, at i den christelige Religion kun I fuldbringes i sin høieste Sandhed og Virkelighed, hvo til der i alle andre kun findes en svag og fjern betydning, og at Ideen om en Forsoningsdød overhovedet hører væsentlig med til enhver Religion. Indholdet

den Idee, at Gud selv indgaaer i Endelighedens Lidelser og i den dybeste Fornedrelse: og erklærer, at Smerten i denne Kamp er et Moment i Aandens egen Historie, havemange af de gamle Religioner paa forskjellig Maade bragt til Anskuelse, saaledes Adonis, Osiris, Mithra-Dyrkelsen o. s. v. Men hvad der i Naturreligionerne endnu fuldbringes i en umiddelbar Naturproces, er allerede i G. T. ført ind i Aandens Sphære og fremstillet i Jehovas Forhold til hans eget Folk og Tjener. Det er Anskuelserne af den lidende og døende Messias, hvortil allerede Johannes den Døber knytter sig, og hvorpaa Christus ogsaa selv beraaber sig.

Joh. 1, 11. Joh. 1, 29. 36.

§ 297.

Alligevel kan Forsoningens Nødvendighed, der først maa betragtes, ikke begribes alene af historiske Notitser eller i og for sig; men den følger meget mere paa den ene Side af den indre Modsigelse, Verden staaer i med Gud, og hvori den selv har styrtet sig, paa den anden Side af Ideen om Gud som den uendelige, al Modsigelse ophævende Kjærlighed. Hiin Spaltning mellem Gud og Verden maa ikke blot anerkjendes som et almindeligt Factum i Bevidstheden, men meget mere som den vaagnende Bevidstheds egen Natur, i og med hvilken Opvaagnen ikke det Gode, ikke Kjærlighed til Gud og Næsten, men det Onde, Selvsygen kommer til Eksistens. Det er i den naturlige Gang til det Forbudne, at i alle Gemytter det samme Verdens Affald fra Gud begynder, som i de virkelige Synder kun fuldender sig. I Arvesynd og virkelig Synd er Verdens Splid med Gud sat som det almindelige Factum, som Menneskeflægtens Fordærvelse; og er Mennesket i Strid med Gud, saa er han ogsaa i Strid med sig selv og med Verden,

men i alt Dette indeholdes tillige umiddelbart Nødvendigheden af at vende tilbage til Gud.

§ 298.

Det, hvorved saavel hiint Affald fra Gud, som denne Tilbagevenden til ham formidles, er nu først Enhvers egen selvfølge, vanhellige, ugudelige Gjøren, dernæst den deraf umiddelbart fremgaaende Lidens, hvori da især det Onde viser sig som Skyld, som forstyrrende og qvælende, hemmende og tilintetgjørende alt Liv, endelig Straffen, som en Lidens, hvori hiin Gjøren ophæves og som Skyld skal afbødes. Men Straffen, som, det være nu paa den ene eller den anden Maade, følger alt Ondt i Hælene, har det Store og uendeligt Mærkværdige ved sig, at den, sliondt et Onde for Mennesket og hans Misgjerning, dog ikke blot er en retfærdig Tilskikkelse, men ogsaa en Guds Belgjerning, idet dens Formaal er atter at forsones Synderen med Loven og befrie ham fra al Skyld, at gjøre ham uden Synd og uden Skyld.

§ 299.

Kan end det Onde endnu i Gjøren og Lidens vedblive at virke som saadant, saa kommer det dog i Straffen til Bevidsthed som uretfærdigt og slet; denne har ogsaa et guddommeligt Indhold og Formaal, og lader Mennesket føle den uendelige Mangel, hvori han befinder sig. Denne Følelse af Mangel er Trangens, som, opfattet i sin almindeligere Betydning i Verdens Forhold til Gud, er Følelsen af Verdens Misforhold til Gud, Trang til en Forsoning med Gud. I denne Trang eller deri, at Verden kommer til Bevidsthed om sit uendelige Savn og Misforhold, har Gud lige saavel Andeel, som Mennesket. Den er Kjendetegnet paa,

at den herskende Fordærvelse endnu ikke har fordærvet og ødelagt Alt, naar Mennesket giver saa meget efter for den guddommelige Bakkelse, at han ogsaa med Hensyn til sig selv erkjender, at Verdens almindelige Forhold til Gud har indtaget en falsk Stilling, og at Nødvendigheden af en Forsoning med Gud er tilstede.

§ 300.

Verden er ved egen Brode adskilt fra Gud, men derved tillige forstedt af Gud. I denne Straf viser Guds Retfærdighed sig. Derved og af den Grund, at den har sat sig i Modsigelse med Gud, for dens Synds Skyld, kan han ikke elske den. Meget mere maa den ved og i sin Synd gaae tilgrunde, naar der ikke gives nogen Redning fra Fordærvelsen. Anderledes kan det ikke være, saafremt Man virkelig troer paa Gud og paa hans Retfærdighed. Utallige ere saaledes de ved egen Daad og Guds Retfærdighed evigt Fortabte. Men Gud er ikke blot Retfærdigheden, men ogsaa Kjærligheden, ikke blot den der straffende, men ogsaa den tilgivende, den Spaltningen mellem sig og Verden tilintetgjørende og udslættende Magt. Saa vist som derfor paa den ene Side Gud er den Retfærdige og Forsonlige, paa den anden Side Verden er bortvædt fra Gud og paa Fordærvelsens og Undergangens Vej, saa vist kan det ikke blive derved; der maa være en Forsoning.

Tit. 2, 14. 1 Pet. 1, 18. Matth. 20, 28. Marc. 10, 45. Rom. 3, 24. Ephes. 1, 7. Luc. 15, 2—10. 2 Pet. 3, 9.

§ 301.

Det andet Spørgsmaal er om Forsoningens Mulighed; men Besvarelsen heraf er kun en Fortsættelse

af Det, der er sagt om Nødvendigheden. Naar Verden efter at være bortvendt fra Gud skal komme til Omvendelse, altsaa til Tilbagevendelse til Gud, saa kan Bevægelsen kun udgaae fra Guds Side. Det, der adskiller og fjerner Verden fra Gud, kan ligesaa lidet som det derved fra Gud Afskilte og Fjernede være det med Gud Forenende og Forsonende. Mennesket kan ikke stifte Forsoningen, ikke være sin egen eller Verdens Forsoner. Meget mere kan Forsoningen kun knytte sig til det Guddommelige i Mennesket, til det i Fordærvelsen endnu Ufordærvede. Men det Guddommelige i Verden er dens Bestemmelse, og denne forlader ikke Verden, selv midt i dens Fordærvelse, det er Bestemmelsen til Samfund og Eenhed med Gud. Fremdeles viser det Guddommelige sig allerede i Trangen til, men endnu mere i Troen paa Forsoningen, der ei blot er Troen paa Guds Retfærdighed, men ogsaa paa hans evige Godhed og Kjærlighed, Troen paa Gud som den evigt Forsonende, eller paa den Forsoning, der ved ham evindeligt er stiftet, og som derfor ogsaa allerede før Christendommen mere eller mindre var Gjenstand for Verdens Tro. Dette sees aller tydeligst hos Hedningerne i Troen paa Dfferets Nødvendighed, hos Jøderne tillige i Troen paa den kommende Frelser og Freds fyrste. Denne Verdens guddommelige Bevægelse er den fjerne Begyndelse til selve Forsoningen; uden hiin er denne umulig.

2 Moseb. 5, 3. 3 Moseb. 15, 31; 5, 11—13. 4 Moseb. 19, 13—20.

§ 302.

Men denne Tro, der er uadskillelig fra al Religion, har ikke et Menneske til Gjenstand, en Synder som enhver Anden, men den er Troen paa den gud-

dommellige, forsonende Kjærlighed selv, paa Forsoningen som Guds eget Væsen. Det et Troen paa Gud, som Den, der ei blot i sin Fylde er sig selv nok, men ogsaa er den sig selv Fyldestgjørende; Forsoningen er Fyldestgjørelse (*Satisfactio*), i den gjør Gud, som den evige Retfærdighed og Kjærlighed, sig selv Fyldest, og i denne Fyldestgjørelse begrundes ei blot Forsoningens historiske Gang gennem alle Tider og Religioner, men ogsaa dens Iværksættelse i en bestemt Tid, dens Fuldbyrkelse som et Værk af Naaden. I det Gud fyldestgjør sig selv, erklærer han, at han ikke har ophørt at være Retfærdigheden, Kjærligheden, og ved begge disse den Forsonende. Men ligesaa lidet har han begyndt at være Forsoneren, saa lidet som han har begyndt at være Verdens Skaber og Opholder. Naar vi med disse Udtryk nødvendigt tillige tænke paa en Verden, saa behøver det dog ikke netop at være denne Verden, og saa er dermed kun sagt, at Gud ikke har begyndt at være den evige Kjærlighed, thi han er denne selv.

§ 303.

Men Verdens Forsoning med Gud kan heller ikke saaledes, at Gud kun er hiinsides Verden, Forsoningen dennesides, alene i Trangen dertil og Troen derpaa; da vilde den nærmest kun være nødvendig og tilkommende. Denne Tro, som Haab og Tillid, viser meget mere umiddelbart i sig selv, at den endnu ikke i Sandhed er den virkelige. Dog ere, efter Skriften, allerede ved denne Tro paa det Tilkommende Mange i G. T. blevne forsonede, retfærdiggjorte og salige. Virkelig, fuldstændig Forsoning er den kun, naar Gud fuldbyrder den, ei blot i sig, men ogsaa i Verden, naar han indtager et Standpunkt i Verden, for derfra at forløse

Verden, naar han som et Menneske overtager Forsoningen, og som dette Menneske gaaer i Stedet for Verden, og saaledes fyldestgjør sig selv (*Satisfactio vicaria*). Verdens virkelige Forsoning med Gud har Guds Menneskevorden til sin nødvendige Forudsætning. Da er dette Menneske, ligesom Gud, allerede og i sig Forsoningen selv; først i ham er Verden kommen ud af sin Modsigelse med Gud, og den guddommelige og menneskelige Natur blevne Et. I hans Fremtræden er den guddommelige, forsonende Kjærlighed selv bleven menneskelig, og han alene kan ogsaa gjøre den guddommelige Retfærdighed Fyldest. Han kommer, lider og døer, ikke for at han først skal blive Forsoneren, men kun for at Verden skal blive fuldkommen forsonet. Som Guds Søn og Menneskeheden's Princip er han allerede i og for sig Forsoneren.

Jes. 53, 4. 5. Ps. 22, 28. 1 Pet. 2, 24. Ephes. 2, 16; 5, 2. Rom. 8, 32. 1 Tim. 2, 6. 1 Joh. 1, 7. Hebr. 1, 3; 2, 9. Rom. 5, 19. Col. 1, 14. 20. Apoc. 12, 11.

§ 304.

Den fuldkomne Forsonings Virkelighed begynder dermed, at Adskillelsen mellem Gud og Verden, der paa Verdens Side var bleven til Modsigelse, til Fjendskab med Gud, ei blot er ophævet i Christus, men at ogsaa Enheden af Gud og Mennesket bevæger sig i hans Person og formidler sig ved ham som Midleren. I dette hans Midlerembede grundes nærmest hans uendelige Gjoren, med hvilken han gjør Guds Retfærdighed og Fordring til Verden fuldkommen Fyldest. Han, der i alle sine Tanker og Gjerninger ikke indskrænker sig til sig selv, til sin Familie og sin Nation, men refererer sig til hele Menneskeheden og kun virker for den, —

han, der saaledes er Mennesket i dets uindskrænkede Frihed og Almindelighed, men dog ogsaa med Frihed lader sig betinge, og indlader sig i al Bidsfarelse og Modsigelse, nedlader sig selv i al Arbeidets Smerte, men i al sin Gjøren ei blot forbliver uden Synd, men ogsaa fuldkommen opfylder sin Faders Billie — han er den virkelige Forsoner. Thi hans uendelige Kjærlighed og Birkfomhed er ei blot fri for ethvert Spor af det Egoistiske, idet den hverken betinges af hans Selvkjærlighed eller af fremmed Gjenkjærlighed, men idet han i sig bærer og fremstiller et saa reent og helligt Billede af Verden, er det tillige netop ved denne hans Gjøren, at ogsaa Verdens Gjøren renses fra alt det Egoistiske, at Verden befries fra al Synd og Misgjerning, at Verdens uendelige Misforhold til Gud ophæves, at Verden opløstes til Guds uendelige Velbehag. Iblandt alle Mennesker findes Een, der fuldkommen har opfyldt Loven.

§ 305.

Forsonerens Gjøren stadfæstes ved hans Liden.

Denne er fremfaldt ved Verdens Selvsyge, og fra denne Side af er den bragt til ham som Straf; den største Belgjører straffes som den største Misdæder. Sin sande Dybde har denne Liden som aandelig; kun saaledes er den ikke blot passiv, men activ; som legemlig Liden er den kun den ydre Fremtræden af den passive. Det Forsonende deri er ikke noget Sandseligt, men Aandens ligesaa frie som nødvendige Nedsænkning i den dybeste Smerte, selve Hengivelsen af Livet i Døden. Deri er det nu ogsaa, at den Forsonende maa betragtes som vicarierende: thi Den, der lider og dør absolut uskyldig, han lider og dør ogsaa kun for Andre. Den Viseste og Helligste af alle Mennesker overtager, hvad Verden

skulde bære, Straffen for Verdens Synder, og bringe i sig selv Verden til Gud, til sin Fader i Himlen, som et reent og uplettet Offer. Kun ved det høieste Offer kan det høieste Gode opnaaes. Kun ved et saadant Offer er der gjort den guddommelige Retfærdighed fuldkommen Fyldest, men Nødvendigheden af denne Foranstaltning og Forsoning er alene et Bærk af den guddommelige Kjærlighed, hvorfor ogsaa Guds Retfærdighed her ikke maa opfattes som Hævnen, Brede, Had eller deslige. Som Nødvendigheden fordrer det, er Verdens Synd afsødet, Syndens Forladelse erhvervet ved Christi Død, ved denne Handling, Gudmenneskets Lidelse og Død, er Verden forsonet med Gud.

§ 306.

Alt, hvad Jesus Christus som Verdens Forsoner har gjort og lidt, sammensætter Skriften i den ene Tanke: hans Lydighed. Den er det i Sandhed Forsonende, og har i sig selv begge de to Bestemmelser, Gjøren og Liden. Derfor fremstilles den i Kirkelæren som gjørende og lidende Lydighed. Fremdeles udtrykker Lydigheden ligesaa meget Nødvendigheden, som Friheden, ligesaa meget Faderens Villie, som Sønnens Villie og den uendelige Eenhed af begge: Dette, at der aldeles ikke er nogen Forskjel mellem Faderens Villie i Himlen og Sønnens Villie paa Jorden, er Verdens Forsoning, og Virkeligheden eller Fuldbyrnelsen deraf viser sig i Christi gudmenneskelige Gjøren og Liden af reen Lydighed. Hans Død er ikke længere den blot naturlige Døds Gjøren eller Liden, men en aandelig Gjøren og Liden. Ei heller er hans Død i og for sig fortjenstlig, men fordi den er Forsonerens Død; men denne Døds er den Forsonende, fordi han er den uendeligt Lydende.

Idet saaledes selve den guddommelige Kjærlighed er bleven en menneskelig Kjærlighed og som saadan Lydighed, er formeddelt denne Verden vendt tilbage til Fred med Gud: den skarpeste Modsatning og Modsigelse er ophævet, idet Forsoneren gaaer ind i den, idet han ogsaa deri, ogsaa i den dybeste Bevægelse igjennem denne Modsatning dog tillige bliver sig selv absolut lig.

Phil. 2, 8; 3, 9. Hebr. 5, 8; 9, 14; 10, 7-9. Joh. 6, 38. Rom. 5, 19. Gal. 4, 4. 5. Matth. 5, 17; 20, 28.

§ 307.

Ved Troen paa den fuldbragte Forsoning kommer denne nu ogsaa over paa Verdens Side, saaledes at Enhver, naar han kun vil, kan vide sig som Den, der ved Kristus er forsonet med Gud. Dette er en ganske anden Tro paa Forsoningen, end den forchristelige Verdens; denne er meget mere Tro paa Forsoneren eller paa den skete Forsoning; først ved Kristus har Forsoningens Idee realiseret sig gjennem alle Momenterne i sit Begreb og naaet sig selv, saaledes, at den i og for sig varende Forsoning ogsaa er bleven fuldbragt og aabendar i Tiden. Siden den Tid er intet Menneskes Forsoning med Gud mulig uden Troen paa den virkelig skete Forsoning mellem Gud og Verden, ja, mangler Troen, er Forsoningen saa godt som slet ikke sket. Aldeles uforenelig med Evangeliet er den Mening, at Syndernes Tilgivelse, Retsfærdiggjørelse for Gud og sand Forbedring skulde være mulig uden Forsoningen mellem Gud og Verden. Thi dette gjælder ikke engang om den forchristelige Tid. Førend Mennesket atter kan gjøre det Gode, maa han først komme i et saadant Forhold til Gud, at det Onde, som han har gjort, ikke længere staaer ham i Veien derfor og bliver en Hin-

bring for hans Beroligelse og Salighed, i et saadant Forhold til Gud, at han overhovedet først kan begynde igjen at elske det Gode. Men der gives en Letsindighed i Liv og Viden, der misfjender Menneskehedens sande Trang og kun fjender Christendommen som en Læreanstalt, ikke tillige som dette Verden med Gud forsonende Factum en Selvtærfærdighed og Selvtækkelighed i at prøve og forsøge andre Midler og Veie, en Lyst til egne Inventioner og Experimenter, en Tilbøielighed til at vente a Verdens Frelse deraf og sætte al Tillid dertil; ved al Dette er det bleven yderst vanskeligt for Mennesket at komme til eenfoldig og klar Besindelse af sig selv og sin dybeste Trang.

Rom. 5, 9. 10. Hebr. 10, 26; 12, 2. Gal. 2, 21.
Tit. 3, 5, 6. 1 Joh. 2, 1. 2. 3. 1 Cor. 1, 30. Marc.
8, 34. Luc. 14, 27.

§ 308.

Er det fra denne Side af vistnok en fremmed Fortjeneste, der træder imellem i Verdens Forsoning med Gud, idet Forsoneren yder, hvad Verden skulde yde, men ikke kunde, saa er det dog netop den sande Tro, der ogsaa ophæver dette Fremmede, idet den identificerer den Troende med Den, paa hvem han troer. Dette er Begrebet af Christi Fortjenestes Tilregnelser, der skeer formedelst Troen, og allerede væsentlig ligger i hiint Moment af Forsoningens Begreb, ifølge hvilket den er vicarierende. Forsoneren Jesus Christus har i sin Person indviet Verden til Gud, bragt ham den til Offer. Lader han den nu paa denne Maade tage Deel i sin Fortjeneste, saaledes, at denne tilregnes den som dens egen, og skjænker Gud saaledes Enhver for Christi Skyld, d. v. s. tillige formedelst den sande Tro paa ham, Syn-

mærenes Forladelse og et evigt Liv, saa kan dog dette al-
 deles ikke skee, uden at ogsaa den Christne overtager en
 Deel af Christi Lidelse, og overhovedet efterfølger ham
 og hans Lydighed. Men at Christi Fortjeneste saaledes
 kommer os tilgode, det er ikke vor Fortjeneste eller en
 Gælder af vor Lydighed, men et Værk af Guds frie
 Gnaade, der har villet og føiet det saaledes, idet den har
 tilgaaet Verdens Frelse alene til Christi Fortjeneste.

1 Joh. 3, 3. 1 Pet. 2, 21. Hebr. 12, 2. 1 Cor.
 11, 17; 8, 3. Gal. 4, 9; 6, 14. Phil. 3, 18. 1. T. 20,
 19. 21; 4, 12; 10, 43; 13, 38. 1 Joh. 2, 12. 2 Cor.
 5, 14. Rom. 3, 21—28; 4, 25; 8, 15; 5, 10—21. Joh.
 14, 23. 1 Thes. 1, 10.

§ 309.

Ved Christi Forsoningsdød er Verden kommen saa
 tæt, at den i Troen paa ham har den Bevidsthed, at
 den, der ved ham er forsonet med Gud, er hver
 og en den begaaede Synd, eller den tungeste Lidelse, eller
 den selv længere nogen Hindring for hans Salighed.
 Men fordi denne Tro paa Forsoningen i intet Menneske
 paa ethvert Tidspunkt er fuldendt og ganske svarende til sin
 Tilstand, men Troen endnu hos Mange ganske mang-
 eld, hos Mange er svag, forvirret, ureen, saa er ei hel-
 den Forsoningen med Gud til nogen Tid fuldendt fra
 Verdens Side, eller fuldbragt i denne Henseende. I
 sig selv er Kristus død for Alle, han har forsonet dem
 alle med Gud; men i sig vil kun sige: dette er
 den Tilstand til Livet og Saligheden, Muligheden og Be-
 frejdelsen for Alles Forsoning; denne uendelige forso-
 nings Lydighed er en Fortjeneste af hele Verden. Men
 den Forsoningen er ikke tillige allerede trængt ind og igien-
 tet overalt; denne Fuldendelse, der til ingen Tid alle-

rede er fuldstændigt opnaaet, er meget mere det uendelige Bærk af Aanden eller af Christus i hans kongelige Æmbede.

2 Cor. 5, 17. 18. 19. 20. 1 Cor. 1, 30. Matth. 16, 24.

§ 310.

Det kongelige Æmbede udøver Jesus Christus i sin ophøiede Menneſſehed ved Faderens Hjære, og det er nødvendigt at troe derpaa, fordi han ei blot har fuldt bragt en timelig og forbigaaende, men tillige en evig Forløsning. Dette uendelige Bærk, Verdensforløsningen ved Christi Lære og Liv, og navnlig saavel ved hans Gjøren som ved hans Lidelse og Død, griber over i al Fortid og Fremtid, omfatter og behersker alle Tider, Dgsaa denne Forestilling om Christus som Konge slutter sig nærmest til en med Messias-Ideen forbunden Nationalforestilling, efter hvilken Jøderne i deres Messias tillige ventede en Konge, og jo lavere og sandfelligere, eller jo høiere og renere Menneſſenes Tankemaade overhovedet var, desto mere blev denne Forventning sat i Forbindelse med jordiske og legemlige Ting eller med aandelige og evige Gøder. Har han nu paa en bestemt historisk Maade fuldt bragt sit Prophet- og Præste-Æmbede paa Jorden, saa befinde vi os derimod, naar vi tale om hans kongelige Æmbede, allerede ganske i Aandens Verden: men just Dette viser tillige, i hvilken Betydning han allerede tidligere var fand Prophet og Præst. I det kongelige Æmbede gaae begge de andre Æmbeder fra deres Nationalitet ind i Aandeligheden, fra deres Timelighed ind i Evigheden.

Jes. 45, 17. Hebr. 9, 11 ff. A. G. 3, 18; 2. 33—36. Ps. 2, 8; 24, 7. Ps. 89, 19. Jes. 33, 19. Jerem. 23, 5. 6. Zach. 9, 9. Jerem. 33, 15. Hof. 3, 5. Matth.

2, 2; 27, 11. 29. 37. 42. Luc. 19, 38; 23, 3. Joh. 6, 15; 18, 36. 39; 19, 14. 15. Aabenb. 17, 14; 19, 16. Rom. 14, 9.

§ 311.

Dette viser sig allerede deri, at Christus ikke har tiltraadt sit kongelige Embede herpaa Jorden til nogen særskilt Tid, men at netop den Visdom og Almagt, som Gud udfordres til paa denne Maade at være Prophet og Præst, stode til hans, som til intet andet Menneskes Raadighed; ja, at han var i Stand til at udøve disse Embeder, som ingen Anden, har sin Grund i hans kongelige Embede; dette laae altsaa selv til Grund for hans Kongerige; skjøndt det som saadant endnu var forborgent, men som senere og aabenbaret for hans Endeligt, især i hans Opstandelse: at Magten til at stifte den sande Religion og at bringe Verdens virkelige Forsoning, at Guds egen Magt er i hans Menneskehed, det er udsagt ved Christi kongelige Embede, og derved denne Fortjenestes evige Gyldighed bekræftet. Og ligesom Gud i sin Aabenbaring eller som hans Søn ogsaa for sin fuldkomne Fremtræden paa Jorden uafgjort og uadælelig virkede i alle Tider og Folkeslag til det Sandes og Godes Fremme, saaledes horer Christi kongelige Embede efter denne hans Fremtræden og Fornedrelse kun til hans Opvekkelse, og har den Betydning, at det er at opføre den evige Udøvelse af hans Prophet- og Præstembede.

§ 312.

Altsaa bestaaer Jesu Christi kongelige Embede væsentlig deri, at han er evig Prophet og Præst for sin Kirke, som i sin Tid er et dyrt kjøbt Menighed, men i Særdeleshed deri, at han aldrig lader den savne Prophet og Præst, som i sig selv er Saadanne, som i hans Aand rettelig erkjende og

lære Guds Ord, og indvie sig selv til Gud, idet de forsage og afdøe fra Verden. Men alt Dette kan Ingen, uden han tillige er underviist og oplyst af ham (*θεοδιδαντος*, en Gud-Lærd, 1 Thess. 4, 9.) og indviet og helliget af ham (*αγρωπος του θεου*, et Guds-Menneske, 1 Tim. 6, 11.). Thi at Dette kan skee og skeer, uden Hensyn til Staud og Herkomst, Tid og Folk, deri viser Jesus Christus som evig Forløser, sin gudsmenneskelige Magt og Myndighed over alle Gemytter, og dette kan alene begribes af hiint guddommelige Princip's Magt og Virksomhed, ved hvilket den menneskelige Natur bestandig hæves ud over sig selv.

Ephes. 1, 19—23. Ps. 110, 4. Hebr. 5, 5. 6; 7, 4. 17; 8, 1—13. 2 Mosesb. 19, 6. 1 Pet. 2, 9. 1 Cor. 7, 22; 8, 6.

§ 313.

I den hellige Skrift sættes ofte hele Jesu Christi Fortjeneste i Stiftelsen af dette hans Rige paa Jorden, hvilket ogsaa kaldes Guds Rige og Himmeriget. Ligesom dette Rige, der er kommen i og med ham, ikke tænkes saaledes, som om det først paa hiin bestemte Tid havde faaet sin absolute Begyndelse, men der kun siges, at det er kommen og kommen nærmere, end nogensinde, saaledes kunde det heller ikke vinde en saadan bestemt, timelig Begyndelse paa Jorden eller blive stiftet med ham, uden at forplante sig til alle følgende Tider og stedse opholdes af ham som dets Konge og Herre. Kun fordi og forsaavidt Han i Kraft af sin Mand bestandig er i den, fremstiller de Troendes Menighed sig som hans hellige Kirke og som fuldkommen; ufuldkommen er derimod til enhver Tid kun Menneskenes Liv i den; dog skal deres Liv i alle Henseender være en Afbildning af

hans hellige Forbillede, og hvorledes kunde de virkelig have optaget hans Næsfærdighed og hans Lydighed i sand, levende Tro, uden ogsaa at afprøve og afbilde hans Næsfærdighed og Lydighed i deres Sindelag og Handlinger, i deres Tanker, Ord og Gjæringer.

Ys. 145, 13. Marc. 1, 15. Luc. 10, 9. 11; 17, 21; 21, 31. Matth. 3, 2. 28. 20. Ab. 17, 14. Col. 1, 18,

---

Credie Deel.

Om Gud, Aanden.

Første Afsnit.

Om den hellige Aands Bæsen og Virken.

§ 314.

Gudnu førend vor Frelser Jesus Christus forlod denne Verden, lovede han sine Disciple, at han vilde efterlade dem sin Aand, der i hans Sted skulde staae dem bi, og i og med hvilken han selv vilde blive hos dem indtil Dagens Ende. Denne Aand udgød sig ogsaa virkelig paa Pintsefestens Dag med stor Kraft og Herlighed over de første Troende. I Kraft af denne sin Aand fører nu Jesus Christus sidenøfter et bestandigt Liv paa Jorden i sine Troendes Menighed. Men førend denne hans bestandige Nærværelses Virksomhed og Verdens derved bevirkede Tilstand kunne erkjendes, maa det indsees, hvad det er for en Aand, og i hvilket Forhold den staaer til Gud, som Fader og Søn, d. e. førend Man kan vide, hvad Guds Aand er og virker i Mennesket, maa Man vide, hvad Guds Aand er i Gud; thi netop deraf af-

hænger alt Stort og Trosterigt i dens Virkninger og disses egen guddommelige Kraft, ligesom ogsaa den Tilid, vi kunne fatte til den. Troesbekjendelsens tredie Artikel om den hellige Aand er Standpunktet for al sand Gudsbejendelse, det Standpunkt, hvorpaa ogsaa den første og anden Artikel først opnaae at blive antagne med Tro og anerkjendte i deres Sandhed.

Joh. 7, 39; 14, 16; 15, 26. Matth. 10, 20. A.
G. Cap. 2. Tit. 3, 4 ff.

§ 315.

I. Da denne Viden, at Gud er Aanden, alene er Sandheden i Religionen, ligger den til Grund for al Religion, selv i dens Usandhed som Tilbedelse af en aandløs Ting, eller paa Naturreligionens laveste Trin, i det Mindste som en dunkel Aenelse. Saa sandt en saadan Tilbedelse dog altid er Fromhed, nedstammer den fra Gud, Aanden, og kan derfor ei heller i nogen Skikkelse, selv i den største Raahed, ganske fornægte denne sin Herkomst. I Religionens historiske Gang har Enden ogsaa været Begyndelsen. Dvertroen er Forverlingen af det Aandelige med det Aandløse, det Usynlige med det Synlige; men Det, den egentlig vil og har til Hensigt, om den end forseiler Maalet, er det Aandelige og Usynlige. Den Tro, at Gud er Aanden, er Grundelementet i al Religion, og kun i den, som i sin Substants subsisterer den menneskelige Natur; det Væsentlige i al Religion er denne Aerkjendelse af Gud som Aand, under hvilken Form det end skeer, som Forestilling, Billede, Symbol og deslige.

§ 316.

Til den Erkjendelse, at Gud som Aand er og virker i Mennesket og begejstrer ham med sig, hævede

fig allerede de aandeligt Dannede og Dplyste iblandt Hedningerne. Saadanne Tanker forekomme ikke sjelden hos Homer og Pindar. Som *εὐθεοὶ* have ifølge Plato Digterne frembragt deres Værker; som *θεοπνεύστος* (inspireret af Gud) betragtes Orpheus. Derpaa grundede sig ogsaa de gamle Drakler, førend de udartede. Guds Virken som Aand i Mennesket bestemmes som personlig, den guddommelige Aand som personlig subjectiv. Høiere hæver Tanken om Gud, Aanden sig hos Hebræerne, ja kommer allerede til Aandens Objectivitet; der erkjendes den som Familieaand, saaledes som i den patriarchalske Tilstand, og som Nationalaand, saaledes som i den hebraiske Folkelighed. Ikke saalænge Gud endnu er Familiegud, men først, naar han betragtes som Nationalgud, er al Kummelighed, Naturlighed og Billedlighed udslettet; Den, der saae ham, maatte forgaae. Men uden den guddommelige Aand og Begejstringen ved den kan intet Udelt, Stort og Skjont stee.

Lucret. II. p. 990. Seneca eap. 41. Cic. de nat. deor. II. 68. Laet. Inst. div. VI. 8 (af Cic. de rep.) A. G. 17, 18. — Joel 3, 1. A. G. 2, 17. Jes. 44, 3. 2. Mos. 31, 3; 35, 31. Dom. 3, 10; 6, 34. Jes. 11, 2. 4 Mos. 24, 2. 1 Sam. 10, 6. 10; 19, 20. Jes. 9, 7.

§ 317.

Men hvad der er forbleven skjult for alle forchristelige Religioner, og hvori Gud er alle Menneskers og Folkeslags Gud, det er hans reent aandelige Natur, hans Aandelighed i og for sig, og dennes Aabenbaring er først den christelige Religion. Denne Erkjendelse er umiddelbart indeholdt i Erkjendelsen af Guds Personlighed som Fader og Søn, hvis Eenhed Aanden er. Den er Faderens og Sønnens Aand, og Gud altsaa den Treenige. Man kan ikke i Sandhed erkjende Gud,

uden at erkjende ham som Den, der er avlet og i sig selv, eller er Faderen, der som saadan ikke er Sønnen, ei heller nogenstunde har været Sønnen for at være Fader, saaledes som Tilfældet er iblandt Mennesker. Men Man kan heller ikke erkjende Gud, uden at erkjende ham som Den, der fra Evighed af er avlet, og avlet af Faderens Væsen, Faderens rene og fuldkomne Aabenbaring, og dog ikke selv Faderen eller den Ikke-Avlede. Men Enheden af Begge i Gud, eller dette, at Faderens Væsen ogsaa er Sønnens Væsen, og at der i denne Henseende ikke er nogen Forskjel imellem dem, dette medfører, at Faderen kun som Mand er i Guddommen, at Sønnen kun som Mand er i Guddommen: hvad Begge ere tilfældes, er den eiendommeligt; den er Guds d. e. Faderens og Sønnens Mand.

Joh. 4, 24; 14, 26; 16, 13. 14. 15. 1 Tim. 2, 5.
 1 Cor. 8, 6. 2 Cor. 13, 13. Matth. 10, 20; 28, 16.
 Rom, 1, 4.

§ 318.

Selv i den forchristelige Tid har Læren om Gud som den Treenige ikke været absolut skjult og ukjendt, men i Christendommen er den bleven fuldkommen aabenbar. Antydninger og Spor af denne Tro findes i alle Religioner, sjøndt overalt paa en saadan Maade, at disse Forestillinger tillige afvige fra den christelige. Hos den forchristelige Oldtids Vise findes Trinitetens Idee renere og værdigere, end hos Folket. Den platoniske Forestilling om den guddommelige Trias er altid kommen i Betragtning i den christelige Kirke. En Hemmelighed er denne Lære kun som enhver anden Troeslære. Det er ikke svært at indsee, at Gud værende i sig selv er en Anden, end værende ud af sig selv, eller at han

som Fader ikke er Søn, som Søn ikke Fader; Enhver af Begge er en Anden i Forhold til den Anden. Men at denne Forskjel ikke er en Forskjel i Guds Væsen, dette er bestemt derved, at Gud er Mand. Forskjellen er personlig. Fader, Søn og Mand ere bestemte som Personer. Person er Bevidsthed, og maa ikke forverles med Individ. Men i hvilken Betydning der er Tale om Personer i det guddommelige Væsen, det viser sig i Guds Mandelighed; i Kjærligheden, som er Mandens Væsen, gaaer allerede blandt Mennesker Personligheden ud af sin Ubævægelighed. Saaledes gaaer nu fuldkommen det ene guddommelige Væsen heelt igjennem Guds tredobbelt bestemte Bevidsthed, er det One og Samme deri. Tre Guder har Man kun, naar Man fixerer Personligheden abstract og ubævægelig, men dette strider mod den christelige Lære, efter hvilken det ene guddommelige Væsen kun er i de tre Personer, uden paa nogen Maade at træde ud derover som et Fjerde.

§ 319.

Er nu Gud som Mand Kjærlighed, saa er denne ikke Andet, end Forskjellens Ophævelse; men for at den kan være denne Ophævelse, har den nødvendigt Forskjellen til sin Forudsætning. Kjærlighed er en saadan Væren for sig selv, som ei blot ligesaa meget er Væren for den Anden, men ogsaa Væren eller Liv i den Anden. Idet Gud som Fader er for Sønnen, Gud som Søn er for Faderen, og idet de som saadanne gjensidigt ere i hinanden, saa er Bevægelsen den rene, fuldkomne Kjærlighed, den Kjærlighed, hvilken Gud selv er som Mand, og hvoraf al Kjærlighed blandt Menneskene er et svagt Afbillede, der som menneskelig, naar den er sand Kjærlighed, kun er mulig ved denne guddommelige.

§ 320.

Allerede ved Erkjendelsen af Guds Væsen som det sande, evige og salige (§ 185—187) er den christelige Religion Erkjendelsen af Gud som den Treenige; en anden Gud end den treenige kan den Christne ikke have. Den christelige Religion erkjender fremsfor Alt Gud i hans indre Forhold til sig selv, og sætter al Guds Adskillelse fra sig selv i ham selv, fordi denne er Guds Selvadskillelse. I Hedenstabet og Jødedommen falder Forskjellen udenfor Gud, og er egentlig kun Forskjellen mellem Gud og Verden. I hiin er Gud Væren, der opfattes som Naturen. I denne er Gud Tænkning, og der opfattes den som det høieste Væsen. Aandens Religion, der veed, at Gud er Aanden, er Erkjendelsen af den Sandhed, at Tænkning og Væren ere Et i Gud, thi ogsaa dette er et Udtryk af Trinitetens Idee. Ved denne Lære har den christelige Religion vel skillet sig i et bestemt Forhold til Polytheismen og Monotheismen, men tillige fuldkommen rensat sig fra dem begge, d. v. s. kun det Rette og Sande i dem har den optaget i sig. Ved denne Lære erklærer den sig imod enhver somhelst Polytheisme, for hvilken Guds Eenhed er fremmed, men den erklærer sig ogsaa imod en Monotheisme, der ikke lader det komme til nogen Adskillelse i Gud, eller kun bestemmer Gud som een Person. Af samme Grund er enhver Fornægtelse af den guddommelige Treenighed et Tilbagefald enten til Hedenstabet eller til Jødedommen.

§ 321.

Allerede i G. T. indeholdes vistnok Bevidstheden om Gud som den Treenige, men skjult; der er den endnu en Hemmelighed. Men netop derfor er det substantielle Indhold ikke fremmed for G. T.; hvad der er

skjult, det er dog tilstede i sig. Man kan kun sige: saa vist som det G. T. hviler paa en guddommelig Aabenbaring, saa vist kan det heller ikke være uden denne Idee. Den G. Pagts Bestemmelse har fornemmelig været den, at bringe Guds Eenhed til Bevidsthed i Mod sætning til Fleerguderiet. Bevidstheden om Guds, Faderens Naade, aabenbaret i Christus Jesus, Guds Søn, er den nye Pagts kundgjorte Aand. Men af enkelte Steder i N. T. kan vel den Sandhed, at Gud er Faderen, Sønnen og Aanden, men ikke den udviklede Lære om Treenheden tages. Denne Læres fuldkomne Uddannelse, der var den indre Bestemmelse og Udvikling af alle i den selv indeholdte Bestemmelser, har først, foranlediget ved opstaaede Modsigelser imod Skriftlæren, været den christelige Kirkes Bærk, og er ikke Andet, end det gjennem alle sine Momenter gjennemsførte Begreb af eller Beviis for Guds Eenhed i Fader, Søn og Aand. At dette ikke er tre Guder, men det ene guddommelige Væsen selv, ei heller blot enkelte Kræfter i Gud og kun Navne paa og Betegnelser af det ene og samme Væsen, eller blot Forestillinger gjorte af Menneſter, til hvilke Intet i Gud svarer (Personificationer), det er udsagt ved Begrebet og Benævnelſen: Treenhed (Trinitet): thi da baade den ene og den anden falske Lære opstod, saa traadte Kirken til, og beskyttede ved nærmere Bestemmelser den i Skriften og Troesbekjendelsen (skjøndt ikke med Udtrykket: Trinitet) indeholdte Lære imod saadanne opstaaede og stedse sig fornyende Misforstaaelser.

ps. 104, 30. 1 Moseb. 19, 24. Jes. 6, 3. — Sabellianisme (jevnsf. § 48). Socinianisme (jevnsf. § 75).

§ 322.

Vel er der ikke foreskrevet, hvor vidt Enhver skal

bringe det i denne Læres Erkjendelse, og denne vil stedse være forskjellig efter Graden af menneskelig Aandskraft og Anstrengelse. Men den uendelige Dybde i denne Lære skal ikke affrække den menneskelige Aand fra Erkjendelsen deraf, men kun stedse mere opmuntre den dertil; thi ikke for at vanskeliggjøre os Erkjendelsen af sit Væsen, men kun for at lette os den, har Gud aabnet sig for os som Fader, Søn og Aand. Dog har den blotte Erkjenden, naar den uden sin sædelige Character bliver til tom Grubleri, aldeles ingen Værdi. Dette opstaaer, naar denne aldeles oversandskelige, aandelige Sandhed skal gjennemskues med en Tænkning, som kun har Betydning og Anvendelse i underordnede Ting, i det Sandskelige og Iffesandskelige (s. Ex. Talbestemmelser). Ingen Lignelse, intet Endeligt overhovedet formaar at afbilde eller illustrere dette Guds uendelige Forhold til sig selv; Ligheden er tillige Ulighed. Men i den logiske Tænkning har det i det Mindste ingen Bænelighed at erkjende den indre gjensidige Eenhed af det Almindelige, Særegne og Enfelte; de skulle adskilles, og dog ikke være udenfor hinanden. Thi et bestemt Enkeltvæsen er ethvert Menneske, en bestemt Slægt, et særegent Folk hører han til. Men Det, der forener alle Mennesker og Folk i sig, er Menneskeheden. Saaledes adskille vi ogsaa Legemet, Sjælen og Aanden i Mennesket; dog er det levende Menneske det Hele i dets Eenhed.

A. B. 7, 55. 1 Cor. 2, 10.

§ 323.

Hvorledes vi tænke om denne Lære, har derfor ogsaa en afgjørende Indflydelse paa vort Liv i den christelige Tro. Hvorledes kan et Menneske med hjertelig Tillid have en Fader i Gud, og ganske hengive sig til

ham, naar han ikke anerkjender Sønnen, ved hvem vi alene have Afgang til Faderen. Hvorledes kan Man blive deelagtig i Det, som Gud, Faderen har tiltænkt os i sin Søn, og som denne i sin Menneſſehed virkelig har forhvervet os, uden Guds Aand, eller naar denne er en anden end Faderens og Sønnens Aand? Men hvorledes kan Noget anerkjende Faderen, Sønnen og Aanden for Det, de ere, og dog lade dem staae udenfor Guddoms=Enheden, eller maaskee holde Den, han kaldes Faderen, for Gud alene i egentlig Betydning, men begge de Andre for Biguder og Underguder eller kun for Guds Kræfter og Navne? I enhver af disse Forestillinger fordreier Man Christendommen og berøver sig dens egentligste Velgjerning for Liv og Handling; thi at dette, som et menneſſeligt Liv, gjennemtrænges af et i Sandhed guddommeligt, ei blot saaledes tænkt eller saakaldet guddommeligt Princip, at det optages i det guddommelige Liv og derved først faaer en sand Betydning, et reelt Indhold, — alene dertil sigte alle den christelige Troes Lærdomme og alene Sikkerheden for, at dette skeer eller kun er muligt, giver os Troen paa Guds Enhed som Fader, Søn og Aand.

Matth. 11, 27. Joh. 14, 23. 1 Cor. 3, 16; 6, 19.
Ephes. 2, 18. Gal. 4, 6. Rom. 8, 9.

§ 324.

II. Er det paa denne Maade erkjendt, hvad Aanden er i Gud, hvilket er en uafviselig metaphysisk Erkjendelse, der har Gud i hans Treenighed til Gjenstand, saa kan nu ogsaa det Practiske i denne Lære, Guds Gjoren og Virken som Aand, fremtræde. Guds Giendommelighed som Fader er at være avlet, Sønnens at være avlet af Faderen. Aandens Giendommelighed

er Udgangen fra Begge, der tillige er Dvergangen i Det, der ikke er Gud: i Verden. Det er netop den Naade, paa hvilken Gud som Fader og Søn er i Verden, at han er og virker i den som Aand fra Faderen og Sønnen, og heri indeholdes da tillige den kirkelige Bestemmelse, at alle Guds Gjerninger udadtil (*opera Dei ad extra*) paa een Gang ere den treenige Guds Gjerninger. Ved denne Bestemmelse vinder Erkjendelsen en Fasthed og Sammenhæng, hvorved den uendeligt overgaaer Alt, hvad der kun hidrører fra menneskelige Tanker.

§ 325.

Thi netop i denne sin evige Udgang fra Gud og sin bestandige Virken i Verden er Aanden Dverbringeren af alt Det, der er i Gud og sendes til Verden, selve den uendelige Magt, der har Sandheden og Helligheden, som er Gud selv, til sit Indhold. Som denne Magt er den Sandhedens og Hellighedens Aand, den sande og hellige Aand, uden hvilken intet guddommeligt Sandt kan erkjendes, intet guddommeligt Godt kan gøres. Nærmere bestemt er den det meddelende og tilegnende Princip for alt Det, som Mennesket i sin guddommelige Sandhed og Hellighed, d. e. Jesus Kristus, har lært og udrettet i Verden, som han har forhyvervet Verden. Men Tilegnelsens Indhold og Formaal er, at alle Menneskers menneskelige Natur i den guddommelige Menneskevordens Idee eller efter Jesu Christi Forbillede skal forenes med Gud. Kun ad denne hans Aands Vej kan det ske, at den i Jesus Kristus og ved ham forhyvervede Frelse ogsaa kan blive alle Menneskers Tilstand og Siendom. Det er Aanden, som virker i os, at vi kunne erkjende Gud Faders Naade i hans Søn Jesus Kristus, at vi kunne gribe den og benytte

den til vor Salighed. Men da alt Dette, baade hvad Gud i Jesus Christus har gjort, og hvad han i Kraft af sin Aand endnu bestandig gjør, er Naadens Bærk og Foranstaltning, saa betegnes Aanden selv som Naadens Aand, men den hele Række af Virkninger og Gaver, som opstaae ved dens Nærværelse og Virksomhed som Naadens virkninger og Naadegaver.

Joh. 1, 16. Tit. 2, 11. 1 Cor. 15, 10. Ephes. 4, 7.

§ 326.

Almindelig og udstrækkende sig til Alle er denne Naade, der er Kaldelsen til Kristus og til den ved ham forhyverede Salighed. Ligesom Tanken om Gud medfører, at Kaldelsens Naade ikke indskrænkes til nogle Enkelte, saaledes er det paa den anden Side kun en historisk Sandhed, en Erfaring, at ikke Alle bruge denne Naade til deres Frelse, men at Mange fortæbes ved egen Skyld, og derpaa grunder sig den i Skriften forekommende Forskjel mellem Udvalgte og Ikke-Udvalgte; men selv i disse kunde den guddommelige Bestemmelse til noget Bedre kun ophøre med deres fuldkomne Fortæbelse, og saaledes naaer den ogsaa ind i deres Fordømmelse. Naar altsaa Mange fortæbes, saa er vistnok Gud ikke uden Andeel deri; thi det Onde, som bevirkes ved deres egen Skyld, straffes kun fordi den guddommelige Lov, den guddommelige Retfærdighed er dets Straf. Og selv de, der følge den guddommelige Kaldelse, blive og ere kun i en vis Udstrækning deeltagende i den guddommelige Aand og dens Naade, og derved i den guddommelige Natur, og det er stedse kun i visse Grader og Kræfter, at den guddommelige Aands Tilværelse og Virksomhed giver sig tilkjende i dem.

1 Tim. 2, 4. A. G. 7, 51. Luc. 14, 16—24. Hebr. 6, 4. 5. 2 Pet. 2, 14. Luc. 24, 49. Rom. 15, 13. 1 Cor. 12, 6. 2 Tim. 3, 5.

§ 327.

I Læren om Raadevalget, om Guds Raadslutning er universel eller particular, om den er betinget eller ubetinget, ere den Lutherste og den Calvinste Beskjendelse i Strid og Modsigelse med hinanden. At stille sig paa den ene eller paa den anden Side har været meget let og populært; vanskeligere og alene en Opgave for den speculative Theologie er det at opløse denne Modsigelse, hvori den hellige Skrift ikke befinder sig. Men derfor maa Man nu blot ikke tænke, at Sandheden er kun paa den ene, Vidsfarelsen kun paa den anden Side; tvertimod er det Sandheden selv, der til begge Sider og ved de blot eensidigt fastholdte Bestemmelser bevægede sig igjennem alle Begrebets Momenter for at komme til Eenhed, altsaa til Oplosning af Modsigelsen, Sandheden selv, der ved den forudgaaende Strid har bevirket, at dette store Emne paa begge Sider er bleven gjenneforsket og beriget med dybsindige Tanker og Undersøgelser.

Ephes. 1, 5. 11. 2 Tim. 1, 9. Rom. 9, 11. 1 Pet. 1, 2. A. G. 11, 29. — Matth. 4, 17. Ephes. 6, 9. 10. Rom. 12, 1. 2 Tim. 2, 4—6. 2 Pet. 3, 9. Marc. 16, 15. 16. Rom. 1, 16. A. G. 26, 18. — Rom. 8, 29. 30. Ephes. 2. 8. Rom. 9, 24. 30—32; 11, 1—11. Matth. 25. 34.

§ 328.

Fremdeles er overalt den hellige Aands Virken i os kun en Virken af Aanden paa Aanden. Fra denne adskiller Skriften meget strengt, hvad den i en vidtomfattende Betydning kalder Kjødets, det Jordiske og Forgængelige. Herhen hører endog Menneskets Tan-

fen, den naturlige, sig selv overladte Fornuft, for saavidt den blot tænker det Timelige og Jordiske, og for saavidt den ogsaa i det Overfandsfelige og Overjordiske gjør en Tænkning gjældende, der ikke staaer i Samklang dermed. Kun til det Guddommelige i Mennesket, til Menneskets Aand, som Gud i Skabelsen tog af sin Aand, vender Guds Aand sig, og det er Menneskets Opgave i hans hele Forhold til Gud, at han i sin Aand stemmer overeens med Guds Aand, at han gjør sine Tanker til Et med Guds Tanker, og paa denne Maade lader sit Liv i det Timelige og Jordiske gjennemtrænges og opfyldes af et høiere guddommeligt Liv.

Joh. 3, 6; 6, 63. 1 Moseb. 6, 3. 1 Cor. 13, 50.
Matth. 16, 17. 1 Cor. 1, 26. 2 Cor. 4, 4. Ephes. 4,
18. 1 Cor. 6, 17.

§ 329.

Allsaa ikke uden os virker den guddommelige Aand i os saaledes som i Maskiner, der, idet de ere Alt ved Andre, Intet ere ved sig selv — tvertimod er det netop Aanden i os, d. e. Følelse, Forstand og Villie, som den tager i sin Tjeneste. Ligesom Gud fra Begyndelsen af i sin Aabenbaring er Principet i og Kilden til enhver aandelig Virksomhed og Villieeytring i Mennesket, saaledes er Guds Aand endnu stedse eller bestandigt virksom i Menneskets Fornuft og Frihed. Fornuft og Frihed ere guddommelige Gaver, for saavidt og fordi de have deres Princip i den guddommelige Aand, og bevare Eenhed og Overeensstemmelse med den. Allsaa ved Naadens Virken bevirker Guds Aand den Virken, som fra den menneskelige Aands Side er mulig, og fordrer Anstrengelse af de ham af Gud forundte Kræfter, idet Naaden ligesom erklærer, at det ikke skal være dens

Værk alene, men tillige Menneſkets Værk og Fortjeneste, at han bliver fornuftig og fri, at han opnaaer Tro og Kjærlighed og derved Salighed. At han samtykker og indvilliger i Det, som Guds Raade har gjort og bestandig gjør for ham, det er Menneſkets Fortjeneste, ligesom det er hans Skyld, at han forsommer dette og modsætter sig den guddommelige Raade, og begge Dele blive ham altsaa tilregnede. Derfor henvende alle Guds Formaninger og Forſkrifter i Bibelen sig til Menneſkets Kraft og Villie, dog ikke saaledes, at han gjør det Gode, saaledes som det Onde, alene og uden Gud.

Joh. 15, 5. 2 Cor. 12, 9. Ephes. 3, 20. Rom. 8, 14. 1 Cor. 2, 11. Joh. 14, 17; 16, 13. 2 Cor. 3, 17. Ephes. 4, 30. Rom. 5, 5. A. G. 13, 46.

§ 330.

Naar nu fra Menneſkets Side den Hindring bortfalder, som stiller sig i Veien for den guddommelige Kaldelse, og han optager det guddommelige Raadefald i sig og hører dets Stemme, saa indtræder Menneſkets Omvendelse. Denne guddommelige Virksomhed med alle enkelte deri indeholdte Momenter tager ogsaa hele den menneskelige Virksomhed i Beslag. Kun paa den Raade kan Menneſket omvende sig til Gud, at Gud omvender ham. Men ei heller uden eller imod Menneſkets Villie kan det skee; tvertimod er det netop kun Villien, som Gud vil omvende. Det er Mandens Raade, der viser sig virksom i de Foranledninger, som den i Livets aandelige Erfaringer, Tilſtikkelser og Gjenwordigheder giver Menneſket til Omvendelse. Det er Menneſkets Virksomhed, at han griber og benytter de ham givne Foranledninger, at han ikke opfatter Omvendelsen, og Muligheden dertil er umiddelbar tilstede derved, at han selv i

den almindelige Fordærvelse dog er det forstandige og villende, altsaa i begge Henseender det personlige Væsen.

Phil. 1, 6; 2, 13. Jerem. 17, 14. 2 Cor. 3, 5. Joh. 3, 6. Hos. 2, 6. 7. Jes. 26, 16; 28, 23 ff; 48, 10. Ps. 25, 9. Luc. 15, 10. Ps. 95, 8. Hebr. 3, 7; 4, 6. Ezech. 18, 23. 28. Maleach. 3, 7. A. G. 3, 19.

§ 331.

Til Mennesket som tænkende Væsen, til Følelsen og Forstanden vender derfor den omvendende Naade sig nærmest. Lad den naturlige Fornuft være nok saa klog og nok saa viis i alle jordiske og timelige Ting, i Alt, hvad der ikke staaer i umiddelbar Relation til Saligheden, saa er den dog af Naturen, d. v. s. efter Syndefaldet blind for det Evige og Guddommelige, og kommer alene ved Naadens Aand til at see klart deri, derved, at denne oplyser den, og den menneskelige Aand optager dette guddommelige Lys i sig, at den fornemmer Gud, d. e. bliver i Sandhed fornuftig. Denne guddommelige Oplysning, der kommer til os i Frelsens Sandheder og Underviisningen deri, og tillige er virksom udadtil, fordriver det naturlige Mørke, den frygtelige Uvidenhed, hvori Mennesket nu fødes, og sætter ham i Stand til al Erkjendelse af Gud og hans Ord.

Jac. 1, 17. 1 Tim. 6, 16. Joh. 1, 5. 2 Cor. 4, 4. 6. Ephes. 4, 17—19; 5, 14; 1, 18; 3, 9. Col. 1, 12. A. G. 26, 18. Ephes. 5, 8. Joh. 14, 26. Luc. 12, 12. Joh. 6, 44. Matth. 11, 27. Col. 2, 2.

§ 332.

Ligesaa lidet, som Mennesket erkjender Sandheden, ligesaa lidet elsker han efter Faldet og af Naturen det Gode: thi fjernet fra Gud ved det Onde kan han vel i alle Ting, der ikke angaae hans Salighed, være virksom med sin Villie og vve den Retsfærdighed, der gæl-

der for Menneskene, men det Gode, der er guddommeligt i alle Skikkelser, er han saa lidet i Stand til at gjøre, at han ikke engang kan begjære det. For at have dette Naturens uendelige Misforhold sender Gud bestandig sin Aand i Menneskenes Hjerter, at den skal helige dem. Denne Omvendelse begynder med den ved Vækkelse fra Gud fremkaldte Erkjendelse af den syndige Tilstand, d. e. med Angeren, der er forbunden med en Bedrøvelse efter Gud, med Bortvenden fra og Afsty for Synden. Omvendelsen skeer fra Begyndelsen af saaledes ikke ved, at Mennesket virker med ved Siden af den guddommelige Raade, men nærmest kun ved, at han ikke virker imod den, og det første Skridt til Forbedring er at afstaae fra Uretfærdigheden, paa det at den guddommelige Raade kan faae Plads til at slaae Rodder i Hjertet, og skabe ny Lyst og Kjærlighed til alt det Gode.

Rom. 3, 10—13. Ephes. 2, 3. 10; 4, 22. Matth. 3, 2. A. G. 3, 19. 2 Cor. 7, 10. Jerem. 3, 12. 2 Tim. 1, 9. Hebr. 3, 7. 8. Matth. 23, 37. Luc. 7, 30.

§ 333.

Ved Døphsningen og Helliggjørelsen formedelst den guddommelige Aand opstaaer, hvad Skriften kalder Menneskets Gjenfødeelse. Hertil hører Korsfæstelsen af det gamle Menneske, Afstaaelsen fra Alt, hvad der kun er grundet i Naturens Syndighed, den aandelige Kamp imod Kjødets og Forsagelsen af Verden og dens Lyst. Men i og med Døphsningen og Helliggjørelsen ved Gud bliver tillige positivt et nyt sædeligt Livsprincip indpodet i vor Naturs udartede Stamme, og Mennesket indvortes fra fornyet, født paa Ny, d. v. s. efterat han ved sin timelige Fødsel var bleven et Medlem i Verdens

Rige, bliver han nu ogsaa et Medlem i Guds Rige. Gjenfødselen er Skabelsen af nye, sædelige Kræfter, saadanne, som Mennesket ikke har af Naturen. Guds oprindelige Billede i Mennesket kommer atter tilsyne, det forborgne, sande, indre Menneske vinder Skikkelse efter Christi Lignelse.

Joh. 3, 5. 1 Joh. 3, 9. Ephes. 2, 5. 6. Jac. 1, 18. 1 Pet. 1, 3. 23. Col. 3, 3. 5. 10. Gal. 6, 14. 15; 5, 24. 1 Joh. 5, 1. Ephes. 4, 22—24. Rom. 13, 14. 2 Cor. 3, 18, Gal. 4, 19. 2 Pet. 1, 3. 4.

§ 334.

III. Naar Skriften i alt Dette fornemmelig lærer os, hvad Gud i Kraft af sin Aand virker i os, skjøndt ikke uden os, saa skulle vi endeligen endnu erkjende, hvad der da skeer fra vor Side, skjøndt ikke uden Gud. Alle de ved den guddommelige Indvirkning bevirkede Tilstande sammenfatter Skriften i den ene Tanke om Troen. Den er Menneskets Forening med Kristus som Troens Gjenstand, og i og med ham Foreningen med Gud, der er os betinget ved Kristus, og ligesaa meget og nærmest er Foreningen med hans Aand, hvorved Guds Naade i Jesus Kristus kommer til os. Hvad der altsaa paa een eneste og uforlignelig Maade er skeet i Jesu Christi Person og i Kraft af hans eget Væsen, det gjentager sig ad Naadens Vej og i forskjelligt Maal i alle hans Troende, formedelst Troens guddommelige Magt. Troen drager den hele os i Kristus forhvervede Salighed til sig, og gjør den til Menneskets Tilstand og Siendom; den gjør, at Mennesket bliver een Aand med Gud.

Hebr. 11, 6; 12, 2. Ephes. 6, 16. Hos. 2, 20. 1 Cor. 6, 17.

§ 335.

Da den menneskelige Natur ikke kan være ganske uden den guddommelige og uden al Bevidsthed om Gud, men den tværtimod kun derved og efterdem den ved Troen kommer til Gud, ogsaa kommer til sig selv og til al menneskelig Kraft og Værdighed, saa er Troen ledsaget af en indre Nødvendighed, af en indre Evang, der tillige er den højeste Frihed og den rene og fuldkomne Kærlighed. Just derfor kan den sande Tro ligesaa lidet fordrage som paalægge ydre Evang, men idet den udenfra kommer til os gennem Underviisning, Prøvelse og Overbeviisning, kan den kun i fri Kærlighed tilbydes og modtages. Troen er det Allersjælfste, fordi den tillige er det Allerguddommeligste i Mennesket. Den er Genheden af den guddommelige Naade og den menneskelige Frihed, og ligesom Troen kun trives i Friheden, saaledes kommer Man ogsaa kun ved den sande Tro til den sande Frihed.

Rom. 8, 14. Aab. 3, 20. Col. 2, 12. 2 Cor. 1, 24.

§ 336.

Paa den ene Side er det altsaa Menneskets Tro, at han veed, hvor meget han trænger til Naaden, at han ikke kan fortjene den, at han ikke kan foreskrive Gud Noget, men at den er aldeles fri, d. v. s. grundet i Guds Væsen, i Visdommen og Kærligheden. Naade kaldes Kærligheden kun, fordi et Misforhold til Gud, fordi Synd og Misgjerning er gaaet foran den, og den selv er diisets Forladelse. Naar paa den anden Side den guddommelige Naade udøver sin Virksomhed paa Mennesket og meddeler sig til ham, naar den ikke længere bliver forsmaaet og hindret ved menneskelig Egenwillie og Forhærdelse, saa er den fremfor Alt frigjørende, d. v. s. den stifter Frihed, og saaledes er Modsætningen

mellem Naade og Frihed ophævet. Den sande Tro løser altsaa ganske simpelt denne Modsetnings vanskelige Problem og er saaledes den rette Efterfølgelse af Christi hellige Liv, hvori Gud og Mennesket ere Et. Kun i samme Grad, som guddommelige Tanker og Kræfter ved Menneskets Forening med Gud, d. e. ved Troen, udvikle sig i ham, saa at de nu ogsaa blive hans Tanker og Kræfter, og han ved Gud bliver hævet ud over sin Natur, — bliver han fri, fri for Verdens Magt, fri for Kjødets, Egensjællighedens og Egenwilliens Herredomme; først ved at optage den guddommelige Villie i sin Villie opnaaer han en sand menneskelig, sand fri Villie.

2 Cor. 3, 17. Gal. 5, 1. 13. 16. 18. Rom. 8, 2. Jac. 2, 12.

§ 337.

Vanskeligheden i at forene Menneskets Frihed med Guds Naade kommer meest kun deraf, at Man gjør sig et falsk Begreb om Friheden. Den er ikke Frihed for Naaden. Denne Bildfarelse gaaer igjennem hele det pelagianiske System, og er det Uchristelige deri; thi der fastholdes Modsetningen mellem Gud og Mennesket, som er ophævet i Christus; ihvorvel Naaden ikke nægtes, bliver den staaende i et udvortes Forhold til Friheden. Frihed er heller ikke Vilkaarlighed, som ikke vil være bunden ved nogen Lov; denne er meget mere kun den Frihed, som det naturlige Menneske har. Fri bliver Mennesket derimod kun, naar han vil det, som er nødvendigt. Denne Frihed, der sætter sig i Identitet med Nødvendigheden, er Kjærligheden. Endelig er Frihed heller ikke blot Evne til at vælge; som saadan er den endnu kun den formale, indholdslose Frihed, for hvilken Ondt og Godt er lige gyldigt og altsaa ligegyldigt, men den er den af Guds

Aand opfyldte, med selve hans Naade bevirkede Frihed, der har sit almindelige Indhold i Guds Villie, Guds Børns Frihed i Analogi med Guds Sønns Frihed, hans, der siger: jeg er Sandheden, og Sandheden skal gjøre Eder frie.

Joh. 14, 5. 6. Hebr. 10, 19. Joh. 8, 36. 1 Pet. 2, 16. 19. Rom. 8, 21. Joh. 8, 32.

§ 338.

Saaledes er nu Friheden allerede uadskillelig fra Troen selv. Men denne Frihed i Troen udelukker ingenlunde Eenheden og Overeensstemmelsen i Troen, hvilken overalt med lige Nødvendighed og Frihed danner sig af sig selv og haandthaver sig ved sig selv, d. v. s. ved Guds Kraft, som virker deri. Men hertil er det lige saa lidt nødvendigt, som det nogenstunde virkelig har været Tilfældet, at alle Troende ganske og i alle Stykker tænke eens; tvertimod ligger det i Sagens Natur, at der i den Naade, paa hvilken Mennesket har Troen, gives utallige Trin, fra den laveste, svageste Bevægelse indtil en Apostels høieste Troes=Freidighed. Og ethvert Trin maa den Christne ere, saalange han kun ikke savner Alvor og Redelighed deri, ligesom paa den anden Side Intet er mere oprørende, end Letsind og Hylleri i Det, der kræver den høieste Alvor og angaaer den evige Salighed. Til at bevirke en højere Troes=Tilstand gives der intet andet Middel end den frie Lares og Overbeviisnings Vej.

Ephes. 4, 4—8. Gal. 6, 10. Rom. 12, 3 ff; 14, 1. 22. 1 Thesf. 3, 10. 2 Thesf. 3, 2. Rom. 10, 16. Jes. 42, 3. Matth. 9, 12. 2 Cor. 12, 9. Gal. 5, 1.

§ 339.

Den sande Tro bestaaer af Erkjendelse, Bisfald og Tillid, og kun for saavidt disse tre Elementer ere forenede, er den den sande, levende Tro. Paa

Erkjendelsen hvile de to andre Bestanddele, og uden den vilde Troen være blind eller en Kulsviertro. Derfor er det ikke Troen, men Bantroen, der lærer, at om Gud og de guddommelige Ting er aldeles ingen Erkjendelse mulig, eller at det er ligegyldigt for Levnet og Bandel, hvilke Forestillinger Menneſket gjør sig om Troens Indhold, og at enten slet ingen eller den fattigſte Forestilling er den bedste. Langt fra at Troen enten ſkulde udelukke Biden og Erkjendelse, eller at den ſkulde indfrænke sig til et udvortes Bekjendtiſkab med de ſtete Ting (*ſides historica*), bevirker meget mere vor Aands Forening med den guddommelige Aand i den ſande Tro (*ſides divina*) ſtedſe tillige Erkjendelsen af Sandheden, og denne medfører en faſt og ſikker Viſhed, der nødvendigt ogſaa indeflutter Biſald og Tillid i fig.

Hebr. 11, 1. Ephes. 1, 17; 3, 18. 1 Cor. 2, 10.
 A. G. 8, 37. 2 Cor. 10, 5. Hebr. 4, 2. Ephes. 3, 12.
 1 Cor. 13, 9. 10. 12. 2 Cor. 3, 18; 5, 7.

§ 340.

Omendſkjøndt Begrebet om Troen er et andet, end Begrebet om Handling, og begge ikke ere Et, ſaa ere de dog Et i fig ſelv og i Livet, og ligesom Det, der ikke er fremgaaet af Troen, af ſand, gediegen, chriſtelig Fromhed, ei heller fortjener at kaldes en god Gjerning, d. e. en ſaadan, ſom har Værd for Gud, ſaa kan ei heller den ſande Tro være uden gode Gjerninger. I dem bliver den tvertimod godtgjort og bevaret. De ere Troens Frugter og Kjendetegn. Uden gode Gjerninger kan den ſande Tro ligesaa lidet exiſtere, ſom Solen uden at lyſe og varme. Den ſande Tro drager ſtedſe Lydighed imod Guds Bud, et uſtraffeligt, efter Guds Villie indrettet Levnet efter fig. I Kjærlighed

til Gud og alle Mennesker finder da den naturlige Selv-
 hjærlighed sit bestemte og bestemmende Maal. Saalænge
 den guddommelige Villie finder Modstand hos os, frem-
 træder den som Pligt og Lov, og i disse tillige som
 Tugtemester; saasnart det derimod kommer til den sande
 Tro, kommer det ogsaa til den sande Kjerlighed, for
 hvilken Opfyldelsen af den guddommelige Villie er let og
 fød, og som selv er Lovens Opfyldelse.

Matth. 5, 16; 7, 24 ff. Rom. 4, 13. Jac. 2, 17 ff.
 Rom. 1, 17. 1 Tim. 3, 9. Gal. 3, 24; 5, 6. Gal. 3,
 23. Joh. 13, 34. Matth. 11, 29. 30. 1 Joh. 5, 3.

§ 341.

Da den menneskelige Tro er i indre Eenhed med
 Gud i Kraft af hans Aand, bliver Det, der ellers kun kan
 siges om Gud, tilegnelsesviis ogsaa udsagt om den sande
 christelige Tro, der saaledes kaldes den retfærdiggjørende.
 Retfærdiggjørelsen betegner, at Gud frifinder Syn-
 deren og erklærer ham for retfærdig; den skeer, naar
 Troen griber og tilegner sig Det, som Jesus Christus
 ved sit fyldestgjørende Liv, sin Lidelse og Død har gjort
 for os og forhyveret os, nemlig Syndernes Forladelse,
 og saaledes og formedelt denne ved Troen stiftede Een-
 hed med ham bliver hans Retfærdighed os tilregnet, og
 i denne Henseende er altsaa Troen en Griben af Christi
 Fortjeneste. For Christi Skyld skeer Retfærdiggjørelsen,
 Gud suldbyrder den af reen Naade, og ikke af Hensyn
 til vore Gjerninger. Med denne Retfærdiggjørelse ved
 Troen, som er Grundtanken i den evangeliske Kirkeforbe-
 dring, staaer Dyds-Hovmodet, Selvretfærdigheden og
 Gjerningshelligheden i den skarpeste Modsigelse. At de
 gode Gjerninger, hvor nødvendige de end ere i sig selv,
 og hvor lidet de end kunne savnes ved den sande Tro,

dog ikke have den Kraft, at de kunne retfærdiggjøre os for Gud, men at de selv kun ere gode, for saavidt de ere den Retfærdiggjortes Gjerninger, det udsiges ved Begrebet om den alene retfærdiggjørende Tro.

Rom, 3, 20; 2, 7—10; 10, 3; 3, 28; 4, 4. 5. 9; 5, 1. Gal. 2, 16; 3, 27. Tit. 3, 3—5. 2 Tim. 1, 9. Ephes. 2, 8. 10. Luc. 17, 10. Hebr. 6, 1.

§ 342.

Men i den Retfærdiggjorte bliver den alene retfærdiggjørende Tro ikke staaende, ene eller eensom og uden gode Gjerninger, men den er til enhver Tid ogsaa bevægende eller ansporende til alt Godt. Det er den, der ogsaa fremkalder Beslutningen til alle gode Gjerninger, og avler den Retfærdighed, der ei blot gjælder for Mennesker, men ogsaa for Gud. Da imidlertid intet menneskeligt Troes-Liv er fuldkomment, saa er det heller ikke sikret for Tilbagefald og Forvildelser; ja endog vore bedste Gjerninger ere og blive dog kun Synderens Gjerninger, selv om Syndens Skyld var os forladt. Dog ligesom vore Dyder selv ikke have forhvervet os Saligheden, saaledes skulle ei heller vore Synder forspilde os den, og hos Dem, der ere i Christus Jesus, skal der, efter Apostelens Forjættelse, intet Fordømmeligt være for medelst denne ved os klæbende Svaghed og Ufuldkommenhed.

1 Joh. 5, 4. Hebr. 6, 12. Rom. 3, 23 ff. Matth. 26, 69. Phil. 3, 9 ff. Rom. 8, 34. 1 Cor. 11, 32.

§ 343.

Thi ogsaa saliggjørende er den retfærdiggjørende og til alt Godt bevægende Tro. I alle Verdens Goder og Herligheder, i alle Livets Glæder og Nydelser er Intet saliggjørende i og for sig, men alene det Gud-

dommelige og Hellige deri og Troen derpaa. Denne alene saliggjørende Tro er Indlemmelsen i Guds og hans elffelige Søns Rige, Aoptionen og Optagelsen iblandt Guds Born og Stiftelsen af Guds Borns herlige Frihed, idet den gjør den eenbaarne Søns Liv til hans Troendes Liv og Grundfølelse. Dette Liv fører Guds evige Søn, der tillige i Tiden er bleven et Menneske, i Kraft af hans Aand og Troen derpaa i de Troendes Sjæle, og herved gjør han dem visse paa og deelagtige i den evige Salighed, idet han ei blot i det Hele, men ogsaa stedse mere og mere gjør dem til Medlemmer af den christelige Kirke.

Ephes. 2, 8; 3, 12. Gal. 3, 26. Joh. 1, 12. 1 Pet. 1, 5; 7. 1 Tim. 6, 12. 2 Tim. 4, 7. Joh. 3, 16. 36. A. G. 16, 31; 15, 11. Rom. 1, 16.

Andet Afsnit.

Om Kirken.

§ 344.

Efter Læren om den hellige Aand forandrer det apostoliske Symbolum paa een Gang sit Sprog, idet det ikke mere, som hidtil, siger: jeg troer paa osv., men: jeg troer en hellig, almindelig Kirke, de Helliges Menighed osv. Dette har sin Grund deri, at Mennesket er kaldet til Troen paa Gud alene, som Fader, Søn og Aand, og ikke skal troe paa noget Andet end Gud, men kun paa ham i Alt, hvori han finder noget Guddommeligt. Alt, hvad den apostoliske Tro endnu anfører, er tillige en Række af menneskelige Til-

stande, eller dog af den Natur, at de kunne blive alle Menneskers Tilstande, paa hvilke der altsaa ikke skal troes, men som kun skulle troes i deres Sandhed og Realitet, fordi de grunde sig paa den guddommelige Aabenbarings Vidnesbyrd saavel i denne Bekjendelse, som i Skriften. I Læren om Kirken, hvormed det apostoliske Symbolum her begynder, er det nødvendigt at erkjende den, først saaledes som den er i sig selv og i sit sande Væsen, dernæst i dens Form og synlige Existent, og endelig i Enheden af begge.

§ 345.

I. Det er ikke blot i det enkelte Menneske, at Aanden bevirker Troen, men tillige i Alle; mere eller mindre; ei blot enkelte Troende gives der i Verden, men der er ogsaa et fælles Liv i Troen. Dette er ligesaa nødvendigt, som at intet Menneske kan være ene i Verden og aldeles isoleret, men at Enhver maa leve i Selskab med Andre. Er nu det selskabelige Liv tillige et troende Liv, saa er det et Liv i Kirken. Derved, at Jesus Christus stiftede den sande Tro i sine Apostler, opstod i dem tillige et fælles Liv i Troen, eller den christelige Kirke. I den gaaer tillige den stiftede Troes hele, fulde Indhold over. I den bliver den subjective Tilstand (det at troe) objectiv, og Troen (det, som troes), der nu er bleven fælles, fremstiller sig som Lære, d. e. som Vidnesbyrd om Troen. Og ligesom Kjarligheden er det Baand, der sammenholder det selskabelige Liv overhovedet, saaledes opstaaer i Kirken Kjarligheden til den fælles Tro og til Troesfællerne. I den Guds Menighed, der var fra Begyndelsen, og forplantede sig i Israél, fandt Jesus Christus sit Tilkuyningspunkt.

ps. 74, 2. Matth. 16, 18; 18, 17. A. G. 2, 47; 20, 28; 2, 42. Gal 3. 10.

§ 346.

Det er i og for sig Guds Rige, der var fra Begyndelsen af, som Kristus har bragt til virkelig Existens i Verden som Kirke. Idet Himmeriges Rige er blevet til Verdens Rige, er dermed Kirken bleven stiftet af ham. Den er Huset, Templet, Guds Folk, det aandelige Israel, der er kommen i Stedet for det kjødelige, den nye Pagt, der omslutter alle Dem, der ere kaldede til Christi Menighed. Fra dens usynlige, men sikre Spire og Begyndelse, som Jesus Kristus gav den, medens han vandrede paa Jorden, er den snart voret op til et Træ, i hvis Skygge utallige Folkelag boe, og efter hans Dphvielse er den bleven Bærstedet for hans aldrig hvilende Aand. Dens Grund og Hjornesteen, paa hvilken den er bygget, er han nu ogsaa i sin Aandelighed og forklarede Menneſſehed, dens Dpholder, dens evige og eneste Overhoved, dens Hyrde, dens Sjæl, dens Beskytter og evige Herre, efter Skriften.

Matth. 3, 2. Marc. 1, 15; 12, 34. Luc. 16, 16; 21, 31. 1 Pet. 4, 17. 1 Cor. 3, 11. 16. 17. Tit. 2, 14. 1 Pet. 2, 9. Rom. 11, 17. A. G. 15, 16. Col. 1, 18. 1 Cor. 8. 6; 12, 5. Joh. 10, 30. Ephes. 4, 4. 5; 2, 20 ff. Gal. 1. 8. 1 Pet. 5, 4. Hebr. 13, 20. 1 Cor. 12, 13. Joh. 14, 27. A. G. 14, 19 ff. 2, 33. Matth. 20, 21 ff. Luc. 17, 21. Phil. 2, 9.

§ 347.

Det Væsentlige og Sande i Kirken er derfor i alle dens Skikkelser det Aandelige i den, hvilket ogsaa fremstilles som det Usynlige. Det er et Forhold, hvori Menneſket staaer til Gud og dernæst ogsaa til Andre, der dele Tro med ham. Troen, der er Grundlaget for Fæl-

leslivet i Kirken, kan i alle Henseender kun være noget Aandeligt, Ufynligt. Den har selv sin Gjenstand og Grund alene i Jesu Christi hellige Aand. Efter dette sit Væsen er Kirken selv ikke Andet, end Jesu Christi Liv i Dem, der troe paa ham, og Efterligningen af Det, der er skeet i Jesus Christus: alle Menneskers Forening med Gud, idet den menneskelige Natur i ham er Et med den guddommelige. Denne guddommelige Stiftelse, Op- holdelse og Overlevering til alle følgende Tider har den altsammen kun ved Aanden, og i denne grundes ogsaa de væsentlige Bestemmelser, hvorved den christelige Kirke i Verden viser sig som den sande.

§ 348.

I Kraft af dette sit Væsen er Kirken 1) den ene og almindelige. Som Enheden i Almindeligheden er den bestemt fra sin guddommelige Stiftelse af ved Ham, der som den Ene og Enkelte tillige er den absolut Almindelige, hvis personlige Bevidsthed tillige er den almeeen-menneskelige Selvbevidsthed, og hvis Natur som den menneskelige dog ikke er forskjellig fra den guddommelige. Almindeligheden i Enheden har Kirken i Bevægelsen fra sin evige Begyndelse af til sit Endemaal, som er: at omfatte den hele Menneskehed og forene den med Gud, at gjøre Guds Rige fuldkommen menneskeligt eller til Alles Besiddelse og Tilstand. Dette Formaal er det samme for alle Mennesker: at lade sig forsones med Gud, og indbyrdes at være Et i Kjærlighed, men ved begge Bestemmelser at blive salig. Lad derfor end den christelige Kirke være adspredt over hele Verden, den er dog den ene og samme, den almindelige og udeelte ved Kristus, der med sin Aand er virksom i Alle, som troe paa ham. Som Lære er den christelige Troes Enhed og

Almindelighed tilstede i det apostoliske Symbolum. Men det aandelige Grundlag derfor er Troen paa Gud, den Treenige. Derpaa beroer den saliggjørende Følelse, som Enhver, der tilhører den sande Kirke, fornemmer, at han deler med alle sande Troende i alle Tider og Lande, og netop deri har han Borgen for dens Sandhed og Gudsdommelighed, at den bliver ham bekræftet af Andre. Thi for saavidt som Kirken er stiftet af Gud, og han selv er i den ved sin Aand, er den ligesaa lidet i Stand til Wildfarelse, som modtagelig for Forbedring, men kun ved sig selv og i Forhold til den Inderlighed, hvormed Mennesket slutter sig til den, bliver den befriet fra Wildfarelse og Ufuldkommenhed.

Ephes. 1, 22. 23; 4, 4. 5. 6. 1 Cor. 3, 11. Ephes. 5, 27.

§ 349.

Efter sit Væsen er Kirken 2) den rene og helige. Kun Den, der har Deel i den sande Tro og fører et dertil svarende Liv, kan være et sandt Medlem af Kirken; alle Andre ere kun dens tilsyneladende, døde Lemmer. Thi hvad der er et virkeligt, virksomt Lem af Christi Legeme, hvilken Benævnelse Skriften bruger om Kirken, det er ogsaa deelagtig i hans Aand, der er Sjælen i dette Legeme, lader sig regjere af den, og kun forsaavidt det gjør dette, har det Ret til hün Benævnelse. Kirken kan ikke have Dem til sine Medlemmer, der leve i Løgn og Bedrageri, i Usandhed og Ufsjærlighed, og kun under den Betingelse tilhøre de den, at de lade sig befrie derfra, at de ere de Dødsfaldne og Helliggjorte. Hele Menneskets Bestemmelse lader sig altsaa sammensatte deri, at han skal blive et levende Medlem af den chri-

stelige Kirke. I denne Betydning kalder den apostoliske Befjendelse Kirken hellig og en Menighed af Hellige.

Matth. 28, 20. Joh. 10, 17. Col. 3, 3. Ps. 46, 5. Ephes. 5, 25—27; 4, 15. 16. 1 Cor. 6, 15. 1 Pet. 2, 5. 1 Tim. 3, 15. Ephes. 2, 19—22. Hebr. 12, 23.

§ 350.

Endelig er ogsaa Kirken efter sit Væsen 3) den evigt seirende. Kirken triumpherer evigt over al Onskiftelse og al Ansægtelse, over al Modsigelse og al Modstand; thi Gud, der i Kraft af sin Aand er i den, bekæmper ikke det Usande og Onde, men seirer evigt over det, og kun fordi det Sande og Gode evigt har og beholder Seiren i den sande Kirke, kan det ogsaa i Tiden og i Striden vinde Seiren. Som Den, der allerede før sin Menneskevorden er Guds Søn og i sin Menneskehed har overvundet Verden og taget Sæde ved Faderens Høire, som sin Kirkes Overhoved, kan Kristus aldrig forlade sine Troende.

Hebr. 11, 10. Luc. 1, 32. 33. Matth. 16, 18; 3, 9. Joh. 10, 14.

§ 351.

II. Grundvolden, paa hvilken Kirken staaer, er altsaa guddommelig formedelst dens Stifter og Opholder, der i Kirken erkjendes og tilbedes som den Genbaarne fra Faderen og Verdens Forsoner, og formedelst ham, der i Kraft af sin Aand er og virker i den, har den ogsaa det guddommelige Element i sig. Dette udelukker nødvendigt enhver som helst Anskuelse af Kirken som en blot menneskelig Anstalt, den Mening, at den skulde være et Bær af moralsk-gode eller politisk-kloge Mænd og overhovedet Resultatet af menneskelige Tanker, Planer og Foretagender. Men ligesaa nødvendigt, som det

er at erkjende Kirkenes Væsenhed, Mandelighed og Usynlighed, ligesaa nødvendigt er det at betragte dens Form og ydre Maade at være paa. Den christelige Kirke har fra Begyndelsen af staaet i et indre og væsentligt Forhold til Verden; den har hverken ladet Staten staae udenfor sig, uden at bryde sig om den, eller saaledes identificeret sig med den, at den skulde have berøvet den al Selvstændighed. Kirkenes Idee er ikke abstract, men concret. At have Virkelighed hører væsentlig med til dens Sandhed. Men idet den saaledes eksisterer synlig i Verden, i Staten, i alle dens Skikkelser, er den indtraadt i alle Verdens Betingelser og Indskrænkninger, og saaledes er den som ydre Phænomen ingensinde og i ingen Skikkelse fuldkommen adæqvæt med og svarende til sit indre Væsen.

§ 352.

Gensidig og altsaa usand er derfor den Betragtning af Kirken, ifølge hvilken Man kun stiller sig paa den ene eller den anden Side, og udelukkende betragter og fastholder enten dens indre Væsenhed og Mandelighed eller dens ydre Form og Eksistens. Som den blot usynlige vilde den være den virkelige, som den blot synlige den usande Kirke. Begge Dele, at den er den usynlige og synlige, here nødvendigtvis sammen. Gi blot i den eensidige Reflection over Kirken, men ogsaa i Livet og i Historien viser sig det falske og Sygellige i Kirkenes Tilstand, naar Man paa den ene Side vilde trække sig tilbage fra al Kirkenes Udvoreshed og Synlighed i Staten, for udelukkende at holde sig til det Indvortes i Følelse og Tænken, i mørk Grublen og Uffondrethed, hvilket er Mystikens og Secterets Natur og i sit Extrem Kirkesamfundets Oplosning, eller naar paa den anden Side

Kirken med Tabet af sit guddommelige Princip vilde verdsliggjøre sig, naar den aandelige Bevægelse forvandlede sig til tom Mechanisme, Gudstjenesten til den blotte Menneske- og Ceremonitjeneste. Det er den usynlige Kirke, der tillige vil og skal være den synlige, men denne er ikke Andet, end den usynliges verdslige Side, Kirkens Forsatning, dens Forhold til Staten v. s. v.; forenede danne begge Kirkens historiske Liv.

Joh. 18, 36. Luc. 17, 20. 21; 10, 3. Matth. 10, 16. 1 Cor. 15, 50; 6, 9. 10; 4, 20.

§ 353.

Fremdeles er det den samme ene og almindelige Kirke, som tillige er 1) den mangfoldige og forskellige. Kirkens Eenhed er ikke død og eensformig, den har tillige den uendelige Rigdom og Forskjellighed, den største Mangfoldighed i sig. Existerende i Tid og Rum er den underkastet alle Verdens Vexler; mangfoldigen deelt tilsteder den de forskjelligste Former efter Tidens og Omstændighedernes Fornødenhed, og antager i Særdeleshed en forskjellig Character efter de Staters forskjellige Skikkelse, med hvilke den forener sig. Kun i sit Væsen og sin Aand har den en guddommelig Stiftelse, men ikke tillige i en bestemt Form, hvori den skulde gaae over til alle Tider og Lande; dette er den romerske Kirkes Hovedvildfarelse. Denne Indskrænkethed bestaaer deri, at den gjør Jesu Christi Aand afhængig af en udvortes Kirkeforsatning, der stedse bliver sig selv lig, og at den binder Verdens Frelse dertil. Ere nu Troens Grundlærdomme anerkjendte, og de Troende forenede i Betsjælden af dem, saa skader det ikke, om de i Skikke og Cultus indbyrdes afvige fra hverandre, men i dem alle, selv de forskjelligste, kan den sande Kirke bevare sit Væ-

fen og være sig selv lig. Den Art og Maade, paa hvilken en kirkelig Menighed bekjender sig til den christelige Tro, er Confessionens Begreb. Til at Kirken indvortes fra skal kunne udvifle sig, udfordres blot, at Man udvortes fra lader den være fri og usforstyrret i dens rolige Selvudvikling. Thi kun i Friheden kan den aande og fuldstændigt udfolde sit guddommelige Indhold.

Rom. 12, 4—7. 1 Cor. 10, 17.

§ 354.

Iffe mindre er Kirken, som den rene og hellige, tillige 2) den i Verden indskrænkede og intetsteds fuldkomne Kirke. Kun langsomt og mælsommeligt voxer Enhver ind i den, kun under bestandig Tugt og Anstregelse kan han stedse mere rense sig fra Bildfarelse og Synd, for stedse mere at blive et sandt Medlem af Kirken, og selv i de høiere Fremskridt har han dog stedse kun i en vis Grad den sande Tro. Bevæget af Kjærlighedens Aand tilsteder den christelige Kirke selv de svage Spirer til Tro og Kjærlighed. Tanken om en christelig Kirke, som skulde bestaae af lutter Hellige, er en tom Forestilling. I den synlige Kirke, i det ydre Kirkesamfund leve midt iblandt de Fromme og Troende endog Ugudelige og Hyflere, der som saadanne ifølge Kirkens Begreb for stedse blive udstødte af det aandelige Samfund med Christus og hans Troende, men tillige have den Bestemmelse, at vækkes ved den i Samfundet udbredte Aand og fra Skinlemmer og døde Lemmer at blive sande og levende Lemmer af Kirken. Virkelig er Kirkens Reenhed og Hellighed i den christelige Fromhed og Sædelighed.

Luc. 14, 16—24. Matth. 13, 24 ff. 1 Cor. 3, 12.

§ 355.

Som eksisterende i Verden er Kirken endelig 3) som den seirende tillige til enhver Tid endnu den stridende, den lidende og undertrykte Kirke. Enhver, der tilhører den sande Kirke, er derved kaldet til Kamp saavel mod sig selv, mod Kjød og Blod, som mod Verden. Ligesom den christelige Religion allerede i sig selv og fra Begyndelsen var meget for god, for hellig og ædel for den nædle Menneskehob, og Verden ikke var den værdig, saaledes maa ogsaa denne efter sin Natur stedse forarges over Guds Kirke, plage og forfølge den paa alle Maader. Dette hører med til de Prøvelser og Tugtelser, som Gud tilskikker alle sine Troende, for at øve dem i Sandhedens Erkjendelse, i den rene Læres Forsvar, i Standhaftighed, Idmyghed og Taalmodighed. I Medgang og Lykke have de kun altfor meget, altfor ofte og snart stillet sig lige med Verden, medens derimod Kirken ingenstunde blev sin guddommelige Character mere tro og ingenstunde udviklede en større, menneskelig Fuldkommenhed, end under Verdens Anfægtelser og Forfølgelser. Men det eneste Vaaben, som det sommer sig for Kirken at bruge, er den sande Tro og dens Vidnesbyrd, Læren.

Joh. 16, 33. 1 Tim. 6, 12. 2 Tim. 4, 7. 2 Cor. 10, 3. Jac. 1, 12.

§ 356.

De almindeligste Former, under hvilke den christelige Kirke eksisterer i Vesten, ere den romerske og den evangeliske. Begge ere forenede i den samme Bekjendelse af den christelige Tro i det apostoliske Symbolum og den hellige Skrift. Hovedforskjellen imellem dem bestaaer i en aldeles forskjellig Forestilling om Kirken,

navnlig dri, at den romerske Lære tillægger den christelige Kirkes Form, dens menneskelige Side og Forsætning den samme guddommelige Stiftelse, som tilkommer dens Væsen, og uden Betænkning overfører dennes hele guddommelige Indhold paa hiin. I Overeensstemmelse hermed lærer den: at de Geistlige, Præsterne og Biskopperne egentlig udgjøre Kirken, Lægfolk derimod kun i uegentlig Betydning; at hine fortrinnsviis ere kaldede til Kirkeregimentet, den verdslige Magt derimod ikke; at den romerske Biskop er Kirkens Hoved, Peters Efterfølger og Christi Statholder paa Jorden.

§ 357.

Den evangeliske Kirke lærer derimod, at Kirkens Begreb og Kirkeforsætningen ere ikke Et og det Samme, at den christelige Kirkes Stifter har ladet dens Form og Eksisteremaade være aldeles fri, at Kirken i sit guddommelige Princip og Formaal omfatter alle sande Troende, uden Hensyn til Embede og Stand, og at Kirkeregjeringen bør overlades til Statens Overhoved, for at bringe det til en desto fuldkommere Eenhed af Kirke og Stat, hvorimod den romerske Kirke allerede efter sit Begreb ligger i bestandig Modsigelse og i aabenbar eller hemmelig Strid med alle verdslige Magter.

§ 358.

Da den romerske Kirke ogsaa i Henseende til Lære og Tro oprinde'igen identificerer det Guddommelige og Menneskelige, og gjør Hierarchiet til Mester over og den eneste rette Fortolker af Skriften, saa savner den et Princip til at adskille den guddommelige Sandhed fra Det, der blot er Menneskenes Tanker, beraaber sig stedse kun paa Hierarchiets guddommelige Stiftelse og Autoritet, og har ingen Sikkerhed for, at Menneskesætninger ikke

forverles med guddommelige Lærdomme, og gjøre sig gjældende som saadanne. Imod denne aldeles ubefoiede menneskelige Autoritet, der udgiver sig for guddommelig og forlanger en blind Tro, optræder i den evangeliske Kirke Troen paa Guds Ord i Skriften som Norm og Rettesnor, og den frie Prøvelses Princip, der i Henseende til Troen ikke udelukker Enheden i det Væsentlige, men ikke gjør Saligheden afhængig af det Uvæsentlige, af menneskelige Indretninger, Skikke og Foranstaltninger, hvor nyttige og nødvendige disse end iøvrigt kunne være. I den evangeliske Kirkes Troesbekjendelser ere alle den romerske Kirkes vrangte Lærdomme og Misbrug udtrykkeligt nævne og forkastede.

§ 359.

I Enheden af det menneskelige og guddommelige Liv, saaledes som denne er formidlet ved Troen, er Kirken den sande overalt, hvor Guds Ord rettelig læres, og Sacramentet forvaltes efter Christi Indstiftelse: thi disse Tvende, Guds Ord og Sacramentet udgjøre Kirkens egentlige, væsentlige og guddommelige Indhold, ligesom paa den anden Side dette kun er tilstede, for saavidt som Kirken lever i Nydelsen af begge disse guddommelige Naademidler. De kaldes Naademidler, fordi de, efter deres Bestemmelse, ere den sikreste Veie for Mennesket til at grube Guds Naade i Jesus Kristus, skulle tjene ham til at stifte og fornye Samfundet med Gud og hans Troende, og fordi de selv i denne Hensigt ere udsprungne og forordnede af reen guddommelig Naade.

Ephes. 4, 4. 6. A. G. 2, 42. Joh. 15, 3.

§ 360.

Hjint dobbelte Grund-Trang for den menneskelige

Natur, nemlig Trangen til at blive oplyst til at erkjende det Sande, og blive helliget til at elske det Gode, men ved begge Dele at blive gjensødt, som ovenfor er udviklet, kommer kun i Kirken til sin fulde Tilfredsstillelse, idet Gud kun i den, d. v. s. ved Andre, som allerede ere oplyste, helliggjorte og gjensødte ved den, opdrager Enhver især for sig, underviser ham i Guds Ord, og i ndvies og helliger ham til sig ved Sacramentet. Thi ved disse Tvende, ved Menneskeslægstens Opdragelse og Indvielse fuldbyrder Menneskeslægstens evige Forløser bestandigt sit kongelige Embede (§ 312), idet han paa denne Maade optager Alle, som fødes i Kirken, i sit Rige, og gjør dem til stedse mere levende Medlemmer af sin hellige Kirke.

§ 361.

Paa disse to Grundtauser, i hvilke den christelige Kirkes Bæsen kommer til syne, hviler alt sandt, aandeligt og sædeligt Liv ogsaa udenfor den christelige Kirke, og i Alle, som i Tid og Rum ikke tilhørte eller endnu ikke tilhøre den. Kun for saavidt ogsaa de ere befremte for den christelige Kirke, og i større eller mindre Grad vinde Andeel i Menneskeslægstens Kaldelse til den guddommelige Opdragelse og Indvielse, som er et evigt Værk af Gud, og for saavidt de virkelig lade den guddommelige Dplysning og Helliggjorelse fuldbyrdes i sig, ere ogsaa disse i Stand til Erkjendelsen af det Sande og Kjærligheden til det Gode, og ved begge Dele paa Veien til Saligheden. Men jo mere begge Dele begynde i dem, med desto større Sikkerhed ere de ogsaa allerede paa Veien til den christelige Kirke, ja tilhøre den allerede i Aanden: thi i den alene vækkes Mennesket, i den alene opnaaer han det fulde og bevidste Liv i Chri-

stus, hvorimod ingen Frelse og Salighed er mulig for noget Menneske, der lever absolut udenfor ham.

A. G. 10, 34. 35. Nu befinder jeg i Sandhed, at Gud anseer ikke Personer, men hvo iblandt alle Folk, som frygter ham og gjør Retfærdighed, er ham behagelig, d. e. i en saadan Tilstand, at Gud kan tage ham til Raade, for at gjøre ham salig ved Evangeliet.

A. G. 11. 18; 4, 12.

§ 362.

1. Menneskeslagets Opdragelse skeer fornemmelig ved Guds Ord, den guddommelige Aabenbaring, som har udstroet Buisdommens Sædeforn over alle Folkslag, og antaget og med sig forenet den menneskelige Natur i Jesu Christi Person. Han er derfor iblandt alle Mennesker den eneste sande og fuldkomne Opdrager, og kun ved at fuldbyrdes i hans Aand kan den menneskelige Opdragelse være af det rette Slags og lykkes vel. Ligesom al sand Opdragelse kun kan udgaae fra Saa-danne, som allerede leve i Christi Kirke, og ere oplyste og helliggjorte ved hans Aand, saaledes ere ogsaa alle Opdragelsens Formaal indbefattede deri, at den skal gjøre Mennesket til et levende Medlem af den christelige Kirke, thi herved alene gjør den ham først deelagtig i det sande, indre Liv, og altsaa ogsaa nyttig og stiftet til det ydre Liv. Alene derved bliver Mennesket til Menneske, at han bliver en Christen, d. v. s., at han bliver deelagtig i det guddommelige Liv ved Troen paa Kristus og ved Efterfølgelsen af hans hellige Forbillede. En kan gjerne være velopdragen i Verdens Mening, og derhos dog i Kirkens Mening være den største Skurf. Naar Gud ikke opdrager Mennesket, saa kan ei heller noget Menneske opdrage ham. Men fordi dette er et evigt Bærk af Gud, der paa det Fuldkomneste er stad-

fæstet i Christus Jesus, saa kan den menneskelige Opdragelse aldrig ganske mangle: thi kun ved Mennesker, ved Andre, der allerede ere opdragne af Gud, bliver Mennesket opdraget, og netop til den Ende lever han i den christelige Kirke.

Matth, 4, 4; 6, 33; 16, 26. 2 Tim. 3, 17. Phil. 4, 8. Jerem. 7, 23; 24, 7. 1 Tim. 4, 6. 2 Tim. 1, 5.

§ 363.

Guds Ord, der, saaledes som det paa det Fuldkomneste er aabenbaret i Christus og fra ham er gaaet over i Kirken, er Hoved = Opdragelsesmidlet og det første Raademiddel, er deels det mundtlige eller det uskrevne, deels det skrevne Ord. Kun fordi det først var hiint, kunde det ogsaa blive dette; ei heller er hiint affødt eller gjort overslødigt ved dette. Det er Christi Befaling, at hans Ord skal overleveres i hans Menighed samt levende forkyndes i Kraft af hans Aand, og herpaa beroer Stiftelsen af det christelige Læræmbede og den offentlige Gudstjeneste overhovedet, der kun er det fulde Gjenstaa af det indre, overalt udbredte aandelige Liv. Thi disse fælles Forsamlinger af Christne kunne og skulle ikke være noget fra det øvrige Liv absolut Adskilt, men hænge paa det Underligste sammen dermed. Kun den Fromhed, der ogsaa viser sig udenfor den offentlige Gudstjeneste, kan føle den dybe Trang til denne.

Matth. 28, 19. 20. A. G. 14, 23; 20, 28. Joh. 20, 21. 23. 1 Tim. 3. 2 Tim. 2, 2. Tit. 1, 5. 1 Cor. 12, 28. Ephes. 4, 11. Hebr. 10, 24. 25. Matth. 18, 20.

§ 364.

Alt, hvad Gud gjør for Mennesket, for at lære ham at tjene sig, er indbefattet i den guddommelige Lære

og den guddommelige Tugtelse, ved hvilke Gud i sit hellige Ord opdrager Menneskene. Den aabenbarede, ved Christus stiftede og ved hans Aand til alle følgende Tider overleverede Lære giver os den fornødne Undervisning i alle Sandheder til Salighed, og stedse fuldkommen at erkjende og lære at elske disse er den Christnes sjæreste Beskjæftigelse. Men paa det at han ogsaa da, naar han ikke vil erkjende og elske Gud, kan lære at tye til ham alene og erkjende alt Andet end Gud for tomt og forsængeligt, staaer han under den guddommelige Tugtelse, ved hvilken Gud gennem Modgang og Lidelser, gennem Provelser og Gjenwordigheder af ethvert Slags kalder Mennesket til sig og rokker hans Tilid til de forgængelige Ting og til hans egne Kræfter. Derfor er ogsaa den huuslige Børnetugt og den offentlige Kirketugt en væsentlig Bestanddeel af det kirkelige Liv. Kirken maa vide og kunne sige, hvad der stemmer overeens med, eller strider imod den christelige Tro og den christelige Bedrægt. Formaalet for den guddommelige Tugtelse er, at det Menneske, der ikke vil erkjende Gud, skal føle, hvad Gud giver ham at forstaae.

Gal. 6, 6. Rom. 2, 18. Ps. 25, 2. 8; 32, 8; 119, 27. 34. 73. 2 Tim. 3, 15. — Ephes. 6, 4. Hebr. 12, 6. 1 Cor. 11, 32. Tit. 2, 12. 2 Tim. 3, 16. Matth. 16, 19; 18, 18. Joh. 20, 23.

§ 365.

Baade ved Lære og ved Tugtelse lærer Mennesket at tjene Gud; denne Gudstjeneste bestaaer væsentlig i Betragtningen og Bønnen; Sangen er Genheden af begge, og stedse een af Delene. I Betragtningen udvifler Gud i Kraft af sin Aand og sit Ord i Men-

neffets Aand og Ord Erkjendelsen af sine Fuldkommens heder og sin Naade i Jesus Christus, af sin Billie og sine Bud, og ad denne Vej bliver Mennesket i sin Aand opbygget og vedergvæget ved Erkjendelsen af Gud, befriet fra Syndens og Bilsfarelsens Mørke. I Bøn uen vender Hjertet sig til Styrkens og Magtens Gud, knytter sig i Særdeleshed til Guds Forjættelser, og føler sig i Bevidstheden af sin Svaghed og Synd styrket og trostet. Den er efter sit Indhold Lovs og Takkebøn, Bedebøn og Forbøn for Dyrigheden og alle Mennesker. For Christi Skyld og i hans Navn skal Man bede Gud. Den fuldkomne af alle Bønner er den, som Jesus Kristus selv har lært sine Disciple at bede. Naar den Christne saaledes beder med Guds Ord og Tanke, tør han ogsaa være vis paa Bønhoørelse. Enhver sand Bøn er ogsaa bønhoørt af Gud. Den rette Bøn er mundtlig, naar den tillige er hjertelig og fremgaaer af den bedende Sindsstemning, hvori Mennesket uafsladeligt skal befinde sig.

Joh. 8, 47; 6, 45; 18, 37; 17, 3. Phil. 1, 9. Col. 1, 9. 11. 2 Pet. 1, 8; 3, 18. Philemon 6. Sir. 4, 15. Jes. 32, 7. Ephes. 2, 20. 22; 5, 19. Luc. 8, 15. — Jes. 26, 16. A. G. 2, 42; 6, 4. Phil. 4, 6. 1 Tim. 2, 1—3; 4, 5. 1 Pet. 4, 8. Jac. 5, 16. Matth. 6, 9 ff.; 18, 20. Luc. 11, 1. ff. Matth. 26, 41. Rom 8, 16. 26. 1 Thesf. 5, 17.

§ 366.

Det skrevne Guds Ord indeholdes i Bibelen, eller i de Menneskers Ord, som vare de første, i Guds Kirke ophlyste og helliggjorte Vidner og Sendebud om Frelsen, og dette Ord slutter sig til Guds Ord i G. L. som det første Led i Rækken af de guddommelige, skriftligt optegnede Aabenbaringer. Thi ligesom det G. L.

ved Siden af Læren allerede indeholder Evangeliet i Forjættelsen, saaledes indeholder ogsaa det N. T. i og ved Siden af Evangeliet om Dpfyldelsen af Forjættelsen tillige Loven som den Tugtemester, der skal opdrage os til Kristus, som Forberedelse til Guds Naade i Kristus. Ved dem begge, baade Loven og Evangeliet i Skriften, opdrager Gud Menneskene for sig, og derfor maa Enhver fra Ungdommen af saa lange gaae i Lovens Skole, indtil han er modnet til Manddomsalderen i Kristus. Den christelige Kirke besidder den fuldkomneste hellige Skrift i sin Bibel, fordi den er det glade Budskab om den Grundsandhed, at Guds evige Ord er blevet Kjød, og fordi denne Sandhed fremtræder deri som Hoved- og Midtpunkt for det Hele.

5 Moseb. 27, 26. Josva. 1, 8. Matth. 5, 17. 18. Luc. 16, 17. Rom. 3, 20. Rom. 10, 4. Gal. 3, 13. 18. 23. 24; 5, 4. 1 Tim. 1, 8.

§ 367.

Det skrevne Guds Ord af dette Indhold har alene i sin guddommelige Oprindelse, d. e. i sin guddommelige Indgivelse, Sikkerhed for sin Forskjellighed fra det blotte Menneskeord. Det er en i Guds og Menneskets Væsen grundet, følgelig i og med al Tro paa Gud given Sandhed, at en guddommelig Aabenbaring, at Guds Ord fra først af ikke med Sikkerhed og Visshed, med Troskab og Reenhed kan komme til Menneskene, uden at være stiftet i dem af Gud selv og ved den høieste Virksomhed af hans Aand i deres. Til Overleveringen af det Guds Ord, som nu eengang er tilstede, udfordres kun Guds Virksomhed i en vis Grad, til Stiftelsen deraf derimod den høieste Virksomhed, d. e. en saa-

dan, der paa Menneskenes Side finder den mindste Modstand. Kun deri have vi Garanti og Sikkerhed for, at Guds Ord, der blev til Menneskenes Ord, paa denne Vej ikke er blevet et andet, men at det ogsaa i denne Skikkelse endnu er Guds Ord, og kun fordi det saaledes, allerede forend det blev nedskrevet, var kommen til dem og var i deres Aand, kunde det sidenest og saa være i deres Skrifter. Men en Overbeviisning derom er alene mulig derved, at Man overhovedet veed, hvad Ideen om Gud, den Hellige fører med sig, og at man dermed sammenligner Indholdet af en hellig Skrift; men for at vide Hiint og gjøre Dette, maa den menneskelige Aand i Tro og Erkjendelse være forenet med den i sin Kirke levende guddommelige Aand, som den, der alene veed, hvad af den der er i Bibelen, og at denne derved er forskjellig fra alle andre Skrifter i Verden. Thi Aanden alene, og intet Andet i Bibelen er Grundvolden for vor Tro og for al Erkjendelse af de christelige Sandheder til Salighed: i alt Andet har den Bærdi som documenteret Historie.

2 Tim. 3, 15. 16. 2 Pet. 1, 21. 1 Joh. 5, 6, 9.

Joh. 21, 24; 6, 68.

§ 368.

2. Hvad den guddommelige Indgivelse (*Inspiratio*) er ved Guds Ord, saavel ved det oprindeligt udfrevne som ved det skrevne, det er ved Sacramentet den guddommelige Indstiftelse (*Institutio*), dets Begrundelse i Guds Ord og dets hellige Character og Oprindelse. Det er en med Troen paa Gud og hans Ord væsentlig given Sandhed, at Menneskeslægten uden den guddommelige Indvielse hverken er istand til eller deelagtig i Erkjendelsen af det Sande eller Kjærligheden

til det Gode. Indvielsen er den forudgaaende, hjærlichedsfulde Stiftelse af et saadant Forhold mellem Mennekeheden og Guddommen, at al Erkjendelse af Sandheden og al Kjærlighed til det Gode først deri og derved bliver mulig; thi enhver virkelig Forening af Gud og Mennesket er kun da tænkelig, naar den hviler paa Eenheden af Gud og Mennesket. Kun fordi Gud fra Evighed af hær indviet Menneskeheden til sig og ganske og aldeles gjennemtrængt den i Christus, kun fordi han endnu bestandig indvier Menneskene til sig, kan Kirken ikke aflade at indvie Enhver til Gud: thi den er og bestaaer selv kun som Menigheden af de paa denne Maade indviede Sjæle.

Luc. 11, 40. 41. 2 Cor. 6, 16. Ps. 94, 14. 1 Pet. 2, 5, 9. Rom. 15, 16. A. G. 20, 32. Hebr. 13, 12. 1 Cor. 6, 11. Ephes. 5, 26. Joh. 17, 17, 19. Tit. 2, 14.

§ 369.

Enhver Fuldbyrkelse af Sacramentet er en Aerkjendelse af denne væsentlige Troessandhed; uden denne vilde hiin kun være en tom Skik og Mechanisme, ligesom Tilstedesættelsen af Sacramentet vilde være Oplosning af Kirken selv. En Enkelt kan vel være ugudelig nok til at berøve sig selv eller Andre denne Betsignelse, men aldrig kan Kirken gjøre dette, og derfor er ogsaa en saadan Handling bevogtet ved strenge Love. Men Sacramentets Handlinger ere ikke Andet, end Kirkens Fremstillinger og Esterligninger af hiin Guds evige Foranstaltning, og hvile altsaa væsentlig paa Troen paa denne. Men da Kirken selv ikke er Andet, end Menigheden af de til Gud Indviede, saa fortsættes i den Indvielsen af Enhver, der fødes til eller for den, og saa maa Enhver af disse i sit naturlige Liv være og steds

mere blive et Medlem af Kirken. Han maa een Gang for alle være helliget til Gud, og som en naturlig Plante omplantet fra Jordens flette Grund til Himmerigets guddommelige Jordbund og Grund, og dernæst stedse paa Ny blive helliget, for at være i Christus, og stedse blive stærkere i Troen og i Kjærligheden. Herpaa beroer det, at der ikke kan gives flere Sacramenter end tvende, ligesom ogsaa, at det ene kun een Gang kan blive Enhver til Deel, det andet derimod ofte skal gjentages.

§ 370.

Paa denne væsentlige Sandheds guddommelige Nødvendighed i Guds Ord beroer Forløserens guddommelige Tanke med Stiftelsen af den hellige Daab og den hellige Nadvere, og kun, naar Alt bliver til tom Bogstavshistorie, kan Man sige om disse, at Kirken kunde vel ogsaa have undværet dem, ret ligesom om det var gaaet ganske tilfældigt og vilkaarligt til med dem, eller glæde sig over, at han ikke har indsat mere end to saadanne Skiffe, som om der allerede var for mange af dem. De ere de fuldkomne Fremstillinger af den Grundtanke, hvorpaa de hvile, og som kun ufuldkomment og svagt er antydet i lignende hellige Skiffe, som vi finde hos alle Folkeslag.

§ 371.

Til Sacramentet hører væsentligt, at det foruden sin indre, aandelige Side, der er den Troessandhed, hvorpaa det hviler, eller foruden Guds Ord og Stifterens hellige Hensigt, tillige har en sandelig Side, der i Daaben er Vandet, i Nadveren Vinen og Brødet. Disse maae ikke ombyttes med noget Andet, endnu mindre ganske udelades, som hos Quækerne, og heri er

Sacramentet forskjelligt fra Guds Ord, der ogsaa kan existere uskrevet, i Aand og i Betragtning. Hensigten med Sacramentets Stiftelse er derimod den, at ei blot Menneskets Aand skal oplyses ved den aandelige Lære, men at ogsaa det sandselige Menneske med sine Følelser og Affecter skal berøres og helliges ved de hellige Ting og Handlinger, og at saaledes det hele Menneske med Aand og Legeme skal jinddrages i Troens Liv. Man føler derfor ogsaa let, at Elementet, som ved Guds Ord er blevet til Sacramentet, i denne Skikkelse og Hensigt her ikke tjener den sædvanlige Fornødenhed.

§ 372.

Med Artikelen om Kirken bringer det apostoliske Symbolum her-tillige Læren om Syndernes Forladelse i Forbindelse; dette er saaledes at forstaae: I det Daabens Sacramente indlemmer os som umyndige og uselvstændige i Christi Legeme, der er hans hellige Kirke, er det derved Auerkjendelse af og Forladelse for den Skyld, hvilken den menneskelige Natur, som saadan, har paadraget sig. I Daaben bortdoer det gamle Menneske, og det nye, som er skabt efter Gud, iseres. Nadverens Sacramente derimod, i hvilket Christi Legeme, efterat vi ere blevne myndige og selvstændige, indlemmer sig i os, er sat imod de enkelte, personlige Synder i vor Billie og vort Liv, og skal ikke nydes uden Bekjendelse (Skristemaal) af dem og Forladelse (Absolution) for dem.

§ 373.

Jungen er et Medlem af Kirken ved Fødselen, men Enhver bliver det først ved Gjenfødselen. Herpaa beroer Nødvendigheden af, at Enhver een Gang skal indvies til Guds Rige, hvilket i den christelige Kirke skeer ved Daaben. Noget lignende finder Man

hos alle Folkeslag. Saadanne Lustrationer skulde betegne Gemyttets overfandskelige Renselse fra det Lavé og Syndige. Hos Johaanes den Døber havde Daaben den Betydning, at den skulde forberede til Christus, og den var en Daab til Omvendelse. I sin sande og fulde Betydning blev den først indstiftet af Christus, idet han bad at døbe efter Evangeliets Grundlare i Faderens, Evnens og den hellige Aands Navn.

Ephes. 5, 26. Joh. 15, 3. Matth. 3, 11; 28, 19.
A. G. 11, 16; 2, 38; 8, 37. 38.

§ 374.

Den ved denne Handling betegnede Gjenfødselse stæer nu ved Indvielsen i Herrens Menighed og ved dennes Tro; Menneket skal, efterat han ved sin timelige Fødsel er bleven et Verdens Barn og et Medlem af Verden, blive et Guds Barn og en Medborger i Guds Rige, og lade sig lede og regjere af Jesu Christi i hans Kirke levende hellige Aand. Idet Kirken ved den hellige Daab optager de Rysedte i sig, erklærer den hermed, at den vilde ansee dem for fortabte og hjemfaldne til Usaligheden, hvis de bleve overladte til dem selv alene og til Verden, hvis de ikke fra Ungdommen af vare indlemmede i Sandhedens og Kjærlighedens Rige og forenede i Samsind med de paa Christus Troende, paa de mangfoldigste Maader berørte af hans Aand og fra den spædste Barndom af opdragne ved ham og for ham. Thi al følgende Opdragelse og Underviisning i de hellige Ting og Sandheder, ja Forstaaelsen af den hellige Skrift selv kan kun finde Sted, naar den hviler paa et saaledes indviet Gemyts Grund og Jordbund, kan kun deri slaae Rodder og bære Frugt.

Joh. 3, 5; 16, 7. Tit. 3, 5. 1 Pet. 1, 23; 3, 21.
A. G. 2, 38. 41; 8, 12. Gal. 3, 27. A. G. 22, 16.

§ 375.

Herpaa beroer tillige Barnedaabens Nødvendighed. Uagtet denne Handling nærmest er stillet imod den Skade, der flæber ved den menneskelige Natur som saadan, saa at den borttager Arvesyndens Skyld og altsaa ved at hellige Mennesket til Guds Rige ophæver den oprindelige Vanhelligelse, der som Evne og Hang til enhver Synd forplanter sig til Alle, saa er dog Barnets Natur endnu ikke vanhelliget ved nogen actuel Synd, og kun til dette barnlige, ved Livet i Verden endnu ikke fordærvede, uskyldige Sindelag, kan alt Det slutte sig, som den i sin Kirke udbredte hellige Aand ved Opdragelse og Dannelse vil gjøre af Mennesket. Er Mennesket allerede voren og bekjendt med alt det Onde, hvortil da endnu Daaben? Ligesom derfor Forleseren selv, idet han henviser paa Børnene, siger om de Børne, at Saadanne (τοιούτοι), d. v. s. ei blot Børnene, men tillige Alle, der med Barnets Sind omvende sig til barnlig Reenhed og Uskyldighed, hører Himmerigets Rige til, og ligesom Man selv paa den Tid, da man endnu døbte Børne, ved at iføre dem hvide Klæder og give dem Melk og Honning erklærede, at de vare vendte tilbage til den uskyldige Barndoms Tilstand (quasi modo geniti, Neophyter), saaledes har Daaben i Kirken til alle Tider været Barnedaab, og er ogsaa endnu, f. Ex. naar den fuldbyrdes paa Proselyter, slet ikke Andet end Barnedaab.

Matth. 19, 13. Marc. 10, 13. 16. A. G. 2, 39; 10, 47; 16, 33. 1 Cor. 1, 16. Matth. 18, 3.

§ 376.

Nødvendigheden af Barnedaaben bliver endnu ofte nægtet af Uforstandige, især fordi de betragte den een-

jidigt og ikke betænke, at den først bliver fuldstændig ved Confirmationen, med hvilken den egentlig udgjør et Hele, og som er den anden, væsentlige Side af den. Begge disse Endepunkter, Daaben og Confirmationen, omfatte nemlig Underviisningen i den christelige Lære, Menneskets egen, frie Dørbetviisning om Trossens Sandheder og den selvstændige Bekjendelse af den christelige Tro. Først herved opnaaer den Løbte det fulde, bevidste Liv i Christi Menighed og alle et Medlems Rettigheder. I Menigheden, der har optaget ham bevidstløs, og hvori han bevidstløs er vaagnet og har fundet sig selv, kommer han til klar og fuldstændig Bevidsthed om sin Salighed.

Marc. 16, 16. Phil. 1, 6. 1 Pet. 3, 15. A. S. 20, 32. 1 Cor. 7, 14.

§ 377.

Kun i Forhold til den Grad, hvori man selv paa en levende Maade tilhører Christi Kirke, vil Man ansee Daaben for uundværlig for alle Nyfødte, ligesom Man paa den anden Side overalt, hvor Man i Bannetro er udtraadt af Kirken, saaledes som Socinianerne gjorde, ogsaa betragter Daaben som en tom, næsten betydningløs, forbigaaende Skik, der kun har Hensyn til Løder og Hedninger. Paa den anden Side er f. Ex. i den romerske Kirke Læren om Daaben ikke fri for Døretro; thi her bliver Man kun da antagen af Gud og indviet i hans Rige, naar Man bliver døbt, og uden denne ydre Act bliver hiint erklæret for absolut umuligt, medens derimod, efter den sande Troes Grundsætninger, Daaben ikke skeer og skal skee forat, men fordi vi paa en evig Maade ere antagne af Gud og indviede til ham.

§ 378.

Fordi det ved Daaben knyttede Baand med Kirken sønderrives ved enhver enkelt Synd, som Mennesket begaaer, har vor Religions Stifter, for igjen at knytte det og føre Mennesket tilbage til Samsundet med Kristus, stiftet det andet Sacramente. Naar derfor i Kirken Daaben fortrinnsviis betragtes som Dplysningen, fordi den overhovedet først fører Mennesket ind i det aandelige Liv og Lyserige, saa er Nadveren Helliggjørelse og Formelse af det indre Menneske, fordi han derved stedse paa Ny helliger sig til sin Forløser og optager hans hellige Liv i sig, hvortil han ikke vilde være i Stand, hvis han ikke af Gud selv var helliget til ham, og hvis ikke Forløseren selv deri kom til ham, for at forbarne sig over og antage sig sin menneskelige Natur, og for i alle sine Troende stedse paa Ny igjen at gjøre sig til Et med den.

Lit. 3. 5. Rom. 6, 3. 4. Joh. 6. 53.

§ 379.

Til saaledes at modtage Kristus formedelst den hellige Nadvere, der er Maaltidet til Gjenforsoning med Gud, skal den Christne samvittighedsfuldt forberede sig. Ligesom Daaben drager Confirmationen efter sig, saaledes forudsætter Nadveren Skriftemaalet, Erkjendelse og Bekjendelse af Synderne. I dette hellige Samfund med Forløseren, hvad Nadveren er, skal kun Den indgaae, der er rensket fra sine Synder og har modtaget Forkædelsen for dem. I den romerske Kirke er Skriftemaalet Bekjendelse af alle enkelte Synder (*Confessio auricularis*), i den evangeliske er det private Skriftemaal alle enkelte Synderes Bekjendelse af deres Synder, og herved aldeles fjernet og forskjellig fra hin Misbrug.

I Stedet for dette er nu af mangeslags medvirkende Aarsager det almindelige eller offentlige Skriftemaal næsten overalt indført. Idet den Christne i den sande Tro griber og tilegner sig Guds syndsforladende Ord, bliver han modtagelig for og skiftet til at knytte den inderlige Forening med sin Frelser og med Alle, der ere Lemmer af hans Regeme, og at indtræde i det fornyede Livs-samfund med ham.

Pf. 19. 13. Jac. 5, 16. Matth. 16, 19; 18, 18.
Joh. 20. 23. 1 Pet. 2, 24 ff.

§ 380.

Den guddommelige Idee og evige Sandhed, hvorpaa den hellige Nadvere hviler, slutter sig til tidligere, vel endnu ufuldkomne, men dog lignende Phænomener i Folkenes Liv og Tro. Det er Tanken om Nødvendigheden af en Forsoning med Gud, der ligger til Grund for Dffringerne i den hedenske Verden. Netop hiin Nødvendighed er ogsaa Nødvendigheden af at tilintetgjøre det Naturlige, det Jordiske, hvilket Menneftet har optaget i sin Bevidsthed, og som har bragt ham i Modsigelse med Gud. Han indvier det til sine Guder, offerer, helliger dem det, skøndt det var ham som sandseligt Bæsen det Kjæreste og Dyrebareste. Det, som Dffermaaltiderne, Dffergilderne og de offentlige Dffere gaae ud paa, er Fortæring eller Tilintetgjørelse. Men Gud elsker Guderne ansues i denne Cultus endnu som umiddelbart eller legemligt nærværende.

§ 381.

Den israeltiiske Religion hæver sig til Tankens reent aandelige Element, og til Tanken om Guds Forløsning og Naade sigter Jødernes Passah, et Festsmaalid, feiret fra Huus til Huus, knyttet til Mindet og Er-

indringen om en stor Belgjerning i Fortiden: Befrielsen fra den ægyptiske Trældom. Gud er ikke Folket nær i Naturen, saaledes som i Hedenkabet, men i Historien er han det nær, d. v. s. han er det nærværende, for saavidt han som den Fjerne kan være det. Men idet Gud saaledes er forenet med dette Folk, er han tillige endnu adskilt fra alle andre Folkeslag, og Forsoningen saa aldeles particularistisk, at den i Stedet for at anerkjendes som almindelig Naade, endnu ikke udstrækkes til de Bantroe, men derimod udelukker disse. Det er denne Ideens Indskrænkethed, som Christendommen ophæver, idet dens Stifter i sin hellige Madvere samler sin Menighed baade af Hedninger og Jøder, forener dem med sig og sig med dem, og i sig og ved sig forener dem med Gud.

§ 382.

Dette skeer nu paa den Naade, at han ei blot i Kraft af sin Mand vækker i Sjælen Mindet om sit Liv og sin Død og om alle de usigelige Belgjerninger, han derved har forhvervet os, og formedelst Troen derpaa lader sin Fortjeneste blive nærværende for Sjælen, men at han ogsaa, efter Kjærlighedens Natur, giver os sig selv at nyde, idet vi med det synlige Brød og Viin paa en usynlig Naade modtage hans Kjød og Blod og optage det i os, og at han altsaa ikke blot er for os, men ogsaa i os, og er bleven vort sande Liv. Dette er den oprindelige Betydning af den hellige Stiftelse, det Væsentlige af Sagen, Det, der stedse maa fastholdes, hvori alle rettroende Christne ere enige, og hvorom den Christne til Herrens Bord maa medbringe en dybtfølt Bevidsthed, en fast Overbevisning. Thi den hellige Madveres velsignede Virkning berøver alle paa Christi

Forjættelse og den Christnes Tro paa, at hans Forløser er ham nærværende i den hellige Nadvere, og at ved dennes Rydelse netop Bortfjernelsen fra ham ophæves, og den inderligste Forening med ham feires.

Matth. 26, 26—29. Marc. 14, 22—25. Luc. 22, 19—21. 1 Cor. 11, 23.—25; 10, 16. Ephs. 4, 4.

§ 383.

Er det nu end ufornødent med Hensyn til det kirkelige Livs Fordring at give en fuldstændigere og nøiagtigere Bestemmelse herom, og maa end dette billigen blive overladt til Videnskaben, saa kan dog Kirken selv som saadan og til sin Læres og Betsjendelses Formaal aldeles ikke undvære en saadan bestemt Lære, som Udtrykket af den fælles Tro, hvormegent den end i Troens og Overbeviisningens Tilstande indrømmer de Uensfælte Frihed og Mangfoldighed; thi Dette kan den først gjøre, efterat Hiint er steet. Men ogsaa deri gives der yderste Punkter, som Overbeviisningen ikke kan berøre, uden tillige at forlade den evangeliske (baade den forenede og den endnu ikke forenede) Kirkes Gebeet; dette er da paa den ene Side Læren om en Forvandling af Brodet og Vinen til Christi Legeme og Blod, saaledes, at hine tabe deres Substant og Natur; paa den anden Side den Lære, at de ikke ere Andet end Brod og Vin, saaledes, at de ogsaa efter Consecrationen, hvorved Elementet bliver til Alliment, slet ikke skulle staae i noget nærmere Forhold til Christi Legeme og Blod. Midt imellem begge disse yderste Punkter ligger den ægte christelige Lære, og det er utvivlsomt, at der maa kunne findes en Opfattelse af Dogmet, som baade udelukker det Magiske og det Allegoriske, og som da i sig forener, hvad der er det Sande i den lutheriske og calviniske Lære, og saaledes er det

egentlige dogmagiske Fundament for den forenede evangeliske Kirke.

§ 384.

Det Maaltid, hvorved vi komme i den inderlige og sande Forening med Forløseren formedelst Nydelsen af hans Legeme og Blod, er dernæst ogsaa tillige Maaltidet for den inderlige og sande Forening med Alle, der med os bejvende Christus som deres Forløser, og hermed i Særdeleshed og i ængere Betydning Kjærlighedens Maaltid. Ligesom Brodet i den hellige Nadvere er opstaaet af enkelte Korn, Vinen af enkelte Bar, og begge Dele ere blevne et forenet Hele, saaledes skulle Christne, som i Nadveren ere blevne Et med Christus og føle hans Liv i sig, paa det Inderligste forenes med Christne og med hele Christi Kirke, som Skriften kalder hans Legeme, føle sig som Medlemmer af den, og bevægede og gjen- nemtrængte af den ene og samme hellige Aand.

1 Cor. 11, 27, 28; 10, 16, 17. Rom. 12, 5.

Tredie Afsnit.

Om det evige Liv.

§ 385.

I det evige Liv bliver Mennesket deelagtigt al- lerede i sit timelige og jordiske Liv, for saavidt han læ- der dette gjennemtrænges af det i Sandhed guddomme- lige Liv, der tillige er det evige, for saavidt han omven- der sig til Gjenforening med Gud og bevarer dette sit Samsund med ham. Deelagtig i dette evige Liv bliver den Christne ifær formedelst den troe Afbenyttelse af de ham i Kirken tilbudne Naademidler, og i samme Grad,

som han lader sig opløse ved Guds Ord og hellige ved Sacramentet. Absolut uden det evige er hans timelige og jordiske Liv ikke Andet end dette, og altsaa et usandt og usaligt Liv.

Joh. 17, 3. Matth. 4, 4. Ps. 119, 105. Joh. 17, 17. Ephes. 4, 18. A. G. 11, 18; 15, 17.

§ 386.

Det sande, evige og salige Liv bliver altsaa den Christne, efter Skriften, vis paa og deelagtig i, naar Christus formedelst Troen begynder at leve i ham og antager en bestemt Skikkelse, naar hans gud-menneskelige Liv stedse mere bliver vort Liv, og vi ere gjenfødte ved hans Aand. Derved bliver Menneskets Liv overhovedet først et christeligt Liv, og det naturlige Liv gennemtrængt af det aandelige, og dette, der tillige er det evige, kommer stedse mere op i ham, jo mere han afdver fra Synden og lever for Retfærdigheden. Med dette Udtryk: Retfærdighed (*δικαιοσύνη*) betegner Skriften, hvad vi kalde Dyd. Men hiin er en langt rigere, Mere omfattende Tanke og Benævnelse; den er det med Loven conforme Liv. Dyden er kun Kampen og Stræben efter Retfærdigheden.

Joh. 4, 15; 6, 54; 5, 20. 21; 8, 12; 1 4; 14, 6; 10, 28; 6, 53; 11, 25. Rom. 8, 6; 6, 4. Gal. 2, 20; 4, 19. 1 Pet. 1, 6. 7. 2 Cor. 4, 10. Rom. 10, 11. Col. 3, 4. Phil. 1, 21.

§ 387.

Det er derfor væsentligt i Provøffens Ald, i Kampen mod eget Kjød og Blod og mod Verden, at den Christnes Dyd viser sig, og den har den Bestemmelse, at overvinde Verden, d. e. det Kjødelige, Lave, Syndige i Mennesket og udenfor ham, og overhovedet at underordne Alt under Aanden og lade det tjene den

som det høiere Liv, der strækker sig ind i den anden Verden. Den Christnes Dyd eller Styrke kan ikke bestaae i at tilintetgjøre det Sandfælsige og det hele System af jordiske Drifter, at hengive sig til en mørk Verdensanskuelse, en sværmerisk Følsomhed, men meget mere i at beslitte sig paa en ædel Alvor, en livsglad Besindighed, at vurdere alle Ting og Gøders sande Værd efter den rette Maalestok og derefter at vandre i Aanden, at sætte det jordiske Liv paa alle Trin af dets Tjeneste og Brug i Forbindelse og Harmoni med det evige Liv.

Matth. 16, 17. Gal. 1, 16. 1 Joh. 2, 16. Luc. 21, 34; 16, 12. 13; 10, 42; 12, 23. 1 Tim. 6, 8. 1 Cor. 3, 21 ff.; 10, 23; 15, 30. Ephes. 6, 12.

§ 388.

Som Gemyttets gode Forhold, Sjælens Ekshonhed, er Dyden Duellighed (Dygd, Dygtighed) og Tilboielighed til alt Godt; den er noget Subjectivt; ligesom Loven, som den stræber at opfylde, er det Objective. Det, der forener begge, er Pligten. Formedelst Dyden, eller ved dens Formidling som Midten mellem Loven og Pligten, erklærer Mennesket med Frihed (i Dyden) det Nødvendige (Loven) for sin Skyldighed (Pligt). I denne kommer altsaa Nødvendigheden igjen frem, men først formedelst Friheden. Loven er en Skulden, Dyden en Villen, Pligten Foreningen af begge i Handling og Virkelighed. Herefter afgøres da det Spørgsmaal, som allerede Plato har opstillet: om Dyden kan læres? Ja, forsaavidt den angaaer Erkjendelsen, og Man måa vide, hvad Man bør gjøre og lade; betragtet fra Lovens Side kan den altsaa læres, men ikke for saavidt den angaaer Friheden,

og Dyden selv er den frie Indvilligelse i Lovens Fordring.

Luc. 12, 47. Rom. 7, 18. Phil. 2, 13.

§ 389.

Fra det moralske Liv, der tilhører den Enkelte, adskille vi det sædelige Liv, der er noget Almindeligt, i Samfundet Beroende. Men det sædelige Liv og Sædeligheden som den herskende sædelige Aand virker mægtigt tilbage paa Enhvers Moralitet. I det sædelige Liv indtræder Enhver fra Ungdommen af; han optages, opdrages, beherskes af det som af en over ham raadende Magt, som han ikke kan eller tør unddrage sig fra, og som ved sin Virksomhed i den offentlige Dom og Mening er ligesom den objective Samvittighed. Det usædelige Menneſte er, som den, der spotter, hvad der er helligt i det sædelige Liv, ogsaa almindelig foragtet. Den med det sædelige Liv conforme ydre Levemaade er Anstand, hvilken Jungen ustraffet tør krænke, saa meget mindre, som den i sig ikke er Andet, end Retfærdigheden hos Menneſtene, eller Dyden, der ogsaa søger at undgaae det slette Skin, omendſkjøndt den ikke lader sig nøie med det gode Skin.

Ezech. 11, 20. Matth. 18, 17. Phil. 4, 8.

§ 390.

Dydens Sandhed er det helligede Sindelag, Hjertets Reenhed, den gode Villie, der kommer fra Gud; Dydens Virkelighed er Udøvelsen af gode Handlinger, det enkelte Sindelags Udbredelse i det mangfoldige, complicerede Pligtliv. Den gode Hensigt alene, og i og for sig er ikke tilstrækkelig, naar den ikke tillige bevæger og bestemmer til gode Handlinger; ligesaa have paa den anden Side de Handlinger, der ikke fremgaae af en

reen Hensigt og en god Villie, intet Værd for Gud; med dem kan Man vel opnaae den Retfærdighed, der gjælder for Menneffene, men ikke den, der gjælder for Gud og staaer i Forbindelse med Menneffets evige Salighed.

Matth. 5, 8. Gal. 5, 6. 2 Pet. 1, 9. ff.

§ 391.

I sig selv eller bestaaende i Sindelaget er Dyden kun een; den er den stadige Tragten efter Guds Rige og Retfærdigheden deri eller Saligheden. Men saalænge Saligheden endnu ikke er opnaaet, kan alene Menneffets Haab bringe ham i Forbindelse med den og bevare ham deri. Men Haabet har Troen og Kjarligheden til sit væsentlige Indhold. Uden begge Disse er Menneffet uden Haab. Haabet er Bestandigheden i Troen og i Kjarligheden. Tro, Kjarlighed og Haab ere de tre christelige Dyder, i hvilke den ene Dyd deler og adskiller sig. Det er ved at vandre i Troen, i Kjarligheden og Haabet, at Menneffet giver sit jordiske Liv en Betydning for Evigheden.

1 Cor. 13, 13.

§ 392.

Troen betragtes her ikke som et Indbegreb af Lærdomme og Sandheder (den christelige, jødiske o. s. v.), men som en Dyd, en Gemys-Beskaaffenhed, som den christelige Fuldkommenhed, som Fromhed. Den er Bevidstheden om Guds Nærhed og Allestedsnærværelse. Tanken om Ham, i hvem Gud selv er bleven et Menneffe, og Vandringen i Jesu Christi Fodspor. Den Christnes Sædelighed er Fromhed, Taknemmelighed imod Christus som Menneffhedens høieste Belgjører, Bevidstheden om, at ved ham er det Onde overvundet, har

det Gode vundet Seir og kan altsaa ogsaa erholde den for os og ved os. Er Alt, hvad der ikke fremgaaer af denne Tro, Synd, saa er Troen ogsaa ei blot een Dyd, men alle Dyders Princip. Denne christelige Tro er Kjærlighed til Gud i Jesus Christus, og den rene Selvbevægelse deri, den umiddelbare Udgydelse af hans Aand.

Joh. 20, 29. 2 Cor. 2, 14; 5, 14; 12, 5. Hebr. 11, 6. Joh. 3, 36. A. B. 2, 4. 6. 7. 1 Cor. 15, 57. 1 Joh. 5, 4; 4, 13. Rom. 8, 1 ff.; 5, 5.

§ 393.

Den christelige Fromheds sædelige Side viser sig i Nidmyghed, Samvittighedsfuldhed, Redelighed, i Afsty for al Løgn og Hylleri, al Dvertro og Bantro, i Sandhed imod sig selv, i Selvprøvelse for Gud, Anger og Bod, i at holde enhver Tred og ethvert Løfte helligt, i Andagtens og Tilbedelsens Følelser, saavel i det stille Kammer, som ved den offentlige Gudstjeneste. Den Christnes Gudsfrygt er Gudhengivenhed, Hengivenhed under Guds vise Tanker og Raadslutninger, Aarvaaggenhed over sig selv, uafsladelig Væn, d. e. vedvarende Omsorg for den evige Salighed. Formedelt denne Fromhed er det, at ikke blot den guddommelige Sandhed, erkjendt og tilbedet stedse inderligere slutter sig sammen med Aanden i hellige Følelser, men ogsaa, at det evige, salige Liv stedse mere trænger ind i dette jordiske og forgængelige, og at Guds Rige stedse kommer nærmere og ogsaa optager os i sig.

Til denne og de følgende Sætninger ere Skriftens Udtryk almindeligt bekjendte.

§ 394.

For Guds, for Christi Skyld skal den Christne ogsaa vove og fuldende sig i Kjærligheden. Allerede

Troen er Kjærlighed, nemlig Kjærlighed til Gud og til Den, han har udsendt. Sin nærmeste Gjenstand har den i Mennesket, det være i os eller udenfor os. Selv-kjærligheden skal blot ikke være Selvsyge, men have sit Maaal i Kjærlighed til Næsten; kun Den skal have Ret til at elske sig selv, som ligesaa meget, ja endnu mere elsker Næsten. Kjærlighed bestaaer i, kun i den Anden at finde og have sig selv, i Uegennyttighed, ubetinget Tillid og Trofskab, Hengivenhed og Opoffring for den Anden. Og hvad der gjælder om Troen, gjælder ogsaa om Kjærligheden: kun i den er Salighed.

§ 395.

Kjærlighedens Gjæringer ere først i Enhvers Forhold til sig selv som personligt Væsen: fornuftig Om-sorg for Legemet, Maadelighed i Mad og Drikke og i Livsnydelsen overhovedet, Afholdelse fra alle Synder, der undergrave Legemets Liv og Sundhed, fra al For-yovenhed og Raadhed, al Dovenstaa og Lædshed, al Let-sindighed og Overmod, og fra al Dyrplageri, ikke som om Mennesket havde Pligter imod Dyrene, men han har dem desto mere imod sig selv; I Henseende til Livets Ting og Goder: Nøisomhed, Sparsomhed, en viis Benyttelse og Anvendelse af Eiendom til Sjælens Dan-nelse, Flid i at lære, Bidebegjærighed, Selvfundskab, Valg af det for Enhver passende Kald og Selskab, Kjærlighed til Orden i alle Bestjæftigelser, fornuftig Haandthævelse af Ære og Rygte og overhovedet et saadant Forhold, at Selvagtelse kan bestaae dermed.

§ 396.

I den Enes Forhold til den Anden finder den christelige Kjærlighed den videste Mark for sin Virksomhed, og der fremtræder ogsaa Pligten paa den ene,

Retten paa den anden Side. Der har Enhver deels med den Andens Person, deels med et Samfund at gjøre; i forstaaente Henseende er det nærmest med den Andens Liv. Den christelige Tankemaade og Dyd afholder sig ikke blot fra Alt, hvad der skader den Andens Liv og Sundhed, men den beforder og begunstiger ogsaa hans størst mulige Livsudvikling. Dpoffrelse af sit eget Liv for at redde Andres (saaledes som Hertugen af Brunsvig gjorde) fortjener stedse evig Hæder. Iveskampens indre Afjindighed er let at begribe. Det Nodværg, der medfører Dødsstraffen henhøre under andre sædelige Synspuncter. Tilboieligheden til at forgribe sig paa fremmed Eiendom maa Enhver fra Ungdommen af undertrykke hos sig; Tyveri er ei blot en usædelig, men ogsaa en skiden Handling. Alle store Tyve og Rovere have begyndt med at tilvende sig Smaating. Falsk Mynt, falske Verler, tilfnegen Credit, Forholdelsen af den fortjente Løn o. s. v. henhøre til denne Classe af Forbrydelser.

§ 397.

Gi heller forstyrer den christelige Kjærlighed Andres Kald og Virkefreds, meget mere søger den stedse at hjælpe ved Tjenstagtighed og Forekommenhed; heller ikke krænker den Andres Ære, men erkjender og fremdrager det Gode hos dem; Bagtalelse, Bagvadsfælse, Spottesyge undskyder den. Velvillig er den mod Alle, velgjørende mod Enhver, der behøver dens Hjælp, gjæstfri imod Fremmede, medlidende imod Ulykkelige, ikke begjærlig efter Løn, ei engang efter Taknemmelighed. Derimod er denne sidste Enhvers Pligt, der har modtaget Velgjerninger, det være legemlige eller aandelige. Thi ogsaa for Andres Sjæl, for deres Forstand og

Willie maa Kjærligheden drage Omfjerg, for at bevise dem den Beljærning, at forskaffe dem en christelig Opdragelse og en fornuftig Dannelse, og saaledes overvinde den naturlige Raahed i dem. Frimodig uden Ubestedenhed, heftig uden Smiger, taalmodig uden Lige-gyldighed er den christelige Kjærlighed inod Andre. Som almindelig Menneskekjærlighed er den Agtelse, som særegen Menneskekjærlighed Hoiagtelse, som Menneskekjærlighed i det Enkelte er den Venfkap, der er Kjærlighedens inderligste, hviefte og fortroligste Skikkelse.

See ifær 1 Cor. 13.

§ 398.

I Samfundet endelig forefinder den christelige Kjærlighed Familien, Staten og Kirken. Den første grundes ved Egtteskabet, dette Hjertets og Livets inderlige Samfund, som kun Døden kan opløse. Skilsmisfen ved Domstolene er kun den Erklæring, at det stedfundne Egtteskab ikke har været et sandt og virkelig Egtteskab. Allerede ved Kjød og Blod, men endnu mere ved Guds Ord og Bud ere Egtteskaber forpligtede til christelig Borneopdragelse, Børn til den frieste Lydighed, Svoffende til trofast og uopløselig Hengivenhed for hverandre. Til Familien slutter Huusstyendet sig, og danner i Forening med hiin den christelige Huusstand, hvori Kjærlighedens Aand skal have Bolig.

§ 399.

Familierne ere Folkets Elementer, og dets Form og Aand er Staten. Den er i sine forskjellige Skikkelser Despoti, Republik og Monarchi, og indeholder i sig de forskjellige Stænder, Bondestanden, Borgerstanden o. s. v., der alle gjensidigt skulle anerkjende og elske hverandre. Den Kjærlighed, der forener alle Under-

saatterne, er Fædrelandskjærligheden, Kjærlighed til den Stat, Man tilhører, Kjærlighed til dens Overhoved. I Grefrygten for hans Person viser sig tillige Kjærligheden til det hele Folk, hvilket han i sin Person repræsenterer. Kun det Folk, der ikke længere agter sig selv, elsker ikke sin Konge. Monarchens „Vi“ udtrykker, at han har optaget Folkets Aand i sig, at dette er Gjenstanden for hans Kjærlighed; det er Familiefaderens „Vi“, men paa Livets høieste Trin. „Af Guds Naade“ kalder han sig, fordi denne høieste menneskelige Magt kun kan komme fra Gud, der ogsaa har Kongernes Hjerte i sin Magt, og fordi den selv ikke erkjender nogen anden end alene den guddommelige Magt og Maje-stæt over sig, som ogsaa, for at Man derved skal erkjende Statens Eenhed med Kirken.

§ 400.

Thi med Følelsen og Erkjendelsen af, at Menneskets Liv paa alle Trin, saavel i ham selv som i hans Forening med Andre, saavel i Familien som i Staten, og hvor meget det end i alle disse Sphærer er et Liv i Troen og i Kjærligheden — dog kun er Endelighed, begynder Menneskets Liv i Kirken. Det er i Særdeleshed ved Krigen, som Staten ofte ikke kan undgaae, at Alt det Endelige i den bliver aabenbart. Eden viser hen paa Eenheden af Staten og Kirken. Der opstaaer Nødvendigheden af Guds-tjenesten, baade den personlige og den offentlige. Men da denne Nødvendighed udspringer af Friheden, saa er den Kjærligheden, der har sin høieste Gjenstand, saavel som sin høieste Glæde og Tilfredsstillelse i Guds Tjeneste. Hvad Mennesket paa alle Livets Trin er, det bestemmes efter, hvad han er i Forhold til Gud, og dette er hans Liv i Christi Sam-

fund, i den christelige Kirke, det store Spørgsmaal: hvad skal jeg gjøre, at jeg kan blive salig?

Rom. 8, 19. Gal. 3, 26. Joh. 15, 4; 17, 22.
Ephes. 1, 14. A. G. 16, 30, 31.

§ 401.

Idet den christelige Religion fører til Troen og Kjærligheden er den den sande Anvisning til et saligt Liv. Men da Ingen er fuldkommen i Troen og Kjærligheden eller sikret imod Tilbagefald, saa er paa den ene Side Saligheden for Enhver i dette Liv nødvendigviis et Hjørnesides, paa den anden Side er det Haabet alene, i hvilket Mennesket ogsaa allerede i dette Liv kan være salig. Men Haabet er ikke Andet end den standhaftige Tro og Kjærlighed, ikke noget fra disse væsentligt Forskjelligt, men kun den redelige Udholdenhed i dem. I Haabet begynder den Christnes Salighed. Saa fast har Gud selv knyttet al Salighed, saavel den nærværende begyndende som den tilkommende fuldendte, til denne Standhaftighed i Tro og Kjærlighed, at Mennesket, saasom fremt han tragter efter en derfra forskjellig Lyksalighed, i det lykkeligste Tilfælde Intet har opnaaet uden Tilfældighed, Forsængelighed og Forgængelighed; den ved Synden tilkjøbte Lyksalighed er ikke Andet end Usaligheden selv.

Rom. 8, 24. Matth. 10, 22. Aab. 2, 10.

§ 402.

Derimod er den Christne end ikke i Ulykken, saa lidet som i sine Synder uden Haab: thi han holder fast ved Troen og ved Kjærligheden. Det Haab, som under alle Bannfeligheder og Hindringer, under alle Lidelser og smertelige Erfaringer dog ikke lader sig forvirre eller rokke, er Taalmodet. De Lidelser, som Gud

tillikfer ei blot de Døde og Uretfærdige, men ogsaa de Vore og Retfærdige, skulle tjene Hine til Straf og Tugtelse, Løse til Prøvelse i deres Tro og Standhaftighed, til Døvelse i deres aandelige Kræfter og til Midler, hvorved de stedse mere blive befriede fra denne Verdens Forsængelighed og opløstede til Gud. Men er Synden den værste Forstyrrelse af Saligheden og Forjagelsen af al Fred med Gud, saa er Syndens Forladelse, som annammes i Troen paa Forsoningen, Tilbageførelsen til Saligheden og Gjenoprettelsen af Freden med Gud.

1 Pet. 2, 21; 3, 17. 2 Pet. 3, 15. Hebr. 10, 36.
2 Cor. 11, 8, 14; 7, 10; 12, 9. Rom. 8, 17 ff.

§ 403.

Den Salighed, som endnu stedse bliver et Himmelsøds for den Christne, er den Tilstand, hvori han er befriet fra og sikket imod enhver Spænding med Loven, al Splid med Gud, med sig selv og med Verden. Forsoningen, som ophæver Tvedragten og forvandler den til Gendragtigbed, Religionen, der selv er denne Forsoning, — den er Saligheden, den er Himmeriget og de Saliges Rige. Guds Børns, d. e. de med Gud Forsonedes, Frihed er Kilden til uendelig Glæde i Manden, Frihed fra enhver sandfelig Trang til Saligheden, Frihed fra al Synd, fra al Skyld og Straf, den Frihed, hvori Tilbagefald er umuligt, Deelagtighed i Guds sande, evige og salige Liv.

1 Cor. 2, 9; 13, 12. Ps. 16, 11. 1 Job. 3, 2.
Rom. 5, 6. Gal. 3, 25. 1 Tim. 1, 11; 6, 15.

§ 404.

Er Mennesket saaledes saliggjort formedelst Troen, Kjærligheden og Haabet, forsonet med Gud formedelst

Christus, saa kan og skal ei heller Døden selv være nogen Hindring for hans Salighed. Imidlertid er Dødens Nødvendighed og Bevidstheden om den en alvorlig Formaning til Enhver om allerede her paa Jorden at indrette sit Liv saaledes, at Døden stedse mere skal tabe sin naturlige Rædsel, at Dødsfrygten skal forsvinde, og at Tanken om Døden, ved hvilken netop Mennesket, fordi han alene er i Stand til at tænke paa Gud og sine Pligter, adskiller sig fra alle andre Creaturer, ikke længere skal være ham fremmed eller forstyrrende.

Rom. 14, 7, 8. Luc. 12, 4, 5. 2 Cor. 5, 6—8. 1 Cor. 15, 55.

§ 405.

At den menneskelige Aand, der er udsprungen fra Gud, ikke forgaaer og forraadner, saaledes som Legemet, der er dannet af Jord, og at overhovedet ikke Alt er ude med dette Liv, men at tværtimod vort jordiske og timelige Liv staaer i væsentlig Sammenhæng med et andet Liv efter dette Legemes Død, derfor borger alene Muligheden og Virkeligheden af Bevidstheden om Gud og Tilliden til de guddommelige Forjættelser: thi med denne sande Tro paa Gud er ogsaa Troen paa Aandens Udødelighed givet; men mulig er den kun, fordi den nærmest kun er Troen paa Gud som Udødelighedens Ophav. Kun i den Grad, i hvilken Mennesket overhovedet troer paa Gud og hans Ord, og dette er ham en uroffelig Sandhed, bliver ogsaa Aandens Udødelighed troet og erkjendt for en Sandhed; udrides den derimod af denne Forbindelse, isoleres den saaledes, at den ikke indeholder Troen paa, at den menneskelige Personlighed er ophævet, d. v. s. conserveret, bevaret i Guds Urpersonlighed, da bliver Læren om Udødeligheden

stedse mere betvivlet end høvdet, og selv ved andre saakaldte Beviser mere ansægtet end befæstet.

Matth. 22, 32. Wiisd. 1, 13; 2, 24. Joh. 5, 24. 25; 8, 51. 52. Joh. 11, 25. 26; 14, 19. A. G. 2, 24. Ezech. 18, 23. 32; 33, 11. Luc. 16, 19—31. 2 Tim. 1, 10. Rom. 8, 21 ff. 32. 1 Cor. 5, 1. 1 Theesf. 4, 13. 14.

§ 406.

Er derimod den menneskelige Sjæl først erkjendt i sit indre Forhold til Gud, vides Gud som dens Grund, Guds Aand som den menneskelige Aands Ophav, saa maa nu Sjælens Natur betragtes, og den begrundes kun ved Gud, for saavidt som Grunden selv er i det Begrundede, og kun saaledes kan den da ogsaa først vide sig som begrundet ved Gud. Ikke blot Bevidstheden om det Uendelige kommer fra ham, men allerede Muligheden dertil, som hos Born, er Sjælens sande Substant. Men i sin Virkelighed er Bevidstheden om Gud tillige Bevidstheden om det Endelige i eller ved Mennesket, eller om hans Død. Men ogsaa denne sin Grændse kan Mennesket ikke vide, uden allerede at see og være ud derover, og det er den uforgængelige Kjerne i hans personlige Existentis og Permanents, den indre Fortrofastning derom i enhver menneskelig Sjæl, som virkeliggjør sig og bliver til uroffelig Visshed, i samme Grad, som den allerede her, endnu midt i det legemlige og naturlige Liv, stedse mere har — ikke løsrevet, men — frigjort sig fra dette, saa at den ikke længere føler Forbindelsen med et Legeme som en Lænke, men Aanden har hævet sig derover, og altsaa har hævet sig til det Uendelige, altsaa til sit sande Element.

Joh. 4, 14; 5, 24; 6, 40. 47; 14, 2. 3. A. G. 20, 24. Joh. 3, 16. Ps. 73, 25 ff. Rom. 6, 8. Tit. 2, 12. Hebr. 13, 14.

§ 407.

Men ikke blot Troen paa Gud udfordres til at vide sig udødelig, men ogsaa den Tro, at Gud er fremtraadt som et Menneske, eller Troen paa Christus. Medens derfor Tanken om Udødeligheden i alle andre Religioner enten ganske fattes eller endnu kun er en dunkel Aense og Følelse, saa udgjør denne Tro derimod i den christelige Religion, hvor Sjælen har luttret sig til Aand, en umiddelbar Bestanddeel af Troen paa Gud som Fader, paa Gud som Søn, og netop paa denne i hans Menneskehed, men allerumiddelbarest paa Gud som Aanden. I denne Tro paa Gud som Aand indeholdes nødvendigt, hvad Natur- og Kunst-Religionen mangler, Bevidstheden om den menneskelige Aands Udødelighed, som Frihed og Uafhængighed af Naturen og al Naturligheds blinde Skjæbne. Men den israelitiske Religion, i hvilken Gud vel vides som Aanden og som Den, der, skjøndt endnu adskilt fra Mennesket, dog allerede staaer i et væsentligt Forhold til ham, saa at han betragtes som et Skyggerids af den guddommelige Aand — bringer det heller ikke høiere end til Troen paa et Skyggerige efter Døden (Hades, Scheol).

1 Mos. 25, 8; 35, 29. Hiob 3, 13 ff. Joh. 14, 9 ff. Ps. 49, 15. Luc. 16, 23.

§ 408.

Men den christelige Religion lader sig ikke nøie med Sjælens Udødelighed, en Tanke, der nærmest kun danner Modsætningen til Legemets Dødelighed, men til denne blot negative Bestemmelse foier den ogsaa tillige den affirmative: Opstandelsen, d. e. Fremgangen af dette jordiske Livs og Legemes Undergang. Opstandel-

fen er altsaa Ubdelighedens Sandhed. Idet den christelige Religion indrømmer dette Legemes Forfrankelighed, paastaar den tillige Aandens Opstandelse i Sjælens Identitet med et Legeme. Er Aanden Sjæl, saa kan Legemligheden ei heller fattes den, ikke være den noget Tilfældigt eller Fremmed. Men besjælet af Aanden i dens Frihed og Salighed vil ogsaa Legemet blive et andet, et aandeligt eller det forklarede Legeme, efter Apostelens Være.

1 Cor. 15, 11. 20. 42—44. 2 Cor. 4, 14. Matth. 22, 30. Luc. 20, 36. Phil. 3, 21.

§ 409.

Overhovedet har Tanken om Opstandelsen en tredobbelt Betydning i Skriften. Først er den de Sjæles Opstandelse, som vare døde i Synd og Bankundighed, og finder ikke Sted med Alle, men kun med dem, som rive sig løs fra Aandens Dødssovn og lade Guds Ord faae Indgang hos sig. Denne kaldes i Skriften den første Opstandelse. For det Andet er den Kjødets Opstandelse eller Sjælens Liv i et forklaret aandeligt Legeme, hvilket Aanden ogsaa i sine høiere Forhold ikke skal savne efter Adskillelsen fra dette jordiske Legeme. Herhen hører fornemmelig Jesu Christi Opstandelse, der efter Skriftens Forjættelse er et Forbillede paa alle Christnes Opstandelse. Endelig er den den Opstandelse, som er Alle Afdødes, baade de Troendes og de Bantroes, Forsamling for Verdens evige Dommer, paa det at de skulle modtage deres endelige Dom og indgaae, hine til den evige Salighed, disse til den evige For dommelse og Usalighed. Dermed skulle efter Skriften Christi Gjenkomst og Himlens og Jordens Fornyelse være forbundne.

Ephes. 2, 1; 5, 14. Matth. 8, 22. Hab. 20, 6. —
 Luc. 24, 34. 1 Cor. 15, 13. 16. Rom. 8, 34. 10, 9.
 — 1 Cor. 15, 52. 1 Theesf. 4, 14. 2 Cor. 5, 18. Joh.
 5, 29. A. G. 24, 15. Matth. 25, 31—46. 2 Pet. 3,
 10 ff. Hab. 21, 1.

